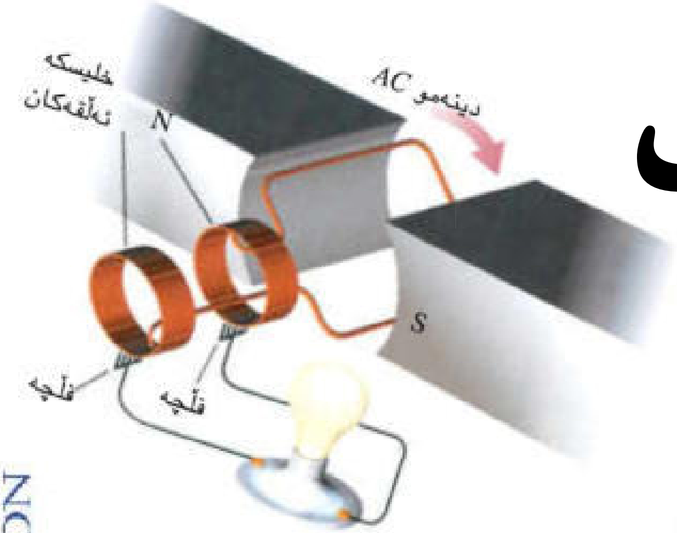

فەرهەنگۆکی

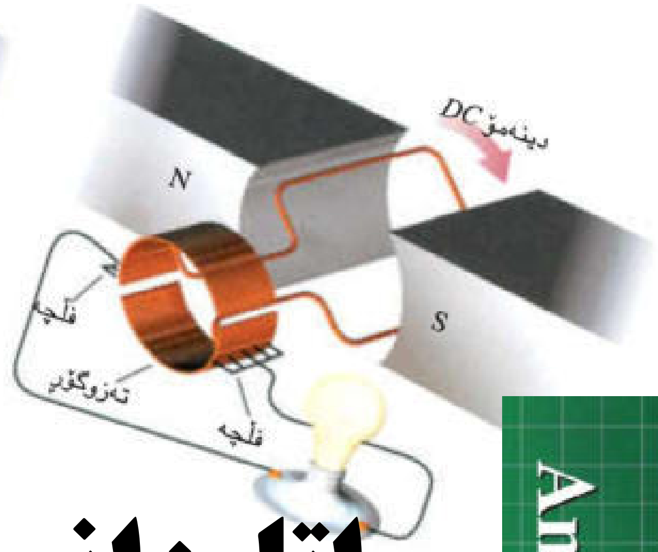

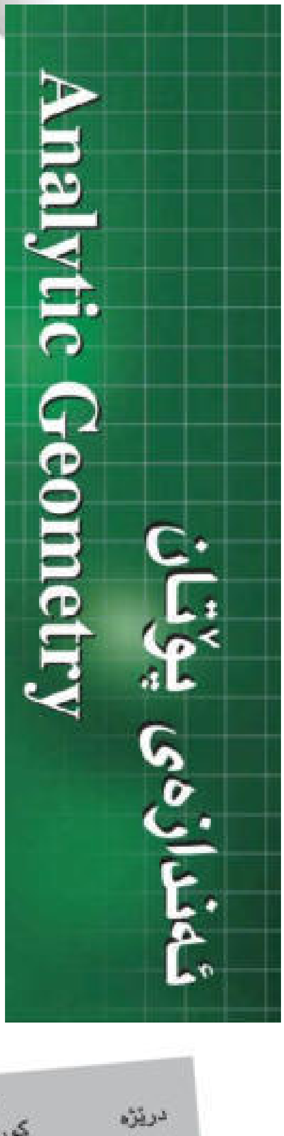

واتا زانستییەکان

کۆکراوەیەکی هەڕەمەکی لە پەڕتووکەکانی خوێندنی

قۆناخەکانی نێوەندی لە باشووری کوردستان

٢٠١٧

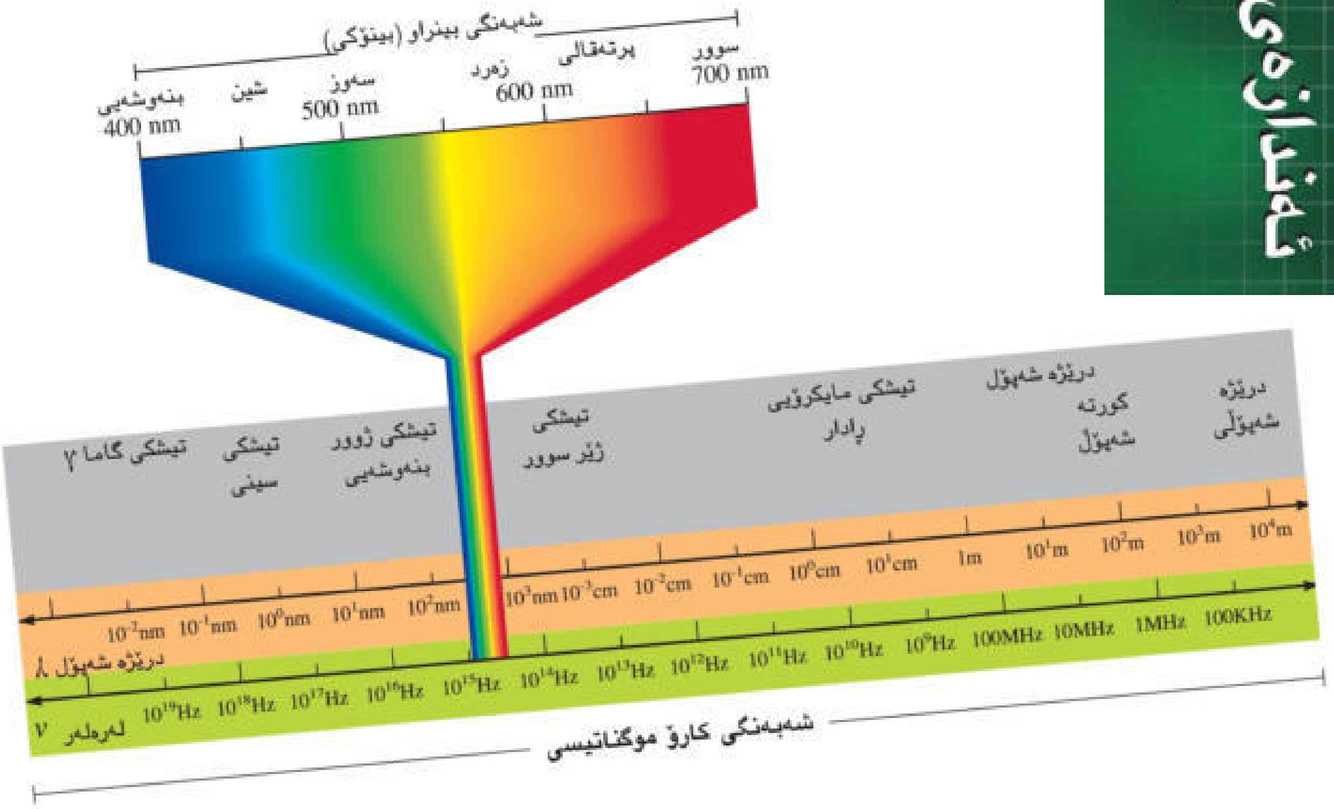

پێشەکی:

ئەم بەرهەمە، کۆکراوەی هێندێک لەو فەرهەنگۆکانەیە کە لە کۆتایی پەڕتووکەکانی خوێندن بە زمانی کوردی بۆ قۆناخەکانی ئێوەندی لە لایەن "بەڕێوەبەرایەتیی گشتی پرۆگرام و هۆیەکانی فیرکردن و چاپەمەنییەکان"ی سەر بە وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان چاپ و بڵاو بوونەتەوە و واتا زانستییەکانی زمانی کوردی بواری ئابووری، بیرکاری، کیمیا، فیزیک، جوگرافیا، زانست و زیندەوەری لە بەرامبەر هاوتاکانی لە زمانی ئینگلیزی (لە هێندێک پۆل بۆ زمانی عەرەبیشی) لەخۆگرتووە.

ڕەنگە ئەو وشە کوردیانەی لە بوارە جیاجیاکاندا "داتاشراون" و خوێندکارانی زمانی کوردی دەبێ بەکاریان بێنن، بۆ گەلێک لە ئۆگرانی زمانی کوردی جێگای سەرنج و توانج بێت؛ هەوڵدان بۆ ئامادەکردنی ئەم بەرهەمە لەم سۆنگەوە سەرچاوەی گرتووە.

ئەگەرچی لێرەدا گەلێک وشەی پڕبەپێست بۆ واتا زانستییەکان دەبینین، بەڵام لە ڕاستیدا هێندێک لەم وشە داتاشراوانە زۆر سەیروسەمەر دێنە بەرچاو، بەشکوو ئەم بەرهەمە ببێتە هۆی ئاگادارکردنەوەی پسپۆڕانی زمانەوانی واتا زانستییەکان، تاکوو بە هەوڵ و تێکۆشانی خۆیان کەموکۆڕییەکانی ئەم بوارانە چارەسەر بکەن و یارمەتیدەر بن بۆ دۆزینەوە و دەوڵەمەندتر کردنی واتا زانستییەکان لە زمانی کوردیدا.

پێویستە ئاماژە بەوەش بکەم کە ئەم کتێبانە تژین لە هەڵەی ڕێنووس و ڕێزمانی کە دیارە لێرەدا جێگای باسکردنی نییە. بۆ زانیاری زۆرتر سەردانی ماڵپەڕی "بەڕێوەبەرایەتیی گشتی پرۆگرام و هۆیەکانی فیرکردن و چاپەمەنییەکان"ی سەر بە وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بکەن[1].

دیارە بەهۆی PDFبوونی دەقی ئەم فەرهەنگۆکانە، نەکراوە گشت واتاکان بەشێوەیەکی ڕێکوپێک و ڕیچکەی "ئەلف و بێ" ئامادە بکرێ، بۆیە ناچار بەلێکهەڵبڕاویی و بەپێی بوار و پۆلەکانی خوێندن دەیخەمە بەردەست کە لە پێرستدا ئاماژەی پێکراوە.

مەنسوور سدقی

بۆن/ئاڵمانیا ٢٠١٧

[1] https://bgprogram.org/Default.aspx

پێڕستی فەرهەنگۆکەکان:

ئابووری بۆ خوێنکارانی ئامادەیی وێژەیی و بازرگانی	**لاپەڕە**
پۆلی ١٠ (چاپی نۆیەم ٢٠١٥)	١
پۆلی ١١ (چاپی نۆیەم ٢٠١٦)	٧
پۆلی ١٢ (چاپی نۆیەم ٢٠١٥)	٨
بیرکاریی بۆ خوێنکارانی بنەڕەتی	
پۆلی ٧ (چاپی هەشتەم ٢٠١٦)	١٩
پۆلی ٩ (چاپی حەوتەم ٢٠١٦)	٣٣
کیمیا بۆ خوێندکارانی زانستی	
پۆلی ١٠ (چاپی هەشتەم ٢٠١٥)	٤٤
پۆلی ١١ (چاپی حەفتەم ٢٠١٥)	٤٩
پۆلی ١٢ (چاپی شەشەم ٢٠١٥)	٥٣
فیزیک بۆ خوێندکارانی زانستی	
پۆلی ١٠ (چاپی هەشتەم)	٦٤
پۆلی ١١ (چاپی حەفتەم ٢٠١٧)	٦٨
پۆلی ١٢ (چاپی شەشەم ٢٠١٦)	٧١
زانست بۆ خوێندکارانی بنەڕەتی	
پۆلی ٧ (چاپی حەفتەم ٢٠١٥)	٧٥
پۆلی ٨ (چاپی شەشەم ٢٠١٥)	٨٢
پۆلی ٩ (چاپی شەشەم ٢٠١٥)	٨٩
زیندەزانی بۆ خوێندکارانی زانستی	
پۆلی ١٠ (چاپی نۆیەم ٢٠١٦)	٩٧
پۆلی ١١ (چاپی هەشتەم ٢٠١٦)	١٠٤
پۆلی ١٢ (چاپی حەفتەم ٢٠١٦)	١١٤
جوگرافیا بۆ خوێندکارانی وێژەیی	
پۆلی ١٠ (چاپی یازدەهەم ٢٠١٦)	١٢٦

فەرهەنگۆكی ئابووری

پۆلەكانی ١٠، ١١، ١٢ی

ئامادەیی وێژەیی و بازرگانی

فەرهەنگۆکی ئابووری

"ئینگلیزی – کوردی"

ئینگلیزی	کوردی
Accounting Profit	قازانجی ژمێریاری
Allocation Efficiency	توانستی پسپۆری
Allocation of Resources	دابەشکردنی دەرامەتەکان
Average Cost	تێکڕای تێچوون
Average Fixed Cost (AFC)	تێکڕای تێچوونی نەگۆڕ
Average Labour Productivity	تێکڕای بەرهەمهێنانی کرێکار
Average product	تێکڕای بەرهەم
Average Revenue (AR)	تێکڕای داهات
Average Total Cost (ATC)	تێکڕای سەرجەمی تێچوون
Average Variable Cost (AVC)	تێکڕای تێچوونی گۆڕاو
Budget Line	هێڵی بودجە
Budget	بودجە
Business	کارەکان
Buyer	کڕیار
Capacity	توانا
Capital	سەرمایە
Capital Good	کاڵای سەرمایەداری
Capital Intensive	چڕی سەرمایە
Capitalism	سەرمایەدارێتی
Capitalistic System	سیستەمی سەرمایەداری
Cardinal Utility	کەڵکی ژمێرەیی
Cartel	یەکێتی بەرهەمهێنەران
Ceteris Paribus	لەگەڵ مانەوەی هۆکارەکانی تر بە نەگۆڕاوی
Change in Demand	گۆڕان لە خواست

ئینگلیزی	کوردی
Change in Supply	گۆڕان لەخستنەروو
Choice	هەڵبژاردن
Commodity	شمەك
Competitine Firm	دامەزراوەی کێبڕکێیی
Competition	کێبڕکێ
Complementary Goods	شمەکی تەواوکەر
Concave	قۆقز
Constant Returns to Scale	نەگۆڕانی داهاتی قەبارە
Consumer	بەکاربەر
Consumer Goods	شمەکی بەکاربردن
Consumer Surplus	زێدەی بەکاربەر
Consumption	بەکاربردن
Convex	کوڕ
Cost Curve	چەماوەی تێچون
Cost Schedule	خشتەی تێچون
Cross Elasticity of Demand	نەرمی خواست
Cross Elasticity of Demand	نەرمی خواستی یەکتربڕ
Demand	خواست
Demand Curve	چەماوەی خواست
Demand Schedule	خشتەی خواست
Dependent Variable	گۆڕانی پشتبەست
Derived Demand	خواستی داتاشراو
Determinants of Demand	سنووربەندەکانی خواست
Determinants of Supply	سنووربەندەکانی خستنەروو
Diminishing Marginal Returns	کەمبوونەوەی داهاتی سنوورەکی
Diminishing Marginal Utility	کەمبوونەوەی کەڵکی سنوورەکی
Distribution	دابەشکردن

ئینگلیزی	کوردی
Economic Analysis	شیکردنەوەی ئابووری
Economic Efficiency	توانستی ئابووری
Economic Goal	ئامانجی ئابووری
Economic Grawth	گەشەی ئابووری
Economic Loss	زیانی ئابووری
Economic Model	مۆدێلی ئابووری
Economic Profit	قازانجی ئابووری
Economic System	سیستەمی ئابووری
Economic Theory	بیردۆزی ئابووری
Economics	زانستی ئابووری
Elastic Demand	خواستی نەرم
Elastic Supply	خستنەرووی نەرم
Entrepreneur	ڕێکخەر
Equality	یەکسانی
Equilibrium	هاوسەنگی
Equilibrium Condition	مەرجی هاوسەنگی
Equilibrium Price	نرخی هاوسەنگی
Equilibrium Quantity	بڕی هاوسەنگی
Equity	یەکسانی
Exchange	ئاڵوگۆڕ
Expectation	پێشبینی کردن
Expectation Path	رەوتی فراوانی
Explicit Cost	تێچوونی ئاشکرا
Export	هەناردە
Factor of Production	بنەمای بەرهەمهێنان
Firm	دامەزراو
Free Goods	شمەکی ئازاد (خۆرایی)

ئینگلیزی	کوردی
Full Employment	بەگەڕخستنی تەواو
Globalization	جیهانگیری
Goal	ئامانج
Government Intervention	دەستێوەردانی حکومی
Government Purchases	کڕاوە حکومیەکان
Homogeneous Prouduts	بەرهەمە هاوچەشنەکان
Human Behavior	رەفتاری مرۆیی
Human Capital	سەرمایەی مرۆیی
Imperfect Copetition	کێبڕکێی ناتەواو
Implicit Cost	تێچوونی شاراوە
In Come	داهات
In Come Elasticity of Demand	داهاتگەری نەرمی نواندنی خواستی داهات گۆڕی
Independents Goods	شمەکە سەربەخۆکان
Indifference Curves (IC)	چەماوەکانی لێک چوو
Indifference Map	نەخشەی لێک چوو
Indinect Tax	باجی ناراستەوخۆ
Individual	تاکەکەس
Industry	پیشەسازی
Inferion Goods	شمەکی بێ کەڵک
Inflation Rate	تێکڕای هەڵاوسان
Interest Rate	تێکڕایی سوو
Intermediate Goods	شمەکی ناوەندی
Investment	وەبەرهێنان
Iso-Cost line	هێڵی تێچوونی یەکسان
Iso-quant Curve	چەماوەی بەرهەمی یەکسان
Labor	کار
Labor Factor	بنەمای کار

ئینگلیزی	کوردی
Labor Force	هێزی کار
Labor Productivity	بەبەرهەم هێنانی کار
Land	زەوی
Law of Demand	یاسای خواست
Law of Supply	یاسای خستنەڕوو
Long Run	ماوەی درێژخایەن
Luxury Goods	شمەکە جوانکارییەکان
Macroeconomics	ئابووری گشتی
Maraginal Cost (MC)	تێچوونی سنووردکی
Marginal Benefits	کەلکی سنووردکی
Marginal Product (MP)	بەرهەمی سنووردکی
Marginal Productivity	بەبەرهەم هێنانی سنووردکی
Marginal Rate of Substitution	تێکڕای سنووردکی لەجیاتی بوون
Marginal Rate of Technical Substitution	تێکڕای سنووردکی لەجیاتی بوونی تەکنیکی
Marginal Revenue (MR)	داهاتی سنووردکی
Marginal Utility (MU)	کەلکی سنووردکی
Market Economy	ئابووری بازاڕ
Market Failure	سەرنەکەوتنی بازاڕ
Market Power	هێزی بازاڕ
Market Price	نرخی بازاڕ
Microeconomics	ئابووری بڕەکی
Mixed Economy	ئابووری تێکەڵاو
Monopolist	قۆرخ کەر
Monopolistic Competition	قۆرخ کەری کێبڕکێیی
monopsonist	قۆرخ کەری کڕین
Monopsony	قۆرخ لە کڕین

ئینگلیزی	کوردی
Natural Monopoly	قۆرخ کردنی سروشتی
Natural Resources	دەرامەتە سروشتیەکان
Necessity Goods	شمەکە پێویستەکان
Normal Profit	قازانجی ئاسایی
Oligopoly	قۆرخ کردنی کەمەکان
Open Economy	ئابووری کراوە
Opportunity Cost	تێچوونی هەل
Optimal	نموونەترین
Ordinal Utility	کەڵکی ریزبەندی
Perfect Competition	کێبرکێی تەواو
Perfect Knowledge	زانیاری تەواو
Perfect Substitute	جێگیرکەرەوەی تەواو
Political Economics	ئابووری سیاسی
Price Competation	کێبرکێی نرخ
Price Discrimination	جیاکەری لە نرخ
Price Maker	دروستکەری نرخ
Price Taker	وەرگری نرخ
Private Costs	تێچوونی تایبەت
Private Ownership	خاوەنداریەتی تایبەت
Private Sector	کەرتی تایبەت
Producer	بەرهەم هێنەر
Product	بەرووبووم
Production	بەرهەم هێنان
Production Curve	چەماوەی بەرهەم
Productivity	بەبەرهەم هێنان
Profit	قازانج
Public Goods	شمەکە گشتییەکان

ئینگلیزی	کوردی
Public Sector	کەرتی گشتی
Purchasing Power	هێزی کڕین
Quantity	بڕ
Quantity Demand	بڕی داخواست
Quantity Supplied	بڕی خستنەروو
Rational Behavior	رەفتاری ژیرانە
Raw Materials	کەرەستەی خاو
Real Wage	کرێی راستەقینە
Rent	موڵکانە
Revenue	داهات
Sales	فرۆشراوەکان
Satisfaction	تێربوون
Scarcity	دەگمەنی
Seller	فرۆشیار
Shortage	کورتی هێنان
Social Benefits	سوودە کۆمەڵایەتیەکان
Social Cost	تێچوونی کۆمەڵایەتی
Social Welfare	خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی
Stability	جێگیربوون
Subsidy	کۆمەك
Substitute Good	کاڵای جێگیرکەرەوە
Supply	خستنەروو
Supply Curve	چەماوەی خستنەروو
Supply Schedule	خشتەی خستنە روو
Surplus	زێدەیی
Tax	باج
Total Cost (TC)	تێچوونی گشتی

ئینگلیزی	کوردی
Total Expenditure	خەرجی گشتی
Total Fixed Cost (TFC)	تێچوونی نەگۆری گشتی
Total Product (TP)	بەرهەمی گشتی
Total Profit	قازانجی گشتی
Total Revenue (TR)	داهاتی گشتی
Total Utility	کەڵکی گشتی
Total Variable Cost (TVC)	تێچوونی گۆڕاوی گشتی
Utility	کەڵك
Value	بەها
Value of Marginal Product	بەهای بەرهەمی سنوورەکی
Variable Cost	تێچوونی گۆڕاو
Wage	کرێ
Wants	ئارەزووەکان
Wealth	سامان
Welfare	خۆشگوزەرانی
Welfare Economics	ئابووری خۆشگوزەرانی
Willing	ئارەزوو

فەرهەنگۆك

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Free Economics	الاقتصاد الحر	ئابووری ئازاد
Market Economy	اقتصاد السوق	ئابووری بازاڕ
Economies of Scale	اقتصاديات الحجم	ئابووری قەبارەدار
Network Economy	اقتصاد المعرفة	ئابووری مەعریفی
Directed	التوجيه – الموجه	ئاراستەکردن
Desire	الرغبة	ئارەزوو – ویستن
Living Level	المستوى المعيشي	ئاستی بژێوی
Interdependence	يتعزز التبادل	ئالوگور چڕدەبێتەوە
Target - Goal	الهدف	ئامانج
Tools - Instruments	الادوات	ئامرازەکان
Function	الوظيفة	ئەرك – پۆست
Financing function	الوظيفة التمويلية	ئەرکی پارەدارکردن
Money Functions	وظائف النقود	ئەرکی دراو
Money function	الوظيفة النقدية	ئەرکی دراو
Fluctuations	التقلب – التارجح	بارگۆڕان – هەڵبەز و دابەز
Fluctuations	التقلبات	بارگۆڕان (وەچەرخان)
Trade (Business) Cycle	الدورة الاقتصادية	سوڕی (خولی) ئابووری
The Labour Conditions	ظروف العمل	بارودۆخی کار
The Markets	الاسواق	بازاڕەکان
Free Competition Market	سوق المنافسة التامة	بازاڕی کێبڕکێی تەواو
Internationalization	العالمية	بەجیهانیبوون
Implementation	الانجاز	بەدەست هاتوو
Available	المتاح	بەردەست
Producers	المنتجين	بەرهەمهێنەران
Full Employment	الاستخدام الكامل	(بەکارخستنی تەواو)
Consumers	المستهلكين	بەکارهێنەران
Banks	البنوك	بەنکەکان
Trade Banks	البنوك التجارية	بەنکی بازرگانی
Central Banks	البنوك المركزية	بەنکی ناوەندی

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
World Bank for Reconstruction & Development	البنك الدولي للتعمير و التنمية	بەنکی نێودەوڵەتی بۆ نۆژەنکردنەوە و پەرەپێدان
Value and the Price	القيمة والسعر	بەها و نرخ
Value In Exchange	القيمة التبادلية	بەهای ئاڵوگۆڕکردن
Value In Use	القيمة الاستعمالية	بەهای بەکارهێنان
Choice	الخيار	بژاردە
Basis - Basics	الاسس / القواعد	بنەما – ڕێسا
The Factors Of Production	عناصر الانتاج	بنەماکانی بەرهەمهێنان
Recession	الركود	بێ بزاوتی
Justifiucation	تبرير	بیانوو
Theory	النظرية	بیردۆزە
Demand –Shift Theory	نظرية تحول الطلب	بیردۆزە گواستنەوەی داخواست
Inflation Theories	نظريات التضخم	بیردۆزەکانی هەڵاوسان
Cost– Push Theory	نظرية دفع التكاليف	بیردۆزی تێچوونە پاڵنەرەکان
Structural Inflation Theory	النظرية الهيكلية	بیردۆزی پەیکەری
Demand – Pull Theory	نظرية جذب الطلب	بیردۆزی ڕاکێشانی داخواست
Job Searching Theory	نظرية البحث عن العمل	بیردۆزی گەڕان بە دوای کار
Marginal Utility Theory	نظرية المنفعة الحدية	بیردۆزی کەڵکی سنووردار
Unemployment	البطالة	بێکاری
Voluntary Unemployment	البطالة الاختيارية	بێکاری بە ئارەزوو
Cyclical Unemployment	البطالة الدورية	بێکاری بەخول
Unemployment Frictional	البطالة الاحتكاكية	بێکاری بەریەك کەوتن
Unemployment Structural	البطالة الهيكلية (البنيانية)	بێکاری پێکەریەند
Behavioral Unemployment	البطالة السلوكية	بێکاری ڕەفتاری
Disguised Unemployment	البطالة المقنعة	بێکاری شاراوە (ژێر پەردە)
Imported Unemployment	البطالة المستوردة	بێکاری هاوردە
Seasonal Unemployment	البطالة الموسمية	بێکاری وەرزاو وەرز
Neutral	المحايد – الحيادي	بێلایەن

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Insurance	التامين	بیمە
Characteristics	الخصائص	تایبەتمەندی
Money Characteristics	خصائص النقود	تایبەتمەندییەکانی دراو
Electronic Funds Transfers (EFT)	التحويلات المالية الالكترونية	تەحویلاتی دارایی ئەلیکترۆنی
Balance Of Payments	ميزان المدفوعات	تەرازووی پێدراوەکان
Allocation	التخصيص	تەرخانکردن
Effeciency	الكفاءة	توانست–لێهاتوویی
Economic Effecincy	الفاعلية الاقتصادية	توانستی ئابووری
Searching - Research	البحث	توێژینەوە
Costs	التكاليف	تێچوونەکان
Classification	التصنيف	پۆلین
Motives- Motivation	الدافع	پاڵنەر
Engine of growth	المحرك للنمو	پاڵنەری گەشەکردن
Relationship	العلاقة	پەیوەندی
Quantitive Relationship	العلاقة الكمية	پەیوەندی برداری (چەندێتی)
Operation - Process	العملية	پرۆسە – کردار
Application	التطبيق	پراکتیزکردن
Interdependence	الاعتماد المتبادل	پشت بەستنی ئاڵوگۆڕکاری
Planning	التخطيط	پلاندانان – نەخشەدانان
Wants (Needs)	الحاجات	پێداویستیەکان
Holy	مقدس	پیرۆز
Expect - Predict	التوقع – التنبؤ	پێشبینیکردن
Recommendation	المقترح – المقترحات	پێشنیاز – پێشنیار
Criteria - Standard	مقياس، معيار	پێوەر (پێوانە)
The Types Of Markets	اشكال السوق	جۆرەکانی بازاڕ
Types of Unemployment	انواع البطالة	جۆرەکانی بێکاری
The Types of inflation	انواع التضخم	جۆرەکانی هەڵاوسان
Portfolio	المحافظ المالية(الاستثمارية)	جافانی دارایی
Excution - Excute	التنفيذ	جێبەجێکردن
Alternatives	البدائل / البديل	جێگیرەکان
Globalization	العولمة	جیهانگیری
Preferring	التفضيل	حەزکردن

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Welfare	الرفاهية	خۆشگوزەرانی
Expenditure - Spend	الانفاق	خەرج – خەرجکردن
Services	الخدمات	خزمەت – خزمەتگوزاری
Supply	العرض	خستنەڕوو
Tables - Schedauales	الجداول	خشتە
Study	الدراسة	خوێندنەوە
Intra - Firm	تقسيم العمل في المنتج او السلعة الواحدة	دابەشکردنی کار لە ناو یەك جۆرە شمەکدا
Intra - Industry	تقسيم العمل في الصناعة الواحدة	دابەشکردنی کار لە ناو یەك جۆری پیشەسازیدا
Distribution	التوزيع	دابەشکردن
Financial Resources	الموارد المالية	دەرامەتە داراییەکان
Natural Resources	الموارد الطبيعية	دەرامەتە سروشتییەکان
Human Resources	الموارد البشرية	دەرامەتە مرۆییەکان
Intervien	التدخل	دەستێوەردان
Scarcity - Scarce	الندرة / النادرة	دەگمەنی – کەم
Conflict	متعارض	دژ بەیەك
Money	النقود	دراو
Money as a medium of exchange	النقود وسيطاً للتبادل	دراو وەك ناوەندێکی ئالوگۆڕکردن
Money Deposits	نقود الودائع	**دراوی (دراوە سپاردەکان) بەنکی**
Electronic Money	النقود الالكترونية	دراوی ئەلیکترۆنی
Plastic Money	النقود البلاستيكية	دراوی پلاستیکی
Full bodied money	النقود القياسية (نقود ذات مادة كاملة)	دراوی پێوەری
Digital or E – Money	النقد الرقمي	دراوی ژمارەیی
Commodity Money	النقود السلعية	دراوی شمەکی
Paper Money (Banknote)	النقود الورقية	دراوی کاغەزی
Metal Money	النقود المعدنية	دراوی کانزایی
Credit Money	النقود الائتمانية	دراوی متمانە
Defferentiation	المفاضلة	جیاکاری
Redistribution	اعادة التوزيع	دووبارە دابەشکردنەوە
Actors	الفاعلين	کارکەران
Exposure	التعرض	دووچار

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Economic Rationality	العقلانية	ژیری
Rationality	العقلانية – الرشادة	ژیری
Labour Unions The Role Of	دور نقابات العمال	رۆڵی سەندیکاکانی کرێکاران
Adjustment	التعديل – التسوية	ڕاست کردن – چارەسەر
Behavior	السلوك	ڕەفتار
Obsulute	المطلق	ڕەها
Transfers	تحويلات	ڕەوانەکراوەکان
Events	الاحداث	ڕووداوەکان
World Trade Organization	منظمة التجارة العالمية	ڕێکخراوی بازرگانی جیهان
Organization - Entrepreneur	التنظيم - المنظم	ڕێکخستن – ڕێکخەر – ڕێکخراو
Concept	المصطلح – الاصطلاح	زاراوە
Economics	علم الاقتصاد	زانستی ئابووری
Informations	المعلومات	زانیارییەکان
Data	البيانات	زانیاریی ژمارەیی (داتا)
Land	الارض	زەوی
Resources	الموارد	سامانەکان
Liberalism	الليبرالية – التحرر	سەربەخۆیی – ئازادی
Recent	المعاصر	سەردەم
Capital	راس المال	سەرمایە
Productive Capital	راس المال الانتاجي	سەرمایەی بەرهەمهێن
Revenue Capital	راس المال الايرادي	سەرمایەی داهات
Real Capital	راس المال الحقيقي	سەرمایەی ڕاستەقینە
Monetary Capital	راس المال النقدي	سەرمایەی نەختینی
International Monetary Fund	صندوق النقد الدولي	سندووقی دراوی نێو دەوڵەتی
Marginal / Flexible	الحدية / الحدي	سنووردار – سنوورەکی
Interest	الفائدة	سوو
Economic Policy	السياسة الاقتصادية	سیاسەتی ئابووری
Foreign Trade Policy	سياسة التجارة الخارجية للدولة	سیاسەتی بازرگانی دەرەکی
Fiscal Policy	السياسة المالية	سیاسەتی دارایی
Fiscal & Expenditure Policy	السياسة المالية والانفاقية	سیاسەتی دارایی و خەرجی
Monetary Policy	السياسة النقدية	سیاسەتی نەختینەیی

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Monetary Policy	السياسة النقدية	سیاسەتی نەختینی
Mixed Economic System	النظام الاقتصادي المختلط	سیستەمی ئابووری تێکەڵاو
Capitalism Economic System	النظام الاقتصادي الراسمالي	سیستەمی ئابووری سەرمایەداری
Socialist Economic System (Planned or Directed)	النظام الاقتصادي الاشتراكي (الموجه، او المخطط)	سیستەمی ئابووری سۆسیالیستی (ئاراستەكراو، یا پلاندار)
Natural Law	النظام الطبيعي	سیستەمی سروشتی
Skills	المهارة	شارەزایی – كارایی
Barter	المقايضة	شت بەشت – گۆڕینی شمەك بە شمەك
Analyses	التحليل	شرۆڤەكرن – شیكردنەوە
failure	الفشل	شكستهێنان (نووچدان)
Commodity - Good	السلعة	شمەك
Economical Effects	الاثار الاقتصادية	شوێنەواری ئابووری
Social & psychology Effects	الاثار الاجتماعية والنفسية	شوێنەواری كۆمەڵایەتی و دەروونییەكان
Formula	الصيغ الرياضية	شێوازی بیركاری
Automotive	بصورة ذاتية	شێوەیەكی خۆیەكی
Economic Activities	الانشطة الاقتصادية	چالاكیيە ئابوورییەكان
Activities	الانشطة	چالاكییەكان
Control	الرقابة	چاودێریكردن
Stabilization	التثبيت – الاستقرار	چەسپاو(سەقامگیر)
Chiques	الشيكات او الصكوك	چەك
The Concept of Value	مفهوم القيمة	چەمكی بەها
Frame – Framework	الاطار	چوار چێوە
Variables	المتغيرات	گۆڕاوەكان
Progress - Advancement	التطور	گەشەسەندن – پێشڤەچوون
Importance	اهمية	گرنگی
Profit	الربح	قازانج
Multi National Companies	الشركات المتعدية القومية اوالجنسية	كۆمپانیا فرە ڕەگەزەكان
Labour	العمل	كار
Credit Cards	البطاقات الائتمانية	كارتی متمانە
Effect	تاثير	كارتێكرن

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Effect	التاثير	کاریگەری
Multiplier effect	اثر المضاعف	کاریگەری دووهێندە
Private Sector	القطاع الخاص	کەرتی تایبەت
Public Sector	القطاع العام	کەرتی گشتی
Personal - Individual	الفردية او الشخصية	کەسایەتی – تاکڕەوی
Accumulation	التراكم / يتراكم	کەڵەکەبوون
Advantage - Utility	المنفعة	کەڵك
Rent	الايجار	کرێی خانوبەرە
Wage	الاجر	کرێی کار
Lack	قصور	کورتهێنان
Competition	المنافسة	کێبڕکێ – ڕکابەرایەتی
Problems - Issues	المشاكل	کێشە – گرفتەکان
Logic	المنطق	لۆژیك (بیرسا)
Special Drawing Rights	حقوق السحب الخاصة	مافی ڕاکێشانی تایبەت
Long Run	الاجل الطويل	ماوەی درێژ خایەن
Purpose	الغرض	مەبەست
Conditions	الشرط – الشروط	مەرج – مەرجەکان
Credit	الائتمان	دڵنیایی
Ownership	الملكية	موڵکداری
Elasticity - Flexible	المرونة– المرن	نەرمی – نەرمی نواندن
Price	السعر	نرخ
Price Maker	صانع للسعر	نرخ دروستکر
Price Taker	متلقي للسعر	نرخ وەرگر
Equilibrium Price	سعر التوازن	نرخی هاوسەنگی
Dumping	الاغراق	نقووم بوون
In put – Out put models	نموذج المستخدم المنتج	نموونەی بەکارهێنراوی – بەرهەمهێن
Political Factors	العوامل السياسية	هۆکارە ڕامیارییەکان
Social Factors	العوامل الاجتماعية	هۆکارە کۆمەڵایەتیەکان
Causes Of Unemployment	مسببات البطالة	هۆکارەکانی بێکاری
Accomodating Payments	مدفوعات الموازنة	هاوسەنگی پێدراوی
Equations	المعادلات	هاوکێشەکان
Inflation	التضخم	هەڵاوسان

زمانی ئینگلیزی	زمانی عەرەبی	زمانی کوردی
Creeping Inflation	التضخم الزاحف	هەڵاوسانی خشۆك
Stagflation	التضخم الركودي	هەڵاوسانی داکێشراو
Suppressed Inflation	التضخم المكبوت	هەڵاوسانی شاراوە
Hyper Inflation	التضخم المفرط او الطليق	هەڵاوسانی لەرادەبەدەر
Selections	اختيارات	هەڵبژاردەکان
Selection	الاختيار	هەڵبژاردن
Physical	القوة الجسدية	هێزی جەستەیی
Mental	القوة الذهنية	هێزی زەینی
Labor Force	القوى العاملة	هێزی کار
Aware	الوعي	وشیاری

لیستی زاراوەکان

ئینگلیزی	عەرەبی	کوردی
Economics	علم الاقتصاد	زانستی ئابووری
Public Finance	المالية العامة	دارایی گشتی
Political Sciences	العلوم السياسية	زانستە رامیارییەکان
The Science Of Law	علم القانون	زانستی یاسا
Statistics	علم الاحصاء	زانستی ئامار
Function	الوظيفة	ئەرك (پۆست)
Allocation Function	وظيفة التخصيص	ئەرکی تەرخانکردن
Social Welfare	رفاهية المجتمع	خۆشگوزرانی کۆمەلگە
Optimum Function	التخصيص الامثل	تەرخانکردنی نمونەیی
Maximum Social Gain	اقصى كسب للمجتمع	بەرزترین دەسکەوت بۆکۆمەلگە
Social Costs	التكاليف الاجتماعية	تێچوونە کۆمەلآیەتییەکان
Social Benefits	المنافع الاجتماعية	کەلکە کۆمەلآیەتییەکان
Net Social Gains	صافي مكاسب المجتمع	دەسکەوتە کۆمەلآیەتیەکان
Distribution Function	وظيفة التوزيع	ئەرکی دابەشکردن
Redistribution	اعادة التوزيع	دووبارە دابەشکردن
Stabilization Function	وظيفة الاستقرار	ئەرکی سەقامگیری
Stagflation	التضخم الركودي	هەلآوسانی داکێشاوی
Growth Function	وظيفة النمو	ئەرکی گەشەکردن
Economic Growth	النمو الاقتصادي	گەشەی ئابووری
Growth Of Economic Resources	نمو الموارد الاقتصادية	گەشەکردنی سامانە ئابوورییەکان
Technical Change (Progrss)	التغير (التقدم) التكنولوجي	گۆڕانکاری (پێشکەوتن) تەکنەلۆژی
Public Wants	الحاجات العامة	پێداویستی گشتی
Private Wants	الحاجات الخاصة	پێداویستی تایبەت
Private Goods	السلع الخاصة	شمەکی تایبەت

ئینگلیزی	عەرەبی	کوردی
Public Goods	السلع العامة	شمەکی گشتی
Market Failure	فشل السوق	هەرەسهێنانی بازاڕ
Rival Consumption Principle	مبدا التنافس في الاستهلاك	بنەمای کێبڕکێ لە بەکارهێنان
Exclusion Principle	مبدا الاستبعاد	بنەمای لا بردن
Public Expenditure	النفقات العامة	خەرجیە گشتییەکان
Multiplier	المضاعف	دووهەندە
Accelerator	المعجل	بەپەلە
Public Revenues	الايرادات العامة	دەسهاتی گشتی
The Domin Revenues	دخل املاك الدولة	داهاتی موڵکانەی دەوڵەت
Portfolio	المحفظة المالية	جانتا
Taxation،Taxes	الضرائب	باج ، باجەکان
Financial Contract	العقد المالي	گرێبەستەی دارایی
Taxpayer	المكلف (دافع الضريبة)	باجدەر
Direct Taxes	الضرائب المباشرة	باجی ڕاستەوخۆ
Indirect Taxes	الضرائب غير المباشرة	باجی نا ڕاستەوخۆ
Flat Tax Rate	سعر الضريبة النسبي (الخط المستقيم)	نرخی ڕێژەیی باج (هێڵی ڕاست)
Tax Aoidance	التجنب الضريبي	خۆ لادان لە باج
Tax Evasion	التهرب الضريبي	ڕاکردن لە باج
Duties	الرسوم	رەسم
Public Loans(Borrowing)	القروض العامة	قەرزی گشتی
Disposable Income	الدخل التصرفي (الدخل القابل للتصرف)	داهاتی خولاو (داهاتی ئامادە بۆ خەرج)
Deflationary Effects	الاثار الانكماشية	ئاسەواری داکێشراو
Progressive Taxes	الضرائب التصاعدية	باجی هەڵکشاو
Infant Industreis	الصناعات الوليدة او الناشئة	پیشەسازی تازە دامەزراو
Inflationary Effects	الاثار التضخمية	ئاسەواری هەڵاسانەوە
Public Budget	الموازنة العامة	بودجەی گشتی

فەرهەنگۆکی بیرکاری

پۆلەکانی ٧، ٩ی بنەڕەتی

English	عربي	كوردی
	ئـ	
Straightness	استواء	ئاست
Difficulty	صعوبة	ئاستەنگ
Caution	انتبه	ئاگاداریە
Commutative	تبديلي	ئاڵوگۆڕ
Standardized Test Prep	تحضير للاختبار (الامتحان)	ئامادەبوون بۆ تاقیکردنەوە
Educate Goals	الأهداف التعليمية	ئامانجەکانی فێربوون
Numerals Machine	آلة الأعداد	ئامێری ژمارەکان
Conjugate	مرافق	ئاوەڵ(هاوەڵ)
Are You Ready?	هل انت مستعد؟	ئایا تۆ بە ئاگای (هشیاری)؟
Do You Know?	هل تعلم؟	ئایا دەزانی؟
Calculate	احسب	ئەژمێریکە، هەژماربکە
Apothem	عامد	ئەستووندەك
Bar Diagram (Chart)	الأعمدة البيانية	ئەستوونی ڕوونکردنەوەیی
Probabilities	الاحتمالات	ئەگەرەکان
Percentage & Probability	الاحتمال والنسبة المئوية	ئەگەرەکان وڕێژەی سەدی
Quotient	ناتج القسمة	ئەنجامی دابەش بوون
Products	ناتج (حاصل) الضرب	ئەنجامی لێکدان
Geometry	هندسة	ئەندازە
Locus	المحل الهندسي	ئەندازگە
Extremes Value	القيمة القصوى	ئەوپەری بەها
	ب	
Least Common Multiple (LCM)	مضاعف مشترك اصغر (م. م. أ)	بچووکترین چەند جارەی هاوبەش(ب چ ه)
For Fun	للتسلية	بۆ خۆشی
Domain	المجال	بوار
Co-domain	المجال المقابل	بواری بەرامبەر
Lesson Resources	موارد الدرس	بابەتەکانی وانە
mass	كتلة	بارستایی
Insurance	تأمين	بارمتە (دڵنیابوون)
Circle	دائرة	بازنە
Circle Graph	الدوائر البيانية	بازنەی ڕوونکردنەوەیی
Talk About It	تحدث عن	باسبکە
Mode	المنوال	باو (مۆد)
Connect	اربط	ببەستە
Compare	مقارنة	بەراورد کردن

English	عربي	كوردی
Compare numbers		بەراورد كردنی ژمارەكان
Challenge	التحدي	بەرەنگاری
Contrast & compare	المقارنة والمباينة	بەرواوورو جیاوازی
Connect , join	ربط، ترابط	بەستنەوە، گرێدان
Quize for lesson ... to ...	اختبار جزئي من الدرس .. إلى ..	بەشە تاقیكردنەوە لەوانەی...بۆ.....
Divisor	القاسم (المقسوم عليه)	بەشدراو
Divided	مقسوم	بەشكراو
Hundredths	جزء المئة	بەشێك لە سەد
Distribution	توزيع	بەشینەوە
Consumed, exhausted	مستهلك	بەكاربەر(بەكاربردن)
Application	تطبيق	بەكارهێنان
Various applications	تطبيقات مختلفة	بەكارهێنانی جیاواز
Using the order of operation	استعمال تراتب العمليات	بەكارهێنانی ڕیزبەندی كردارەكان
Axiom	مسلمة، بديهية	بەلگەنەویست
place-value	القيمة المنزلية	بەهای خانەیی
Return one's steps	عد أدراجك	بەهانگاوەكنتا بگەڕێوە
Warm up	التحمية السريعة	بەهێزكردنی خێرا
Assocaitive property	خاصية التجميع	بەیەكەوە بەستن
Estimate	قدِّر	بخەملێنە
Calculator	الحاسبة	بژمێرە
Expression	المقدار	بڕەی
Numerical expression	مقدار عددي	بڕی ژمارەیی
Less than	أصغر من	بچووكترە لە
Multiple Common Factors (MCF)	المضاعف المشترك الأصغر (م م أ)	بچووكترین چەند جارەی هاوبەش (ب چ هـ)
Base	أساس	بنچینە
Write a problems	كتب مسألة	پرسیارێك بنووسە
Write about it	اكتب عن	بنووسە لەسەر
Applications	مجالات التطبيق	بوارەكانی جێبەجێكردن
Idea	فكرة	بیرۆكە
Math Idea	فكرة رياضية	بیروكەی بیركاری
Theory	نظرية	بیردۆز
Think and discuss	فكِّر وناقش	بیر وگفتوكۆ بكە
Visual (Optical) learning	تعلم بصري	بینینە فێربوون
Exploration	استكشاف	بینینەوە (دەرخستن)
Write a problem	اكتب مسألة	بنووسە پرسیارێك

English	عربي	كوردی
Parallel Theory	نظرية التوازي	بیردۆزی تەریبوون
	ت	
Grid	شبكة المربعات	تۆری چوارگۆشەكان
Alternative Test	الاختبار البديل	تاقیكردنەوەی جێگیر
Ordinate	الاحداثي الصادي	تان
Ton	طن	تەن (١٠٠٠ كغم)
Exponent	أس	توان
Divisibility	قابلية القسمة	توانای دابەشبوون
Understand	افهم	تێبگە
Transitive Property	خاصية التعدي	تێپەربوون
Diameter	قطر	تیرە
Ray ; half line	شعاع	تیشك
Focus	بؤرة	تیشكۆ
	پ	
Stain (Spot)	بقعة	پەڵە
Abscissa	الاحداثي السيني	پۆ
Right prism	المنشور القائم	پوازێكی وەستاو
Classification	تصنيف	پۆلێنكردن
Financing	تمويل	پارەدان
Subsequent (following)	تابع	پاشكۆ
Compact Disc (CD)	أقراص مدمجة (سي دي)	پەپكی پەستنراو (سی دی)
What is the Question?	ما السؤال؟	پرسیار چییە؟
Multi step Problem	مسألة من عدة خطوات	پرسیار لە چەند هەنگاو
Compass	فرجار	پرگال
Plan	خطط	پلاندابنێ
Prism	موشور	پوازك
Net account	صافي القيمة (المبلغ)	پوختەی بەها
Quick Review	مراجعة سريعة	پێداچوونەوەی خێرا
Review	مراجعة	پێداچوونەوە
Review and Test Prep	مراجعة وتحضير للاختبار	پێداچوونەوە وئامادە بوون بۆ تاقیكردنەوەی
Use data	استعمل المعطيات	پێدراوەكان بەكاربهێنە
Data	معطيات	پێدراوەكان
Grouped Data	معطيات مجمعة	پێدراوەكانی ڕیزكراو
Anticipation	استباق	پێشكەوتە
Mathematical Background	خلفية رياضية	پێشینەی بیركاری

English	عربي	کوردی
Inverse	معكوس، عكسي	پێچەوانە، دژە
Measurment	القياس	پێوان
Measure of central tendency	مقاييس النزعة المركزية	پێوەرەکانی ڕووکردنە چەق
Dispersion measurement	قياس التشتت	پێوەرەکانی پەرت بوون
Theoretical	نظري	پیوری
	ج	
Magic	سحر (شعوذة)	جادوو
Congruent	متطابق	جووتبون
Congruence & Similarity	التطابق والتشابه	جووتبوون و لێکچوون
Order Pair	زوج مرتب	جووتە ڕێکخراو
Procedure	اجراء	جێبەجێکردن
Divide Procedure	اجراء القسمة	جێبەجێکردنی دابەش
Multiply Procedure	اجراء الضرب	جێبەجێکردنی لێکدان
Transformation	التحويلات	جێگۆرکێ
Geometric transformation	التحويلات الهندسية	جێگۆرکێی ئەندازەی
Pair of Angles	أزواج الزوايا	جووتە گۆشەکان
	خ	
Point on a grid	نقاط على شبكة المربعات	خاڵ لەسەر تۆڕی چوارگۆشەکان
Vanishing Point	نقطة التلاشي	خالی پوکانەوە
Check Point	نقطة المراقبة	خالی چاودێری
Tangency Point	نقطة التماس	خالی لێکەوتن
Hole point	النقطة الخادعة (نقطة الإنقطاع)	خالی هەڵخەڵەتاندن (پچراندن)
Inflection point	نقطة الانقلاب	خاڵی وەرگێران
Decimal Places	منازل عشرية	خانەکانی دەیی
Guessing	تخمين	خەملاندن
Estimate	تقدير	خەملاندن (مەزندە)
Estimate Quotient	تقدير ناتج القسمة	خەملاندنی ئەنجامی دابەش
Estimate Product	تقدير ناتج الضرب	خەملاندنی ئەنجامی لێکدان
Estimate Sum and Diffrence	تقدير المجموع والفرق	خەملاندنی کۆ و جیاواز
Presentation	عرض	خستنە ڕوو
Twisted Cube	مكعب مفتول	خشتەیەکی بادراو
Make a Table	أنشئ جدولاً	خشتەیەك پێکبهێنە
Rotation	دوران	خولانەوە
Reading Time	قراءة الوقت	خوێندنەوەی کات
Quick	سريع	خێرا

English	عربي	كوردی
Angular Speed	السرعة الزاوية	خیرای گۆشە
Instintaneous (momential) Speed	السرعة اللحظية	خیرایی هێڵی
	د	
Division	القسمة	دابەش
Divide	يقسم	دابەش دەكات
Divide by 1-Digit number	القسمة على عدد من رقم واحد	دابەشكردن بەسەر ژمارەیەكی ١ ڕەنووسی
Divide by 2-Digit numbers	القسمة على عدد من رقمين	دابەشكردن بەسەر ژمارەیەكی ٢ ڕەنووسی
Mechanism Division	القسمة الالية	دابەشكردنی ئاسایی
Period	شطر	دابڕین (كەرتی)
placing zeros in Quotient	وضع الأصفار في ناتج القسمة	دانانی سفر لەئەنجامی دابەش
Hypothesis	فرضية	دانراو
Introduction to Probabilities	مدخل الى الاحتمالات	دەروازەیەك بۆ ئەگەرەكان
Applications of Percentage	تطبيقات على النسبة المئوية	دەروازەیەك لەسەر ڕێژەی سەدی
Reasoning	استدلال	دەرئەنجام
Reasoning logic	الاستدلال المنطقي	دەرئەنجامی ژیر بێژی
Chance, Occasion, Opportuniy	فرصة	دەرفەت، هەل
Asymptote	المحاذي (المقارب)	دەركەنار
Link up	نافذة على (مدخل)	دەروازە (دەستپێك)
Link up to	نافذة على	دەروازەیەك لەسەر.....
Link up to Science	نافذة على العلم	دەزرازیەك لەسەر زانست
Link up to Language	نافذة على اللغة	دەروازیەك لەسەر زمان
Link up to History	نافذة على التاريخ	دەروازەیەك لەسەر مێژوو
Complementary Event	الحدث المتمم	دژە ڕووداو
Prime Statement	عبارة أولية	دەستەواژەی سەرەتایی
Enrichment	الاغناء، الإثراء	دەولەمەندكردن
Tens	عشرات	دەیان
Tenth	عشر	دەیەك
Decimal	عشري	دەیەیی
Tenths	اعشار	دەییەكان
Inverse	المعكوس	دژە
Luminous	مضيئة	درەوشاو
Length	طول	درێژی
Check Concepts & Skills	التحقق من المفاهيم والمهارات	دڵنیابوون لە زاراوەو كارامەییەكان
Check Vocabularies & Concepts	التحقق من المفردات والمفاهيم	دڵنیابوون لە زانیاری وزاراوەكان
Check Problem Solving	التحقق من حل المسائل	دڵنیابوون لە شیكاری پرسیارەكان

English	عربي	كوردی
Check Skills	التحقق من المهارات	دڵنیابوون لە کارامەییەکان
Perpendicular Lines	مستقيمان متعامدان	دوو ڕاستە هێڵی ئەستوون
Parallel Lines	مستقيمان متوازيان	دوو ڕاستە هێڵی تەریب
Intersect Lines	مستقيمان متقاطعان	دوو ڕاستە هێڵی یەکتر بڕ
Supplementary Angles	زاويتان متتامتان	دوو گۆشەی تەواوکەر
Complementary Angles	زاويتان متكاملتان	دوو گۆشەی پڕکەر
Invers Operations	عمليتان متعاكستان	دوو کرداری پێچەوانە
Diherdal Angle	الزاوية الزوجية	دوو توێ گۆشە
Designs	تصاميم	دیزاینەکان
	ژ	
Cord	وتر	ژێ
Integers	الأعداد الصحيحة	ژمارەتەواوەکان
Real Numbers	الأعداد الحقيقية	ژمارە ڕاستییەکان
Rational Numbers	الاعداد النسبية	ژمارە ڕێژەییەکان
Natural Numbers	الاعداد الطبيعية	ژمارە سروشتییەکان
Greater Numbers	الأعداد الكبيرة	ژمارە گەورەکان
Excluded Numbers	الأعداد الممنوعة	ژمارە قەدەغەکراوەکان
Prime Number	الأعداد الأولية	ژمارە خۆبەشەکان
Non-Prime (Composite) Number	الأعداد غير الأولية	ژمارەی دابەش
Decimal Number	العدد العشري	ژمارەی دەیی
Decimals	الأعداد العشرية	ژمارەی دەییەکان
Mixed Number	العدد الكسري	ژمارەی کەرتەدار
Defective Number	العدد الناقص	ژمارەی نادیار
Denominator	مقام الكسر	ژێرەی کەرت
	ر	
Paket, Bundle	رزمة	ڕیز
Educational Illumination	إضاءة تعليمية	ڕۆشنای فێرکردن
Similar Terms	حدود متشابهة	ڕادە لێکچووەکان
Straight Edge	مسطرة	ڕاستە
Basic Facts	الحقائق الأساسية	ڕاستییەبنەرەتییەکان
Division & Multiplication Facts	حقائق الضرب والقسمة	ڕاستییە بنەرەتییەکانی لێکدان
Facts Family	الحقائق المترابطة	ڕاستییەکانی پێکەوە بەستراو
Multiplication Facts	حقائق الضرب	ڕاستییەکانی لێکدان
Transllation	سحب	ڕاکێشان
Practice & Solving Problem	تمارين وحل المسائل	ڕاهێنان وشیکاری پرسیارەکان

English	عربي	كوردی
Guided Practice	تمارين موجهة	راهێنانی ئاراستەكراو
Independent Practice	تمارين حرة	راهێنانی ئازاد
Application Problems	التمارين التطبيقية	راهێنە چێبەجێكراوەكان
Accidental (Incidental) Root	الجذر الطارئ	رەگی نامۆ
Arabic Numerals	الأرقام العربية	رەنوسەكانی عەرەبی
Roman Numerals	الأرقام الرومانية	رەنووسەكانی رۆمانی
Indian Numerals	الأرقام الهندية	رەنووسەكانی هیندی
Look, view	نظرة	روانینێك (تیروانینێك)
Area	مساحة	رووبەر
Convergent Areas	مساحات متقاربة	رووبەرە لێك نێزیكەكانی
Plane	المستوي	رووتەخت
The coordinate Plane	المستوي الاحداثي	رووتەختی پۆتانی
Event	الحدث	رووداو
Indepemdent Events	الأحداث المستقلة	رووداوە سەربەخۆیەكان
Dependent Events	الأحداث المترابطة	رووداوە گرێدراوەكان
Grade Leader	دليل الفصل	رێبەری بەش
Trigonometric Ratio	النسب المثلثية	رێژە سێگۆشەییەكان
Average & Rate	النسبة و المعدل	رێژە وتێكرایی
Percentage	النسبة المئوية	رێژەی سەدی
Tessellation	ترصيف بالمضلعات (الرصف)	ریزبەندی
Row, Rank	طابور	ریز
Ordering	ترتيب	ریزكردن
Ordering Numbers	ترتيب الأعداد	ریزكردنی ژمارەكان
Arrangement	تراتيب	ریزیەتی
Base	قاعدة	رێسا
Problem Solving Strategies	طرائق حل المسائل	رێگاكانی شیكاری پرسیارەكان
Choose a Strategy	اختر طريقة	رێگایەك هەڵبژێرە
Another way	طريقة أخرى (ثانية)	رێگایەكی تر
Alternative Teaching Strategies	طريقة تعليم بديلة	رێگایەكی تر بۆ فێركردن
Organizing Data	تنظيم المعطيات	رێكخستنی پێدراوەكان
	ز	
Vocabularies	مفردات	زاراوەكان
Check What You Know	تحقق من معلوماتك	زانیارییەكانت ساغبكەوە
More About Addition	مزيد من الجمع	زێدە لە كۆكردنەوە
More About Multiplication	مزيد من الضرب	زێدە لە لێكدان

English	عربي	كوردی
More Examples	مزيد من الأمثلة	زیدە لە نموونە
	س	
Check	تحقق	ساغبکەوە
Gregorian Year	السنة الميلادية	ساڵی زاینی
Hundreds	مئات	سەدان
Hundred Thousands	مئات الآلاف	سەدان هەزار
Supplementary, Extra	إضافي	سەربار
Numerator	بسط الكسر	سەرەی کەرت
Critical Thinking	تفكير ناقد	سەرنجی ڕەخنەگرانە
Vertix	رأس المثلث	سەری سێگۆشە
Theorem	مبرهنة	سەڵمێنراو
Paradox	مفارقة (تناقض)	ستم
Metric System	نظام متري	سستەمی مەتری
Zero in Subtraction	الصفر في الطرح	سفر لە لێدەرکردن
Zero in Multiplication	الصفر في الضرب	سفر لە لێکدان
Limited	محدد	سنووردار
Triangle	مثلث	سێگۆشە
Scalene Triangle	مثلث مختلف الأضلاع	سێگۆشە جیالا
Isosceles Triangle	مثلث متساوي الساقين (متوازن)	سێگۆشە دوو لایەکسان
Obtuse Triangle	مثلث منفرج الزاوية	سێگۆشە گۆشە کراوە
Right angle Triangle	مثلث قائم الزاوية	سێگۆشە گۆشە وەستاو
Acute angled Triangle	مثلث حاد الزوايا	سێگۆشە گۆشەکانی تیژ
Equilateral Triangle	مثلث متساوي الأضلاع	سێگۆشە لایەکسان (ڕێك)
Trigonometry	علم المثلثات	سێگۆشە زانی
Propert(y)(ies)	خاصية، خصائص	سیفەت، سیفەتەکان
Parallelogram Properties	خصائص متوازي الأضلاع	سیفەتەکانی لاتەریب
Rectangle Properties	خصائص المستطيل	سیفەتەکانی لاکێشە
Commutative Property	خاصية التبديل	سیفەتی ئاڵوگۆڕ
Distribution Property	خاصية التوزيع	سیفەتی بەشینەوە
Axial Properties & Bisects	خصائص المحاور والمنصفات	سیفەتی تەوەرەکان و ناوەراست
Reflexive	الانعكاس (خاصية)	سیفەتی وێنە دانەوە
Dish	الصحن اللاقط	سینی وەرگێر
	ش	
Experience	خبرة (تقنية)	شارەزایی
Cube	المكعب	شەش پالو، خشتەك

English	عربي	كوردی
Inability finacial	العجز المالي	شكستی دارايی
Factoring	تحليل الأعداد	شيتەڵكردنی ژمارەكان
Solve	حل	شيكاربكە
problem Solving	حل المسائل	شيكاركرردنی پرسيارەكان
Accidental (Incidental) Solutions	حلول دخيلة	شيكاری نامۆ
Solving Eqs. by Add. (Sub)	حل المعادلات بالجمع (الطرح)	شيكاری هاوكێشەكان بە كۆكرنەوەو لێدەركردن
Solving Eqs. by Mult. (Div)	حل المعادلات بالضرب (القسمة)	شيكاری هاوكێشەكان بە لێكدان ودابەشكردن
Sort, Pattern	نمط	شێواز
Division Patterns	أنماط في القسمة	شێواز لە دابەش
Multiplication	أنماط في الضرب	شێواز لە لێكدان
From, Shape	صورة (هيئة)	شێوە
Vertex Form	الصورة الرأسية	شێوە لوتكەيی
Word Form	الصورة الحرفية	شێوەی پيتی
Decimal Form	الصورة العشرية	شێوەی دەيی
Standard From	الصورة الرقمية	شێوەی ڕەنووس
Scientific Form	الصورة العلمية	شێوەی زانستی
	چ	
Square	المربع	چوارگۆشە
Quadrilaterals	رباعي الأضلاع	چوارلاكان
Treatment	معالجة	چارەسەركردن
Processing Data & Time	معالجة المعطيات والوقت	چارەسەركردنی پێدراوەكان و كات
Activity	نشاط	چالاكی
Center	مركز	چەق
Central Angle	الزاوية المركزية	چەقە گۆشە
Curve	منحني	چەماوە
Concept	مفهوم	چەمك
Multiple	مضاعف	چەندجارە
Regular Polygon	المضلعات المنتظمة	چەندلا ڕيكەكان
Polygon	المضلعات	چەندلاكان
Second	ثانية	چركە
Perimeter	محيط	چێوە
Circumference	محيط الدائرة	چێوەی بازنە
	گ	
Inverse Variation	التغير العكسي	گۆڕانی پێچەوانە
Direct Variation	التغير الطردي	گۆڕانی ڕاستەوانە

English	عربي	كوردی
Common Variation	التغير المشترك	گۆڕانی هاوبەش
Premutations	التباديل	گۆڕین
Angle	زاوية	گۆشە
Protractor	منقلة	گۆشە پێو
Angles in Polygon	الزوايا في المضلعات	گۆشەكان لە چەندلاكان
Angles & Parallel Lines	التوازي والزوايا	گۆشەكان و تەریبوونی هێڵەكان
Acute Angle	زاوية حادة	گۆشەی تیژ
Slide Angle	زاوية الانزلاق	گۆشەی خزان
Rotation Angle	زاوية الدوران	گۆشەی خولانەوە
Thinkers Corner	زاوية المفكرين	گۆشەی ڕووناكبیران
Curvature Angle	الزاوية الانحنائية	گۆشەی چەمانەوە
Return Angles	زاوية الرجوع	گۆشەی گەڕانەوە
Obtus Angle	زاوية منفرجة	گۆشەی كراوە
Raddian	راديان (زاوية نصف قطرية)	گۆشەی نیوەتیرەیی
Right Angle	زاوية قائمة	گۆشەی وەستاو
Search	بحث	گەڕان
Find a Rule	البحث عن قاعدة	گەڕان بەدوای ڕێسا
Investigation, Research	استقصاء (البحث عن)	گەڕان بەدوایدا
Problem Solving Skills	مهارات حل المسائل	گەرمایی شیكاری پرسیارەكان
Greater Common Factor (GCF)	عامل (قاسم) مشترك أعلى	گەورەترین كۆلكەی هاوبەش (گ.ك.هـ)
Continuity	التواصل	گەیاندن
Combination	التوافيق	گونجێن
Greater Than	أكبر من	گەورەترە لە
	ف	
Capacity	سعة	فراوانی
Learn	تعلَّم	فێربە
Teach	علِّم	فێربكە
Sensible Learning	التعلم الحسي	فێربوون بە هەست
Kinetic Learning	التعلم الحركي	فێربوون بەكردار
Cooperative Learning	التعلم التعاوني	فێربوونی هاریكاری
	ق	
Concave	مقعر	
Convex	محدب	قۆقز
Volume	حجم	قەبارە
Cone	مخروط	قووچەك

English	عربي	كوردی
	ك	
Assocaitive Property	تجميع (خاصية)	کۆبۆوه (بەیەکبەستنەوه)
Add (Subtract) Integers	جمع (طرح) الأعداد الصحيحة	کۆکردن (لێدەرکردنی) ژمارە تەواوەکان
Addition & Subtraction	الجمع والطرح	کۆکردنەوەو لێدەرکردن
Adding Algebraic Expression	جمع المقادير الجبرية	کۆکردنەوەی بڕە جەبرییەکان
Column Addition	الجمع العمودي	کۆکردنەوەی ستوونی
Adding Integers	جمع الأعداد الصحيحة	کۆکردنی ژمارە تەواوەکان
Addend	عامل جمع (العامل المضاف)	کۆلکەی کۆکردنەوه
Time	وقت	کات – ماوه
Skill, Skills	مهارة، مهارات	کارامەیی
Unlike Fractions	كسور مختلفة (مختلفة المقامات)	کەرتە لەیەك نەچووەکان
Like Fractions	كسور متشابهة (متساوية المقامات)	کەرتە لێکچووەکان
Equivalent Fractions	كسور متكافئة	کەرتە هاوتا
Fractions	كسور	کەرتەکان
Tools	أدوات	کەرەستەکان
Simple Fraction	كسر اعتيادي	کەرتی سادە
Non- Simple Fraction	كسر غير اعتيادي	کەرتی نا سادە
Space ship	مركبة فضائية	کەشتی ئەسمانی
Cumulative	تراكمي	کەڵەکەبوو
Obelisk	المسلة	کەلوو
Rational Number Operations	العمليات على الأعداد النسبية	کردار لەسەر ژمارە ڕێژەییەکان
Translation	انسحاب	کشانەوه
Amount	مبلغ	کۆژمە
Simplification, Reduction	تبسيط	کورتکردنەوه
Add & Subtract Decimals	جمع الأعداد العشرية و طرحها	کۆکردن ولێدەرکردنی ژمارە دەییەکان
Add & Subtract Greater Numbers	جمع الأعداد الكبيرة وطرحها	کۆکردن ولێدەرکردنی ژمارە گەورەکان
Add Great Number	جمع الأعداد الكبيرة	کۆکردنی ژمارە گەورەکان
Factor	عامل، قاسم	کولکە
Weight	وزن	کێش
Weight for Heavy Bodies	الوزن للأجسام الثقيلة	کێش بۆ تەنە قورسەکان
	ل	
Side	ضلع	لا
Standard Deviation	الانحراف المعياري	لادانی پێوانەیی
Mean Deviation	الانحراف الوسطى (عن المتوسط)	لادانی نیوانەیی
Slope	ميل	لاری

English	عربي	كوردی
List	لائحة (قائمة)	ليست
Rational Inequalties	المتباينات النسبية	لاسنگه ڕێژەییەکان
Remember	تذكر	لەبیرت بێ
Dont Forget	لاتنسَ	لە بیرت نەچێ
Rhombus	المعَين	لەبزینەیی (مەعین)
Interior Bisect	المنصف الداخلي	لەتکەری ناوەوە
Subtract Greater Number	طرح الأعداد الكبيرة	لێدەرکردنی ژمارە گەورەکان
Variance, Dissimilarity	التباين	لێك نەچوون
Tangent	مماس	لێکەوت
Multiplication	الضرب	لێکدان
Multiply by 1 Digit Numbers	الضرب في عدد من رقم واحد	لێکدان لە ژمارەیەکی ١ ڕەنووسی
Multiply by 2 Digit Numbers	الضرب في عدد من رقمين	لێکدان لە ژمارەیەکی ٢ ڕەنووسی
Multiplication & Division	الضرب والقسمة	لێکدان و دابەش
Multiply & Division Through 5	الضرب والقسمة حتى ٥	لێکدان و دابەش تا ٥
Multiply & Divide Integers	ضرب الأعداد الصحيحة وقسمتها	لێکدان و دابەشکردنی ژمارە تەواوەکان
Grided Multiplication	الضرب الشبكي	لێکدانی تۆری
Multiply a Number by Expression	ضرب عدد في مقدار جبري	لێکدانی ژمارە لە بڕەیەکی جەبری
Multiply 3 Factors Number	ضرب ثلاثة أعداد	لێکدانی سێ ژمارە
Edge of Angle	حدّ (ضلع) الزاوية	لێواری گۆشە
	م	
Mode	منوال	مۆد (باو)
Meaning of Multiplication	معنى الضرب (القسمة)	مانای لێکدان (دابەش)
Gregorian Months	الأشهر الميلادية	مانگەکانی زاینی
Remainder	باقي القسمة	ماوەی دابەشکردن
Credit	رصيد	مایە
Range	المدى	مەودا
Mean, Median, Mode & Range	المدى الوسيط والمتوسط والمنوال	مەودا، ناوەڕاست، باو و ناوەندە
Millions	ملايين	ملیۆنەها
Times	مواقيت	ماوەکان (کاتەکان)
	ن	
Median	وسيط	ناوەڕاستە
Mean	الوسط الحسابي (المتوسط)	ناوەندە ژمێرەیی
Harmonic Mean	المتوسط التوافقي	ناوەندە گونجاو
Function, Mapping	دالة، تطبيق	نەخشە
One-one Mapping (onjection)	تطبيق متباين	نەخشەی جیا

English	عربي	كوردی
Onto Mapping (surjection)	تطبيق شامل	نەخشەی گشتگر
Estimate & Rounding	التقريب والتقدير	نزیکردنەوە و خەملاندن
Rounding	تقريب	نزیککردن
Approximatly	تقريباً	نزیککردنەوە
Round Numbers	تقريب الأعداد	نزیککردنەوەی ژمارەکان
Make a Model	اصنع نموذجاً	نموونەیەك دروستبکە
Arrow Representation	التمثيل السهمي	نواندنی تیرەیی
Tabular Representation	التمثيل الجدولي	نواندنی خشتەیی
Graghical Representation	التمثيل البياني	نواندنی ڕوونکردنەوەی
Cuboid	شبه المكعب	نیمچە شەشپاڵو
Between Expression & Word	بين النص والمقدار	نێوان برە و تێکست
Radius	نصف القطر	نیوەتیرە
	هـ	
Identity	المتطابقة	هاوئەنجام
Equivalent	تكافؤ، متكافئة	هاوتا
Symmetry	تناظر	هاوجێبوون
Axial Symmetry	التناظر المحوري	هاوجێبوونی تەوەری
Proportion	التناسب	هاوڕێژە
Geometrical Proportion	التناسب الهندسي	هاوڕێژەیی ئەندازەیی
Similar	متشابه	هاوشێوەبوون
Axial Symmetric in Polygons	التناظر المحوري في المضلعات	هاوجێبوونی تەوەرەی لە چەندلاکان
Equations & Rational Numbers	المعادلات والأعداد النسبية	هاوکێشە و ژمارە ڕێژەییەکان
Equations & Their Solutions	المعادلات و حلولها	هاوکێشەکان و شیکاریان
Word Equation	المعادلة الحرفية	هاوکێشەی پیتی
Interactive Equation	المعادلة التفاعلية	هاوکێشەی کارلێکی
Bank Account	الحساب المصرفي	هەژمارەی بانکی
Elapsed Time	حساب المدة	هەژمارەی کات
Use a Number Line	استعمل خط الأعداد	هێڵی ژمارەکان بەکاربهێنە
Mental Math	الحساب الذهني	هەژمارکردنی هزری
Random	عشوائي	هەرمەکی
Choose an Operation	اختيار العملية	هەڵبژاردنی کردارێك
Choose a Method	اختيار الوسيلة	هەڵبژاردنی هۆکارێك
Evaluate	قيِّم	هەڵبسەنگێنە
What is the Error?	أين الخطأ؟	هەڵەکۆا؟
Common Error	خطأ شائع	هەڵەی بەربلاو

English	عربي	كوردی
Cumulative Assessment	تقويم تراكمي	هەڵسەنگاندنی كەڵەكەبوو
Reciprocal	مقلوب (معكوس) العدد	هەڵگەراوەی كەرت
Try this	حاول	هەوڵبدە
Mental	ذهني	هزری
Powers	القوى	هێزەكان
Powers and Radical	القوى والجذور	هێزو رەگەكان
Tree Diagram	مخطط الشجرة	هێلكاری درەختی
Numbers Line	خط الأعداد	هێڵی ژمارەكان
Axe of Symmetry	خط التناظر	هێڵی هاوجێبوون
Horizontal Line	الخط الافقي	هێڵی ئاسۆ
Graphical Line	الخط البياني	هێڵی ڕوونكردنەوەیی
Median Line	المستقيم المتوسط	هێڵی ناوەڕاست
Self Assessment	تقويم ذاتي	هەڵسەنگاندنی خودی
Parallel &Perpendicular Lines	المستقيمات المتوازية والمتعامدة	هێڵەكانی تەریب و ئەستونبوون
	و	
Decimal Point	الفاصلة العشرية	وێرگوڵی دەیی
Perspective Drawing	الرسم المنظوري	وێنە بینراوەكان
Congruent Figures	الأشكال المتطابقة	وێنە جووتبووەكان
Reflexive	انعكاس	وێنەدانەوە
Graph	رسم بياني	وێنەی ڕوونكردنەوەیی
Make a Graph	أنشئ رسماً بيانياً	وێنەیەكی ڕوونكردنەوەیی پێكبهێنە
	ی	
Help	مساعدة	یارمەتی
Use a Formula to Find Perimeter	استعمل القانون لكي تحسب المحيط	یاسا بەكاربهێنە بۆ دۆزینەوەی چێوە
Reserve, Spare, Standby	احتياط	یەدەك
Ones	آحاد	یەكان
Unit	وحدة	یەكە

English	عربي	كوردی
	ئـ	
Level	مستوى	ئاست
Difficulty	صعوبة	ئاستەنگ
Caution	انتبه	ئاگاداریە
Commutative	تبديلي	ئاڵوگۆڕ
Standardized Test Prep	تحضير للاختبار	ئامادەبوون بۆ تاقیکردنەوە
Educate Goals	الاهداف التعليمية	ئامانجەکانی فێربوون
Conjugate	مرافق	ئاوەل
Are You Ready?	هل انت مستعد؟	ئایا تۆ ئامادەی؟
Do You Know?	هل تعلم؟	ئایا دەزانی؟
Perpendicular	عمود	ئەستوون
Column Chart	الأعمدة البيانية	ئەستوونە ڕوونکردنەوەییەکان
Clustered Cloumn Chart	الأعمدة البيانية المزدوجة	ئەستوونە ڕوونکردنەوەییە جوتەنییەکان
Probabilitiy	الاحتمال	ئەگەر
Quotient	ناتج القسمة	ئەنجامی دابەشبوون
Product	ناتج (حاصل) الضرب	ئەنجامی لێکدان
Geometry	هندسة	ئەندازە
Locus	المحل الهندسي	ئەندازگە
Extremes Value	القيمة القصوى	ئەوپەری بەها
	ب	
Least Common Multiple (LCM)	مضاعف مشترك اصغر (م. م. أ)	بچووکترین چەند جارەی هاوبەش(ب چ هـ)
For Fun	للتسلية	بۆ خۆشی
Domain	المجال	بوار
Co-domain	المجال المقابل	بواری بەرامبەر
mass	كتلة	بارستایی
Insurance	تأمين	بارمتە (دڵنیابوون)
Circle	دائرة	بازنە
Circle Graph	الدائرة البيانية	بازنەی ڕوونکردنەوەیی
Talk About It	تحدث عن	باسیکە
Mode	المنوال	باو (مۆد)
Connect	اربط	ببەستە
Compare	مقارنة	بەراورد کردن
Challenge	التحدي	بەرەنگاری
Connect , join	ربط، ترابط	بەستنەوە، گرێدان
Quize	اختبار جزئي	بەشە تاقیکردنەوە

English	عربي	كوردی
Divisor	القاسم (المقسوم عليه)	بەشداراو
Divided	مقسوم	بەشكراو
Hundredths	جزء المئة	بەشێك لە سەد
Distribution	توزيع	بەشینەوە
Consumed, Exhausted	مستهلك	بەكاربەر
Axiom	مسلمة، بديهية	بەلگەنەویست
Using the order of operation	استعمال تراتب العمليات	بەكارهێنانی ڕیزبەندی كردارەكان
place-value	القيمة المنزلية	بەهای خانەیی
Return one's steps	عد أدراجك	بەهانگاوەكنتا بگەڕێوە
Warm up	تحمية	بەهێزكردن
Parallel Theorem	نظرية التوازي	بیردۆزی تەریببون
Estimate	قدِّر	بخەملێنە
Calculator	الحاسبة	بژمێر
Expression	المقدار	بڕ
Numerical expression	مقدار عددي	بڕی ژمارەیی
Less than	أصغر من	بچووكترە لە
Base	أساس	بنچینە
Meteor	نيزك	بەردەستێر
Faraway Vaules	القيم المتطرفة	بەها پەرگرەكان
Application Domains	مجالات التطبيق	بوارەكانی جێبەجێكردن
Idea	فكرة	بیرۆكە
Critic Thinking	تفكير ناقد	بیری ڕەخنەگر
Think and discuss	فكِّر وناقش	بیربكەوە و تاوتوێبكە
Visual (Optical) learning	تعلم بصري	بینینە فێربوون
	پ	
Write a Question	اكتب مسألة	پرسیارێك بنووسە
Spare	احتياك	پەسمەندە
Estimation Ladder	سلم التقويم	پلەداری هەڵسەنگاندن
Abscissa	الإحداثي السيني	پۆ
Understanding	إدراك	پەیبردن
Associative	تجميع	پێكەوەبەستن
Prism	المنشور	پوازك
Right prism	المنشور القائم	پوازكی وەستاو
Classification	تصنيف	پۆلێنكردن
Financing	تمويل	پارەدان

English	عربي	كوردی
Subsequent (following)	تابع	پاشكۆ
Compact Disc (CD)	أقراص مدمجة (سي دي)	پەپكی پەستنراو (سی دی)
What is the Question?	ما السؤال؟	پرسیار چییە؟
Multi-step Problem	مسألة متعددة خطوات	پرسیاری فرەهەنگاو
Compass	فرجار	پرگال
Plan	خطط	پلاندابنێ
Net Account	صافي المبلغ	پوختەی گوژمە
Professionalism	احتراف	پیشەگەری
Review	مراجعة	پێداچوونەوە
Quick Review	مراجعة سريعة	پێداچوونەوەیەكی خێرا
Review and Test Prep	مراجعة وتحضير للاختبار	پێداچوونەوە وئامادە بوون بۆ تاقیكردنەوە
Data	معطى	پێدراو
Use data	استعمل المعطيات	پێدراوەكان بەكاربهێنە
Mathematical Background	خلفية رياضية	پێشینەی بیركاری
Measure	مقياس	پێوانە
Measure of Central Tendency	مقياس النزعة المركزية	پێوەرەكانی رووكردنە چەق
Measure of Dispersion	مقياس التشتت	پێوەرەكانی پەرتبوون
	ت	
Grid	شبكة المربعات	تۆری چوارگۆشەكان
Alternative Test	الاختبار البديل	تاقیكردنەوەی جێگیر
Ordinate	الإحداثي الصادي	تان
Ton	طن (١٠٠٠كغم)	تەن (١٠٠٠ كگم)
Exponent	أس	توان
Divisibility	قابلية القسمة	توانای دابەشبوون
Understand	افهم	تێبگە
Transitive	تعدي	تێپەڕ
Diameter	قطر	تیرە
Ray ; half line	شعاع	تیشك
Focus	بؤرة	تیشكۆ
Theoretical	نظري	تیۆری
	ج	
Congruent	متطابق	جووتبون
Congruence & Similarity	التطابق والتشابه	جووتبوون و لێكچوون
Order Pair	زوج مرتب	جووتە ڕێكخراو
Procedure	إجراء	جێبەجێكردن

English	عربي	كوردی
Divide Procedure	اجراء القسمة	جێبەجێکردنی دابەش
Multiply Procedure	اجراء الضرب	جێبەجێکردنی لێکدان
Transformation	التحويلات	جێگۆرکێ
Geometric transformation	التحويلات الهندسية	جێگۆرکێی ئەندازەی
Pair of Angles	أزواج الزوايا	جووتە گۆشەکان
	چ	
Concept	مفهوم	چەمك
Square	مربع	چوارگۆشە
Quadrialaterial	شكل رباعي	چوارلا
Treatment	معالجة	چارەسەرکردن
Acticity	نشاط	چالاکی
Centre	مركز	چەق
Central Angel	الزاوية المركزية	چەقە گۆشە
Multiple	مضاعف	چەندجارە
Polygon	مضلع	چەندلا
Second	ثانية	چرکە
Perimeter	محيط	چێوە
	خ	
Point on a grid	نقطة على شبكة المربعات	خاڵ لەسەر تۆری چوارگۆشەکان
Vanishing Point	نقطة التلاشي	خاڵی پوکانەوە
Check Point	نقطة المراقبة	خاڵی چاودێری
Tangency Point	نقطة التماس	خاڵی لێکەوتن
Inflection point	نقطة الانقلاب	خاڵی وەرگێران
Place	منزل	خانە
Decimal Places	منازل عشرية	خانەکانی دەیی
Estimate	تقدير، تقدير	خەملاندن
Presentation	عرض	خستنە ڕوو
Twisted Cube	مكعب مفتول	خشتەکێکی بادراو
Make a Table	أنشئ جدولاً	خشتەیەك پێکبهێنە
Rotation	دوران	خولاندنەوە
Galaxy	المجرة	خولگە
Hobby	هواية	خولیا
Reading Time	قراءة الوقت	خوێندنەوەی کات
Quick	سريع	خێرا
Velocity	سرعة	خێرایی

English	عربي	كوردی
Angular Velocity	السرعة الزاوية	خێرایی گۆشەیی
Instantaneous (Moment) Velocity	السرعة اللحظية	خێرایی ساتی
	د	
Division	القسمة	دابەش
Divide	يقسِم	دابەش دەکات
Input	عنصر	دانە
Introduction	مدخل	دەروازە
Reasoning	استدلال	دەرئەنجام
Reasoning logic	الاستدلال المنطقي	دەرئەنجامی ژیر بێژی
Chance	فرصة	دەرفەت، هەل
Asymptote	المحاذي (المقارب)	دەرکەنار
Prime Statement	عبارة أولية	دەستەواژەی سەرەتایی
Enrichment	إغناء	دەوڵەمەند
Tens	عشرات	دەیان
Tenth	عشر	دەیەك
Decimal	عشري	دەیی
Addition Inverse	النظير الجمعي	دژە کۆکردنەوە
Multiply Inverse	النظير الضربي	دژە لێکدان
Perpendicular Lines	مستقيمان متعامدان	دوو ڕاستەهێڵی ئەستوون
Parallel Lines	مستقيمان متوازيان	دوو ڕاستەهێڵی تەریب
Intersect Lines	مستقيمان متقاطعان	دوو ڕاستەهێڵی یەکتربڕ
Supplementary Angels	زاويتان متتامتان	دوو گۆشەی تەواوکەر
Complementary Angels	زاويتان متكاملتان	دوو گۆشەی پڕکەر
Inverse Operations	عمليتان متعاكستان	دوو کرداری پێچەوانە
Discovery	إستكشاف	دۆزگەری
	ر	
Mouth of a River	مصب نهر	ڕێژگەی ڕووبار
Mid-Straight Line	المستقيم المتوسط	ڕاستەهێڵی ناوەند
Function Diagram	بيان الدالة	ڕوونکردنەوەی نەخشە
Mustache Diagram	بيان الشاربين	ڕوونکردنەوەی سمێڵی
Educational Illumination	إضاءة تعليمية	ڕۆشنای فێرکردن
Basic Facts	الحقائق الأساسية	ڕاستییەبنەڕەتییەکان
Transllation	سحب	ڕاکێشان
Numeral	رقم	ڕەنووس
Guided Practice	تمارين موجهة	ڕاهێنانی ئاراستەکراو

English	عربي	كوردی
Independent Practice	تمارين حرة	ڕاهێنانی ئازاد
Practice & Solving Problem	تمارين وحل المسائل	ڕاهێنان وشیكاری پرسیارەكان
View	نظرة	ڕوانین
Area	مساحة	ڕووبەر
Total Area	المساحة الكلية	ڕووبەری گشتی
Surface Area	المساحة السطحية	ڕووە ڕووبەر
The coordinate Plane	المستوي الاحداثي	ڕووتەختی پۆتانی
Event	الحدث	ڕووداو
Indepemdent Events	الأحداث المستقلة	ڕووداوە سەربەخۆیەكان
Dependent Events	الأحداث المترابطة	ڕووداوە بەستراوەكان
Misleading Graph	البيانات المظللة	ڕوونكردنەوەی شێوێنەر
Ordering	ترتيب	ڕیزكردن
Operations Ordering	تراتب العمليات	ڕیزكردنی كردارەكان
Ratio	النسبة	ڕێژە
Base	قاعدة	ڕێسا
Problem Solving Strategies	طرائق حل المسائل	ڕێگاكانی شیكاری پرسیارەكان
Choose a Strategy	اختر طريقة	ڕێگایەك هەڵبژێرە
Organizing Data	تنظيم المعطيات	ڕێكخستنی پێدراوەكان
	ز	
Vocabularies	المفردات	زاراوەكان
Check What You Know	تحقق من معلوماتك	زانیارییەكانت ساغبكە
	ژ	
Cord	وتر	ژێ
Integers	الأعداد الصحيحة	ژمارەتەواوەكان
Real Numbers	الأعداد الحقيقية	ژمارە ڕاستییەكان
Rational Numbers	الاعداد النسبية	ژمارە ڕێژەییەكان
Natural Numbers	الاعداد الطبيعية	ژمارە سروشتییەكان
Greater Numbers	الأعداد الكبيرة	ژمارە گەورەكان
Prime Number	الأعداد الأولية	ژمارە خۆبەشەكان
Non-Prime (Composite) Number	الأعداد غير الأولية	ژمارە دابەشەكان
Decimals	الأعداد العشرية	ژمارەی دەییەكان
Mixed Numberd	الأعداد الكسرية	ژمارە كەرتەدارەكان
Denominator	مقام الكسر	ژێرەی كەرت
	س	
Check	تحقق	ساغبكەوە

English	عربي	كوردی
Hundreds	مئات	سەدان
Supplementary, Extra	إضافي	سەربار
Numerator	بسط الكسر	سەرەی کەرت
Vertix	رأس المثلث	سەری سێگۆشە
Theorem	مبرهنة	سەڵمێنراو
System	نظام	سیستم
Metric System	نظام متري	سیستەمی مەتری
Isosceles Triangle	مثلث متساوي الساقين (متوازن)	سێگۆشەی دوو لایەکسان
Equilateral Triangle	مثلث منتظم	سێگۆشەی سێلایەکسان «رێك»
Obtuse Triangle	مثلث منفرج الزاوية	سێگۆشەی کراوە
Right angle Triangle	مثلث قائم الزاوية	سێگۆشەی وەستاو
Acute angled Triangle	مثلث حاد الزوايا	سێگۆشەی تیژ
Property	خاصية	سیفەت
Axial Properties & Bisects	خصائص المحاور والمنصفات	سیفەتی تەوەرەکان و ناوەراست
	ش	
Experience	خبرة (تقنية)	شارەزایی
Explanation	شرح	شرۆڤە
Cube	مكعب	شەشپاڵوو «خشتەك»
Chess	الشطرنج	شەترەنج
Factoring	تحليل	شیتەڵکردن
Solve	حل	شیکاربکە
Problem Solving	حل المسائل	شیکارکردنی پرسیارەکان
Sort, Pattern	نمط	شێواز
From, Shape	صورة (هيئة)	شێوە
Standard From	الصورة الرقمية	شێوەی ڕەنووس
Scientific Form	الصورة العلمية	شێوەی زانستی
	ف	
Capacity	سعة	فراوانی
Learn	تعلم	فێربە
Multi-Step	متعدد الخطوات	فرەهەنگاو
	ق	
Volume	حجم	قەبارە
Cone	مخروط	قووچەك
Concave	مقعر	قۆپاو
Convex	محدب	قۆقز

English	عربي	كوردی
	ك	
Time	وقت	كات (ماوه)
Skill	مهارة	كارامەیی
Commision	عمولة	كارانه
Fraction	كسر	كەرت
Like Fractions	كسور متشابهة	كەرتە لێكچووەكان
Unlike Fractions	كسور مختلفة	كەرتە لەیەك نەچووەكان
Equivalent Fractions	كسور متكافئة	كەرتە هاوتا
Simple Fraction	كسر اعتيادي	كەرتی سادە
Non- Simple Fraction	كسر غير اعتيادي	كەرتی ناسادە
Tools	أدوات	كەرەستەكان
Cumulative	تراكمي	كەڵەكەبوو
Operation	عملية	كردار
Translation	انسحاب	كشانەوە
Actual	واقع	كەتوار
Minus	ناقص	كەم
Amount	مبلغ	كوژمە
Simplification	تبسيط	كورتكردنەوە
Addition	جمع	كۆكردنەوە
Adding Algebraic Expression	جمع المقادير الجبرية	كۆكردنەوەی برە جەبرییەكان
Adding Integers	جمع الأعداد الصحيحة	كۆكردنەوەی ژمارە تەواوەكان
Column Adding	الجمع العمودي	كۆكردنەوەی ستوونی
Factor	عامل	كۆلكە
Support	دعامة	كۆلەگە
Weight	وزن	كێش
	گ	
Search	بحث	گەڕان
Greater Common Factor (GCF)	عامل (قاسم) مشترك أعلى (ع.م.أ)	گەورەترین كۆلكەی هاوبەش (گ.ك.هـ)
Greater Than	أكبر من	گەورەترە لە
Variation	تغير	گۆڕان
Inverse Variation	التغير العكسي	گۆڕانی پێچەوانە
Direct Variation	التغير الطردي	گۆڕانی ڕاستەوانە
Common Variation	التغير المشترك	گۆڕانی هاوبەش
Angle	زاوية	گۆشە
Protractor	منقلة	گۆشە پێو

English	عربي	كوردی
Slide Angle	زاوية الانزلاق	گۆشەی خزین
Rotation Angle	زاوية الدوران	گۆشەی خولانەوە
Acute Angle	زاوية حادة	گۆشەی تیژ
Obtus Angle	زاوية منفرجة	گۆشەی کراوە
Right Angle	زاوية قائمة	گۆشەی وەستاو
	ل	
Side	ضلع	لا
Deviation	انحراف	لادان
Inequality	متباينة	لاسەنگە
Remember	تذكر	لەبیرت بێت
Bisect	منصَف	لەتکەر
Ferquency	تردد	لەرەلەر
List	قائمة، لائحة	لیست
Subtraction	طرح	لێدەرکردن
Dissimilarity, Variance	تباين	لێکنەچوون
Tangent	مماس	لێکەوت
Multiplication	ضرب	لێکدان
Edge	حد، نهاية	لێوار
	م	
Credit	رصيد، رأس المال	مایە
Interval	فترة	ماوە
Times	مواقيت	ماوەکان (کاتەکان)
Range	المدى	مەودا
Quarter Range	المدى الربيعي	مەودای چاریەکی
	ن	
Median	وسيط	ناوەڕاستە
Mean	المتوسط	ناوەند
Kitchen	مطبخ البيت	نادین
Rounding	تقريب	نزیککردنەوە
Approximatly	تقريباً	نزیکەیی
Function	دالة	نەخشە
Opposition Function	دالة تقابل	نەخشەی بەرامبەر
One to one Function	دالة متباينة	نەخشەی جیا
Onto Function	دالة شاملة	نەخشەی گشتگر
Representation	تمثيل	نواندن

English	عربي	كوردى
Graphical Representation	التمثيل البياني	نواندنی ڕوونکردنەوەیی
	ه	
Identity	المتطابقة	هاوئەنجام
Equivalent	تكافؤ، متكافئة	هاوتا
Reciprocal	مقلوب	هەڵگەڕاوە
Symmetry	تناظر	هاوجێبوون
Proportion	التناسب	هاوڕێژە
Similarity	متشابه	هاوشێوەبوون
Equation	معادلة	هاوکێشە
Calculate	احسب	هەژمێر بکە
Bank Account	الحساب المصرفي	هەژمێرەی بانکی
Numbers Line	خط الأعداد	هێڵی ژمارەکان
Mental Math.	الحساب الذهني	هەژمێرکردنی هزری
Random	عشوائي	هەڕەمەکی
Choosing	اختيار	هەڵبژاردن
Planet	كوكب	هەسارە
Assessment	تقويم	هەڵسەنگاندن
Cumulative Assessment	تقويم تراكمي	هەڵسەنگاندنی کەڵەکەبوو
Self Assessment	تقويم ذاتي	هەڵسەنگاندنی خودی
What is the Error?	أين الخطأ؟	هەڵە لەکوێدایە؟
Common Error	خطأ شائع	هەڵەی بڵاو، «هەڵەی بەلاڤ»
Tool	وسيلة	هۆکار
Try this	حاول	هەوڵبدە
Power	قوة	هێز
Tree Diagram	مخطط الشجرة	هێلکاری درەختی
	و	
Diagram	رسم	وێنە
Reflexive	انعكاس	وێنەدانەوە
Graph	رسم بياني	وێنەی ڕوونکردنەوەیی
	يـ	
Help	مساعدة	یارمەتی
Rule	قانون	یاسا
Ones	أحاد	یەکان
Unit	وحدة	یەکە
Universal Unit	وحدة كونية	یەکەی گەردوونی

فەرهەنگۆکی کیمیا

پۆلەکانی ١٠، ١١، ١٢ی زانستی

زاراوەكان

أ

Electromagnatic radiation	تیشكی كارۆموگناتیسی	اشعة كهرومغناطيسية
Actinide	ئەكتینایدا	الأكتينيد
Inner-shell electron	ئەلكترۆنی چینی ناوەوە	الكترون الطبقة الداخلية
Valence electrones	ئەلەكترۆنەكانی هاوهێزی	الكترونات التكافؤ
Significant Figures	واتا ڕەنووس	أرقام معنوية
Highest occupied level	بەرزترین (بڵندترین) ئاستی وزە	أعلي مستوى طاقة
Hybrid orbitals	ئۆربیتاڵە دووڕەگەكان	أفلاك مُهَجَّنَة
Anion	ئانایۆن (ئایۆنی سالیب)	أنيون (أيون سالب)
Ion	ئایۆن	أيون
Polyatomic ion	ئایۆنی فرەگەردیلە	أيون متعدد الذرات

ب

Lewis structure	پێكهاتەی لویس	بنية لويس

ت

Photo-electric effct	كاریگەریی كارۆڕووناكی	التأثير الكهروضوني
Ionization	ئایۆناندن	التأيين
Electron configuration	ڕیزبوونی ئەلیكترۆنی	الترتيب الالكتروني
Noble gas configuration	ڕیزبوونی گازە خانەدانەكان «دەگمەنەكان»	ترتيب الغاز النبيل
frequency	لەرە	التردد
Electron- dot notation	پنتەهێماكاری ئەلەكترۆن	الترميز النقطي للإلكترون
Hybridization	دوو ڕەگبوون	التهجين
Scientific notation	زانستە هێماكاری	الترميز العلمي
Change of state	بارگۆڕین، گۆڕینی بار	تغيّر الحالة
Physical change	گۆڕانی فیزیایی	تغيّر فيزياني
Chemical change	گۆڕانی كیمیاوی	تغيّر كيمياني
Chemical reaction	كارلێكی كیمیایی	تفاعل كيمياني
Directly proportional	ڕاستەوانە هاوڕێژە بوون	تناسب طردي
Inversely proportional	پێچەوانە هاوڕێژەبوون	تناسب عكسي

ث

Dipole	دوو جەمسەرە دوو جەمسەر	ثنائية القطب

ج

Periodic table	خشتەی خولی	الجدول الدوري
Molecule	گەرد	جزئ
Diatomic molecule	گەردی دوو گەردیلەیی	جزئ ثنائي الذرة

ح

Excited state	باری هاندراو	حالة الاستثارة
Volume	قەبارە	حجم

خ

Extensive propetry	ڕەوشێکی فراوانکارییە بەستراوە بەبڕی ماددەکەوە	خاصية توسيعية تعتمد على كميةالمادة
Physical property	ڕەوەشتی فیزیایی	خاصية فيزيائية
Chemical property	ڕەوەشتی کیمیایی	خاصية كيميائية
Intensive property	نەبستراوە بە بڕی ماددە	خاصيه لا تعتمد على كمية الماده
mixture	تێکەڵ	خليط

د

Accuracy	وردی	الدقّة
Period	خول، سووڕ	دورة

ذ

Atom	گەردیلە	ذرة

ر

Quantum numbers	بڕە ژمارەکان	أرقام الكم
Single bond	بەندی تاك (یەکی)، تاکە بەند	رابطة أحادية
Ionic bond	بەندی ئایۆنی	رابطة أيونيه
Covalent bond	هاوبەشە بەند، بەندی هاوبەشی	رابطة تساهمية
Nonpolar-covalent bond	هاوبەشە بەندی بێجەمسەر	رابطة تساهمية غير قطبية
Polar- covalent bond	هاوبەشە بەندی جەمسەردار	رابطة تساهمية قطبية
Triple bond	بەندی سیانی	رابطة ثلاثية
Double bond	بەندی دووانی، جووتە بەند	رابطة ثنائية
Metalic bond	بەندی کانزایی	رابطة فلزية
Chemical bond	بەندی کیمیایی	رابطة كيميائية
Hydrogen bond	هایدرۆجینە بەند، بەندی هایدرۆجینی	رابطة هيدروجينية
Angular momentum number	ژیرە ژمارەی گۆشەیی	رقم الكم الثانوي
Secondary quantum number	بڕە ژمارەی ناوەنجی	رقم الكم الثنائي
Principal quantum number	بڕە ژمارەی سەرەکی	رقم الكم الرئيسي
Spin quantum number	بڕە ژمارەی تەشیلەیی (بادران)	رقم الكم المغزلي
Magnetic quantum number	بڕە ژمارەی موگناتیسی	رقم الكم المغناطيسي
Multiple bond	فرە بەند	روابط متعددة

ز

زوج غير مشترك	جووتی ناهاوبەش	Unshared pair

س

سائل	شل	Liquid
سالبية كهربائية	کارۆ سالبیێتی	Electronegativity

ش

شبه فلز	نیمچە کانزا	Metalloid

ص

صلب	ڕەق	Soild
صيغة بنائية	شێوگی پێکهاتن	Structural formula
صيغة جزيئية	شێوگی گەردی	Molecular formula
صيغة كيميائية	شێوگی کیمیایی	Chemical formula

ط

طاقة التأيين	وزەی ئایۆناندن	Ionization energy
طاقة الرابطة	وزەی بەند	Bond energy
طول الرابطة	درێژی بەند	Bond length
طول الموجة	درێژی شەپۆل	Wave length
طيف الانبعاث الخطي	هێڵە شەبەنگی دەرپەڕین	Line- emission spectrum
طيف كهرومغناطيسي	شەبەنگی کارۆموگناتیس	Electromagnatic spectrum
طيف مستمر	شەبەنگی بەردەوام	Continuous spectrum
طريقة علمية (النهج العلمي)	ڕێگەی زانستی (بەرنامەی زانستی)	Scientific method

ع

العدد الذري	گەردیلە ژمارە	Atomic number
العدد الكتلي	بارستە ژمارە	Mass number
عائلة	خێزان	Family
عناصر انتقالية	توخمە گواستراوەکان	Transition elements
عناصر رئيسية	توخمە سەرەکییەکان	Main group elements
عنصر	توخم	element

غ

غاز	گاز	Gas
الغاز النبيل	گازی خانەدان	nobel gas

ف

فرضية	گریمان	Hypothesis
فلز	کانزا	Metal
فلزات قلوية	کانزا نەلکالییەکان	Alkali metals
فلزات قلوية أرضية	کانزا زەمینە نەلکالیەکان	Alkaline-earth metals
فلك	خولگە	Orbital
فوتون	فۆتۆن	Photon

ق

القانون الدوري	یاسای خولی	Periodic law
القوى النووية	هێزە ناوکیيەکان	Nuclear forces
قابلية السحب	کشۆکی	ductility
قابلية الطرق	کوتۆکی	Malleability
قاعدة هوند	ڕێسای هوند	Hund's rule
قانون النسب الثابتة	یاسای ڕێژە جێگیرەکان	Law of definite proportions
قانون النسب المضاعفة	یاسای ڕێژە چەندجارەکان	Law of multiple proportions
قانون حفظ الكتلة	یاسای پاراستنی بارستە	Law of conesrvation of mass
قطبي	جەمسەری	Polar
قطبية جزيئية	گەردە جەمسەرداری	Molecular polarity
قوى ثنائية القطب – ثنائية القطب	هێزە نێوان گەردییەکان	Dipole- dipole forces
قوة بينية	هێزی نێوان	Intermolecular forces
قوى تشتت لندن	پەرتە هێزەکانی لۆندۆن	London dispersion forces

ك

كتلة	بارستە	Mass
كثافة	چڕی	Density
الكم	بڕ	Quantum
كمية	بڕ	Quantity
كيمياء	کیمیا	Chemistry

ل

اللانثنيدات	لانثنایدەکان	Lanthanides
لافلز	ناکانزا	nonmetal

م

Ground state	زەمینە ناستی وزە	المستوى الأرضي للطاقة
Electron affinity	ئەلکترونخوازی	الميل الإلكتروني
Matter	مادده	مادة
Chemical matter	ماددەی کیمیایی	مادة كيميائية
Pure substance	ماددەی خاوێن، ماددیٚ پاکژ	مادة نقية
Aufbou's principle	بنەمای ئۆفباو	مبدأ أوفباو
Pauli exclusion principle	بنەمای دووریخوازی پاولّی	مبدأ باولي للاستبعاد
Reactant	کارلێککردوو	متفاعل
Group	کۆمەڵە، گرۆ	مجموعة
Compound	ئاوێتە	مركب
Ionic compound	ئاوێتەی ئایۆنی	مركب أيوني
Molecular compound	ئاوێتەی گەردی	مركب جزيئي
Conversion factor	کۆلکی گۆڕان	مُعامل التحويل
Average atomic mass	تێکرای بارستەی گەردیلەیی	معدل الكتلة الذرية

ن

Percent error	رێژەی سەدی هەڵە	النسبة المئوية للخطأ
SI	سیستمی نێودەوڵەتی یەکەکان	النظام الدولي للوحدات
Product	ئەنجام، بەرهەم	ناتج
Atomic radius	نیوەتیرەی گەردیلەیی	نصف القطر الذري
System	سیستم	نظام
VSEPR theory	بیردۆزی لێك دوورکەوتنەوەی ئەلەکترۆنی هاوهێزی	نظرية تنافر أزواج إلكترونات التكافؤ
Isotope	هاوتا، هەفتا	نظير
Model	نموونە	نموذج
Nuclide	ناوکید	نويدة

و

Formula unit	یەکەی شێوگ	وحدة الصيغة
Atomic mass unit (a.m.u)	یەکەی بارستەی گەردیلە (ی.ب.گ)	وحدة الكتلة الذرية (و.ك.ذ)
Derived unit	یەکەی وەرگرتە	وحدة مشتقة
Weight	کێش	وزن

زاراوەکان

ئـ

ئانایۆنییە ئۆکسجینییەکان (ئۆکسیدی ئانایۆنییەکان) oxyanions
ئەو ئانایۆنە فرە گەردیلانەن، کە ئۆکسجینیان تێدایە. (13)

ئاویتە دوانییەکان binary compounds
ئەو ئاوێتانەن، کە هەریەکەیان لە دووتوخمی جیاواز پەیدا بووە. (10)

ئایۆنە یەکە گەردیلییەکان monatomic ions
ئەو ئایۆنانن، کە لە گەردیلەیەك پێك دێن (8)

ئەو ژمارکارییە کیمیاییانەی کە لەسەر کارلێککردن دامەزراون : reaction stoichiometry
ئەو ژمارکارییانەن، کە بایەخ بە بارستە پەیوەندی نێوان ماددە کارلێککردوو بەرهەمهاتووەکان دەدەن لە کارلێکی کیمیاییدا. (77)

ئۆکسانە ژمارەکان oxidation numbers
ئەو ژمارانەن کە لە باری ئۆکسانی گەردیلە یان ئایۆنەکان لە ئاوێتەیەکدا وەردەگیرێن و سیستمی ناونانی ستۆك پشتیان پێ دەبەستێت (20)

ب

بلوورە پێکهاتن (پێکهاتنی بلووری) crystal structure
گشتە ڕیزبوونی سێ دووری گەردەکانی بلوورە. (163)

بەستن freezing
گۆڕانێکی فیزیاییە، لە ماددەیەکی شلەوە بۆ ڕەق بەگەرمی لابردن. (160)

بڵاوبوونەوە diffusion
لە خۆوە تێکەڵبوونێکی تەنۆکەکانی دوو ماددەیە، بە هۆی جووڵەی ئەو تەنۆکە نارێك جوڵاوانەوە. (101)

بارۆمەتر (پەستان پێو) barometer
ئامێرێکە، بۆ پێوانی پەستانی هەوا بەکاردێت. (106)

بلوور (تەوڕك) crystal
ماددەیەکە تەنۆکەکانی بەشێوەیەکی ئەندازەیی ڕێك و پێك و تەرزێکی چەند بارەوە بوو ڕیز دەبن. (162)

بەرزاندن (هەڵکشاندن) sublimation
گۆڕانە لە دۆخی ڕەقەوە بۆ گاز، بێئەوەی بە دۆخی شلیدا تێ بپەڕێت. (174)

بەشە پەستان partial pressure
پەستانی هەموو گازێك لە تێکەڵە گازێکدا (119)

بنچینەی لوشاتلیێ principle Le Chatelier's
کە سیستمێکی هاوسەنگ بخریتە بەر هەر کاریگەرییەك، سیستەمەکە بەرە و بارێکی هاوسەنگی نوێ دەچێت، کەتا کەمترین سنوور کاریگەرییەکەی کە خراوەتە سەری کەم دەکاتەوە . (168)

بارەکانی ئۆکسان oxidation states
باری گەردیلە یان ئایۆنەکانی ئاوێتەیەکە، کە باری ئۆکسانەکانی لێ وەردەگیرێت. (20)

بەرهەمی کردەیی (داهاتی کردەیی) actual yield
بڕی پێوراوی بەرهەمە لە کارلێکێکی کیمیاییدا (91)

بەرهەمی بیردۆزی theoretical yield
ئەو پەڕی بەرهەمی بیردۆزانە دیاریکراوە، لە دیارییکارییە کیمیاییەکاندا. (91)

بیردۆزی گەردە جووڵە kinetic-molecular theory
بیردۆزێکە لەسەر ئەو بیرۆکەیە دامەزراوە کە تەنۆکەکانی ماددە لەباری جووڵانێکی هەمیشەییدان . (99)

پ

پاسکال pascal
ئەو پەستانەیە، کە هێزی نیوتنێك کاری پێ دەکاتە ڕووبەری مەتر دووجایەك. (107)

پلەی شلبوونەوە: melting point
ئەو پلە گەرمییەیە، کە ماددەی ڕەقی تێدا شل دەبێتەوە . (162)

پلەی بەستن freezing point
ئەو پلە گەرمییەیە، کە هەریەکەی ڕەق و شل لە باری هاوسەنگیدا دەبن، لە ژێر پەستانی یەك کەشدا
(173) . (101.3 kPa) 1 atm

پلەی گەرمی و پەستانی پێوانەیی standard temperature and pressure
ئەوەی زانایان لە سەریان ڕێك کەوتوون، ئەمانەن: پەستان 1 atm کەش و پلەی گەرمی سفر پلەی سەدی. (108)

پلەی کوڵان boiling point
ئەو پلە گەرمییەیە، کە هەڵمەپەستان تێیدا یەکسانە بە پەستانی هەوا (کەش). (171)

پەستان pressure
هێزی کاریگەریی سەر یەکەی ڕووبەری ڕووتەختێکە. (104)

ت

تۆڕ torr
پەستانی مللیمەترێك جیوەیە. (107)

ج

جیرە پێکداکەوتن elastic collision
پێکداکەوتنی نێوان گەردەکانی گاز خۆیان و نێوان تەنۆکەکانی گاز و دیواری دەفرەکەیە، کە لەوماوەیەدا وزەی جووڵە هیچ کەم ناکات. (99)

زاراوەکان

جێگیری گازی نموونەیی
ideal gas constant
جێگیری R ە ، دەکاتە:
(137) . 0.082057584 L • atm/mol • K

خ

خەستبوونەوە condensation
کردەیەکە بەهۆیەوە دۆخی گازێك دەگۆڕدرێت بۆ شل . (167)

خوێ salt
ڕەقێکە لە کارلێکی ترش و تفتێك پەیدا دەبێت. (19)

د

دەرپەڕین effusion
کردەیەکە، بەهۆیەوە تەنۆکەکانی گاز بەکونێکی بچووکدا تێ دەپەڕن. (111)

دیاریکار و کارلێککردوو (کارلێککردووی دیاریکەر) limiting reactant
ئەو ماددەیە یە، کە پاش تەواوبونی کارلێکی کیمیایی دەمێنێتەوە (بەزیادە و کارلێك نەکردوویی). (89)

ر

ڕەووشی مووبینێتی capillary action
ڕاکێشانی ڕووی شلێکە بۆ ڕووی ماددەیەکی ڕەق. (159)

ڕژۆکەکان؛ شلگاز fluids
ئەو ماددانەن کە دەشێ بڕژێن، بۆیە شێوەی ئەو دەفرە دەگرن کە تێیدان، وەك شل و گازەکان. (100)

ڕێژەی سەدی پێکهاتن
percentage composition
بارستەی ڕێژەی سەدی هەموو توخمەکانی ئاوێتەیەکە. (34)

ڕێژەی سەدی بەرهەم
percent yield
ڕیژەی سەدی بەرهەمی کردەییە، بۆ بەرهەمی بیردۆزی . (91)

ڕووە کرژی surface tension
هێزێکە، بەشەهاوسێکانی ڕووی شل پێکەوە ڕادەکێشێت، ئەوەش ڕوویەرەکە کەم دەکاتەوە بۆ بچووکترین بەهای گونجاو. (159)

ز

زنجیرەکانی چالاکی activity series
لیستی ئەو توخمە کیمیاییانەیە، کە بە پێی ئاسانی بەشداریکردنی لە کارلێکردنەکاندا ڕێزکراون (68)

ژ

ژمارکارییە کیمیاییەکانی پێکهاتن
composition stoichiometry
ئەو ژمارکارییانەن، کە بایەخ بە بارستە پەیوەندی نێوان توخمەکان لە ئاوێتەکاندا دەدات. (77)

ژمارەی ئاڤۆگادرۆ Avogadro's number
ژمارەی ئەو تەنۆکانەیە کە لە مۆڵێکی ماددەیەکی خاوێندا هەن و، نزیك کراوەتەوە بۆ: 6.022×10^{23} (27)

س

سفری پەتی absolute zero
پلەی گەرمی ($-273.15°C$ ی سەدییە)، کە بەرانبەری بەهای سفرە لە پێوەری کەلڤندا. (113)

ش

شلبوونەوە melting
گۆڕانێکی فیزیاییە، ماددەیەکی ڕەق دەگۆڕدرێت بۆ شل، بەگەرمکردنی. (162)

شلە ژوور ساردکەرەوەکان
supercooled liquids
ئەو ماددانەن، کەهەندێ ڕەوشی شلەکان دەپارێزن، تەنانەت لەو پلە گەرمییانەیشدا، کە ماددەکان ڕەق دەردەکەون. (162)

شلە هەڵمیوەکان volatile liquids
ئەو شلانەن، کە بە ئاسانی دەهەڵمن. (171)

شێوگە هاوکێشە formula equation
ئەو هاوکێشە کیمیاییەیە، کە ماددە کارلێککردوو بەرهەمهاتووەکانی بە هێما و شێوگ پێشان دراون. (49)

شێوگە بارستە (بارستە شێوگ)
formula mass
کۆی تێکرای بارستەی گەردیلەیی(گەردیلە بارستەی) ئەو گەردیلانەیە کە لە شێوگەکە دا هەن. (25)

شێوگی باری یان کردەیی
empirical formula
سادەترین ڕێژەی هێمای توخمە یەکگرتووەکانی ئاوێتەیەکە (37)

ق

قەبارەی مۆڵی پێوانەیی گاز
standard molar volume of gas
قەبارەی مۆڵێکی گاز لە بارەی پێوانەییەکانیدا . (131)

ك

کارلێکی یەکگرتن synthesis reaction
کارلێکی دوو مادە یان زۆرترە، بۆ پێکهێنانی ئاوێتەیەکی نوێ (60)

کارلێکی سووتان combustion reaction
یەکگرتنی ماددەیەك لە گەڵ ئۆکسجین و دەرپەراندنی وزەیە بە شێوەی گەرمی ، و ڕووناکی (66)

کارلێکی پێچەوانە reversible reaction
کارلێککردنێکی کیمیاییە، بەهەرمەکانی یان بەرهەمەکەی، ماددە کارلێککردووە بنچینەییەکانی پێك دەهێننەوە (51)

زاراوەكان

ك

كارلێكی لادان یان جێگرتنەوە (پێگۆڕینەوە) displacement reaction
كارلێكی جێگرتنەوە (پێگۆڕینەوە) ی توخمێك، یان زۆرترە، بە لێكچوویەكی،لە توخمەكانی ئاوێتەیەكی دیاریكراودا. (64)

كارلێكی تاكە گۆڕینەوە
single replacement reaction
كارلێككردنێكی كیمیایە توخمێكی ئاوێتەیەكی تێدا دەگۆردرێتەوە بە توخمێكی تر (64)

كارلێكی جووتە گۆڕین
double replacement reaction
ئایۆن گۆڕكێ نێوان دوو ئاوێتەی جیاوازە، بۆ پێكهێنانی دوو ئاوێتەی نوێ (65)

كارلێكی لێكهەڵوەشان و شیبوونەوە
decomposition reaction
كارلێككردنی كارلێككردوویەكە، دوو ماددە یان زۆرتری كەمتر ئاڵۆزی لێ پەیدا دەبێت (62)

كارلێكی پێكهێنان
composition reaction
كارلێكی نێوان دوو ماددە یان زۆرترە، بۆ پێكهێنانی ئاوێتەیەكی نوێ (60)

كارۆ شیكردنەوە (بەكارەبا شیكردنەوە)
electrolysis
لێك هەڵوەشانی ماددەیەكی دیاریكراوە، لە گیراوە یان شلەوەبوویەكدا لەكاتی پێدا تێپەراندنی تەزوەیەكی كارەباییدا (63)

كوڵان boiling
كرەی گۆڕانی شلە بۆ هەڵم و، لە ناو شلەكە و لەسەر رووە كەیشی روو دەدات، كوڵان كاتێك روودەدات، كە هەڵمە پەستانی شلەكە یەكسان بێت بە پەستانی هەوا. (171)

گ

گەرمی مۆڵی شلبوونەوە:
molar heat of fusion
ئەو برە وزە گەرمییەیە، كە بۆ شلكردنەوەی مۆڵێكی ماددەی رەق پێویستە، لەپلەی شلبوونەوەیدا. (174)

گەرمیی مۆڵیی هەڵماندن
molar heat of vaporization
ئەو برە وزە گەرمییەیە، كە بۆ هەڵماندنی مۆڵێكی شلێك پێویستە، لەپلەی كوڵانەكەیدا. (172)

گازی ڕاستەقینە real gas
گازێكە، كە بەتەواوی گریمانەكانی بیردۆزی جووڵەی گەردی (گەردەجووڵە) ناهێنێتەدی. (102)

گازی نموونەیی ideal gas
گازێكی ئەندێشەییە، كە بەتەواوی هەموو گریمانەكانی بیردۆزی جووڵەی گەردی (گەردەجووڵە) دەهێنێتەدی. (99)

م

ماددە ڕەقە بلووریەكان
crystalline solids
ماددە ڕەقە لە بلوور پێكهاتووەكانن . (162)

ماددە ڕەقە نا بلوورییەكان
amorphous solids
ئەو ماددە ڕەقانەن، كە تەنۆكەكانیان بە شێوەیەكی نارێك ڕێزبوون. (162)

مۆڵ mole
ئەو برەی ماددەیە، كە ژمارەیەك تەنۆكەی تێدایە، دەكاتە ژمارەی گەردیلەكانی كاربۆن لە12 گرام كاربۆن −12 دا . (26)

مۆڵە بارستە molar mass
بارستەی مۆڵێكی ماددەیەكی خاوێنە (27)

مۆڵە ڕێژە (ڕێژەی مۆڵی) mole ratio
هاوكۆلكەی گۆڕینی بڕی دوو ماددەی كارلێككردنێكی كیمیاییە بۆ مۆڵ. (78)

میلیمەتر جیوە millimeter of mercury
یەكەیەكی پەستانی زۆربەكارهێنراوە. (107)

ن

ناونان nomenclature
سیستمێكی ناونانی توخم و ئاوێتە كیمیاییەكانە (10)

نیشاندن deposition
گۆڕانە لە دۆخی گازەوە بۆ ڕەق، بێئەوەی بە دۆخی شلیدا تێبپەڕێت. (174)

نیشتە : نیشتوو percipitate
ئەو ڕەقەیە، كە لە كارلێككردنێكی كیمیایی لە گیراوەیەكدا پەیدا دەبێت. (47)

نیوتن Newton
ئەندازەی یەكەی SI ی هێزە و، ئەو هێزەیە كە دەتوانێ خێرایی بارستەیەكی یەك كیلۆگرامی، مەترێك لە چركەیەكدا زیاتر بكات، هەر چركەیەك هێزەكەی تێدا كاریێ بكرێت. (105)

ه

هاوسەنگبوون(هاوسەنگی) equilibrium
بارێكی جوولۆكە، دوو گۆڕانی پێچەوانەی تێدا ڕوودەدات بە دوو خێرایی یەكسان لە سیستمێكی داخراودا. (166)

هاوكۆلكە coefficient
ژمارەیەكی تەواوە، لە پێش شێوگەكانی هاوكێشەی كیمیاییدا دەردەكەوێت. (48)

هاوكێشەی كیمیایی
chemical equation
ئەو كۆمەڵە هێمایە و شێوگانەیەكە توخم و ئاوێتە كارلێككردوو بەرهەمهاتووەكان و ڕێژە برەكانیان پێشان دەدەن . (47)

هەڵمێن evaporation

کردەیەکە، بە هۆیەوە تەنۆکەکان ڕووی شلێك لە پێش کوڵاندا بەجێ دەهێڵن و دەچیتە دۆخی گازەوە. (159)

هەڵماندن vaporization

کردەیەکە بە هۆیەوە ماددەیەکی شل یان ڕەق دەگۆردرێت بۆ گاز. (159)

هەڵمە پەستان the vapor pressure

ئەو پەستانەیەکە هەڵم کاری پێ دەکات، لەباری هاوسەنگی لەگەڵ شلەکەیدا لە پلەیەکی گەرمی دیاریکراودا. (169)

و

ووشە هاوکێشە word equation

ئەو هاوکێشە کیمیاییەیە، کە ماددە کارلێککردوو بەرهەمهاتووەکان بە ووشە پێشان دراون. (49)

یـ

یاسای ئەڤۆگادرۆ Avogadro's law

قەبارە یەکسانەکانی گازە جیاوازەکان، هەمان ژمارە گەردیان تێدایە، لە هەمان بارودۆخی پەستان و پلەی گەرمیدا (130)

یاسای بۆیڵ Boyle's law

قەبارەی بارستەیەکی دیاریکراوی گاز، پێچەوانە هاوڕێژە دەبێت (دەگوردێت) لەگەڵ پەستان، لەکاتی جێگیریی پلەی گەرمیدا (110)

یاسای گایلۆساك Gay-Lussac's law

پەستانی بارستەیەکی دیاریکراوی گاز، ڕاستەوانە هاوڕێژە دەبێت (دەگۆڕێت) لەگەڵ پلەی گەرمی بە کەلڤن، لەکاتی جێگیریی قەبارەدا. (116)

یاسای قەبارەی گازە یەکگرتووەکانی گایلۆساك

Gay-Lussac's law of combining volumes of gases

دەتوانرێت، گازە کارلێکردوو بەرهەمهاتووکان بە ڕێژەی ژمارەیی سادە دەربڕدرێت، لەکاتی جێگیری پلەی گەرمی و پەستاندا. (129)

یاسای دەرپەڕینی (گراهام)

Graham's law of effusion

تێکڕایی (خێرایی) دەرپەڕینی گازەکان، پێچەوانە هاوڕێژە دەبن (دەگۆڕێن) لەگەڵ ڕەگی دووجای مۆڵە بارستەکانیان، لە هەمان باری پلەی گەرمی و پەستاندا. (147)

یاسای بەشەپەستانەکانی داڵتۆن

Dalton's law of partial pressure

گشتە پەستانی تێکەڵە گازێك، دەکاتە کۆی بەشەپەستانەکانی ئەو گازانەی تێکەڵەکەیان لێ پێك دێت. (119)

یاسای شارڵ Chrale's law

قەبارەی بارستەیەکی گاز، ڕاستەوانە هاوڕێژە دەبێت (دەگۆڕێت)، لەگەڵ پلەی گەرمی بە کەلڤن، لەکاتی جێگیری پەستاندا. (113)

یاسای گشتی گازەکان

combined gas law

پەیوەندییەکی بیرکاریانە، پەستانی بڕێکی دیاریکراوی گاز و قەبارە و پلەی گەرمییەکەی پێکەوە دەبەستێ. (117)

یاسای گازی نموونەیی ideal gas law

پەیوەندییەکی بیرکارییانەیە، پەستانی گاز و قەبارە و پلەی گەرمی و ژمارەی مۆڵەکانی پێکەوە دەبەستێ. (135)

یاساکانی گاز gas laws

پەیوەندی بیرکاری سادە، قەبارەی گاز و پلەی گەرمی و پەستان و بڕەکەی پێکەوە دەبەستێ. (109)

یەکەی خانە unit cell

بچوکترین بەشی تۆڕی بلوورییە، نموونەی سیانە دووریی تۆڕەکە بە تەواوی دەردەخات. (163)

یەکەی ئەندازەیی پەستانی هەوا

atmosphere of pressure

بەتەواوی دەکاتە، 760 mm Hg ملم جیوە . (107)

چەمك و زاراوەكان

أ

ئەلەكترۆلیت electrolyte
ئەو ماددەیەیە، كە لە ئاودا دەتوێتەوە و گیراوەیەك پێك دێنێت كە تەزووی كارەبا دەگەیەنێت. (13)

ئەلەكترۆلیتی بەهێز strong electrolyte
ئاوێتەیەكە، لە ئاوە گیراوەكەیدا بە تەواوی لێك هەڵدەوەشێ وەك خوێ كانزاییە لە ئاودا تواوەكان. (46)

ئەلەكترۆلیتی لاواز weak electrolyte
ئاوێتەیەكە، تەنیا ڕێژەیەكی كەمی لە ئاوە گیراوەكەیدا لێك هەڵدەوەشێ. (47)

ئینترۆپی entropy
پێوانەی بەرەڵایی یان نارێكییە لە سیستمێكی دیاریكراودا. (143)

ئایۆنە نابەشدار (سەیركەر)ەكان spectattor ions
ئەو ئایۆنانەی لەو گیراوەیەدا هەن كە كارلێكی تێدا ڕوودەدات، بەڵام ئەوان لەو كارلێكەدا بەشداری ناكەن. (43)

ئایۆنی هایدرۆنیۆم hudronium ion
ئایۆنێكە، لە پرۆتۆنێكی لەگەڵ گەردێك ئاو یەكگرتوو پێك دێت (45) H_3O^+

ئایۆنین ionization
كردەی خستنە سەر یان لێ لادانی ئەلەكترۆنە لە گەردیلە یان گەردێك، كە بارگەیەكی پەتی دەدا بە گەردیلە یان گەردەكە. بەڵام لە گیراوەكاندا، ئایۆنێن، كردەی پەیدابوونی ئایۆنە، لە گەردەكانی تواوە لە ئەنجامی كاری توێنەردا. (45)

ئاوێن hydration
ئارەزووكردنێكی زۆری گەردەكانی ئاو، بۆ تەنۆكەی ماددە تواوە یان گیرساوەكان، كە ئەویش دەبێتە هۆی لێكهەڵوەشانی ئەلەكترۆلیتی. (19)

ئۆكسی ترش ترشی ئۆكسجینی oxyacid
ترشێكە، لە هایدرۆجین وئۆكسجین وتوخمێكی سێیەمی ناكانزا بە زۆری پێك دێت. (69)

ئالۆزی چالاككراو activated complex
ئاوێتەیەكە لە بارێكی ناجێگیرداو، بارێكی گواستراوەیە لە نێوان كارلێككردوو بەرهەمهاتوەكانی كارلێكێكی كیمیاییدا. (157)

ئەستەر ester
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، كۆمەڵەیەكی كاربۆكسیای تێدایە، كۆمەڵەیەكی ئەلكیل، شوێنی هایدرۆجینی هایدرۆكسیلەگەی گرتبێتەو. (307)

ئۆكسان oxidation
كردەی دەنكردنی ئەلەكترۆنێك یان چەند ئەلەكترۆنێكە لە ماددەیەك كە باری ئۆكسانەكەی زیاددەكات. (216)

ئەلدهاید aldehyde
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، كۆمەڵەیە كاربۆنی تێدایە كە بەستراوە بە گەردیلە كاربۆنێكی سەرپەڕی زنجیرەی گەردیلە كاربۆنەكانەوە. (304)

ئەلكان alkane
هایدرۆكاربۆنێكی تێرە، زنجیرەیەكی ڕاست یان لقداری گەردیلەی كاربۆنی هەیە وتەنیا بەندی تاك هەیە لە نێوانیاندا. (268)

ئەلكانی ئەڵقەیی cycloalkane
ئەلكانێكە، گەردیلەكانی كاربۆن تێیدا بەشێوەی ئەڵقەیەك ڕیزبوون. (269)

ئەلكاین alkyne
هایدرۆكاربۆنێكی ناتێرە، بەندێك یان زۆرتری سیانیی تێدایە. (283)

ئەلكین alkene
هایدرۆكاربۆنێكی ناتێرە، بەندێك یان زۆرتری دوانیی تێدایە. (279)

ئەماین (ئەمین) amine
ئاوێتەیەكی ئەندامییە لە ئەمۆنیا وەردەگیرێت، بە جێگۆركێی كۆمەڵە ئەلكیلێك یان زۆرتر لەگەڵ هایدرۆجینەكەیدا. (309)

ئەماینی یەكەمی primary amine
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، شوێنی گەردیلەیەكی هایدرۆجینی گەردی ئەمۆنیا گیراوەتەوە بە كۆمەڵەیەكی ئەلكیل. (309)

ئەماینی دووەمی secondary amine
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، شوێنی دوو گەردیلە هایدرۆجینی گەردی ئەیۆنی گیراوەتەوە بە دوو كۆمەڵەی ئەلیل. (309)

ئەماینی سێیەمی tertiary amine
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، شوێنی سێ گەردیلە هایدرۆجینی ئەمۆنیا گیراوەتەوە بە سێ كۆمەڵەی ئەلكیل. (309)

ئانۆد anode
ئەو جەمسەرەیە، كە كردەی ئۆكساندنی تێدا ڕوودەدات. (236)

ئیتەر ether
ئاوێتەیەكی ئەندامییە، دوو كۆمەڵە ئەلكیل تێیدا بەستراون بە گەردیلەیەك ئۆكسجینەوە. (301)

ئایزۆمەرەكان isomers
ئەو ئاوێتانەن، كە هەمان شێوگی گەردییان هەیە، بەڵام شێوگی پێكهاتنیان جیاوازە. (264)

ئایزۆمەرە ئەندازەییەکان
geometric isomers
ئەو ئایزۆمەرانەن، کە هەمان ڕیزبوونی گەردیلەییان هەیە، بەڵام لە ڕیزبوونی گەردیلەکان لە بۆشاییدا جیاوازن. (266)

ئاوێن hydrolysis
کارلێکێکی کیمیاییە لە نێوان گەردەکانی ئاو وئایۆنەکانی خوێ تواوەکەدا. (296)

ئەرکی لێکردنەوە reduction potential
ئارەزوی نیوە کارلێکە بۆ ڕوودانی نیوە کارلێکی لێکردنەوە لە خانەیەکی کارۆکیمیاییدا. (242)

ئەرکی جەمسەر electrode potential
جیاوازی ئەرکی نێوان جەمسەرو گیراوەکەیەتی. (242)

ئەرکی جەمسەری پێوانەیی
standard electrode potential
ئەو ئەرکەیە، کە کانزایەك یان ماددەیەکی تر دەری دەخات، لە گیراوەیەکی ئەلەکترۆلیتی لە چاو (ئەرکی جەمسەری هایدرۆجین)دا کە بەهای سفری دراوەتێ. (243)

ئەرکی کارەبایی electric potential
هێزی ڕاکێشانی ئەلەکترۆنە لە کاتۆد، یان هێزی پاڵنەری ئەلەکترۆنە لە ئانۆد، لە خانەی ڤۆڵتاییدا. (242)

ئۆکتانە ژمارە octane rating
پێوەری توانستی سووتانی سووتەمەنی وەرەوشەکانی شێواندنە تێیدا. (277)

ئێستگەی دروستکردنی وزەی ناوکی
nuclear power plant
ئێستگەیەکە، وزەی گەرمی لە کارتیاکەرە (کورە) ناوکییەکانەوە بەکاردێنێت بۆ بەرهەمهێنانی وزەی ناوکی. (357)

ئاوێتە ئەندامییەکان
organic compounds
ئەو ئاوێتانەن، کە بەهاوبەشە بەندێکەوە نووساون وکاربۆنیان تێدایە، جگە لە کاربۆنات وئۆکسیدەکان. (263)

ب

بەرزبوونەوەی پلەی کوڵان
boiling point elevation
جیاوازی نێوان پلەی کوڵانی توێنەری خاوێن وپلەی کوڵانی شلەکە لە گیراوەیەکداو، بەرزیی بەستراوە بە بڕی تەنۆکەکانی تواوەی ناو گیراوەکەوە. (54)

بەراوردە پێوانەکان titration
ڕێگەیەکە بۆ دیاریکردنی خەستی ماددەیەك لە گیراوەیەکدا، ئەویش بەتێکردنی گیراوەیەکی قەبارە وخەستی زانراو، تا کارلێکەکە تەواو دەبێت و بە زۆری وخەستی بە گۆڕانی ڕەنگدا، تەواوبوونی کارلێك دەزانرێت. (111)

بیردۆزی پێکداکەوتن collision theory
کۆمەڵە گریمانێکی تایبەتە بە پێکداکەوتن وکارلێکەکان. (154)

بەنزین benzene
سادەترین هایدرۆکاربۆنی ئارۆماتییە. (284)

بەکارەبا شیکاری electrolysis
ئەو کردەیەیە کە تەزوی کارەبایی تێدا بەکاردێت بۆ ڕوودانی کارلێکێك وەك لێکهەڵوەشانی ئاو بۆ نموونە. (250)

بەکارەبا ڕووپۆشین electroplating
کردەی ئەلەکترۆلیتە ڕۆپۆشینی تەنێکە بە کانزایەك یان بەرگ تێگرتنی. (248)

بارستەی شلۆق critical mass
لایەنی کەمی بڕی ئەو ناوکیدانەیە، کە ژمارەی پێویستی نیوترۆن دەستەبەر دەکات بۆ بەردەوامبوونی کارلێکی زنجیرەیی. (348)

بەدواداچوی تیشکن radioactive tracer
ئەو گەردیلە تیشکنانەن، کە دەکرێنە ماددەیەکی ترەوە، بۆ ئەوەی بتوانرێت دوای جووڵەی بکەوین. (345)

بواری گواستراوەیی transition interval
ئەو بواری (pH)ـەیە کە تێیدا دەتوانرێ تێبینیی گۆڕانی ئاسەرەوەی کیمیایی بکرێت. (108)

بەچکە (دۆتە) ناوکید daughter nuclide
ناوکێکە لە شیبوونەوەی دایکە ناوکید پەیدادەبێت. (340)

پ

پلەی گەرمی temperature
پێوەری بڕی گەرمی (یان ساردی) شتێکەو بە شێوەیەکی دیاریکراو، پێوانەی تێکڕای وزەی جووڵەی تەنۆکەکانی لەشێکی دیاریکراوە. (127)

پلە order
لە کیمیادا، پۆلاندنی ئەو کارلێکە کیمیاییانەیە کە پشت بە ژمارەی ئەو گەردانە دەبەستێ کە بەشداریی کارلێك دەکەن، لە یاسای خێراییشدا، ئەو توانەیە کە مۆلارێتی کارلێك کردووی بۆ بەرزدەکرێتەوە. (164)

پێو pH
ئامێرێکە، بۆ دیاریکردنی بەهای pHی گیراوەیەك بەکاردەهێنرێت، لەڕێی پێوانی جیاوازی ئەرکی نێوان دوو جەمسەرەوە کە لە گیراوەکەدا دانراون. (108)

پەستانی دەڵاندن osmotic pressure
ئەو پەستانە دەرەکییەیە کە بۆ وەستاندنی کردەی دەڵاندن پێویستە. (56)

پنتی هاوهێزی equivalence point
ئەو پنتەیە کە دوو گیراوە بەکارهێنراوەکەی کردەی بەراوردە پێوانەکاری، بە بڕی کیمیاییانە هاوتای تێدایە. (112)

پنتی کۆتایی end point
ئەو پنتەیە، کە ڕەنگی ناسەرەوەی تێدا دەگۆڕێت لە کردەی پێوانەکاریدا. (112)

پێکهاتنە ئایزۆمەرەکان
structural isomers
ئەو ئایزۆمەرانەن، کە لەو ڕیزبوونەی گەردیلەکانی لەگەڵ یەکتردا پێ دەلکێن بەیەکەوە جیاوازن. (265)

پێترۆڵ petroleum
تێکەڵێکی ئاڵۆزی هایدرۆکاربۆنی جیاوازن، لە پێکهێنەکانیاندا جیاوازن، بەشێوەیەکی فراوان وەك سەرچاوەیەکی سووتەمەنی بەکاردێت. (277)

پۆزیترۆن positron
تەنۆکەیەکە، هەمان بارستە وڕێسی (بادرانی) ئەلەکترۆنی هەیە، بەڵام بارگەکەی موجەبە. (336)

پۆلیمەر polymer
گەردێکی کەتەیە، لە ژمارەیەکی زۆر بەشی بچووك (مۆنۆمەر) پێك هاتووەکە لە کارلێکە ئەندامییەکاندا پێکەوە دەبەستری (316)

پۆلیمەری خستنەسەر
addition polymer
پۆلیمەرێکە، لە ئەنجامی کارلێکێکی خستنەسەری زنجیرەیی نێوان ئەو مۆنۆمەرانەی بەندی دوانییان تێدایە پەیدادەبێت. (317)

پۆلیمەری گەرمە ناجێگیر
thermoplastic polymer
پۆلیمەرێکە، بە گەرمکردن شل دەبێتەوە، وچەندجارێك دەتوانرێت دابڕێژرێتەوە. (316)

پۆلیمەری خەستبوونەوە
candensation polymer
پۆلیمەرێکە، بەهۆی کارلێکەکانی خەستبوونەوەوە پەیدادەبێت. (320)

پۆلیمەری گەرمەجێگیر
thermosetting polymer
پۆلیمەرێکە، بەگەرمکردن شل نابێتەوە وشێوە بنەڕەتییەکەی دەپارێزێت. (316)

پێکەوە بەسترانی زنجیرەیی
catenation
هاوبەشە پێکەوە بەسترانی گەردیلەکانی هەمان توخمە بۆ پێکهێنانی زنجیرە یان ئەڵقە. (264)

پاشەرۆ ناوکییەکان nuclear waste
ئەو پاشەرۆیانەن کە هاوتای تیشکنیان تێدایە. (346)

پەردەی نیمچەدادەر
semipermeable membrane
پەردەیەکە، تەنیا بوار دەدات هەندێ گەردی پێداتێ بپەڕن. (55)

ت

ترشی ئەرهینیۆس arrhenius acid
ماددەیەکە، خەستیی ئایۆنی هایدرۆجینی زیاددەکات لە ئاوە گیراوەکەیدا. (73)

ترشی برۆنشتد – لۆری
brønsted - lowry acid
ماددەیەکە، پرۆتۆنێك دەدات بە ماددەیەکی تر. (78)

ترشی سیانە پرۆتۆن (سێ پرۆتۆنی)
triprotic acid
ترشێکە، سێ پرۆتۆنی ئایۆنیوی تێدایە لە هەر گەردێکیدا وەك ترشی فۆسفۆریك (H_3PO_4) بۆ نموونە. (80)

ترشی دوانی binary acid
ترشێکە ئۆکسجینی تێدانیە، وەك ترشی هایدرۆفامۆریك. (68)

ترشی دوو پرۆتۆنی diprotic acid
ترشێکە، لەهەر گەردێکدا، دوو گەردیلە هایدرۆجینی ئایۆنیوی تێدایە، وەك ترشی گۆگردیك. (80)

ترشی لاواز weak acid
ترشێکە، کەمێك ئایۆنی هایدرۆجین بەرهەم دێنێت لە ئاوەگیراوەکەیدا. (74)

ترشی بەهێز strong acid
ترشێکە، بەتەواوی دەئایۆنرێت لەئاوە گیراوەکەیدا. (74)

ترشی لویس lewis acid
گەردیلە یان ئایۆن یان گەردێکە، جووتێك ئەلەکترۆنی پێوە دەلکێت. (81)

ترشی فرە پرۆتۆن polyprotic acid
ترشیکە، هەرگەردێکی دەتوانێ لە پرۆتۆنێك زۆرتر ببەخشێت. (79)

تێکەڵنەبوو immiscible
باسی دوو یان چەند شلێك دەکات کە پێکەوە ناگونجێن و تێکەڵ نابن. (20)

تێکەڵبوو miscible
باسی دووشل یان چەند شلێك دەکات کە دەتوانن لەیەکتریدا بە ڕێژەی جیاواز بتوێنەوە. (20)

تفتی ئەرهینیۆس arrhenius base
ماددەیەکە، خەستی ئایۆنەکانی هایدرۆکسید[OH^-] لە ئاوەگیراوەدا زیاد دەکات. (73)

تفتی برۆنشتد – لۆری
brønsted - lowry base
ماددەیەکە، پرۆتۆنێك وەردەگرێ. (79)

تفتی لویس lewis base
گەردیلە یان ئایۆن یان گەردێکە، جووتێك ئەلەکترۆن دەبەخشێت. (82)

تواوەی بەناو دەورەدراوە solvated
ڕەوشی گەردی تواوەی بە گەردی توێنەرەوە دەورەدراوە. (23)

تواوە solute
لە گیراوەدا، ئەو ماددەیەیە، کە لە توێنەردا دەتوێتەوە. (10)

توێنەر solvent
لەگیراوەدا، ئەو ماددەیەیە کە تواوەی تێدا دەتوێتەوە. (10)

تیشکی گاما gamma rays
شەپۆلی کارۆموگناتیسیی وزە بەرزە، لەناوك دەردەپەڕێت لەکاتی گۆڕانیدا لە باری هاندراوەوە بۆ باری وزەی زەمینی. (337)

تیشکە شیبوونەوە radioactive decay
کردەی لەخۆوە شیبوونەوەی ناوکە، کە بەپێی ئەوە ناوك دەگوردرێت بۆ ناوکێکی لە چاوخۆدا سوکتر، لەگەڵ دەرپەڕاندنی تەنۆکە، یان تیشکی کارۆموگناتیسی یان هەردووکیان. (335)

تیشکە تەمەنزانی radioactive dating
ئەو کردەیەیە کە بەهۆیەوە تەمەنی نزیکەیی تەنێك دیاری دەکرێت بەپێی بڕی هەندێ ناوکیدی تیشکنەوە کە تێیدایەتی. (345)

تەنۆکەی ئەلفا alpha particle
تەنۆکەیەکە، بارگەیەکی موجەبی هەیە، لەکاتی لێکهەڵوەشانی توخمە تیشکنەکاندا بەرەڵادەکرێت، لەدوو پرۆتۆن ودوو نیوترۆن پێك دێت. (336)

تەنۆکەی بێتا beta particle
ئەلەکترۆنێکی لەناوك دەرپەڕیوە لە کاتی هەندێ جۆری تیشکە شیبوونەوەدا. (336)

ترشی کاربۆکسیلی carboxylic acid
ترشێکی ئەندامییە، کۆمەڵەی کاری کاربۆکسیلی تێدایە، کە کەوتۆتە سەرپەڕی زنجیرەی گەردیلە کاربۆنەکانەوە. (306)

توخمە پاش یورانیۆمەکان
transuranium elements
ئەو توخمانەن کە لە 92 پرۆتۆن زۆرتر هەیە لە ناوکەکانیدا. (342)

تووڵەکانی دابینکردن control rods
تووڵی نیوترۆنمژن، بەشداری دەکەن لە دەستبەسەر داگرتنی کارلێکی ناوکیدا، لەڕێی کەمکردنەوەی ژمارەی نیوترۆنە ئازادەکانەوە. (348)

تیشکپارێز (تیشکگرە) shielding
ماددەیەکی تیشکمژە، بۆ کەمکردنەوەی وزەی تیشك لە کورە (کارتیاکەرە) ناوکییەکان بەکاردێت. (348)

ترشی یەك پرۆتۆن monoprotic acid
ترشێکە، دەتوانێ یەك پرۆتۆن بدات بە تفتێك. (79)

توانەوەییتی solubility
توانستی توانەوەی ماددەیەکە لە ماددەیەکی تردا لە پلەیەکی گەرمی ویەستانێکی دیاریکراوداو، بەبڕی ئەو تواوەیەی لە بڕێکی دیاریکراوی توێنەردا دەگرێتەوە بۆ پێکهێنانی گیراوەیەکی تر. (17)

ج

جێگیری پلەی بەستنی مۆلالی
molal freezing - point constant
بڕێکە، بۆ نواندنی نزمبوونەوەی پلەی بەستنی توێنەر دیاری دەگرێت، لەگیراوەیەکدا کە خەستییەکەی 1 مۆلال بێ وتواوەیەکی نەفرۆك و نا ئەلەکترۆلیتیی تێدابێت. (51)

جێگیری پلەی کوڵاندی مۆلالی
molal boiling - point constant
بڕێکە، بۆ نواندنی بەرزبوونەوەی پلەی کوڵانی توێنەر دیاری دەکرێت، لە گیراوەیەکدا کە خەستییەکەی 1 مۆلال بێ و تواوەیەکی نەفرۆك و نائەلەکترۆلیتیی تێدابێت. (54)

جووڵ joule
یەکەیەکی بەکارهێنراوە بۆ دەربڕینی وزەو، دەکاتە بڕی ئەو نیشەی هێزی 1 نیوتن دەیکات بۆ ماوەی 1 مەتر بە ئاراستەی هێزەکەدا (بەهێتی j هێما دەکرێت). (127)

جادووە ژمارەکان magic numbers
ئەو ژمارانەن (126، 82، 50، 28، 20، 8، 2) کە ژمارەی تەنوکەکانی ناوکی گەردیلەیەکی زۆر ئارام (جێگیر) پیشان دەدەن، چەند چینێکی ئەلکترۆنی پڕە پرۆتۆن ونیوترۆنیان هەیە. (333)

جێگیری هاوسەنگی
equilibrium constant
ڕێژەی ئەنجامی لێکدانی خەستی ماددە بەرهەمهاتووەکانە لەباری هاوسەنگیدا، بۆ ئەنجامی لێکدانی خەستیی ماددە کارلێککردووەکان هەریەکەیان بەرزکرابێتەوە بۆ توانێك کە یەکسانە بە کۆلکەی ئەو ماددەیە لە هاوکێشە کیمیاییەکەدا. (180)

جێگیری ئایۆنیی ترش
acid ionization constant
جێگیری هاوسەنگیی کارلێکی ئایۆنێتی ترشە، بە Ka هێمادەکرێت. (293)

جێگیری ئەنجامی تواندنەوە
solubility product constant
ئەنجامی لێکدانی خەستیی مۆلاریی ئایۆنەکانی ماددەیەکی دیاریکراوە لە گیراوە تێرەکەیدا. (201)

جەمسەر electrode
گەیێنێکە، بۆ پەیداکردنی پێوەندیی کارەبایی لەگەڵ بەشێکی ناکانزایی (ئایۆنی) ئەڵقە (بازنە)کە، وەك ئەلەکترۆلیت. (236)

خ

خەستی concentration
بڕی ماددەیەکی دیاریکراوە، لە بڕێکی دراوی تێکەڵ یان گیراوە یان خاویکدا. (26)

خێرایی کارلێك reaction rate
ئەو خێراییەیە، کە کارلێکێکی کیمیایی پێ ڕوودەدا و کارلێککردووەکان دەپێورێت. (160)

خوێ salt
ئاوێتەیەکی ئایۆنییە، کاتێك گەردیلەی کانزایەك یان ئایۆنێکی مووجەب شوێنی هایدرۆجینی ترشێك دەگرێتەوە پەیدادەبێت. (89)

خانەی ئەلەکترۆلیتی electrolytic cell
دەزگایەکی کارۆکیمیاییە، بەکارەبا شیبوونەوەی تێدا ڕوودەدات، کاتێك تەزووی کارەبایی پێدا تێ پەڕێت. (247)

خانەی ڤۆڵتایی voltaic cell
خانەیەکە لە دوو جەمسەری لە دوو کانزای جیاواز دروستکراوو لە ئەلەکترۆلیتدا دانراو پێك دێت، بۆ گۆڕینی وزەی کیمیایی بۆ وزەی کارەبایی. (238)

خاوکەرەوە (هێورکەرەوە) moderator
ماددەیەکە خێرایی نیوترۆنەکان خاو (هێواش) دەکاتەوە، تاکو ناوکەکان بتوانن بیانمژن. (348)

د

دیلکردنی ئەلەکترۆن electron capture
ئەو کردەیەیە، کە ناوکی گەردیلەیەك ئەلەکترۆنێك لە خولگەی ناوەکیی ئەو گەردیلەیە دەگرێت. (337)

دایکە ناوکید parent nuclide
ناوکیدی تیشکنە وقورسترینە لە هەموو زنجیرەی شیبوونەوەدا. (340)

دادان یان دەڵاندن osmosis
بڵاوبوونەوەی ئاو یان نوێنەرێکی ترە، لەگیراوە ڕوونترەکەوە (تواوە) بەناو پەردەیەکی دادەردا بە پێی توێنەر. (56)

دوو کارلێك amphoteric
ڕەوشێکی ماددەیە کە، وەك ئاو، کە ڕەوشی ترش و تفتیشی هەیە. (85)

ڕ

ڕێبازی کارلێك reaction mechanism
ئەو ڕێگەیەیە کە کارلێکی کیمیایی پێ ڕوودەدات، بە زنجیرە هەنگاو یان هاوکێشەیەکی کیمیایی دەردەبڕدرێن. (153)

ڕەوشە کۆکارییەکان
colligative properties
ئەو ڕوشانەن، کە پشت بە ژمارەی ئەو تەنۆکانە دەبەستن کە لە سیستمێکدا هەن وپشت بە خودی ڕەوشەکانی تەنۆکەکان نابەستن. (50)

ڕەنووسی هایدرۆجینی (هایدرۆجینە ژمارە) pH
بەهایەکە، بۆ دەربڕینی ترشێتی یان تفتێتیی سیستمێك بەکردێت وە هەر ژمارەیە تەواو نیشانەی پێوەری pH لەسەر دەنەوەندەی گۆڕانی ترشێتییە، کە 7pH بێت واتە هاوکێشەو pH لە 7 کەمتر ترش و، pH لە 7 زۆرتر تفتە. (99)

ڕەنووسی هایدرۆکسیدی (هایدرۆکسیدە ژمارە) pOH
سالبیی لۆگاریتمی بنچینە 10ی، خەستیی ئایۆنەکانی هایدرۆکسیدە. (99)

ڕەم rem
بڕی ئەو تیشکە ئایۆنێنەی کە دەبێتە هۆی زیان لێدانی شانەکانی مرۆڤ کە یەکسانە بەو زیانەی یەك ڕۆنتگن تیشکی xی ڤۆڵتێتیی بەرزدەیدات. (348)

ڕۆنتگن roentgen
یەکەی پێوانی بڕی تیشکی x یان تیشکی گاما کە یەکسانە بە بڕی ئەو تیشکەی 2×10^9 جووت ئایۆن بەرهەم دەهێنێت لەکاتی پێداتێپەڕینی بە $1cm^3$ هەوای وشکدا. (343)

ز

زنجیرەیەك تیشکە شیبوونەوە
decay series
زنجیرەیەك ناوکیدی تیشکنی بەرهەمهێنن، لەکاتی تیشکە شیبوونەوەی یەك لە دوای یەك تا دەگاتە ناوکیدێکی ئارام. (340)

زنجیرەی چونیەك homologous series
زنجیرەیەکە، شێوگی ئاوێتە دراوسێکان بەیەکەیەکی جێگیر جیاوازن. (268)

ژ

ژمێرۆکی گایگەر – مۆلەر
geiger - muller counter

ئامێرێکە تیشك دەدۆزێتەوە لە ڕێی دۆزینەوەی نیشانە کارەباییە پەیدابووەکە لە گازێکی ئایۆنێنراو بەکاری تیشکدانەوەوە. (344)

ش

شێوگی پێکهاتن structural formula

شێوگێکە شوێنی گەردیلە یان کۆمەڵە گەردیلە یان ئایۆنەکان، هەندێکیان بەپێی هەندێکی تریان لە گەرددا وەهەروەها ژمارەی بەندە کیمیاییەکان و شوێنەکانیان پیشان دەدات. (264)

ف

فیلمە نیشان film badge

ئامێرێکە، بڕی نزیکەی ئەو بەرتیشککەوتنە دەپێوێت کە ئەوانەی لەوبوارەدا کاردەکەن بەریان دەکەوێت، لە ماوەیەکی دیاریکراوی کاتدا. (344)

فولیرین fullerene

شێوەیەکی ڕەسەنی کاربۆنە، ومادەیەکی ڕەقی ڕەنگ تێرە لە گەردیلەی کاربۆن پێك هاتووە وبەشێوەی قەفەزی خڕ ڕیزکراون. (260)

فرمانە کۆمەڵە (کۆمەڵەی کارا)
functional group

گەردیلە یان کۆمەڵە گەردیلەیەکە، بەرپرسی ڕەوشە جۆرییەکانی ئاوێتەی ئەندامییە. (295)

ڤ

ڤەلکەناندن (سەختاندن) vulcanization

کردەیەکی پێکداچوونی نێوان گەردەکانی پۆلی ئایزۆپرینی تەنیشت یەکن کە لە کاتی گەرمکردنی گەردەکان لەگەڵ گەردیلەکانی گۆگرددا ڕوودەدات. (319)

ك

کاری ئایۆنی هاوبەش
common ion effect

ئەو دیاردەیەیە کە بە هۆیەوە تێکردنی ئایۆنێکی هاوبەشی نێوان دووتواوە، دەبێتە هۆی نیشتن یان کەمکردنەوەی ئایۆنێن. (191)

کارلێکی پێگۆڕینەوە (گۆڕینەوە)
substitution reaction

کارلێکێکە، گەردیلەیەك یان زۆرتری گەردیلەکانی گەردێکی تێدا دەگۆڕدرێت، بەگەردیلە یان کۆمەڵە گەردیلەیەکی تر. (313)

کارلێکی خستنەسەر addition reaction

کارلێکێکە، گەردیلە یان گەردێکی تێدا دەخرێتە سەر گەردێکی ناتێر. (313)

کارلێکی پێچەوانەیی
reversible reaction

کارلێکێکی پێچەوانەیی کارلێکێکی کیمیاییە، بەرهەمهاتووەکان تێیدا کارلێك دەکەنەوە بۆ پێکهێنانەوەی کارلێککردووە بنەڕەتییەکان. (177)

کارلێکی ئۆکسان – لێکردنەوە
oxidation - reduction reaction

هەر گۆڕانێکی کیمیاییە، کە تێیدا ماددەیەك دەئۆکسێت (ئەلەکترۆن ون دەکات)، و ماددەیەکی تر لێ دەکرێتەوە (ئەلەکترۆن وەردەگرێت). (247)

کارلێکی خەستبوونەوە
condensation reaction

کارلێکێکی کیمیاییە، دوو گەرد یان بەشی هەمان گەرد پێکەوە یەك دەگرن، بە لابردنی گەردێکی بچووکی وەك ئاو. (314)

کارلێکی لێ لابردن
elimination reaction

کارلێکێکی کیمیاییە، گەردێکی سادەی وەك ئاو یان ئەمۆنیا، لە گەردیلە کاربۆنە دراوسێیەکانی گەردێکی ئەندامی لادەبرێت. (315)

کارلێکی زنجیرەیی chain reaction

کارلێکێکە، ئەو ماددەیەی کە کارلێکەکەی پێ دەست پێ دەکات، هەر خۆی یەکێکە لە بەرهەمەکانی و دەتوانێت کارلێکێکی تری نوێ دەست پێ بکات. (247)

کاتۆد cathode

ئەو جەمسەرەیە، کە کردەی لێکردنەوەی تێدا ڕوودەدات. (236)

کهول alcohol

ئاوێتەیەکی ئەندامییە،، کۆمەڵەیەك یا زۆرتری هایدرۆکسیلی تێدایە کە بەستراوە بە گەردیلەی کاربۆنەوە. (395)

کیتۆن ketone

ئاوێتەیەکی ئەندامییە، کە کۆمەڵەیەکی کاربۆنیلی تێیدا بەستراوە بە دوو کۆمەڵەی ئەلکیلەوە. (304)

کیمیای کارەبایی electrochemistry

لقێکی کیمیاییە، ڕەفتار لەگەڵ کارپێکردنەکانی کارلێکەکانی ئۆکسان ولێکردنەوە دەکات کە پەیوەستن بەکارەباوە. (235)

کۆمەڵەی ئەلکیل alkyl group

کۆمەڵە گەردیلەیەکە، لە لابردنی یەکێك لە گەردیلە هایدرۆجینەکانی گەردی ئەلکان پێك دێت. (270)

کارتیاکەر (کورە)ی ناوکی nuclear reactor

دەزگایەکە، کارلێکە زنجیرەییەکانی کەرتبوونە دابینکراوەکان بەکاردێنێت بۆ بەرهەمهێنانی وزە و ناوکیدی تیشکن. (348)

کەمیی بارستە mass defect

جیاوازیی نێوان بارستەی گەردیلە وکۆی بارستەی پرۆتۆن و نیوترۆن و ئەلکترۆنەکانی ئەو گەردیلەیەیە. (331)

کارلێکی نێوان ترش وتفت برۆنشتد – لۆری

brønsted - lowry acid - base reation

ڕۆیشتنی پرۆتۆنە لە ترشەوە بۆ تفت. (79)

کارلێکی ترش – تفتی لویس

lewis acid - base reaction

پەیدابوونی یەکێك یان زۆرتری هاوبەشە بەندە، لە نێوان جووتێ ئەلەکترۆن بەخش و وەرگرەکەیدا. (82)

کارلێکی ناچونیەك

heterogeneous reaction

کارلێکێکە، ماددە کارلێککردووەکانی لە دوو باری فیزیایی جیاوازدابن. (160)

کارلێکی چونیەك

homogeneous reaction

کارلێکێکە، ماددە کارلێککردوو بەرهەمهاتووەکانی لەیەك باری فیزیاییدا بن. (154)

کیمیای گەرمی thermochemistry

لقێکی کیمیایە، بایەخ بە خوێندن ولێکۆڵینەوەی ئەو وزەیە دەدات بە شێوەی گەرمی لەگەڵ کارلێکە کیمیاییەکان و گۆڕانە فیزیاییەکاندا دەبێت. (127)

کیمیایی جووڵەیی chemical kinetics

لقێکی کیمیاییە، بایەخ بە خوێندن ولێکۆڵینەوەی خێرایی وڕێبازەکانی کارلێك دەدات. (160)

گ

گرافیت graphite

یەکێکە لە شێوە ڕەسەنەکانی کاربۆن، وبلوری ڕەشی وردو خاو وکارەباگەیێنە. (260)

گازی سروشتی natural gas

سووتەمەنییەکی بەردینەییە، لە بنچینەدا لەو هایدرۆکاربۆنانە پێك هاتوون کە لە پێکهاتنیاندا گەردیلەیەك بۆ چوار گەردیلە کاربۆنیان تێدایە. (277)

گیراوەی ڕێکخەر buffer solution

گیراوەیەکە، بەرهەڵستیی گۆڕانی pH دەکات، لەکاتی تێکردنی بڕێکی کەمی ترش یان تفتێکدا. (194)

گۆڕان لە ناوەرۆکی گەرمی (ئینثالپی)دا

enthalpy change

ئەو بڕە وزە مژراو یان دەرپەیوەیە بە شێوەی گەرمی لەلایەن سیستمێکی دیاریکراوەوە و لە کردەیەکدا کە لەژێر پەستانێکی جێگیردا ڕوودەدات. (130)

گۆڕان لە وزەی سەربەستدا

free energy change

جیاوازیی نێوان گۆڕان لە ناوەرۆکی گەرمی ($\triangle H$) و ئەنجامی لێکدانی پلەی گەرمی بە کەلڤن، لە گۆڕانی ئینترۆپی (واتە $T\triangle S$)، لە ژێر پەستانێکی جێگیردا. (144)

گەرمی heat

وزەیەکی جووڵۆکە، لە نێوان دوو تەنی پلەی گەرمی جیاوازدا کە هەمیشە وزە لە تەنە پلەی گەرمی بەرزەکەوە دەچێت بۆ تەنە پلەی گەرمی نزمترەکە تاکو باری هاوسەنگیی گەرمی پێك دێت. (128)

گەرمی سووتان heat of combustion

وزەی بەشێوەی گەرمی دەرپەڕیوە، لەکاتی تەواو سووتانی بڕێکی دیاریکراوی ماددەیەکدا لە پەستان یان قەبارەیەکی جێگیردا. (134)

گەرمی کارلێك heat of reaction

بڕی وزەی دەرپەڕیو یان مژراوە بە شێوەی گەرمی لە کارلێکی کیمیاییدا. (130)

گەرمی مۆڵیی پێکهاتن

molar heat of formation

بڕی وزەی دەرپەڕیو یان مژراو بە شێوەی گەرمی لە پێکهاتنی مۆڵێکی ماددەیەکی دیاریکراو لە ژێر پەستانێکی جێگیردا. (133)

گەرمی گیراوە heat of solution

بڕی وزەی دەرپەڕیو یان مژراوە بە شێوەی گەرمی کاتێك بڕێکی دیاریکراو تواوە لە توێنەرێکدا دەتوێتەوە. (24)

گەرمی جۆری (جۆرەکی) specific heat

بڕی گەرمیی پێویستە، بۆ بەرزکردنەوەی پلەی گەرمیی یەکەیەکی بارستەی ماددەیەکی چوونیەك پلەیەکی کەلڤن یان پلەیەکی سەدی، بە ڕێگەیەکی دیاریکراو لە ژێر پەستان و قەبارەیەکی دیاریکراو وجێگیردا. (128)

گیراوە solution

تێکەڵێکی چونیەکی دوو ماددە یان زۆرترە، کە بەڕێك وپێکی بە هەموو بەشەکانی دۆخێکی فیزیاییدا بڵاوبۆتەوە. (10)

گیراوەی ژوورتێر
supersaturated solution
گیراوەیەکە، بڕێکی تواوەی تێدایە کە گەورەترە لەو بڕەی بۆ گەیشتنە باری هاوسەنگیی پێویستە، لە پلەیەکی گەرمیی دیاریکراودا. (17)

گیراوەی ناتێر unsaturated solution
ئەو گیراوەیەیە، کە بڕێکی تواوەی تێدایە کەمترە لەو بڕەی لە گیراوەیەکی تێردا هەیە و دەتوانێ بڕێکی تری تواوە بتوێنێتەوە. (17)

گیراوەی پێوانەیی standard solution
گیراوەیەکی خەستی زانراوە، بەبڕی تواوە لە بڕێکی دیاریکراوی توێنەر یان گیراوە دەردەبڕێت. (113)

گەرمۆکە پێو calorimeter
ئامێرێکە، بۆ پێوانی وزەی مژراو یان دراو لەکاتی گۆڕانێکی کیمیایی یان فیزیاییدا بەکاردێت. (127)

گیراوەی تێر saturated solution
گیراوەیەکە، لە بارودۆخێکی دیاریکراودا ناتوانێ هیچ بڕێکی تری تواوە بتوێنێتەوە. (17)

گیرساوە suspension
تێکەڵێکی شل یان گازە، تەنۆکەکانی ماددەیەکی دیاریکراو بە هەموو شوێنێکدا بڵاوبۆتەوەو بە شێوەیەکی زۆرتر یان کەمتر یەکسانن. (11)

ل

لێکردنەوە (کەمکردنەوە) reduction
کردەی وەرگرتنی ئەلەکترۆن یان کەمبوونەوەی ئۆکسانە ژمارەیە. (217)

لەخۆوە ئایۆنێنی ئاو
self ionization of water
کردەیەکە، کە دوو گەرد ئاو تێیدا ئایۆنی هایدرۆنیۆم وئایۆنی هایدرۆکسید پێك دێنن، بە گوێزرانەوەی پرۆتۆنێك لە گەردیکیانەوە بۆ ئەوەی تریان. (95)

لێکهەڵوەشان dissociation
لێکترازان وجیابوونەوەی گەردێکە بۆ چەند گەرد یان گەردیلە یان ڕەگ یان ئایۆنی سادەتر. (39)

م

مۆنۆمەر monomer
گەردێکی سادەیە، دەتوانێت لە گەردی لێکچوو یان لێکنەچوو یەك بگرێت بۆ پێکهێنانی پۆلیمەر. (316)

مڵەمەنییەکان colloids
تێکەڵێکن، لە تەنۆکەی ورد پێك دێن، لە پێوانەکانیدا دەکەوێتە نێوان ئەو تەنۆکانەوە کە لە گیراوەدا هەن و ئەو تەنۆکانەی گیرساوەن لە شل یان ڕەق یان گازدا. (11)

ماددەی پێوانەی سەرەتایی
primary standard
ئاوێتەیەکی ڕەقی زۆر پوختەکراوە، بۆ دڵنیابوون لە خەستیی گیراوەی پێوانەیی بەکاردەهێنرێت لە پێوانەو بەراوردکردندا. (113)

مۆلاریتی molarity
خەستیی ئەو گیراوەیەیە، کە ژمارەی مۆڵەکانی تواوە لە لیترێکی گیراوەکەدا دەردەبڕێ. (26)

مۆلالیتی molality
ئەو خەستیی گیراوەیەیە کە ژمارەی مۆڵەکانی تواوە دەردەبڕێت لە کیلۆگرامێکی توێنەردا. (30)

ن

ناوکە تیشکدانەوە nuclear radiation
ئەو تەنۆکانەن کە ناوك بەرەڵایان دەکات لەکاتی تیشکە شیبوونەوەدا وەك نیوترۆن وئەلەکترۆن وفۆتۆنەکان. (335)

ناوکە یەکگرتن nuclear fusion
یەکگرتنی ناوکی گەردیلە بارستە بچووکەکانە بۆ پێکهێنانی ناوکی قورسترو ئارامتر (جێگیرتر)، ئەم کردەیە، وزەی لە وزەی کەرتبوون گەورەتر دەردەپەڕێنێت. (349)

ناوکە کەرتبوون nuclear fission
کردەیەکە، ناوکە قورسەکانی تێدا کەرت دەبێت بۆ ناوکی ئارامتر لە بارستە مامناوەندییەکان، و بڕی گەورەی وزە دەردەپەڕێنێت. (347)

ناوکە گۆڕان transmutation
گۆڕانێکە لە ناسنامەی ناوکدا، لە گۆڕانی ژمارەی پرۆتۆنەکانی پەیدا دەبێت. (334)

ناوکە گۆڕانی دەستکرد
artificial transmutation
گۆڕانی گەردیلەکانی توخمێکە بۆ گەردیلەکانی توخمێکی تر لە ئەنجامی کارلێککردنێکی ناوکیدا، بە بۆردوومانکردنی ناوك بە تەنۆکەی بارگەدار یان بێبارگە. (341)

نیوەکارلێك half - reaction
بەشێکە لە کارلێکێك، کە هەر ئۆکسان بەتەنیا یان لێکردنەوە بەتەنیا دەگرێتەوە. (217)

ناوکە کارلێك (کارلێکی ناوکی)
nuclear reaction
کارلێکێکە، کاردەکاتە ناوکی گەردیلە. (334)

نەگونجان disproportionation
کردەیەکە، بە زۆری گۆڕانی ماددەیەك بۆ دوو ماددەی جیاواز یان زیاتری تێدا ڕوودەدات، بەهۆی ئۆکسان ولێکردنەوەیەکی هاوکاتەوە. (229)

نیوە تەمەن half - life

کاتی پێویستە بۆ شیبوونەوەی نیوەی بڕی گەردیلەکانی ناوکیدێکی تیشکن. (338)

نیوە خانە half - cell

تاکە جەمسەرێکە، لە گیراوەی ئایۆنەکانی خۆیدا نقوم کراوە. (236)

نموونەی چینی ناوکی
nuclear shell model

پەڕینی ئەو نموونەیە، کە ناوکۆکەکان دەکەونە ئاستەکانی وزە، یان چینە جیاوازەکانی ناو ناوك. (333)

ناوکید nuclide

گەردیلەیەکی جیایە (دیارە) لە ژمارەی پرۆتۆن ونیوترۆنەکانی ناوکەکە. (331)

ناوکیدی تیشکن radioactive nuclide

ناوکیدێکە، لەناوکێکی نائارام (ناجێگیر) پێك دێت کە تیشکە شیبوونەوەی بەسەردێت. (335)

ناوکۆکە nucleon

پرۆتۆن یان نیوترۆن. (331)

نزمبوونەوەی پلەی بەستن
freezing - point depression

جیاوازیی نێوان پلەی بەستنی توێنەری خاوێن وگیراوەیەو، ڕاستەوانە هاوڕێژەیە لەگەڵ بڕی ئەو تواوەیەی کە تێیدایەتی. (51)

ناسرەوەکانی ترش – تفت
acid - base indicators

ئەو ماددانەن کە ڕەنگەکانیان بەپێتی pHی ئەو گیراوەیەی کە تێیدان دەگۆڕدرێت. (107)

نائەلەکترۆلیت nonelectrolyte

ماددە یان تێکەڵێکی شل یان ڕەقە کە تەزووی کارەبا ناگەیێنێت. (13)

نێوانە (ناوەند) intermediate

ماددەیەکە، لە هەنگاوێك لە هەنگاوەکانی کارلێکی کیمیاییدا پەیدادەبێت و بەبارێکی پلە بە پلەی نێوان ماددە کارلێککردوو بەرهەمە کۆتاییەکان دادەنرێت. (154)

ه

هاوسەنگی کیمیایی
chemical equilibrium

ئەو بارەیە، کە خێرایی کارلێکی پێشینە (ڕاستەوانە) یەکسانە بە خێرایی کارلێکی پاشینە (پێچەوانە) وخەستیی بەرهەمهاتو و کارلێککردووەکان جێگیرە. (178)

هۆکاری ئۆکسێن oxidizing agent

ماددەیەکە دەتوانێت ماددەیەکی بئۆکسێنێت. (226)

هۆکاری لێکەرەوە reducing agent

ماددەیەکە دەتوانێت ماددەیەکی تر لێ بکاتەوە. (226)

هالیدی ئەلکیل alkyl halide

ئاوێتەیەکی ئەندامییە، کە گەردیلەیەك هالۆجین (فلۆر، کلۆر، برۆم، یۆد) یان زۆرتر شوێنی یەکێك یان زیاتری گەردیلەکانی هایدرۆجین دەگرنەوە، لەگەردی هایدرۆکاربۆندا. (298)

هایدرۆکاربۆن hydrocarbon

ئاوێتەیەکی ئەندامییە، تەنیا لە کاربۆن وهایدرۆجین پێك دێت. (264)

هایدرۆکاربۆنی ئارۆماتی
aromatic hydrocarbon

هایدرۆکاربۆنێکە، ئەڵقەیەك یان زۆرتری تێدایە کە لە شەش گەردیلە کاربۆن و ئەلەکترۆنی جێ بەخۆ نەگرتو (جووڵۆك) پێك دێن. (284)

هایدرۆکاربۆنی ناتێر
unsaturated hydrocarbon

هایدرۆکاربۆنێکە، هەموو گەردیلەکانی کاربۆن تێیدا چوار هاوبەشە بەندی تاك پێك ناهێنن. (279)

هایدرۆکاربۆنی تێر
saturated hydrocarbon

هایدرۆکاربۆنێکە، کە هەموو گەردیلەیەکی کاربۆن تێیدا، چوار بەندی هاوبەش (هاوبەشەبەند)ی تاك لەگەڵ گەردیلەکانیی تردا پێك دێنن. (268)

هاوسەنگیی گیراوە
solution equilibrium

ئەو بارە فیزیاییەیە، کە تێکڕای خێرایی تواندنەوە لەگەڵ تێکڕای خێرایی نیشاندن یەکسان دەبێت. (16)

هاندان catalysis

کردەی خێراکردنی کارلێکێکی کیمیاییە بەکاری هاندەرێك. (162)

هاوکێشبوون neutralization

کارلێکی ئەو ئایۆنانەیە کە ترشی پێ جیادەکرێتەوە (ئایۆنەکانی هایدرۆنیۆم)، لەگەڵ ئەو ئایۆنەی کە تفتی پێ جیادەکرێتەوە (ئایۆنەکانی هایدرۆکسید)، بۆ پێکهێنانی گەردی ئاو وخوێ. (89)

هاندەر catalyst

ماددەیەکە خێرایی کارلێکی کیمیایی دەگۆڕێت، بێ ئەوەی خۆی لە کارلێکەکەدا کاربکرێت وبێتەوەی بە شێوەیەکی هەستپێکراو بگۆڕدرێت. (162)

هاندەری ناچونیەك
heterogeneous catalyst

هاندەرێکە، لەبارێکی فیزیایی جیاواز لەگەڵ باری فیزیایی ماددە کارلێککردووەکاندایە. (162)

هاندەری چوونیەك homogeneous catalyst
هاندەرێکە، کە هەمان باری فیزیایی کارلێککردووەکاندایە. (162)

هاوەڵترش conjugate acid
ترشێکە، کاتێك پەیدا دەبێت کە تفتێك پرۆتۆنێك وەردەگرێت. (83)

هەنگاوی خێرایی دیاریکەر rate - determining step
لەکارلێکی کیمیایی فرەهەنگاودا، ئەو هەنگاوەیە کە هێواشترین هەنگاوە و خێرایی کارلێکی گشتی دیاری دەکات. (168)

هاوەڵ تفت conjugate base
تفتێکە، کاتێك پێك دێت، کە ترشێك پرۆتۆنێك بدات. (83)

هاوکێشەی ئایۆنیی پەتی net ionic equation
تەنیا ئەو ئاوێتە وئایۆنانە دەگرێتەوە کە دەکەونە بەر گۆڕانی کیمیایی لەکاتی ڕوودانی کارلێك لە ئاوەگیراوەدا. (43)

هاوکێشەی کیمیایی گەرمی thermochemical equation
بڕی وزەی دەرپەڕیو یان مژراو وەك گەرمی لەکاتی کارلێکی کیمیاییدا دەگرێتەوە. (131)

هەڵچوون effervescence
بەخێرایی دەرپەڕینی گاز لە توێنەرێکی شل، بەڵکو نەکوڵانی. (21)

و

وزەی پێکەوە بەستنی ناوکی nuclear binding energy
ئەو وزە دەرپەڕیوەیە کە لەکاتی پێکهاتنی ناوکێك لە ناوکۆکەکان پەیدادەبێت. (332)

وزەی چالاککردن activation energy
کەمترین بڕی وزەی پێویستە بۆ گۆڕینی کارلێککردووەکان بۆ ئاڵۆزی چالاککراو. (156)

وزەی سەربەست free energy
لە سیستمێکی دیاریکراودا، وزەی پێویستە بۆ ئیشکردن، یان توانی سیستمێکە بۆ جێبەجێکردنی ئیشێکی بەسوود. (144)

ی

یاسای خێرایی rate law
دەربڕینێکە، دەری دەخات چۆن خێرایی پەیدابوونی بەرهەم بەستراوە بە خەستی هەموو ئەو ماددانەوە کە بەشدارن لە کارلێکەکەدا، بێجگە لە توێنەر. (164)

یاسای هێس Hess's law
گوڕدران لە ناوەرۆکی گەرمیی گشتی لە کارلێکدا، ئەنجامی کۆکردنەوەی گۆڕدرانی گەرمیی هەنگاوە تاکەکانە لە کردەی کارلێکەکەدا. (135)

یاسای هێنری Henry's law
یاسایەکە، دەقەکەی ئەوەیە کە توانەوەی گازێك لە شلێکدا ولە پلەیەکی گەرمیی جێگیردا، ڕاستەوانە دەگۆڕدرێت لەگەڵ ئەو بەشە پەستانەدا کە ئەو گازە دەیخاتە سەر ڕووی شلەکە. (135)

فەرهەنگۆکی فیزیک

پۆلەکانی ١٠، ١١، ١٢٩ای زانستی

زاراوەکان

ئـ

ئاوێنەی ڕووچاڵ Concave spherical mirror ل 124

ئاوێنەیەکە ڕووە ڕووناکی دەرەوەکەی بەشێکە لە ڕووی ناوەوەی گۆیەك.

ئاوێنەی گۆیی قۆقز Convex spherical mirror ل132

بەشێکە لە ڕووی گۆیەك کە ڕووی دەرەوەی ڕوناکی دەداتەوە.

ب

بۆند Bond ل 36

هێزێکە دەبێتە هۆی کێش کردنی گەردیلەکانی ماددەیەك بە هۆی کاریگەری ئاڵوگۆڕی نێوان بارگە پۆزەتیڤەکان و نێگەتیڤەکان لەسەری.

پ

پرۆگرامی زانستی Scientific method ل 6

ڕێگەیەکی پرۆگراومداری بەرنامە بۆ دارێژراوە بۆ لێکۆڵینەوەی ڕووداوە سروشتییەکان

پلەی بڕ Order of magnitude ل 22

هێزی ژمارە 10 کە نزیکە بە هەمان ژمارەی بڕێکی فیزیایی.

پلازما Plasma ل 34

دۆخێکە لە دۆخەکانی ماددە کە لە پلەگەرمییە بەرزەکاندا دەستەبەر دەکرێت.

پەستان Pressure ل 59

بڕی ئەو هێزەیە کە بە ستونی کاردەکاتە سەر یەکەی ڕووبەر.

پلەی گەرمی Temperature ل 65

پێوانی تێکرای جووڵە وزەی تەنۆلکەکانی ماددەیە.

پێوانی گەرمی Calorimetry ل 88

ڕێگەیەکی تاقیگەییە بەکاردەهێنرێت بۆ پێوانەکردنی وزەی گەرمی ئاڵوگۆڕکراو لە نێوان دوو تەندا.

پەروازەکردن Dispersion ل 167

کرداری لێك جیاکردنەوەی ڕوناکییە بۆ ڕەنگە سەرەکیەکانی.

پەرشبوونەوە Scaffering ل 186

هەڵمژینی ڕووناکییە بەهۆی تەنۆلکەکانی هەوا و دووبارە تیشکدانەوەیەتی.

ت

تاقیکردنەوەی کۆنترۆڵکراو
Controlled experiment ل 8

ئەو تاقیکردنەوەیەیە کە تیایدا لێکۆڵینەوە بە تەنها لەسەر یەك گۆڕاو یان هۆکار دەکرێت بە مانەوەی هۆکارەکانی تر بە جێگیری.

تەواوی Precision ل 15

پلەی گونجاندنی پێوانەکردنە جیاوازەکانی بڕێکی دیاری کراوە.

ج

جیاوازی گۆشەی تێڕوانینن Parallax ل 16

جیاوازی خوێندنەوەکانە بۆ پێوانەکردنێکی دیاریکراو گەر لە چەند گۆشەیەکی جیاوازەوە سەیر بکرێت.

جیری Elastisity ل 40

توانای گەڕانەوەی تەنێکە بۆ شێوە بنەڕەتیەکەی لە دوای لابردنی هێزە کاریگەرە شێوێنەرەکە.

جێفشاری ڕێژەیی Strain ل 42

ڕێژەی نێوان گۆڕان لەدرێژی تەلێکی دیاریکراوە بۆ درێژییە بنەڕەتییەکەی.

جەمسەرگری هێڵی Linear Palarization ل 182

ڕیزبوونێکی شەپۆلە کارۆموگناتیسیەکانە بە جۆرێك کە بوارە کارەباییە لەراوەکانیان بە یەکتری تەریب بن.

چ

چڕی ماددە Mass Dinsity ل 53

بارستایی یەکەی قەبارەیە لە ماددەدا.

د

دۆخ Phase ل 34

ئەو بارییە کە تێیدا ماددە ڕەق یان شل یان گاز وە یان پلازمایە.

دۆخ گۆڕان Phase Change ل 93

ئەو گۆڕانە فیزیاییانەی دۆخی ماددەیە لە (ڕەق، شل گاز)ەوە بۆ دۆخێکی تر لە ژێر پەستانێکی جێگیردا و بە نەگۆڕانی پلەی گەرمی.

دەورو بەرە ناوەند Environment ل 100

هەموو شتەکانی دەرەوەی سیستمێکە کە دەتوانن کار لە سیستمەکە بکەن یان سیستمەکە کاریان لێبکات

دانەوە Reflection ل 118

گۆڕانێکە لە ئاڕاستەی بڵاوبوونەوەی شەپۆلی کارۆموگناتیسیدا بە هۆی ڕوویەکەوە، وایلێدەکات کە بە ئاڕاستەی بەرامبەری بجووڵێت.

دانەوەی تەواوەتی ناوەکی
Total Internal Reflection ل 164

دانەوەیەکی تەواوەتییە کاتێك گۆشەی لێدانی ڕوناکیەکە بۆ سەر ڕووە جیاکەرەوەکە لە گۆشەی مۆڵەقە زیاتربێت.

ر، ڕ

ڕەهەند Dimension ل 10

پێوانەیەکە ئاماژە بە بڕێکی فیزیایی دیاریکراو دەکات.

ڕەنووسە واتاییەکان Significaut Figures ل 17

هەموو ڕەنووسە زانراوەکان دەگرێتەوە سەر باری دوا ڕەنووسی کە خەمڵێنراوە بە نزیکەیی.

ڕووناکی دانەوە Reflection ل 116

گۆڕانێکە لە ئاڕاستەی بڵاوبوونەوەی شەپۆلی کارۆموگناتیسی دا بە هۆی ڕوویەکەوە، وای لێ دەکات کە بە ئاڕاستەی بەرامبەری بجووڵێت.

س

سیستم System ل 6

بەشێکی دیاریکراوە لە بوارێکی لێکۆڵینەوەدا بە هۆی کرداری تێبینی کردنەوە.

سەخت Rigid ل 39

ئەو تەنەیە کە پارێزگاری لە شێوە نەگۆڕەکەی دەکات کاتێك هێزێك دەخرێتە سەری.

سیستمی داینامیکی گەرمی
Thermo Dynamic System ل 100

ماددەیەکە یان کۆمەڵە ماددەیەکە، کە بە بڕێکی سەربەخۆ دادەنرێت و دەکرێت وزەی بدرێتێ یان لێی وەربگیرێت.

ش

شیتەڵکردنی ڕەهەندی
Dimensional Analyses ل 22

بەکارهێنانی ڕەهەندەکانە بۆ بنیات نانی هەندێ لە هاوکێشە فیزیاییە ساکارەکان یان دڵنیابوون لە ڕاستی و دروستیان.

شلگاز Fluid ل 52

ئەو ماددەیەیە کە لە دۆخی ڕەقیدا نەبێت (واتە گازبێت یان شلە) کە گەردو گەردیلەکانی بەسەربەستی دەجولێن و لەسەر یەکتری دەخلیسکێن.

شلگازی نموونەیی Ideal Fluid ل 66

ئەو شلگازەیە کە لێکخشانی ناوەکی یان لینجی نییە و ناپەستێورێت.

شەپۆلی کارۆموگناتیسی
Electro Mognatic Wave ل 114

شەپۆلێکە لە دوو بواری کارەبایی و موگناتیسی لەراوەی ئەستون لەسەر یەکتر پێکهاتووە و لەسەرچاوەیەکی دیاریکراوەوە بە خێرایی ڕوناکی دەردەچێت.

شکانەوە Refraction ل 146

گۆڕانی ئاڕاستەی شەپۆلە کاتێك بەلاری لە ناوەندێکەوە دەچێتە ناوەندێکی تری چڕی جیاواز، بەهۆی گۆڕانی خێراییەوە.

ف

فشار Stress ل **41**

هێزی سەپێنراوی سەر یەکەی ڕووبەری بڕگەی تەلێکە.

فراوانی گەرمی تایبەتی
Specific heat capacity ل **87**

بڕی گەرمی پێویستە بۆ بەرزکردنەوەی پلەی گەرمی 1kg لە ماددەیەك بە بڕی $1C^{o}$ بە جێگیربوونی پەستان.

ك

کردار لەکاتی نەگۆڕانی قەبارە
Iso Volumetricle Process ل **102**

کردارێکی داینەمیکی گەرمییە کاتێك پەستان نەگۆڕ بێت، بە هیچ شێوەیەك ئاڵوگۆڕکردنی ئیش لەگەڵ سیستمەکەدا ڕوونادات.

کرداری ئایزۆثرمی Iso Thermal Process ل **103**

کردارێکی داینەمیکی گەرمییە کەلە پلەیەکی گەرمی نەگۆڕدا ڕوودەدات، لەکاتی ڕوودانیدا وزەی ناوەکی سیستمەکە بە نەگۆڕی دەمێنێتەوە.

کرداری ئادیاباتیکی Adiabatic Process ل **104**

کردارێکی داینەمیکی گەرمییە کە تیایدا ئاڵوگۆڕ کردنی وزە لە نێوان سیستم و دەوروبەرەکەیدا تەنها بە شێوەی ئیش ڕوودەدات، نەك بە شێوەی گەرمی.

گ

گرژی Tansion ل **40**

ئەو هێزەیە کە لە تەنێکدا پەیدا دەبێت دوای ئەوەی هەوڵدەدرێت درێژ بکرێت یان بپەستێورێت.

گەرمی Heat ل **81**

ئەو وزەیە کە لە نێوان تەنەکاندا دەگوازرێتەوە بە هۆی جیاوازی پلەی گەرمییەکەیانەوە.

گەرمی شلبوونەوە Heat Of Fusion ل 94

وزەی ئاڵوگۆڕکراوە لە یەکەی بارستاییدا، بۆ گۆڕینی دۆخی ماددە لە ڕەقییەوە بۆ شلی یان لە شلەوە بۆ ڕەقی بە نەگۆڕانی پلەی گەرمی و پەستان.

گەرمی کوڵاندن Heat Of Vaporization ل **94**

وزەی ئاڵوگۆڕکراوە لە یەکەی بارستاییدا بۆ گۆڕینی دۆخی ماددە لە شلییەوە بۆ گازی یان لە گازەوە بۆ شلی لە ژێر پلەیەکی گەرمی و پەستانێکی جێگیردا.

گەرمی شاراوە Laten Heat ل **94**

وزەی ئاڵوگۆڕکراوە لەیەکەی بارستاییدا بۆ گۆڕینی دۆخی ماددەیەك.

گۆشەی لێدان Angle Of Incident ل **119**

گۆشەی نێوان تیشکی لێدەر و ئەستونی سەر ڕووە ڕوناکی دەرەوەکەیە لە خاڵی لێداندا.

گۆشەی دانەوە Angle Of Reflection ل **119**

گۆشەی نێوان تیشکی دراوە و ئەستونی سەر ڕووە ڕوناکی دەرەوەکەیە لە خاڵی لێداندا.

گۆشەی مۆڵەقە Critical Angle ل **164**

ئەو گۆشەی لێدانەیە کە گۆشەیەکی شکانەوەی وەستاوی بەرامبەرە، کاتێك ڕووناکی لە ناوەندێکی هاوکۆڵکە شکانەوە گەورەوە دەچێتە ناوەندێکی تر کە هاوکۆڵکەی شکانەوەی بچووکترە.

ل

لێڵ ڕەنگی Chromatic Oberration ل **169**

کۆبونەوەی ڕەنگی ڕووناکیە جیاوازەکانە لە دوری جیاواز لە پشت هاوێنەوە.

م

مۆدێل Model ل **7**

پێش چاو خستنێکی ساکارە بۆ سیستمێکی لێکۆڵراوە کە هۆکارە کاریگەرەکانی دیاردەیەکی تێدا دەردەکەوێت.

ن

نزیککخستنەوە Rounding ل **19**

لابردنی خانەکانە لە پێوانەکردندا بەپێی ڕێسایەکی دیاریکراو، بە شێوەیەك کە پێوانەکردنەکە ژمارەیەکی داواکراو لە خانە واتاییەکانی هەبێ.

هـ

هاوكۆلكەی یۆنگ Strain Young Modulus ل **42**

بریتییە لە ڕێژەی نێوان فشار بۆ جێفشار لە ماددەیەکی دیاریکراودا.

هێزی پاڵنەری شلگاز (پاڵهێزی شلگاز)
Buouant Force ل **53**

ئەو هێزەیە کە شلگازێك ڕووەو سەرەوە کاری پێ دەکاتە سەر تەنێکی نقووم بوو یان سەرکەوتە.

هاوسەنگی گەرمی Thermal Equilibrium ل **80**

ئەو بارەیە کە پلەی گەرمی دوو تەنی (بەریەك کەوتوو) یا بەیەکەوە نووساو لە ڕووی فیزیاییەوە تێدا یەکسان دەبن.

هاوکۆلکەی شکانەوەی ناوەند
Index Of Refraction ل **148**

بریتییە لە ڕێژەی نێوان خێرایی ڕوناکی لە بۆشاییدا بۆ خێراییەکەی لە ناوەندێکی ڕوندا.

هاوێنە Lens ل **152**

تەنێکی ڕوونە کە تیشکی ڕوناکی دەشکێنێتەوە، (کۆیان دەکاتەوە یان پەرتیان دەکات) بۆ دروست کردنی وێنە.

و

وردی Accuracy ل **15**

ڕادەی نزیکی نرخی پێوراوە لە نرخە ڕاستەقینەکەی ئەو برەی کە دەمانەوێت بیپێوین.

وزەی ناوەکی Internal Image ل **82**

ئەو وزەیەیە کە لە جوڵەی هەرەمەکی تەنۆلکەکانی ماددەوە پەیدادەبێت، وە دەکاتە کۆی وزەی هەموو تەنۆلکەکان.

وێنەی خەیاڵی Virtual Image ل **120**

وێنەیەکە لە خاڵێکدا دروست دەبێت لەوە دەچێت کە تیشکەکان لێوەی دەچووبن بەڵام لە ڕاستیدا وانییە.

وێنەی ڕاستەقینە Read Image ل **125**

ئەو وێنەیەیە کە لە ئەنجامی کۆبوونەوەی تیشکە دراوەکان لە ڕوی ئاوێنەوە پەیدا دەبێت.

زاراوەکان

ئـ ،

ئیش Work ل106 : هێندێکی ژمارەییە یەکسانە بە سەر ئەنجامی لێکدانی بڕی پێکنەری هێز کە بە ئاراستەی لادانەکەوەیە لە لادانەکە.

ئەرکی کارەبا Electric potential ل208
ئەو ئیشەیە کە پێویستە بەرێ بکرێت دژی هێزە کارەباییەکانەوە بۆ جوولاندنی بارگە لە خاڵێکی دەستپێکردنەوە بۆ خاڵێکی تر، دابەشی بارگە.

ب ، پ

بەرەنجام Resultant ل41 : ئاراستەدارێکە سەرجەمی کۆی دوو ئاراستەدار یان زیاتر دەنوێنێت.

باری خۆنەگۆڕین Inertia ل80 : هەوڵدانی (ئارەزووکردنی) تەنێکە بۆ پارێزگاری کردن لە باری جووڵەکەی خۆی.

بەرەنجامی هێزەکان Net force ل81 : ئەو تاکە هێزەیە کە هەمان کاریگەری هەموو هێزە دەرەکییە کاریگەرەکانی سەر تەنێکی سەختی هەیە.

بەریەککەوتنە تەواو ناجیرەکان ل154
Perfectly inegastic collision: ئەو بەریەککەوتنەیە کە تیایدا دوو تەن بەیەکەوە دەنووسێن و هەردووکیان بەهەمان خێرایی لەسەر جووڵەکەیان بەردەوام دەبن.

بەریەککەوتنی جیر Elastic Collision ل158 :ئەو بەریەککەوتنەیە کە تیایدا هەریەکە لە تەوژم و جووڵەوزە پارێزراو دەبن.

بواری کارەبایی Electric field ل189 : ناوچەیەکە لە بۆشاییدا دەوری تەنی بارگاوی داوە کە شوێنکاری هێزی کارۆستاتیکی تێدا دەردەکەوێت.

بارگەگری گەیەنەر Capacitance ل214 : توانای گەیەنەرە بۆ تێداهەڵگرتنی وزە لە شێوەی بارگەی کارەبای جیاکراوە.

بەرگری کارەبایی Resistance ل224 : بەرگری ماددەیەکی دیاریکراوە بۆ تێپەڕبوونی تەزووی کارەبایی.

پێکنەرەکانی ئاراستەدار componentd of vevtor ل 48
جێکەوتکانی ئاراستەدارە لەسەر تەوەرەکانی سیستمی پۆتانێکی دیاریکراو.

پەیوەندی ئیش ـ جووڵەوزە Work-energy theorem
ل 112 : ئیشی گشتی بەرێکراو لەسەر تەنێکی دیاریکراو یەکسانە بە گۆڕان لە جووڵەوزەی ئەو تەنەدا.

پاڵ Impulse ل 142 : لەکاتی کارکردنی هێزێکی دەرەکی نەگۆڕدا، پاڵ بەسەرەنجامی لێکدانی هێز و کاتی کارتێکردنی هێزەکە لەسەر تەنەکە پێناسە دەکرێت.

ت

تەوەرە پشتیێ بەستراوەکان Frame of reference ل 4: چوارچێوەی ئەو پۆتانەیە کە شوێنی تەن بە وردی دیاری دەکەن لە بۆشاییدا.

تاودان Acceleration ل 12 : تێکڕای گۆڕانی خێراییە لە کاتێکی دیاریکراودا.

توانا power ل 125 : ئیشی بەرێکراوە لەیەکەی کاتدا

تەوژمی بەهێڵ linear momentum ل 140 : بڕێکی ئاراستەدارە یەکسانە بە سەرەنجامی لێکدانی بارستایی تەنێك و خێراییەکەی.

تووندی تەزووی کارەبا Electric current ل 220 : تێکڕای کاتی تێپەڕبوونی بارگەی کارەبایە بە پانە بڕگەی گەیەنەرێکدا.

ج ، چ

جووڵەی تەنی هاوێژراو Projectile motion ل 55 کەوتنەخوارەوەیەکی سەربەستە کە سەرەتا خێرایەکی هەیە شاولی نییە.

جووڵاوە لێکخشندن noitcirf citaniK ل 91 : هێزێکی بەرهەڵستکەرە بەرگری ڕێژەی نێوان دوو تەنی پێککەوتوو دەکات کە یەکێکیان بە گوێرەی ئەوی تریان دەجووڵێت.

جووڵە وزە Kinetic energy ل 110 : وزەی تەنێکە کە لە جووڵەکەیەوە پەیدادەبێت.

جوول joule ل 110 : یەکەی پێوانەی ئیش و وزەیە لە سیستمی نێودەوڵەتی SI .

جیاوازی ئەرك Potential difference ل 208 ئەو ئیشەی کە پێویستە بەرێ بکرێت دژی هێزی کارەبای بۆ جوولاندنی بارگە لە نێوان دوو خاڵدا، دابەشی بارگە کە کراوە.

ح ، خ

خێرایی ساتی Instantaneous velocity ل 10 خێرایی تەنێکە لە ساتێکی دیاریکراودا.

خێرایی ڕاماڵین Drift velocity ل 223 بەرەنجامی خێرایی بارگە هەڵگری جوولاوە لە ژێر کاریگەری بوارێکی کارەباییدا.

د

دووری distunce ل 6 : کۆی درێژی ڕێڕەوی جووڵەی تەنەکەیە.

دوو هێزەکەی کاروکاردانەوە Action and reaction ل87 دوو هێزی هاوکاتن کە لە بڕدا یەکسانن و لە ئاراستەدا پێچەوانەن و لە کارلێککردنی نێوان دوو تەنەوە بەرهەم هاتوون.

دوایەك بەستن Series ل 253 : وەسفی دوو بەش یان زیاتری سورێك دەكات کە هەمان ڕێڕەوی تەزووی هەبێت.

س

سورە کارەباییەکان Electric Circuit ل 248 : گەیاندنی کۆمەڵە پێکهاتەیەکی کارەباین کە ڕێڕەوێکی تەواو یان زیاتر دابین دەکەن بۆ جووڵەی بارگەکان.

ك ، گ

کەوتنە خوارەوەی سەربەست Free Fall ل 24 جووڵەی تەنێکە تەنها لە ژێر کاریگەری کێشەکەیدا دەکەوێتە خوارەوە واتە بە فەرامۆشکردنی بەرگری هەوا یان هەر هێزێکی تر.

کێش Weight ل 89 : هێزی کێشکردنە کە کار لە تەنێك دەکات.

گەیەنەر Conductor ل 177 : ئەو مادەیەیە کە بە ئاسانی بارگەی کارەبا دەگوازێتەوە.

ل ، ڵ

لادان Displacement ل 5 : کورتترین دووری ئاراستەدارە کە لە خاڵی دەستپێکردنی جووڵەکەوە ڕوودەکاتە خاڵی کۆتایی.

لاری ڕاستەهێڵ Slope ل 9 : بڕی چەمانەوەی هێڵە ڕاستەکەیە بەگوێرەی تەوەرەی ئاسۆیی لە پۆوتانەکاندا.

م

ماتەوزە Potential energy ل 115 : ئەو وزەیەیە کە هەر تەنێك بەهۆی شوێنەکەیەوە هەیەتی.

ماتەوزەی کێشکردن Gravitainal potential energy ل 115 ئەو وزەیەیە کە هەر تەنێك هەیەتی بەهۆی شوێنەکەیەوە لەچاو گۆی زەوی یان هەر تەنێکی ڕاکێشەری تردا.

ماتە وزەی جیرپی Elastic potential energy ل 116 ماتەوزەی کۆبووەیە لەتەنێکی جیرپدا کاتێك پەستێورابێت وە یان ڕاکێشرابێت.

میکانیکە وزە Mechanical energy ل 120: سەر ئەنجامی کۆکردنەوەی جووڵەوزەو هەموو شێوەکانی ماتە وزەیە.

ماتەوزەی کارەبایی: Electrical potential energy ل 206 ئەو وزەیەیە کە بارگەی کارەبایی هەیەتی بەهۆی جێگەکەیەوە لە بوارێکی کارەباییدا.

ن

ناوەندە خێرایی Average velocity ل 7 لادانی گشتی براوە دابەشی کاتی خایەنراوە کە لادانەکەی تێدا براوە.

نەگۆڕی سپرینگ Spring Constant: ل 116 ئەو هاوکۆلکەیەیە کە توانای بەرگری کردنی سپرینگێك نیشان دەدات بۆ پەستاوتن یا ڕاکێشان.

هـ

هێندی ئاڕاستەیی vector quantity ل 40 : هیندێکە بڕی هەیە و ئاڕاستەشی هەیە.

هێندی ژمارەیی Scalar quantity ل 40 : هێندێکە بڕی هەیە و ئاڕاستەی نییە.

هێز force ل 76 : ئەو کاریگەرەیە کە کار لە تەنێك دەکات و لەوانەیە ببێتە هۆی گۆڕینی بارەکەی لە وەستان یان لە جووڵەدا.

هێزی بەتەنەوە نوساو Contact force ل 77 : ئەو هێزەیە کە لە ئەنجامی بەریەککەوتنی ڕاستەوخۆی نێوان دوو تەنەوە بەرهەم دێت.

هێزی بواری Field force ل 77 ئەو هێزەیە کە لە نێوان دوو تەندا هەیە هەرچەندە ڕاستەوخۆ دوو تەنەکەش بەریەکتری نەکەوتبن.

هێڵکاری هێزەکان Force diagram ل 77 هێڵکاریەکە بۆ تەنەکان لە بارێکی دیاریکراودا، هەروەها بۆ ئەو هێزانەی کاریان لە تەنەکە کردووە.

هاوسەنگبوون Equilibrium ل 84 ئەو بارەیە کە جووڵەی تەنەکەی تێدا ناگۆڕێت.

هێزە ئەستوونەکە Normal force ل 89 ئەو هێزەیە کە تەنێك کاری پێدەکاتە سەر تەنێکی تر بە ئاڕاستەی ئەستون لەسەر ڕووە بەرکەوتنە هاوبەشەکەی نێوانیان.

هاوکۆلکەی لێکخشاندن Coefficient of Friction ل91 ڕێژەی نێوان بڕی هێزی لێکخشاندنە بۆ بڕی هێزە ئەستونەکەی نێوان دوو ڕووەکە.

هاندان Induction ل 178 : کرداری بارگاوی کردنی گەیەنەرە بە دانانی لە نزیك تەنێکی تری بارگاویەوە، ئینجا بە زەوی بگەیەنرێت.

هێڵەکانی بواری کارەبایی Eelectri Field lines ل193 هێڵەکان بڕو ئاڕاستەی بواری کارەبایی دەنوێنن پێکەوە.

هاوڕێك بەستن Parallel ل 257 : وەسفی دووبەش یان زیاتری سوڕێك دەکات کە ڕێگەی جیاوازیان هەیە بۆ تەزوو، چونکە بەشەکان لە چەند خاڵێکی هاوبەشدا بەیەکترەوە بەستراون.

و

وەستاوە لێکخشاندن Static Friction ل 90 : هێزێکی بەرهەڵستیکەرە بەرگری جووڵەی ڕێژەیی چاوەڕوانکراوی نێوان دوو تەنی بەریەککەوتوو دەکات، کە هەریەکەیان لە چاو ئەویتریاندا لەباری هاوسەنگی دایە.

وێنەی هێڵکاری Schematic diagram ل 246 : وێنەیە بۆ ئەو سوڕەی کە تیایدا هێڵەکان بەکاردێن بۆ نواندنی تەلەکان، وە هێمای جیاواز بۆ نواندنی بەشەکانی تری سوڕەکە بەکاردێت.

زاراوەکان

ئـ

ئاڵوگۆڕە موگنەکاری Mutual inductance : کرداری دروستبوونی پاڵهێزە کارەباییە لە یەکێك لە دووسوڕدا بەهۆی گۆڕانی توندی تەزوو لەسوڕەکەی تردا

ئاڕاستەداری ڕووبەر Area Vector : ئاڕاستەدارێکە بڕەکەی ڕووبەرە دراوەکەیە و ئاڕاستەکەشی ستوونە لەسەر ڕووبەرەکە.

ئاواز (جۆری دەنگ) Timbre
ئەو ئاوازەیە کە لە تێکەڵکردنی هارمۆنیە توندی جیاوازەکانەوە پەیدادەبێت.

ئەلەکترۆنی هاوهێزی Valence electron
ئەلەکترۆنێکە لە دوورترین چینی دەرەوەی ناوکی گەردیلەدا هەیە.

ب ، پ

باسکی خولانەوە Lever arm :
دووری ستوونییە لە نێوان تەوەری خولانەوەو ڕاستەهێڵێکی کێشراو لەسەر درێژکراوەی هێزەکە.

پەستاوتن Compression
ئەو ناوچەیەیە لە شەپۆلی درێژڕەدا و کە پەستان تێیدا دەگاتە گەورەترین بڕ.

پلەی دەنگ Pitch :
پێوەری ڕادەی تیژی یان گڕی دەنگی بیستراوە، بەپێی لەرەلەری شەپۆلە دەنگیەکە.

بن Crest :
ئەو خاڵەیە کە گەورەترین لادانی نێگەتیڤی لە شوێنی هاوسەنگبوونەوە هەیە.

بنەمای سەریەکچوونی شەپۆلەکان Superposition principle : کاتێك دوو شەپۆڵ یان زیاتر لە ناوەندێکدا بەیەکدەگەن، لادانی تەنۆلکەکانی ناوەندەکە یەکسان دەبێت بە کۆی ئەو دوولادانەی کە لە هەریەکە لە دوو شەپۆڵەکەوە پەیدادەبێت.

بەیەکداچوونی دروستکەر Constructive interference : ئەو بەیەکداچوونەیە کە ڕوودەدات لەکاتی بەیەکگەیشتنی لادانەکانی ئەو تەنۆلکانەی ناوەندەکە کە دەکەونە یەك لا لە شوێنی هاوسەنگ بوونەوە بۆ پێکهێنانی لادانێکی بەرئەنجامی گەورەتر لەهەر لادانێکی بەتەنهای هەر تەنۆلکەیەك.

بەیەکداچوونی لەناوبەر Destructive interference : ئەو بەیەکداچوونەیە کە ڕوودەدات لەکاتی بەیەکگەیشتنی لادانە دژ بە یەکەکانی تەنۆلکەیەکی ناوەندێك وە تیایدا فراوانی شەپۆلی بەرهەمهاتوو لە فراوانی هەر شەپۆلێکیان بەتەنها کەمترە

بواری موگناتیسی Magnetic Field : ناوچەیەکە دەتوانرێت تیایدا هێزی موگناتیسی پێوانە بکرێت.

بەرگری پوخت Pure resistance : بەرگرییەکە خودموگنەکاری نییە (L = 0).

بەربەستە موگنەکاری Inductive impedance :
ڕێژەی نێوان گەورەترین بڕی جیاوازی ئەرکی دەوری دوو جەمسەری موگنەبارگێکی پوختە بۆ گەورەترین نرخی تەزوی تێپەڕبوو پیایدا لەسوڕی تەزوی گۆڕاودا یان بەرهەڵستیەکە موگنە بارگ نیشانی دەدات دژی گۆڕانی تەزو تیایدا.

باری زەمینی گەردیلە Ground state :
باری نزمترین وزەیە بۆ سیستمێکی بڕبڕکراو.

باری وروژاو Excited state :
بارێکە گەردیلە تیایدا لەباری زەمینیدا نییە.

کریستاڵی دووانی Diode :
دەزگایەکی ئەلەکترۆنییە ڕێگا بە تێپەڕ بوونی تەزوو بە ئاڕاستەیەك دەدات بە بەراورد لەگەڵ ئاڕاستەکەی تر.

بە خڵتەکردن Doping :
تێکردنی گەردیلە خڵتەیە لە نیمچە گەیەنەرەکاندا.

پلەی برژۆڵە Order number: ژمارەی برژۆڵەکەیە بەپێی برژۆڵەی ڕووناکی ناوەند.

پابەندە نیش Work function: کەمترین وزەی پێویستە بۆ جیاکردنەوەی ئەلیکترۆنێك لە ڕووی کانزاکە.

ت

توندی شەپۆل Wave intensity :
تێکرای کاتی تێپەڕبوونی وزەیە بەناو یەکەی ڕووبەری ستوون لەسەر ئاڕاستەی جووڵەی شەپۆلەکە.

تەزووی گۆڕاو Alternating current :
تەزوویەکی کارەباییە کە بڕ و ئاراستەکەی لە کاتە یەکسانەکاندا دەگۆڕێت لە هەر چرکەیەکدا.

تەزوی موگنەکار Induced current : تەزوی کارەبایی پەیدابووە لە سورێکی کارەبایی داخراودا بە هۆی گۆڕینی لیشاوی موگناتیسی دەورو بەریەوە.

ترانسفۆڕمەر Transformer :
دەزگایەکە پاڵهێزی کارەبای موگنەکاری تەزووی گۆڕاو بەرز یان نزمدەکاتەوە.

ترانزستەر Transistor :
دەزگایەکە سێ تەلی گەیاندنی هەیە و دەتوانێت نیشانە گەورە بکات.

تیشکدانی کارۆ موگناتیسی
: Electromagnetic radiation
گواستنەوەی وزەیە بە یاوەری بواری کارەبایی و بواری موگناتیسی کە ئەویش بەشێوەیەکی ڕێك دەگۆڕێت و بە خێرایی ڕووناکی بڵاودەبێتەوە.

تیشکدانی تەنی ڕەش
: Blackbody radiation
ئەو تیشکدانەیە کە لە تەنێکی ڕەشەوە دەردەچێت، کە بە شێوەیەکی نموونەیی تیشکدەرێن و دەمژرێن، تیشکدانەکەش بە تەنها بەندە لەسەر پلەی گەرمی.

ج ، چ

جووڵەی بە خول Rotational motion : جووڵەی تەنێکە بە دەوری تەوەرەیەکی دیاریکراودا.

جووڵەی هارمۆنی سادە
Simple harmonic motion لەرینەوەی تەنێکە بە دەوری شوێنی هاوسەنگ بووندا لەسەر هێڵێکی ڕاست، تێیدا هێزی گەڕێنەرەوە ڕاستەوانە دەگونجێت لەگەڵ لادانەکەی لە شوێنی هاوسەنگ بوونەوە، وە بە ئاراستەی پێچەوانە.

جووڵە وزەی بە خول
: Rotational kinetic energy وزەی تەنێکە کە لە ئەنجامی خولانەوەیەوە پەیدادەبێت.

جیاوازی ڕێڕەو Path difference : جیاوازی نێوان ئەو دوو دووریەیە کە دوو شەپۆلی دەرچوو لە دوو سەرچاوەوە دەیبڕن تا دەگەنە هەمان خاڵ.

چەقی بارستایی Center of mass : ئەو خاڵەیە کە دەکرێت هەموو بارستایی تەنەکەی تێدا کۆبکرێتەوە لەکاتی لێکۆڵینەوە لە جووڵەی جێگۆڕدا.

چەقە هێز Centripetal force : بەرەنجامی هێزی کاریگەرە لەسەر تەنێك کە لە ڕێڕەوێکی بازنەیدا دەجووڵێت وە ئاراستەکەی بەرەو چەقی ڕێڕەوەکەیە.

چەقە تاودان Centripetal acceleration : تێکڕای کاتی گۆڕانە لە ئاراستەی خێرایی تەنێکدا کاتێ لەسەر ڕێڕەوێکی بازنەیی دەجوڵێت.

ح ، خ

خود موگنەکاری Self induction : پەیدابوونی پاڵهێزی کارەبای موگنەکارە لە کۆیلێکدا بەهۆی گۆڕانی توندی تەزووەکەی ناوییەوە.

د

درێژی شەپۆل Wave length : دووری نێوان هەموو دووخاڵی یەك لە دوای یەکە، کە بە هەمان خێرایی لە برو ئاراستەدا بجووڵێن.

دیاریدەی دۆپلەر Doppler effect : گۆڕانێکی هەستپێکراو لە لەرلەردا لە ئەنجامی جووڵەی ڕێژەیی نێوان سەرچاوەی شەپۆلەکان و گوێگر.

دێسیبێڵ Decible : یەکەیەکی بێ ڕەهەندە ئاستی توندی دەنگ دەپێوێت.

دژە پاڵهێزی کارەبای موگنەکار Back emf : ئەو پاڵهێزە کارەبا موگنەکارەیە کە لە کۆیلی مۆتۆڕدا پەیدادەبێت و دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی ئەو تەزووەی پیایدا تێپەڕ دەبێت.

دینەمۆ Generator : دەزگایەکە وزەی میکانیکی دەگۆڕێت بۆ وزەی کارەبایی.

دەزگای لەیزەر Laser source : دەزگایەکە ڕووناکییەکی هاوباری تاك شەپۆلی لێوەدەردەچێت.

ر ، ز

رادیەن Radian : چەقە گۆشەیەکە درێژی کەوانەکە یەکسانە بە نیوەتیرەی بازنەکەی. بە پلە بە نزیکەیی دەکاتە 57.3°.

زەبر Torque : بڕێکە توانستی هێز لەسەر خولانەوەی تەنێك بە دەوری تەوەرەیەکی دیاریکراو دەردەبڕێت.

زەبری بارنەگۆڕی Moment of interia : بڕی بەرهەڵستی تەنێکە بۆ هەر گۆڕانێك لە جووڵە بە خولەکەیدا.

زنجیرە هارمۆنییەکان Harmonic seires : زنجیرەیەکە لە لەرەلەرەکان، لەرەلەری بنەڕەتی و چەند جارەکانی دەگرێتەوە.

زرنگانەوە Resonance : دیاردەیەکە کاتێك ڕوودەدات کە لەرەلەری سیستمێکی دیاریکراو یەکسان دەبێت بە لەرەلەری سرووشتی ئەو هێزەی کە کاری پێدەکات و دەبێتە هۆی لەرینەوە بە فراوانیەکی گەورە.

س ، ش

سەر Crest : ئەو خاڵەیە کە گەورەترین لادانی پۆزەتیڤی لە شوێنی هاوسەنگ بوونەوە هەیە.

شاشبوون Rarefaction : ئەو ناوچەیەیە لە شەپۆلی درێژەودا کە پەستان تێیدا دەگاتە کەمترین بڕ.

شەپۆلی درێژەو Longitudinal wave : ئەو شەپۆلەیە کە تەنۆلکەکانی ناوەندەکە تیایدا بە ئاڕاستەیەکی تەریب بە ئاڕاستەی جووڵەی شەپۆلەکە دەلەرنەوە.

شەپۆلی پانڕەو Transverse wave : ئەو شەپۆلەیە کە تیایدا تەنۆلکەکانی ناوەندەکە بەئاڕاستەیەکی ستون لەسەر ئاڕاستەی جوڵەی شەپۆلەکە دەلەرنەوە.

شەپۆلی وەستاو Standing wave : جۆرێکی شەپۆلە لە بەیەکداچوونی دوو شەپۆل پەیدادەبێت کە هەمان لەرەلەر و درێژی شەپۆل و فراوانیان هەبێت و بەدوو ئاڕاستەی پێچەوانە تێپەڕبن، لە ناوەندێکی سنووردارادا.

شەپۆلی میکانیکی Mechanical wave : ئەو شەپۆلەیە پێویستی بە ناوەندی ماددی هەیە بۆ تێپەڕبوونی.

شەبەنگی دەرچوون Emission spectrum: چەند هێڵێکی ڕەنگاوڕەنگە ئاماژە بۆ درێژی شەپۆلەکانی وزەی تیشکی دراو دەرچوو لە مادەوە دەکات.

شەبەنگی هەڵمژین Absorption spectrum: چەند هێڵێکی ڕەش ئاماژە بۆ درێژی شەپۆلەکانی ئەو وزەیە دەکەن کە مادەکە دەیمژێت.

شکستی سەرەو وەنەوشەیی
Ultrauiolet catastrophe : پێشبینی هەڵەی فیزیای کلاسیکی کەوا دادەنێت تەنی ڕەش وزەیەکی بێ شومار تیشکدەدات لە درێژییە شەپۆلە زۆر کورتەکان کە نزیکن لە سفر.

ف ، ق

فراوانی Amplitude : گەورەترین لادانە لە شوێنی هاوسەنگبوونەوە.

فۆتۆن Photon : کەمترین بڕی وزەی کارۆموگناتیسی سەر بەخۆیە لە گەردوندا وە بارستاییەکەی سفرە.

قوڵف Node : خاڵێکە لە شەپۆلی وەستاودا دەکەوێتە ناوەڕاستی دووری نێوان دووگرێ. تێیدا فراوانی دەگاتە ئەوپەڕی.

ك ، گ

کارۆموگنەکاری Electromagnetic induction : کرداری بەرهەمهێنانی تەزووی کارەباییە لە گەیەنەرێکدا کە بەشێك بێت لە سوڕێکی داخراو، بەهۆی گۆڕینی لێشاوە موگناتیسی دەورووبەریەوە.

کاریگەری کارۆڕووناکی Photoelectric effect : دەرچوونی ئەلەکترۆنەکانە لە ڕووی ماددەیەك ڕوودەدات کاتێك ڕووناکییەك بە لەرەلەرێکی دیاریکراو تیشك دەخاتە سەر ڕووەکە.

کەلێنە گورزە (کەلێنەوزە) Bond gap : مەودایەکی وزەیە کە بەرزترین گورزە وزەی پڕ لە ئەلەکترۆن و نزمترین گورزە وزەی بێ ئەلەکترۆن لەیەکتر جیادەکاتەوە.

کون Hole : ئاستەوزەیەکی نیمچە گەیەنەرە کە ئەلەکترۆنی تێدانییە.

کاتەلەرە Period : کاتی خایەنراو بۆ ئەنجامدانی لەرەیەکی (خولێکی) تەواو.

گرێ Node : خاڵێکە لە شەپۆلی وەستاودا کە هەمیشە تێیدا بەیەکداچوونی لەناویەری تەواو ڕوودەدات و نەجووڵاوە.

گۆشەلادان Angular displacement : گۆشەی خولانەوەی خاڵێك یا تەوەرەیەك یان تەنێکە بە ئاڕاستەیەکی دیاریکراو بە دەوری تەوەرەیەکی جێگیردا.

گۆشەخێرایی Angular speed : تێکڕای کاتی خولانەوەی تەنێکە بە دەوری تەوەرەیەکی دیاریکراودا، یان تێکڕای کاتی گۆڕانی گۆشە لادانە، وە بەڕادیەن لەسەر چرکە دەپێورێت.

گۆشە تاودان Angular acceleration : تێکڕای کاتی گۆڕانی گۆشەخێراییە، بەڕادیەن لەسەر (چرکە)^2 دەپێورێت.

گۆشە تەوژم Angular momentum : ئەنجامی لێکدانی زەبری بارنەگۆڕی تەنێکە بە دەوری تەوەرەی خولانەوەدا لە گۆشە خێراییەکەی بە دەوری هەمان تەوەرە.

ل، ڵ

لەرەلەری بنەڕەتی Fundamental frequency : کەمترین لەرەلەری شەپۆلی وەستاوە کە ئەگەری دروستبوونی هەیە.

لێکەوتە خێرایی Tangential speed : خێرایی بەهێڵی ساتی تەنێکە کە بە ئاڕاستەی لێکەوتی ڕێڕەوە بازنەییەکەی دەخولێتەوە.

لادانی شەپۆلەکان Diffraction : گۆڕانی ڕێڕەوی شەپۆلە، لە ئەنجامی بەرکەوتنی بە بەربەستێك یان کونێکی بچووك یان لێوارێکی تیژ.
یان: بڵاوبوونەوەی شەپۆلەکانە لە پشت ئەو بەربەستانەوە کە دێنە ڕێی بەشێوەی تەلێکی باریك یان کونێکی بچووك یان درزێکی تەسك یان لێوارێکی تیژ وابن.

لەیزەر Laser : بەتین کردنی ڕوناکییە بە هۆی بزوێنەدەرچوونی تیشکدانەوە.

لادانی کۆمبتن Compton shift : زیادبوونی درێژی شەپۆلی فۆتۆنی پەرەوازە بووە بەهۆی ئەلەکترۆنێك، بەگوێرەی درێژی شەپۆلی فۆتۆنە کەوتووەکە.

لێکەوتە تاودان Tangential acceleration : تێکڕای کاتی گۆڕانی بڕی خێرایی ساتی تەنێکە بە ئاراستەی لێکەوتی جووڵەی بازنەیی تەنەکە.

لەرەلەر Frequency : ژمارەی خولەکان یان لەرینەوەکانە لە یەکەی کاتدا.

ن

نرخە کاریگەرەکەی تەزوو Effective current : نرخێکی تەزووی گۆڕاوە کە هەمان کاریگەری گەرمی تەزوویەکی نەگۆڕ لەهەمان کاتدا پەیدا دەکات.

ناوەند Medium : ئەو ماددەیەکە شێواندنە شەپۆلیەکان تێپەڕ دەکات.

هـ

هاوباری Coherence : نەگۆڕانی جیاوازی ڕەوگەیە لە نێوان دوو شەپۆل یان زیاتردا.

هێزی کێشکردن Gravitational Force : هێزی کێشکردنی ئاڵوگۆڕە لە نێوان هەموو دوو تەنێکدا.

هاوکۆلکەی خودموگنەکاری
Coefficient Self induction : ڕێژەی نێوان پاڵهێزی کارەبای موگنەکارە لە سورێکدا بۆ تێکڕای کاتی گۆڕانی توندی تەزوی تێپەڕبوو تیایدا.

و

وێڵە تەزووەکان Eddy currents : ئەو تەزووە موگنەکارە شێوە ئەڵقانەن کە لەناو کانزاکاندا پەیدادەبن.

فەرهەنگۆکی زانست

پۆلەکانی ٧، ٨، ٩ی بنەڕەتی

زاراوەكان

أ

ئەدینۆسی سێ فۆسفاتی TPA : گەردێكە كەسەرچاوەی سەرەكی وزەی پێویستە بۆ زیندە چالاكیەكان. (١٤)

ئەندام Organ : كۆمەڵێك شانەن پێكەوە فرمانێكی تایبەت لە لەشد بە جێ دەهێنن (٣٧)

ئەندامۆچكە Organelle : پێكهاتەیەكی وردی زیندووە لە ناو سایتۆپلازمی خانەدا وتایبەتە بۆ جێبەجێهێنانی فرمانێكی دیاری كراو. (٢٣)

ئەلكترۆن onElectr : تەنۆچكەیەكە لە ناو گەردیلە بارگەی سالیبی هەیە. (٢٢٦)

ئاوێتە Compound: ماددەیەكە پێك هاتووە لەیەكگرتنی دوو توخم وەیان زیاتر بە ڕێگەی كیمایی (٨٥).

ب

بڵاو بوونەوە Diffusion : جوولەی تەنۆچكەكان لە ناوچەیەكی خەستی بەرز بۆ ناوچەیەكی خەستی كەم یان نزم (٤٤)

بلورەكان Crystal : تەنێكی ڕەقە پێكدێت لە گەردیلەكان یان ئایۆنەكان ویان لە گەردی ڕیزبوونی بەشێوەی دیاری كراو.(٨٥)

بانی ژیلەمۆ Lava plateau : ئەو ژیلەمۆ شلانەن كە دەرپەڕیونەتە سەر ڕووی زەوی بەدرێژایی ملیۆنەها ساڵ (١٥٧)

بەكتریا Bacteria : زیندەوەرێكی تاك خانەی زۆر بچووك و ناووك سەرەتاییە . (٢٤)

بەهەڵم بوون Evaporation : گۆڕینی دۆخی ماددەیە لە دۆخی شلەوە بۆ دۆخی گازی. (١٩٤)

بۆشای (فاكیول) Vacuole : پێكهاتەیەكی گەورەی بە پەردە دەورەدراوە لە خانەی ڕووەكدا فرمانی كۆكردنەوەی ئاوو شلەی ترە. (٣٤)

بریسكەدان Luster : ئەو ڕێگەیە كە خاوەكان ڕووناكی دەدەنەوە. (٨٨)

بەكارهێن Consumers : ئەو زیندەوەرەیە كە زیندەوەری تر یان ئەندامەكانیان دەخوات. (١١)

بۆماوە Heredity : گواستنەوەی سیفەتەكانە لە باوانەوە بۆ وەچەكان. (٨)

بارنە گۆڕین Intertia : ئارەزووی تەنێكە بۆ بەرهەستكردنی جوولان ئەگەر وەستاوبێت، یان بەرهەلستكردنی تەنەكە بۆ گۆڕانی بڕی خێراییەكەتی یان ئاراستەكەی ئەگەر جووڵاوبێت. (١٦٨)

بەهەواداچوون Sublimation : گۆڕانی ماددەیە لە دۆخی ڕەقیەوە یەكسەر بۆ دۆخی گازی (١٩٦)

بارستە ژمارە Mass number : بریتییە لە كۆی ژمارەی پرۆتۆنەكانی ناو ناوكی گەردیلە و ژمارەی نیوترۆنەكان (٢٢٨)

بارستە گەردیلە Atomic mass : بریتییە لە تێكڕای بارستایی هەموو هاوتاكانی توخم كە لە سروشت دا هەن. (٢٢٨)

بواری كارەبا Electric field : بریتییە لەو ناوچەیەی كە دەوری تەنێكی بارگاوی داوە. (٢٥١)

بەرگری Resistance : بریتییە لەو بەرهەڵستیەی كە تووشی تێپەڕبوونی بارگەی كارەبا دەبێت. (٢٦٠)

بەربەرەكان Competition : پێشبڕكێی دوو زیندەوەرە لەسەر ئاو و خۆراك و پەناگە. (٧٣)

بەناوداچوونی خانەیی Endocytosis : واتە پەردەی خانە دەوری تەنۆچكەیەك دەدات و دەیگوازێتەوە بۆ ناوخانە. (٤٦)

بەرهەم هێن Producers : ئەو زیندەوەرانەن كە توانای ڕۆشنەپێكهاتن یان كیمیكە پێكهاتنیان هەیە. (١١)

بەرگی كەڤریی ڕەقLithosphere : چینی ڕەقی دەرەوەی زەویە. (١٢٢)

بەرگی كەڤریی پاراوAsthenosphere : بەرگێكی نەرمی سەرەوەی كەوڵە (١٢٢)

بەرگی ناوەندیی زەوی Mesosphere : بەرگێكی ڕەقی خوارەوەی زەوییە (١٢٣)

پ

پرۆتین Protein : گەردێكە پێكدێت لە ترشی ئەمینی وپێویستە بۆ دروستكردنی ئەندامەكانی لەش وچاك كردنەوە و ورێكخستنی كردارەكانی لەش. (١٢)

پتەوی Hardness : پێوەری توانای خاو بۆ بەرگری كردن لە رووشاندن. (٩٠)

پێكهاتن Structure : ڕێكخستنی ئەندامە جیاوازەكانی ناو زیندەوەران.(٣٩)

پەردەی خانە Cell membrane : چینێكە لە چەوری فۆسفێنراو خانە دادەپۆشێت وەكو بەربەستێك وایە لە نێوان خانەو ژینگەی دەرەوەی. (٢٣)

پێكهاتەی تنراویی Texture : جۆری ئەو كەڤرەیە كە پشت بە قەبارەی دەنكۆڵەكان وشێوە وڕیزبوونیان دەبەستێت. (٩٨)

پەستاوتن Compression : بریتییە لە فشاری پەیدابوو لە هێزێك پەستان دەخاتە سەر تەنێك. (١٢٩)

پرۆتۆن Proton : تەنۆچکەیەکە لە ناو گەردیلە کە بارگەی موجەبی هەیە وەدەکەوێتە ناووکی گەردیلەوە. (٢٢٥)

پەیتی Concentration : بڕی ماددەیەکی دیاری کراو لە بڕێکی دیارکراو لە تێکەڵاو یان گیراو یان میتاڵێکی خاو. (٢١٦)

پلەی گەرمی Temperature : بریتییە لە پێوەری گەرمی تەنێك، واتە بریتییە لە پێوەری وزە جووڵەی تەنۆلکەکان لەسەر تەنێکدا (١٨٨).

پەستان Pressure : بریتییە لە بڕی هێزی کاریگەر لە سەر یەکەی ڕووبەر. (١٨٩)

پلێتی تەکتۆنی Tectonic plate : بارستاییەکە لەبەرگی کەڤری ڕەق پێك دێت لە توێکڵی زەوی و لە بەشی سەرەوەی ڕەقی کەوڵ. (١٢٤)

پێکهاتەی Composition : کەڤرە پێکهاتەی کیمیایی کەڤر، وەسفی ئەوماددانە دەکات کە کەڤر دروست دەکەن وەك خاوەکان (٩٨).

ت

توخمە زۆربوون Sexual reproduction : کردارێکی زۆربوونە کە توخمەخانەکانی دوو باوان یەکدەگرن بۆ خستنەوەی وەچەیەك کە سیفەتی هەردوو باوانی تێدایە. (٨)

تۆڕی خۆراك Food web : شێوەیەکە پەیوەندی خۆراکی نێوان زیندەوەران لە سیستمێکی ژینگەیدا ڕوون دەکاتەوە. (٦٨)

توخم Element : ماددەیە ناتوانرێت دابەشبکرێت بۆ ماددەی سادەتر بە هۆی ڕێگە کیمیاوییەکان. (٢٠٤،٨٤)

توانای بەخێوکردن Carrying capacity : گەورەترین قەبارەی کۆمەڵە زیندەییەکانە کە ژینگەیەك لە توانایدا هەیە بیگرێتە خۆی بۆ ماوەیەکی دیاری کراو. (٧٣)

تیشکۆی بۆمەلەرزە Focus : ئەو خاڵەیە کە قلیشێك لە قلیشەکان دەکەوێتە سەری وە جووڵەی بومە لەرزینەکە لێوەی دەست پێدەکات. (١٤٣)

تێك چوون Deformation : خواری ولاری وشکانە لە توێکڵی زەوی، وە گۆڕانە لە شێوەی کەڤر بە هۆی وەڵام دانەوەی ئەرکێکەوە. (١٣٩)

تەکتۆنی پلێتەکان plate Tectonic : بریتییە لە بیردۆزی لێکدانەوەی جووڵەی پارچە گەورەکانی بەرگە کەڤری ڕەق لێکدەداتەوە وە پێیان دەوترێت پلێتە تەکتۆنییەکان کە شێوەکانیان دەگۆڕێت. (١٢٥)

توانای توانەوە Solubility : بریتییە لە توانەوەی ماددەیەك لە ماددەیەکی تردا لە پلەی گەرمی وپەستانی دیاری کراودا. (٢١٦)

تواوە Solute : لە گیراوەدا ئەو ماددەیە کە دەتوێتەوە لە توێنەردا. (٢١٤)

توێنەر Solvent : لە گیراوەدا ئەو ماددەیەیە کە تواوەی تیادا دەتوێتەوە. (٢١٤)

توانای کارەبایی Electric Power : تێکڕای بەکارهێنانی وزەی کارەبا کە بە وات دەردەبڕێت. (٢٦٥)

تێکەڵاو Mixture: پێك دێت لە تەنۆلکەکانی دوو ماددە یان زیاتر کە بە شێوەیەکی ڕێك وپێك لە نێوان یەکتردا بڵاودەبنەوە. (٢١٢)

توێکڵی زەوی Crust : چینی ڕەقە وتەنکی دەرەوەی زەوییە کە دەکەوێتە سەرەوەی کەوڵەوە. (١٢٠)

تۆماری بوومەلەرزە Seismogram : تۆمارێکە چاودێری جووڵەی بومە لەرزە دەکات، وەك سیزمۆکراف هێڵکاریەکە تۆمار دەکات. (١٤٣)

توندی تەزووی کارەبا Electric current: تێکڕای کاتی دەرپەڕینی بارگە کارەباییەکانە لە پانە برگەیەکی گەیەنەرەوە، وە بەیەکەی ئەمپێر دەردەبڕێت. (٢٥٩)

ترانسفۆرمەر Transformer : ئامێرێکە جیاوازی ئەرکی تەزووی گۆڕاو بەرز دەکاتەوە یان نزم دەکاتەوە. (٢٩٠)

توێژاڵی Foliated : ئەو کەڤرانەن بەگشتی دەنکۆڵەی ڕیزبوونی رووتەختی خاویان تێدایە (١١١)

تنراو Texture : جیاکەرەوەی کەڤرە کە پشت دەبەستێ بە قەبارەی دەنکۆڵەکانی کەڤر و شێوەی ڕیزبوونیان (٩٨)

ج

جۆگە گڕکانیەکان Vents : کونێکە لەسەر ڕووی زەوی کە ماددە گڕکانیەکان لێیەوە ڕەق دەبێت. (١٥١)

جەمسەری موگناتیسی Magnatic Pole : یەکێك لەو شوێنانەی لە سەرێکی موگناتیس ڕەوشتی موگناتیسی پێچەوانەی هەیە. (٢٧٦)

جیاوازی ئەرك Voltage : بڕی کاری پێویستە بۆ جووڵاندنەوەی یەکەی بارگە لە نێوان دووخاڵدا. (٢٦٠)

چ

چڕبوونەوە Condensation : بریتیە لە گۆڕینی دۆخی گازی بۆ دۆخی شلی. (١٩٥)

چیکلدانۆچکە Vesicle : بۆشاییەکە یان تورەکەیەکە لەناو خانەی ناووک ڕاستەقینە هەندێك ماددەی دیاری کراوی تێدایە. (٣٣)

چەوری فۆسفۆرکراو Phospholipid : چەورییەکە فۆسفۆری تێدایە، یەکێکە لە پێکهاتووەکانی پەردەی خانە. (١٤)

چەوری Lipid : جۆرێکە لە ماددەی کیمیایی کە لە ئاودا ناتوێتەوە لەوانە بەزو سترۆیدی چەوری. (١٤)

چینەکان Strata : دەرکەوتووترین سیفەتی کەڤرە نیشتەنییەکانە. (١٠٤)

چڕی Density: بریتییە لە سەر ئەنجامی دابەش کردنی بارستەی ماددە بۆ قەبارەکەی. (٩٠)

چەقی ڕووی بومە لەرزە Epicenter : ئەو خاڵەیە لەسەر ڕووی زەوی کە یەکسەر لەسەر خاڵی دەرپەڕینی بوومەلەرزە یان تیشکۆی بوومەلەرزەدایە. (١٤٣)

خ

خانەی کارەبایی Cell : ئامێرێکە تەزووی کارەبا بەرهەم دێنێت بە گۆڕانی وزەی کیمیایی بۆ وزەی کارەبایی. (٢٦٢)

خانەهەناسە Cellular respiration: ئەو کردارەیە کە خانەکان تیایدا ئۆکسجین بەکاردێنن بۆ دەستکەوتنی وزە لە خۆراکدا. (٤٩)

خانە Cell : لە زانستی زیندەیی یەکەیەکی بچووکە توانای بەجێهێنانی زیندە کردارەکانی هەیە. وبە پەردە دەورردراوە ترشی DNA وسایتۆپلازمی تێدایە. (٢٠٦)

خانەی ناووک سەرەتایی Prokaryotes: ئەو خانانەن ناووك وئەندامۆچکەی بەپەردە دەورردراویان نییە وەکو بەکتریا وقەوزە سەوزە شین باوەکان. (٢٥)

خانەی ناووک ڕاستەقینە Eukaryotes : ئەو خانانەن کە ناووك و پێکهاتەی ئاڵۆزیان تێدایە. (٢٦)

خاڵی بوونەوەی کارەبا Electric discharge : بریتیە لە ون بوونی کارەبای جێگیری کۆکراوە لە تەنێکدا. (٢٥٥)

خول Period : لە کیمیادا ڕیزێکی ئاسۆیی لە توخمەکانە لە خشتەی خولی دا. (٢٣٥)

خولی Periodic : باسی شتێك دەکات کە دووپات بوونەوەی تیادا ڕوودات ناوە ناوە بەڕێکی. (٢٣١)

خاوی سلیکاتی Silicate minerals: ئەو خاوانەن کە پێك دێن لە یەکگرتنی هەردوو توخمی سلیکۆن وئۆکسجین و لە توخمێکی کانزایی یان زیاتر. (٨٦)

خاوی ناسلیکاتی Nonsilicate minerals: ئەو خاوانەن کە ئاوێتەکانی سلیکۆن و ئۆکسجینیان تێدانییە. (٨٦)

خاو Mineral : تەنێکی ڕەقی نائەندامییە بە شێوەیەکی سروشتی پێك دێت، پێکهاتەیەکی کیمیایی دیاری کراوی هەیە. (٨٤)

خاوی خام: Ore ماددەیەکی سروشتییە بەخەستییەکی زۆر خاوە گرنگەکانی تێدایە. (٨٦)

د

دەرهاویشتەیی خانەیی Exocytosis : کرداری دەرکردنی تەنۆچکەکانە لە ڕێی ئەو چیکلدانۆچکانەی کە دەیگرێتە خۆی وە دەیگوێزێتەوە بۆ ڕووی خانە کە بە یەکگرتن لەگەڵ پەردەکەیدا. (٤٧)

داهاویشتەی خانەیی Endocytosis لا (٤٦)

دەلاندن Osmosis : بڵاوبوونەوەی ئاو بەناو پەردەدا. (٤٥)

دابەشبوونی سایتۆپلازم Cytokinesis : کرداری دووکەرت بوونی سایتۆپلازمە پاش دابەشبوونی ناووك (٥٤)

دیواری خانە Cell wall : پێکهاتەیەکی نازیندەیە دەوری خانەی ڕووکی داوە پاڵپشتی لێ دەدات. (٢٨)

دەزگای گۆلجی Golgi complex : ئەندامۆچکەیەکی ناوخانەیە، ماددەکان ئامادەو ڕێك دەکات بۆ گواستنەوەیان بۆ دەرەوەی خانە. (٣٣)

دڕندە Predator : ئەو زیندەوەرەیە کە زیندەوەری تر یان بەشێك لە لەشی زیندەوەرەکە دەخوات. (٧٤)

دۆخەکانی ماددە State of Matter : شێوە فیزیاییەکانی ماددە، شێوەی ڕەقی، شلی، گاز دەگرێتەوە. (١٨٤)

دۆخی شلی Liquid : ئەو دۆخەیە کە ماددە تیایدا قەبارەی جێگیرە شێوەی دەگۆڕێ. (١٨٦)

دۆخی ڕەقی Solid : ئەو دۆخەیە کە ماددە تێیدا شێوە وقەبارەی جێگیرە. (١٨٥)

دۆخی گازی Gas : ئەو دۆخەیە کە ماددە تێیدا شێوە و قەبارەی گۆڕاوە. (١٨٧)

دەمی گڕکانەکان Crater : چاڵێکە بە شێوەی کۆڤکە «ڕەحەوتی» لەسەرەوەی ملی گڕکانەکە. (١٥٦)

دەمی ڕوخاو Caldera : دارمانێکی گەورەی شێوە بازنەییە دروست دەبێت کاتێك ژووری گڕتاو لە ژێر گڕکان بۆشایی تێدا پەیدا دەبێت وە دەبێتە هۆی دارمانی ئەو زەوییە لەسەریەتی. (١٥٦)

دینەمۆی کارەبا Electric generator : ئامێرێکە وزەی میکانیکی دەگۆڕێت بۆ ،وزەی کارەبایی. (٢٨٩)

دابەشبوونی ئاسایی Mitosis : دابەشبوونی ناووك و سایتۆپلازم دەگرێتەوە لە لەشە خانەکانی ناووك ڕاستەقینەکان دا ڕوودەدات (٥٣)

ر ڕ

ڕۆشنە پێکهاتن Photosynthesis : ئەو کردارەیە کەوا ڕووەك وقەوزەو هەندێك بەکتریا ڕووناکی خۆرو دوانۆکسیدی کاربۆن وئاو بەکاردێنێت بۆ دروستکردنی خۆراك. (٤٨)

ڕیزبوونی چینەکان Stratification : ئەو کردارەیە کە دەبێتە هۆی ڕیزبوونی کەڤرە نیشتەنییەکان بەشێوەی چین. (١٠٧).

ڕامالّین Erosion : ئەو کردارەیە کە خاك ونیشتەنییەکان لە شوێنێکەوە دەگوازرێنەوە بۆ شوێنێکی تر بەکاریگەری با، ئاو، سەهۆلّ وهێزی ڕاکێشانی وزە. (٩٧)

ڕایبۆسۆم Ribosome : ئەندامۆچکەیەکە پێکدێت لە پرۆتین وترشی rRNA مەڵبەندی بەرهەم هێنانی پرۆتینە. (٣١)

ڕەنگی ڕووشانStreak : بەرەنگی هاراوی خاو دەوترێت (٨٩)

ڕووگرژیی Tension surface: ئەو هێزەیە لەسەر ڕووی شلە، وە ئارەزووی نزمکردنەوەی ڕووبەری ڕووی شلە دەکات بۆ نزمترین ڕادە. (١٨٦)

ڕەوشتی فیزیایی Physical property : ڕەوشتێکی ماددەیە گۆڕانی کیمیایی لەگەڵدانییە وەك: چڕی، دەنگ، پتەوی. (١٧٠)

ڕەوشتی کیمیایی Chemical property : ئەو ڕەوشتەیە باسی ماددە دەکات بەپێی توانای بۆ بەشداری کردنی لە کارلێکە کیمیاییەکان. (١٧٥)

ڕووی کەوانەیی Meniscus : تۆیەڵ بوونە کە ڕووبەری شلەیەك وەری دەگری، وە بەکاردەهێنرێت بۆپێوانی قەبارەی شلە. (١٦٥)

ڕاکێشان Tension : ئەرکی پەیدا بووە لە ئەنجامی هێزی ڕاکێشان بۆ درێژبوونەوە تەنێك. (١٢٩)

ڕامالّینی کیشوەرەکان Continental drift : گریمانەیەکە دەلّێت، کیشوەرەکان یەك بارستەبوون لە وشکانی لە زەمانێکدا، پاشان دابەشبوون وڕامالّینران بۆ شوێنەکانی ئیستایان. (١٢٥)

ز

زیندەکردار Metabolism : کۆمەڵە کردارێکی کیمیاییە کە لە ناو زیندەوەردا ڕوودەدات. (٨)

زنجیرەی خۆراك Food chain : بە ئاراستەی تێپەڕبوونی وزە لە ئاستە جیاوازەکانی خۆراك دەوترێت کە بە ناوچەند زیندەوەرێکی یەك بەدوای یەکدا تێپەڕدەبێت. (٦٨)

زیندەهۆکاری ژینگە Biotic factors : بەکاریگەریی بەشی زیندەویی ناوژینگە دەوترێت. (٦٢)

زیندەبەرگ Biosphere : ئەو بەشەی گۆی زەوی دەگرێتەوە کە ژیانی تێدایە. (٦٥)

زیندەوەر Organism : هەرشتێك توانای بەجێهێنانی کردارەکانی زیندەچالاکی هەبێت . (٣٨)

زیندەوەری ناووك سەرەتایی Prokaryote : ئەو زیندەوەرانەن کە لە خانەیەك پێك دێن ناووکە ماددە لەناو سایتۆپلازمە کە بلاّبۆتەوە، وەك بەکتریا وقەوزە سەوزە شین باوەکان. (٢٥)

زیندوەری ناووك ڕاستەقینە Eukaryote : ئەو زیندەوەرانەن کە ناووکە مادەکانیان بە پەردە دەوردراوە وڕووەك وگیانەوەو کەڕووەکان دەگرێتەوە. (٢٦)

زانستی بومە لەرزە Seismology : زانستێکە لە ڕەوشتەکانی زەوی دەکۆڵێتەوە لە ڕووی لەرزە و هێزەکەی (١٣٨)

ژ

ژووری گڕتاو Magma chamber : بۆشاییەکە یان شەقێکە لە ڕووی زەوی، کەڤرە شلەوە بووەکان دەداتە گڕگان. (١٥١)

ژینگەزانی Ecology : لە کارلێکی نێوان زیندەوەران و ژینگە دەکۆڵێتەوە (٦٢)

س

سەوزەپلاستید Choroplast : ئەندامۆچکەن لە سایتۆپلازمی خانەی ڕووەکی وقەوزەسەوزەکاندا تایبەتمەندن بۆ بەجێهێنانی کرداری ڕۆشنەپێك هاتن. (٣٢)

سوودگۆڕینەوە Mutualism : پەیوەندی نێوان دوو زیندەوەرە کە هەردووکیان سوود لەیەکتر وەردەگرن. (٧٦)

سووڕی خانە Cell cycle : بریتیە لە سووڕی ژیانی خانە. (٥٢)

سووڕی کەڤر Rock cycle : زنجیری گۆڕانێکە بۆ پێکهێنانی کەڤر کە لە جۆرێکەوە دەگۆڕێت بۆ جۆرێکی تر یان تێکدەشکێت سەر لە نوێ بەکردارە جیۆلۆجییەکان دروست دەبێتەوە. (٩٦)

سایتۆپلازم Cytoplasm : بریتیە لە شلەیەکی ملّی دەوری ئەندامۆچکەکانی خانەی داوە. (٢٣)

سیستمی ژینگەیی Ecosystem : پێکدێت لە مۆلگەی زیندەیی وژینگەیەکی نازیندوو. (٦٥)

سنوورە دوورکەوتوەکان Divergent boundary : سنوورەکانی نێوان دوو پلێتی تەکتۆنی دوورکەووتون. (١٢٧)

سنوورە بەر یەککەوتوەکان Convergent boundary : ئەو سنوورانەن کە دروست دەبن لە ئەنجامی بەریەککەوتنی دوو بەرگە کەڤری ڕەق. (١٢٦)

سنوورە گوێزراوەکان Transform boundary : سنوورە لە نێوان دوو پلێتە تەکتۆنی ئاسۆییانە دەخزێن لەسەر یەکتر. (١٢٧)

سووڕی هاوڕێك بەستراو Parallel circuit : سوڕێکە هەموو بارەکان بەستراون بە لقی جیاوازەوە بە شێوەیەك هەر لقێك هەمان جیاوازی ئەرکی هەبێت. (٢٧٠)

سوری لەدوای یەك بەستراو Series circuit : سوڕێکە بارە جیاوازەکان بەستراون بە لقی جیاوازەوە بە شێوەیك هەمان تەزووی کارەبا پێیادا تێپەڕدەبێت. (٢٦٩)

سیزمۆگراف Seismograph : ئامێرێکە لەرزینەکانی زەوی تۆمار دەکات، ڕەوشتی زەمین واتە لەرزەو هێزەکەی دیاری دەکات. (١٤٣)

ش

شیکردنەوە Analysis : هەڵوەشاندنەوەی ماددە بۆ گەردی سادە. (٦٧)

شیکەرەوە Decomposer : ئەو زیندەوەرانەن کە لە هەڵوەشاندنەوەی پاشماوەی زیندەوەرە مردووەکان یان پاشەڕۆی گیانەوەران، خۆراك یان وەزیان دەست دەکەوێت. (١١)

شانە Tissue : کۆمەڵێك لە خانەی لێکچوو کە لە فرمانێکدا هاوبەشن.(٣٧)

شل بوونەوە Melting : گۆڕانی دۆخی ماددەیە لە دۆخی ڕەقیەوە بۆ دۆخی شلی. (١٩٣)

شەپۆلە بومەلەرزەکان Seismic waves : شەپولی وزەن، بەزەویدا دەگوێزرێتەوە بە هەموو ئاراستەیەکدا دوور کەوتو لە بومە لەرزە. (١٤٢)

شکان Fracture: ئارەزووی هەندێك لە خاوەکانە بۆ کەرتبوونی نارێك (٨٩)

ف

فرمان Function : توانای ئەنجامدانی چالاکیەکی ئاسایی یان تایبەت لە لایەن ئەندامێك یان هەر بەشێکی دیاری کراوە. (٣٩)

ق

قەبارە Volume : بڕی پێوانی تەنێك یان بڕی بۆشایی سێ دووری کە تەنەکە داگیری دەکات. (١٦٤)

قلّیش Fault : شکانێکە لەکەڤر، دووپارچە کەڤرە دروستبوەکە بە درێژایی شکانە کە دەخزێن یەکێککیان بە گوێرەی ئەوی تر. (١٣١)

ك

کەرت بوون Cleavage : شەقبوونی خاوەکان بەدرێژایی ڕووە لووس و تەختەکان. (٨٩)

کەوڵ Mantle : چینە کەڤرێکە لە نێوان توێکڵی زەوی و کرۆکی زەوی. (١٢١)

کۆمەڵە زیندەییەکان Populaion: کۆمەڵە زیندەوەرێك لە هەمان جۆر لە هەمان شوێنی جۆگرافیای دەژین. (٦٤)

کۆئەندام Organ - System : کۆمەڵێك ئەندام بەیەکەوە کاردەکەن بۆ ئەنجامدانی فرمانی لەش. (٣٨)

کاربۆهیدرات Carbohydrates : جۆرێکە لە ماددەی خۆراکی وزەبەخش کە ئەمانە دەگرێتەوە، شەکرەکان، نیشاستە، ڕیشاڵ کە کاربۆن ، هایدرۆجین، ئۆکسجینی تێدایە. (١٣)

کرۆماتید Chromatid : دوو وێنەی لە یەکچوون لەیەك کرۆمۆسۆم. (٥٣)

کرۆمۆسۆم Chromosome : یەکێکە لە ئەندامۆچکەکانی خانەی ناووك ڕاستەقینەکاندا پێکدێت لە ترشی DNA وپرۆتین لەناو ناووکدا بەلاّم لەناووك سەرەتایەکاندا ئەڵقەیەکە لە ترشی DNA . (٥٢)

کرۆمۆسۆمە لێکچووەکان Homologous chromosome : ئەو کرۆمۆسۆمانەن کە هەمان زنجیرەی بەندی بۆ هێڵ و پێکهاتەیان هەیە. (٥٣)

کانزای ئەلکالی Alkali metal : یەکێکن لە توخمەکانی کۆمەڵەی (١) لە خشتەی خولیدا (لیثیۆم، سۆدیۆم، پۆتاسیۆم، ڕۆبیدیۆم، سیزیۆم، فرەنسیۆم). (٢٣٧)

کانزا گڵیە ئەلکالیەکان Alkaline earth metal : یەکێکە لە توخمەکانی کۆمەڵەی (٢) لە خشتەی خولیدا (بریلیۆم، مەگنیسیۆم، کالیسیۆم، سترۆنتیۆم، باریۆم، ڕادیۆم). (٢٣٨)

کرۆك Core: بەشی چەقی زەوییە دەکەوێتە ژێر کەوڵەوە. (١٢١)

کۆمەڵە Group : ستونێکە لە توخمەکانی خشتەی خولی، هەموو توخمەکانی کۆمەڵەیەك ڕەوشتە کیمیاییەکانیان لێك دەچن. (٢٣٥)

کانزا Metal : توخمێکی بریقەدارە وگەیەنەرێکی باشە بۆ گەرمی وکارەبا. (٢٠٦)

کێش Weight : پێوەری هێزی کێش کردنی زەوییە بۆ تەنێك. وە برەکەی دەگۆڕێت بەگۆڕانی شوێنی تەنەکە لە گەردوندا. (١٦٧)

کۆیلی لول پێچی Solenoid : کۆیلێکە لە تەلێك تەزووی کارەبای پێیدا تێپەر دەبێت. (٢٨٤)

کوڵاندن Boiling : گۆڕانی شلە بۆ هەڵم کاتێك پەستانی هەڵمی شلە یەکسان بێت بۆ پەستانی کەش. (١٩٤)

کارەبای جێگیر Static electricity : بارگەیەکی کارەبایی جێگیرە، بەلێك خشان یان هاندان دروست دەبێت. (٢٥٤)

کارۆموگناتیسی Electromagnetism : کارلێکە لەنێوان کارەبا وموگناتیس. (٢٨٤)

گ

گۆشت خۆرەکان Carnivores : زیندەوەرێك کە گیانەوەری تر بخوات (٦٧)

گیاخۆرەکان Herbivores : زیندەوەرێك کە تەنها ڕووەك بخوات. (٦٧)

گەنین Fermentation : تێکشکانی خۆراك بێ بەکارهێنانی ئۆکسجین. (٤٩)

گەردیلە Atom : بچووکترین بەشی توخمەکان کە هەموو سیفەتەکانی ئەو توخمەیان هەیە. (٢٢٤)

گەندەخۆر Saprophytic : ئەو گیانەوەرانەن کە لاشەی گیانەوەری مردوو دەخۆن. (٦٧)

گواستنەوەی ناچالاك Passive transport : جووڵەی ماددەکان بە پەردەی خانە بێ بەکارهێنانی وزە. (٤٦)

گواستنەوەی چالاك Active transport : جووڵەی ماددەکان بە پەردەی خانە بە بەکارهێنانی وزە. (٤٦)

گەڕانەوەی جیری Elastic rebound : گەڕانەوەکی خێرایە بۆ کەڤرێك تووشی تێکچوونی لاستێکی بووە. (١٣٩)

گڕکان Volcano : بۆشایی یان شەق بونێك لەڕووی زەوی کە گرتاووە گازەکان لێیەوە دەردەچن. (١٥٠)

گۆڕانی دۆخ Change of State : گۆڕانی ماددە لە شێوەیەکی فیزیایی بۆ شێوەیەکی تر. (١٩٢)

گۆڕانی فیزیایی Physical Change : گۆڕانی ماددەیە لە شێوەیەك بۆ شێوەیەکی تر بەبێ گۆڕانی ڕەوشتی کیمیایی. (١٧٣)

گۆڕانی کیمیایی Chemical Change : ئەو گۆڕانەیە بەسەر یەك یان دوو ماددە دێت کە دەگۆڕێت بۆ ماددەی نوێ ورەوشتی نوێ (١٧٧)

گیراوە Solution : تێکەڵاوێکە وەك یەك ماددە دەردەکەوێت، بەڵام لە وردیلەی دوو ماددە یان زیاتر پێك دێت بە شێوەیەکی چۆن یەك. (٢١٤)

گەردیلە Atom : بچوکترین یەکە یە لە توخم ویارێزگاری ڕەوشتەکانی خۆی دەکات. (٢٢٥)

گەردیلە ژمارە Atomic Number : ژمارەی پرۆتۆنەکانی ناووکی گەردیلەیە، بۆ توخمێك گەردیلە ژمارە بۆ هەموو گەردیلەکان یەکسانە. (٢٢٧)

گازە دەگمەنەکان Noble Gas : لە توخمەکانی کۆمەڵەی (١٨) لە خشتەی خولی (هیلیۆم، نیۆن، ئارگۆن، کریپتۆن، زینۆن، ڕادۆن) ئەم گازانە کارلێك ناکەن. (٢٤٢)

گەیەنەری کارەبایی Electric conductor : ماددەیەکە دەتوانێت بارگەی کارەبایی بە ئازادی بەناویدا بجووڵێ (٢٥٤)

ل

لایسۆسۆم Lysosome : ئەندامۆچکەیە کە ئەنزایمی هەرسی تێدایە. (٣٤)

لینجی Viscosity: بەرگری شلەیە بۆ دەرپەڕین. (١٨٦)

م

مشەخۆری Parasitism : پەیوەندی نێوان دوو جۆرەکە یەکێکیان سوود وەردەگرێت «مشەخۆر» ئەوی تریان زیانی پێ دەگات «خانە خوێ» «ژێرماڵە». (٧٧)

مایتۆکۆندریا Mitochondria : ئەندامۆچکەیەکی پەردەیی خانەناووك ڕاستەقینەکانە کە خانە هەناسەی تێدا ڕوودەدات. (٣٢)

ماددە Matter : هەرشتێك قەبارەو بارستایی هەبێت. (١٦٤)

ماددەی خاوێن Pure substance : ماددەیەکە لەیەك جۆر توخم یان ئاوێتە پێکهاتوە، ڕەوشتی کیمیایی وفیزیایی دیاری کراوی هەیە (٢٠٤).

ملّ Colloid : تێکەڵاوێکە تەنۆڵکەکان تیایدا دابەش بووە، بەڵام قورس نین تا رادەیەك وای لیّ بکات بنیشێت. (٢١٨)

موگناتیس Magnet : هەر ماددەیەك ئاسن کێش بکات وە ئەو ماددانەی ئاسنیان تێدایە (٢٧٦).

موگناتیسی کارەبایی Electromagnet : کۆیلێکە پێچ دراوە بە دەورکرۆکێکی ئاسنی گونجاودا، کاتێك تەزووی کارەبا بە ناویدا تێپەڕ دەبێت دەبێتە موگناتیس. (٢٨٤)

مۆتۆری کارەبا Electric Motor : ئامێرێکە وزەی کارەبا دەگۆڕێت بۆ وزەی میکانیکی (٢٨٦).

ن

نیشتن Deposition : بریتییە لە کرداری جێگیربوونی ماددە. (٩٧)

ناتوخمە زۆربوون Asexual reproduction : ئەو زۆربوونەیە کە یەکگرتنی توخمە خانەکانی تێدا روونادات وتاکی پەیدابوو دەقاودەق لەیەکیّ لە باوان دەچێت. (٨)

ناووکە ترش Nucleic acid: ئەو گەردەیە کە لەچەند یەکەیەکی بچووك پێکدێت پێی دەڵێن نیوکلیوتاید. (١٥)

ناوە پلازمە تۆڕ Endoplasmic reticulum : سیستمێکی پەردەی ناو سایتۆپلازمی خانەیە بەشداری لە بەرهەم هێنانی پرۆتین وچاکردنەوەو گواستنەوەی دەکات هەروەها لە بەرهەم هێنانی چەوریدا. (٣١)

نازیندە هۆکاری ژینگەیی Abiotic factors : وەسفکردنی کەرتی نازیندەی ژینگەیە کە ئاو وکەڤر و رووناکی وپلەی گەرمی دەگرێتەوە. (٦٢)

نێچیر Prey : ئەو زیندەوەرەیە کە دەکوژرێت ودەخورێت لە لایەن زیندەوەرێکی تر درندەیە. (٧٤)

ناووك Nucleus : لە خانە ناووك راستەقینەکان ئەندامۆچکەیەکە بە پەردە دەوردراو ناووك ترشی DNA ی تێدایە ئەم فرمانە جێبەجیّ دەکات گەشەو زۆربوون وزیندە کردارەکان. (٢٤)

ناکانزا Nonmetal : توخمێکی لاوازە بۆ گەیاندنی کارەباو گەرمی (٢٢٢).

نیمچە کانزا Metalloid : توخمێکە هەندیّ رەوشتی کانزاو ناکانزایی هەیە. (٢٠٦)

نووشتانەوە Folding : نووشتانەوەی چینەکانی کەڤر بە هۆی ئەرکەوە. (١٣٠)

ناووك Nucleus : لە زانستە فیزیاییەکان چەقی ناووك پێکهاتوە لە پرۆتۆن ونیۆترۆن. (٢٢٥)

نیوترۆن Neutron : تەنۆچکەیەکە لەناو گەردیلە، هاوبارگەیە، لەناو ناووکدایە. (٢٢٥)

نەگەیەنەری کارەبایی Electrical insulator : ماددەیەکە بارگەکان تیایدا بە ئاسانی ناجولێت. (٢٥٤)

ناتوێژاڵی Nonfoliated : پێکهاتەیەکی تنراویی کەڤرە گۆڕاوە کە دەنکۆڵە خاوەکانی بە نارێکی ریزدەبن لەسەر رووەکان یان لەسەر شریتێك. (١١٢)

هـ

هەمەچەشنە خۆر Omnivores : ئەو زیندەوەرانەن کە رووەك وگیانەوەرانی تر دەخۆن. (٦٧)

هاوسەنگی ناوەوە Homeostasis : پارێزگاری کردنە لە جێگیری باری ناوەوەی زیندەوەر لە ژینگەیەکی گۆڕاودا. (٧)

هاوژیانی Commensalism : پەیوەندی نێوان دوو زیندەوەر یەکێکیان سوود وەردەگرێت بەڵام کار لەوی تریان ناکات. (٧٦)

هاوگوزەرانی Symbiosis : پەیوەندییە کە تێیدا دوو زیندەوەر بەیەکەوە دەژین بیّ ئەوەی لێك جیاببنەوە. (٧٦)

هەرەمی وزە Energy pyramid : شێوەیەکی سیّ گۆشەییە کە تێیدا ونبوونی وزە لە سیستمێکی ژینگەییدا لە ئەنجامی تێپەڕبوونی وزە بە زنجیرەی خۆراکدا روون دەکاتەوە. (٦٩)

هاندانی کارۆموگناتیسی Electromagnetic induction : کردارێکە بە هۆیەوە تەزووی کارەبا دروست دەبێت بە گۆڕانی بواری موگناتیسی. (٢٨٩)

هێزی موگناتیسی Magnetic force : هێزی پاڵنان یان هێزی کێش کردنی دوو موگناتیسی بۆ بارگەی کارەبای جولاو دروست دەبێت. (٢٧٧)

هێزی کارەبا Electric force : ئەو هێزە دروست بوە لە نێوان تەنە بارگاویەکاندا. (٢٥١)

هەڵواسراو Suspension : تێکەڵاوێکە پێکهاتوە لە تەنۆلکەی ماددە دابەش بوە بە شێوەیەکی نارێك لە شلە یان گاز. (٢١٨)

هالۆجین Halogen : لە توخمەکانی کۆمەڵەی (١٧) لە خشتەی خولیدا (فلۆر، کلۆر، برۆم، یۆد، ئەستانسین، هالۆجینەکان یەك دەگرن لەگەڵ زۆربەی کانزاکان خویّ پێك دێت. (٢٤١)

هاوتا Isotope : گەردیلەیەك هەمان ژمارە پرۆتۆنی هەیە (هەمان گەردیلە ژمارە) وەك گەردیلەکانی تری توخم بەلام لە ژمارەی نیۆترۆن جیاوازە (بارستە گەردیلەی جیاواز). (٢٢٧)

و

وریاکەرەوە Stimulus: هەر شتێکە ببێتەهۆی کاردانەوەی یان گۆڕان لە زیندەوەر یان بەشێك لە زیندەوەرەکە (٧).

ی

یاسای بۆیل Boyle's law : قەبارەی بڕێکی گاز پێچەوانە هاوڕێژە دەبێت لەگەڵ پەستانی گاز بە جێگیری پلەی گەرمی. (١٩٠)

یاسای شارڵ Charle's law: قەبارەی بڕێکی گاز زیاددەکات بەزیادبوونی پلەی گەرمی گازەکە بە جێگیری پەستانەکەی. (١٩٠)

یاسای خولی Periodic law : ڕەوشتە کیمیایی وفیزیاییەکانی توخم بەپێی خولی دەگۆڕێت و بەپێی گەردیلە ژمارەی توخمەکان. (٢٤٧)

یەکەی بارستایی گەردیلەیەAtomic mass unit : یەکەیەکی بارستاییە بەکاردەهێنرێت بۆ باس کردنی بارستایی گەردیلە یان هەر بەشێکی تری. (٢٢٥)

یاسای بارگەی کارەبا Law of electric charges : دەڵێت (هەموو بارگە لێك چووەکان لەیەکتر دوور دەکەونەوە و هەوو بارگە جیاوازەکانیش یەکتر کێش دەکەن). (٢٥٠)

زاراوەكان

ئـ

ئەشەن Lichen تۆیەڵێكە لە كەڕوو خانەو قەوزە خانە كە پێكەوە گەشە دەكەن لە پەیوەندیەكی هاوگوزەرانی دا، بە زۆری لەسەر بەردودرختدا دەژین. (٣٨)

ئەلیكترۆنەكانی هاوهێزی Valence electron ئەو ئەلیكترۆنانەن كە دەكەونە چینی دەرەوەی گەردیلە وە دەبنە هۆی دیاریكردنی تایبەتیە كیمیاییەكانی گەردیلە. (٢٥٩)

ئەنیمۆ میتەر Anemometer ئامێرێكە بەكار دەهێنرێت بۆ پێوانەكردنی خێرایی با. (٢٠٤)

ئەیۆن Ion تەنۆچكەیەكی بارگاویە پێك دێت لەو كاتەی كە گەردیلەیەك یان كۆمەڵە گەردیلەیەك ئەلیكترۆنێك یان زیاتر ون دەكەن یان وەردەگرن. (٢٦٢)

ئەوپەڕی خێرایی Terminal velocity خێرایی نەگۆڕی تەنێكی كەوتووە لەو كاتەی هێزی بەرگری هەوا یەكسان دەبێت بە هێزی كێشكردن لە برداو پێچەوانەیەتی لە ئاڕاستەدا. (٢٤٠)

ب

بارۆ میتەر Barometer ئامێرێكە بەكاردەهێنرێ بۆ پێوانەكردنی پەستانی هەوا. (٢٠٤)

بەكتریای نەخۆشی Pathogenic bactreia ئەو بەكتریایە كە دەبێتە هۆی نەخۆشی. (١٤)

بەیەك گەیاندن Communication گواستنەوەی هێمایەكە یان نامەیەكە لە گیانەوەرێكەوە بۆ گیانەوەرێكی دیكەو دەبێتە هۆی پەیدابوونی جۆرێك لە وەڵامدانەوە. (٧٢)

بەندی ئایۆنی Ionic bond بەندێكە پێكدێت لەوكاتەی ئەلیكترۆنەكان لە گەردیلەیەكەوە دەگوازرێنەوە بۆ گەردیلەیەكی دیكە، لە ئەنجام دا ئەیۆنێكی موجەب یان سالب پێكدێت. (٢٦٢)

بەندی هاوبەش «هاوبەشە بەند» Covalent bond بەندێكە پێكدێت لەوكاتەی گەردەكان پێكەوە هاوبەش دەبن لە جوتێك یان چەند جووتێك لە ئەلیكترۆنەكان. (٢٦٦)

بەندی كانزایی Metalic bond بەندێكە پێكدێت لە ئەنجامی یەكتر كێشكردنی نێوان ئەیۆنە كانزاییە بارگە موجەبەكان و ئەلیكترۆنەكانی دەوریان. (٢٦٩)

بەندی كیمیایی Chemical bond یەكتر كێشكردنێكە وا دەكات گەردیلەكان یان ئەیۆنەكان پێكەوە ببەسترێن، بۆ دروستكردنی گەرد یان ئاوێتەی ئایۆنی.

بـــا Wind جووڵەی هەوایە كە پەیدا دەبێت لە ئەنجامی جیاوازی لە پەستانی هەوادا. (١٧٢)

بای بازرگانی Trade winds ئەو بایە باوەیە كە هەڵدەكات لە باكووری ڕۆژهەڵات لە نێوان هێڵی پانی ٣٠° باكور هێڵی كەمەرەیی، هەروەها هەڵدەكات لە باشووری ڕۆژهەڵات لە نێوان هێڵی پانی ٣٠° باشووری هێڵی كەمەرەیی. (١٧٤)

بای ڕۆژهەلاتی جەمسەری Polar easterlies ئەو بایە باوەیە كە لە ڕۆژهەڵاتەوە بەرەو ڕۆژئاوا هەڵدەكات لە نێوان هەردوو هێڵی پانی ٦٠° و ٩٠° لە هەردوو نیوە گوی زەوی. (١٧٤)

بای ڕۆژاوایی «پێچەوانە» Wester lies ئەو بایە باوەیە كە لە ڕۆژئاواوە بەرەو ڕۆژهەڵات هەڵدەكات لە نێوان هەردوو هێڵی ٣٠° و ٦٠° لە هەردوو نیوە گۆی زەوی. (١٧٤)

بەرگە هەوا Atmosphere تێكەڵێكە لە گازەكان كە دەوری هەسارەیەكی وەك زەوی دەدات. (١٦٢)

بڕبڕەدارەكان Vertebrates ئەو گیانەوەرانەن كە بڕبڕەی پشتییان هەیە. (٨٠)

بارنە گۆڕین Inertia ویستی تەنێكی وەستاوە بۆ بەرگری كردن لە باری جووڵەكەی، یان ویستی تەنێكی جوولاوە بۆ بەرگری كردن لە گۆڕانی بڕی خێراییەكەی یان ئاڕاستەكەی. (٢٤٦)

بارستایی Mass پێوانی بڕی ئەو ماددەیەیە كە لە تەنێك دایە. (٢٣٢)

بارستەی هەوایی Air mass بارستەیەكی گەورەی هەوایە كە پلەی گەرمیەكەی وبڕی شێ یەكەی كە تێیدایە لە هەموو بەشەكانی دا چەسپاوە و نەگۆڕە.

بەدواداهاتنی چینەكان Super position گریمانەیەكە دەڵێت كەڤرە نوێیەكان دەكەونە سەرەوەی كەڤرە كۆنەكان بە مەرجێك هیچ شێواندنێك لەریزبەندە بنەڕەتیەكەدا ڕووی نەدابێت. (١٣٤)

بروسكە Light ning خاڵی بوونەوەیەكی كارەباییە ڕوودەدات لە نێوان دوو ڕووی بارگاوی كراو بەدوو بارگەی جیاوان، لەوانەیە ڕوویدات لە نێوان هەورو زەویدا، یان لە نێوان دوو هەوردا، یان لە نێوان دوو بەشی هەمان هەوردا. (١٩٧)

بواری زیندەیی Territory پانتاییەكە یان بۆشاییەكە یان بوارێكە گیانەوەرێك یان كۆمەڵە گیانەوەرێك داگیری دەكات و ڕێگە بەتاكەكانی دیكەی ئەو جۆرە نادات بێنە ناوی. (٦٧)

بەبەردبوو Fossil جێ شوێنی یان پاشماوەی زیندەوەرێکە ماوەیەکی یەکجار زۆری بەسەردا ڕۆیشتووە، بەزۆری لە ناو چینە کەڤرەکانی نیشتوەکاندا پارێزراوە. (١٤٤)

بەبەردبووی جێ شوێن Trace Fossil هێمایەکی بەبەردبووە کە لەسەر نیشتوە تەڕو نەرمەکاندا پەیدا دەبێت بە هۆی جووڵەی گیانەوەرەوە. (١٤٦)

بەرەنجامی هێز Net force کۆی ئاراستەیی هەموو ئەو هێزانەیە کە خراونەتە سەر تەنێك. (٢١٩)

بەکارهێن Consumer زیندەوەرێکە زیندەوەری تر دەخوات، یان ماددەی ئەندامی دەخوات. (٦٥)

بەرهەم Product ئەو ماددەیە کە پەیدا دەبێت لە ئەنجامی کارلێکی کیمیایی. (٢٨٢)

پ

پالیونتۆلۆجی Paleontology خوێندنی زانستیانەی بەبەردبووەکان واتە بەبەردبووزانی. (١٣٢)

پیس بوونی هەوا Air pollution پیس بوونی بەرگە هەوای زەویە بە هۆی چوونە ناوی ماددە پیسکەرەکان لە ئەنجامی چالاکی مرۆڤ وگۆڕانەکانی سروشت. (١٧٨)

پەستانی هەوا Air pressure پێوەری ئەو هێزی پەستانەیە کە گەردەکانی هەوا دەیخاتە سەر یەکەی ڕووبەر. (١٦٣)

پێوەری کاتی جیۆلۆجی Geoogic time scale ئەو ڕێگە بەکارهێنراوە باوەیە کە بە هۆیەوە مێژووی سروشتی دوورو درێژی زەوی دابەش دەکرێت بۆ چەند بەشێکی متمانە پێکراو. (١٥٢)

پەنگ خواردنەوەی گەرمی Green House Effect بریتیە لە گەرم بوونی ڕووی زەوی وگەرم بوونی چینەکانی خوارەوەی بەرگە هەوا چونکە هەڵمی ئاوی ناو هەواو گازی دوانۆکسیدی کاربۆن وگازەکانی دیکە، وزەی گەرمی وەردەگرن و دەیدەنەوە. (١٧٠)

ت

تیشك دانەوە Radiation گواستنەوەی وزەیە بە شێوەی شەپۆلی کارۆموگناتیسی. (١٦٩)

ترۆپۆسفیر TropoSphere چینی خوارەوەی بەرگە هەوایە کە تیایدا پلەی گەرمی بەتێکڕاییەکی جێگیر دادەبەزێت هەرچەندە بەرزبوونەوە زیادبکات. (١٦٤)

تەوژمی هەوای تیژڕەو Jet Streams پشتێنەیەکی بەرتەسکە لە بای بەهێز کە لە سەرەوەی ترۆپۆسفیر هەڵدەکات. (١٧٦)

تیرمۆسفیر Thermo Sphere چینی سەرەوەی بەرگە هەوایە، پلەی گەرمیەکەی بەرز دەبێتەوە بەزیادبوونی بەرزایی. (١٦٦).

تیرمۆمیتەر Thermo meter ئامێرێکە بەکاردێت بۆ پێوانەی پلەی گەرمی.. (٢٠٣)

تۆڕی بەللوری Crystal Lattice شێوازێکی ڕێکە بۆ ڕیزبوونی تەنۆچکەکان لە تەنێکی کریستالی دا. (٢٦٥)

تەمەنی ڕێژەیی Relative Dating ڕیزبەندی ڕووداوەکانە بەپێی ڕوودانی یەکێکیان بە گوێرەی ئەوی دیکەیان، بێ ئەوەی دەست نیشانی بکەین کەی ڕوویداوە، یان بێ ئەوەی بزانین چەند کات بەسەر ڕوودانی دا تێپەڕیووە. (١٣٤)

تەمەنی ڕەها Absolute Dating ماوەیەکی کاتیە دەپێورێت بە گوێرەی کاتی ئێستا. (١٤٠)

ترشە باران Acid Preciptation بارانە یان بەفرە یان تەرزەیە کە ڕێژەیەکی زۆر ترشی تێدایە. (١٨١)

توورەکەی گاز Swim Bladder توورەکەیەکی پڕ لە گازە بەکاردەهێنرێت بۆ دەست بەسەر داگرتنی سەر ئاوکەوتن، هەروەها بە میزڵدانی گازیش ناسراوە. (٨٦)

تەنیشتە هێڵ Lateral Line هێڵێکی لاوازی بینراوە لەهەردوو تەنیشتی ماسیدا وبە درێژایی لەشی ماسیەکە، شوێنی ئەندامە هەستیەکانە بۆ هەستکردن بە لەرینەوەکانی ئاو. (٨٣)

ج

جوانکردن Preening کاتێك باڵندە پەڕەکانی خۆی شانە دەکات وچەوریان دەکات ودەیانپارێزێت. (١٠٢)

جێ ماوە بەبەردبوو Index Fossil هەڵکەنراوەیەکە دەبینرێت لە چینەکانی تەنها کەڤرەکانی یەك کاتی جیۆلۆجی، بەکاردەهێنرێت بۆ دۆزینەوەی تەمەنی چینە کەڤرەکان. (١٤٨)

چ

چڕبوونەوە «خەست بوونەوە» Condensation گۆڕانی دۆخ لە گازیەوە بۆ شلی. (١٩١)

چارەسەری زیندەیی Bio Remediation چارەسەرکردنی پاشماوەی زبڵداتە زیانبەخشەکان بە هۆی زیندەوەران. (١٣)

چەرخ Eon درێژترین برگەکانی جیۆلۆجییە. (١٥٣)

چێوەپەڕ Contour Feathers ئەو پەڕەیە کە دەرەوەی لەشی باڵندە دادەپۆشێ وبەشدار دەبێت لە پێکهاتنی شێوەی باڵندەدا. (١٠٣)

خ

خانە هەناسە Cellular Respiration ئەو کردارەیە کە بە هۆیەوە خانەکان ئۆکسجین بەکاردەهێنن بۆ دەرهەڕاندنی وزەی ناو خۆراك. (٤٥)

خانە خوێ «ژێرماڵە» Host زیندەوەرێکە لە لایەن مشەخۆرێکەوە خۆراکی لێ وەردەگیرێت یان دەکرێتە شوێنی حەوانەوەی مشە خۆرەکە. (١٦)، (٢٥)

خاڵی شەونم Dew Point ئەو پلە گەرمیەیە کە تیایدا هەوا تێردەبێت لە هەڵمی ئاو و دەست بە چڕ بوونەوە دەکات. (١٩١)

خێرایی Velocty گوری تەنێکە بە ئاڕاستەیەکی دیاری کراو. (٢١٥)

خۆنەژێن Hetero Troph ئەو زیندەوەرانەن ناتوانن ئاوێتەی ئەندامی لە ماددەی نا ئەندامی دروست بکەن، بەڵکو خۆراکیان دەست دەکەوێت لە ڕێگەی خواردنی زیندەوەرانی تر، یان خواردنی بەرهەمە لاوەکیەکانیان. (٢٥)

د

دووکەرت بوون Binary Fission جۆرێکی ناتوخمە زۆربوونە لە زیندەوەرە تاك خانەکاندا ڕوودەدات، بە هۆیەوە خانەیەك دابەش دەبێت بۆ دوو خانە. (٨)

دەمیلە Stoma کونێکی بچووکە لەو کونە زۆرانەی کە دەکەونە گەڵاو قەدی ڕووەك کە بە هۆیەوە کرداری گاز گۆڕکێ ڕوودەدات. (٤٦)

درێژی شەپۆل Wave Length دووری نێوان دوو خاڵی هاوشێوەیە لە دوو شەپۆلی یەك لە دوای یەك دا. (٣٠٥)

دژە زیندەگی Antibiotic دەرمانێکە بەکاردێت بۆ لەناوبردنی بەکتریا و زیندەوەرە مایکرۆسکۆپیەکانی دیکە. (١٤)

دابارین Precipitation هەر شێوەیەك لە شێوەکانی ئاو کە لە هەورەکانەوە دەکەوێتە خوارەوە بۆ سەر زەوی. (١٩٤)

دووپات بوونەوەی ڕۆژانە Circadian Rhythum سورێکی زیندەگی ڕۆژانەیە. (٧٠)

ڕ

ڕیشوو Gill ئەندامێکی هەناسەیە کە تیایدا ئاڵ وگۆڕی ئۆکسجینی هەوا بە دوانۆکسیدی کاربۆنی ناو خوێن دەکرێت. (٨٣)

ڕووتێکردن Tropism گەشەی زیندەوەرێك یان بەشێکی زیندەوەر وەك وەڵام دانەوەیەك بۆ هاندەرێکی دەرەکی وەك ڕووناکی. (٥٢)

ڕۆشنە پێکهاتن Photo synthesis ئەو کردارەیە کە بە هۆیەوە ڕووەکەکان و قەوزەکان و هەندێك لە بەکتریاکان تیشکی خۆر و دوانۆکسیدی کاربۆن وئاو بەکاردەهێنن بۆ دروستکردنی خۆراکە ماددە. (٤٤)

ڕەفتاری کۆمەڵایەتی Social Behavior کارلێك کردن لە نێوان ئەو گیانەوەرانەی سەر بەهەمان جۆرن. (٧٢)

ڕەفتاری سکماکی Innate Behavior ڕەفتارێکی بۆ ماوەییە پشت بە ژینگەو ئەزمون نابەستێت. (٦٦)

ڕەفتاری فێربوون Learning Behavior ڕەفتارێکە بە هۆی ئەزموون وکارپێکردن فێری دەبێت. (٦٦)

ز

زیندەوەرە خوێن ساردەکان Ectotherms ئەو گیانەوەرانەن کە پێویستیان بە سەرچاوەی گەرمی هەیە لە دەرەوەی لەشیان. (٨٢)

زیندەوەرە خوێن گەرمەکان Endotherms ئەو گیانەوەرانەن کە لە ئەنجامی کارلێکە کیمیاییەکانی لەشیان گەرمی بەرهەم دەهێنن و ئەو گەرمیەش بەکاردەهێنن بۆ چەسپاندنی پلەی گەرمی لەشیان. (٨٢)

زیندەوەری ناووك سەرەتایی Prokaryote زیندەوەرێکە لەیەك خانە پێکهاتووە، ناوکی ڕاستەقینەی نیە چونکە بە پەردەی ناوك دەورە نەدراوە. (٧)

زیندەوەری پێشەنگ Protist زیندەوەرێکە سەر بە جیهانی پێشەنگیەکانە. (٢٤)

س

سەرمێکوتە Tadpole بۆقێکی تەواو پێنە گەیشتووە لەناو ئاودا دەژی، بەهۆی ڕیشوو هەناسە دەدات. (٨٩)

سەردەم Epoch بەشێکە لەیەکەی ماوەی جیۆلۆجی (١٥٣)

سپۆر Spore زۆربوونە خانەی بچووکن بەبێ کرداری پیتین گەشە دەکەن وتاکی نوێ دروست دەکەن، بەرگی پارێزەری ڕەقیان هەیەو بەرگەی باری ناهەمواری دەورو بەر دەگرن. (٣٥)

سپۆری ناوەکی Endo Spore سپۆرێکە دەورە دراوە بە دیوارێکی پارێزەری ئەستوورو بەرگەی باری ناهەمواری دەوروبەر دەگرێت، پێك دێت لەناوخانەی بەکتریا. (٩)

سەردەم Era یەکەیەکە لە یەکەکانی جیۆلۆجی کە بریتیە لە دوو سووڕی جیۆلۆجی یان زیاتر. (١٥٣)

سوڕی شیبوونەوە Lytic Cycle ڕێگەیەکی زۆر بوونی ڤایرۆسەکانە، بەجۆرێك کە ڤایرۆسەکە خوێ دەنووسێنێ بە خانە خوێیەکەیەوە و بۆماوە ماددەکەی تێدەکات و دەیکاتە کارگەیەك بۆ دروستکردنی ڤایرۆسەکان. (١٨)

سووڕی تێکەڵکردن Lysogenic Cycle هەندێك ڤایرۆس ڕاستەوخۆ بە سوڕی شیبوونەوەدا ناڕۆن بەڵکو هەر خانەیەك لە خانە پارچە بووەکانی خانەخوێییەکە پەرلەیەکی بۆ هێلەکانی ڤایرۆسەکەی دەست دەکەوێت چونکە ڤایرۆسەکە بۆماوە ماددەکەی خۆی تێکردووە. (١٨)

سییەکان Lung ئەندامێکی هەناسەدانە کە تیایدا ئاڵ وگۆڕی گازی ئۆکسجین دەکرێ لەگەڵ ئەو دوانۆکسیدی کاربۆنەی کە لە خوێنەوە هاتووە. (٨٨)

سڕبوون Dormancy بریتیە لەو بارەی کە تۆوی ڕووەك یان بەشێکی ڕووەك ناچالاك دەبێت و گەشە ناکات چونکە بارودۆخ گونجاونیە. (٥٠)

سڕبوونی زستانە Hibernation ماوەیەکی تەمبەڵی وکەم چالاکی وخەواڵوویی هەندێك لە گیانەوەرانە لە وەرزی زستاندا کە پلەی گەرمی لەشیان دادەبەزێت وەك خۆپاراستنێك لە سەرما و نەبوونی خۆراك. (٧٠)

سڕبوونی هاوینە Estivation ماوەیەکی تەمبەڵی وکەم چالاکی و خەواڵوویی هەندێك لە گیانەوەرانە لە وەرزی هاوین کە پلەی گەرمی لەشیان دادەبەزێت وەك خۆپاراستنێك لە گەرماو نەبوونی خۆراك و نەبوونی ئاو. (٧٠)

ستراتۆسفیر StratoSphere چینێکی بەرگە هەوایە کە دەکەوێتە سەرەوەی ترۆپۆسفیر، پلەی گەرمیەکەی بەرز دەبێتەوە بە زیادبوونی بەرزایی. (١٦٥)

ستوونی جیۆلۆجی Geologic Column ڕیزبوونی چینەکانی کەڤرە بەجۆرێك چینە کۆنەکان لە خوارەوەن. (١٣٥)

ش

شیردەری هێلکەکەر Monotreme ئەو شیردەرەیە کە هێلکە دەکات. (١٢٠)

شیردەری توورەکەدار Marsupial شیردەرێکە بەچکەکەی لەناو توورەکەیەکی دەرەوەی دا خۆراك دەدات ودەیپارێزێت. (١٢١)

شیردەرەی ویلاشدار Placental Mammal ئەو گیانەوەرە شیردەرەیە کە مێیەکانیان لە ڕێگەی ویلاشەوە خۆراك دەدەن بەو بەچکانەی لەناو ڕەحمی دان. (١١٣)

شێ Humidity بڕی هەڵمی ئاوە لە هەوادا. (١٨٩)

شێ ڕێژە Relative Humidity ڕێژەی نێوان بڕی هەڵمی ئاو لە هەوادا بۆ گەورەترین بڕی ئەو هەڵمە ئاوەی کە هەوا دەتوانێت هەڵیبگرێت لە پلەیەکی گەرمی دیاری کراودا. (١٨٩)

شێوگی کیمیایی Chemical Formula ڕێگەیەکی کورتکراوەیە بۆ بەکارهێنانی هێما کیمیاییەکان و ژمارەکان بۆ نواندنی ماددەیەك. (٢٨٠)

شیر ڕژێن Mammary Gland ئەو ڕژێنەیە کە لەمێیەکانی شیردەکاندا شیر دەردەدات. (١١٠)

شەپۆل Wave شێواندنێکە ڕوو دەدات لە ناوەندێکی ڕەق یان شل یان گاز کە لەگەڵ خۆیدا وزە بەناو ناوەندەکەدا دەگوێزێتەوە. (٢٩٨)

شەپۆلە درێژڕەوەکان Longitudinal Wave ئەو شەپۆلانەن کە تیایاندا لەرینەوەی تەنۆلکەکانی ناوەندەکە تەریب دەبێت لەگەڵ ئاڕاستەی جوولەی شەپۆلەکاندا. (٣٠٢)

شەپۆلە پانڕەوەکان Transverse Waves ئەو شەپۆلانەن کە تیایاندا لەرینەوەی تەنۆلکەکانی ناوەندەکە ئەستوون دەبێت لەسەر ئاڕاستەی جوولەی شەپۆلەکان. (٣٠١)

شیبوونەوەی تیشکاوەری Radio active decay ئەو کردارەیە کە تیایدا هاوتایەکی تیشکاوەری ناجیگیر شی دەبێتەوە بۆ هاوتایەکی جێگیری هەمان توخم یان توخمێکی دیکە. (١٤٠)

ف

فیرۆمۆن Pheromone ماددەیەکە لەشی زیندەوەر دەری دەدات و تاکێکی دیکەی هەمان جۆری زیندەوەر وەڵامی دەداتەوە. (٧٣)

فراوانی Amplitude گەورەترین لادانی تەنۆلکەیەکی لەراوەیە لە شوێنی سرەوتنەکەیەوە. (٣٠٤)

ڤ

ڤایرۆس Virus وردبینە تەنۆچکەیەکە دەچێتە ناوخانەو بە زۆریش خانەکە تێك دەدات. (٧٣)

ق

قەوزە Algae زیندەوەری ناوك ڕاستەقینەن، توانای کرداری ڕۆشنە پێکهاتنیان هەیە، بەلام قەدیان نییە، ڕەگیان نیە، بێ گەلان. (٢٨)

قاڵب Mold بۆشاییەکە لە ڕووی نیشتوویەك کە سەدەفێك یان هەر تەنێکی دیکە جێی هێشتووە. (٢٨٢)

ك

کڕکەوتن لەسەر هێلکە Brooding نیشتنی باڵندەیەکە لەسەر هێلکەکانی بۆ ئەوەی بەردەوام بەگەرمی بمێننەوە تا کاتی ترۆکاندنی. (١٠٦)

کاریگەری کۆریۆلیس Coriolis Effect ڕێڕەوی تەنێکی جوڵاو لە هێڵی ڕاست لا دەدات بە شێوەیەکی ئاشکرا بەهۆی سوڕانەوەی زەویەوە. (١٧٤)

کارلێکی یەکگرتن Synthesis Reaction کارلێکێکە کە بە هۆیەوە دوو ماددە یان زیاتر یەك دەگرن بۆ دروستکردنی ماددەیەکی نوێ. (٢٨٦)

کێشکردن Gravity هێزی یەکترکێشکردنی نێوان تەنەکانە، لە ئەنجامی بارستەکانیان پەیدادەبێت. (٢٢٨)

کەوتنە خوارەوەی سەربەست Free Fall جووڵەی تەنێکە لە ژێر کاریگەری هێزی ڕاکێشانی زەویدا. (٢٤١)

کەش Weather بارودۆخی بەرگە هەوا بۆ ماوەیەکی کورت لە ڕووی پلەی گەرمی وشێ وتەم و دابارین وباو ڕادەی بینین. (١٨٨)

کەڕوو Fungi زیندەوەری ئاوکدارن ودیواری خانەی ڕەقیان هەیە، کلۆرۆفیلیان تێدانیە، توانای کرداری ڕۆشنە پێکهاتنیان نیە، سەربە جیهانی کەڕووەکانن. (٣٤)

کارەسات Catastrophism گریمانەیەکە دەڵێت گۆڕانە جیۆلۆجیەکان لەناکاو ڕوودەدەن. (١٣١)

کلۆرۆفیل Chlorophyll بۆیەیەکی سەوزە تیشکی خۆر دەمژێت بۆ کرداری ڕۆشنە پێکهاتن. (٤٤)

کارلێککردوو Reactant ماددەیەکە یان گەردێکە بەشداردەبێت لە کارلێکی کیمیایی دا. (٢٨٢)

کێش Weight پێوەری هێزی کێشکردنی زەویە کە دەکەوێتە سەر تەنێك، لەوانەیە بڕی کێشی تەنێك بگۆڕێت بەپێی شوێنی تەنەکە لە گەردووندا. (٢٣٢)

کۆرپەلە Embryo ڕووەکێکە یان گیانەوەرێکە لە قۆناغە زووەکانی گۆڕان و پەرەسەندندا. (٦٤)

کارلێکی تاکە گۆڕینەوە Single Displacement Reaction کارلێکێکە توخمێکی دیاری کراوی تێدا بە توخمێکی تری ئاوێتەیەك دەگۆڕێتەوە. (٢٨٧)

کارلێکی جووت گۆڕینەوە Double Displacement کارلێکێکە گاز یان نیشتووی ڕەق یان ئاوێتەیەکی گەردی تێدا پەیدا دەبێت لەئەنجامی گۆڕینەوەی دوو ئایۆن لە نێوان دوو ئاوێتەدا. (٢٨٩)

کارلێکی شیبوونەوە Decomposition reaction کارلێکێکە کە ئاوێتەیەکی تێدا شی دەبێتەوە بۆ پێکهێنانی دوو ماددە یان زیاتری سادەتر لە پێکهاتندا. (٢٨٧)

کارلێکی گەرمی دەر Exothermic reaction کارلێکێکە بە ئاڕاستەی دەوروبەری گەرمی دەداتەوە.

کارلێکی کیمیایی Chemical Reaction ئەو کردارەیە ماددەیەك یان زیاتری تێدا دەگۆڕێت بۆ بەرهەم هێنانی ماددەیەك یان چەند ماددەیەکی نوێی جیاواز. (٢٧٦)

کارلێکی گەرمی مژ Endothermic reaction کارلێکێکی کیمیاییە گەرمی پێویستە. (٢٩٠)

گ

گەندە کەڕوو Mold کەڕوویەکە وەکو خوری یان پەمو دەردەکەوێ. (٣٦)

گەرم بوونی جیهانی Global Worming زیادبوونی پلە پلەی تێکڕای پلەی گەرمی جیهانە. (١٧١)

گەردەلوولی گێژەلووکە Tornado ستوونێکی هەوایی خولاوەی تێکدەرە، ڕەشەبایەکی زۆرتوندی لەگەڵدایە، وەك هەورێکی ڕەحەتی دەردەکەوێ وبەرزەوی دەکەوێت. (١٩٨)

گەردەلوولی خولگەیی Huricane گەردەلوولێکی توندو بە هێز و وێرانکەرە، لەسەر ڕووی زەریاکانی ناوچە خولگەییەکان پەیدادەبێت وخێرایی ڕەشەبایەکەی دەگاتە 120 Km/h ڕێڕەوێکی لوول پێچی هەیە بە ئاڕاستەی چەقی گەردە لوولەکە، چونکە چەقی گەردە لوولەکە پەستانێکی زۆر نزمی هەیە. (١٩٨)

گەرمی گەیاندن Thermal Condution گواستنەوەی وزە بەشێوەی گەرمی بەناو ماددەیەك دا. (١٦٩)

گەرد Molecule بچووکترین یەکەی ماددەیە کە هەموو تایبەتیە فیزیایی وکیمیاییەکانی ماددەکەی تێدایە. (٢٦٧)

گەندەپەڕ Down Feathers پەڕێکی نەرمە لەشی جووچکەکان دادەپۆشێت، بەڵام لە باڵندە تەواو پێگەیشتووەکاندا وەك چینێکی نەگەیەنەرە. (١٠٣)

گوڕ Speed ئەنجامی دابەش کردنی دووری براوە لەو ماوەکاتیەی کە تیایدا تەنێك دەجووڵێت. (٢١٣)

گوڕی شەپۆل Wavespeed ئەو دووریەیە کە شەپۆلێك دەیبڕێت لە یەکەیەکی کاتدا. (٣٠٧)

ل

لەرەلەر Frequency ژمارەی ئەو شەپۆلانەیە کە پەیدا دەبێت لە یەکەیەکی کات دا. (٣٠٧)

لەناوچوون Extniction مردن ولەناوچوون وتەفروتونابوونی گشت تاکەکانی جۆرێك لە جۆرەکانە. (١٥٣)

م

ماوە Period یەکەیەکە لە یەکەکانی وەختی جیۆلۆجی کە تیایدا چاخ دابەش دەکرێت بۆ چوار چێوەی کاتی بچووکتر. (١٥٣)

مشەخۆر Parasite زیندەوەرێکە لەسەر لەشی خانە خوێ یەکدا دەژی، واتە زیان بە خانە خوێیەکە دەگەیەنێت وخودی مشەخۆرەکە سوود وەردەگرێت. (٢٥)

مایسیلیۆم Mycelium کۆمەڵێك دەزوولەی کەڕوویینە بە شێوەی بارستایەکی لوول خواردوو. (٣٥)

ماوەی سکپڕی Gestation Period ماوەی نێوان پیتێن وزایینە لە شیردەرەکاندا. (١١٣)

میزۆسفیر MesoSphere چینێکی بەرگە هەوایە دەکەوێتە نێوان ستراتۆسفیر و تیرمۆسفیر کە تیایدا پلەی گەرمی دادەبەزێت لەگەڵ زیادبوونی بەرزاییدا. (١٦٥)

مێژووی تیشکاوەری ڕادیۆمەتری Radiometric Datring ڕێگەیەکە بۆ دیاریکردنی تەمەنی شتێك لە ڕێگەی خەملاندنی ڕێژەی سەدی ڕێژەیی ماددەکانی هاوتای تیشکاوەری بەرهەم هێن بۆ ماددەکانی بەرهەم هاتووی جێگیر. (١٤١)

ن

ناوپەنچك Diaphragm ماسولکەیەکی شێوە قۆقزە بەستراوە بە پەراسووەکانی خوارەوە، بۆشایی سنگ لەسك جیادەکاتەوە، ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە هەردوو کرداری هەناسەوەرگرتن و هەناسەدانەوە. (١١٠)

نیشتوو Precipitate ماددەیەکی ڕەقە بەرهەم دێت لە ئەنجامی کارلێکێکی کیمیایی لەناو گیراوەدا. (٢٧٧)

نەگونجان Uncoformity ئەو دابڕانەیە لە ستوونی جیۆلۆجیدا ڕوودەدات لەو کاتەی چینەکانی کەفر دەڕوتێنەوە یان لەوکاتەی نیشتنی ماددە نیشتووەکان بۆ ماوەی کاتێکی درێژ دەوەستێت. (١٣٧)

نیوە تەمەن Half-Life ئەو ماوەیە کە نیوەی نموونەیەکی ماددەیەکی تیشکاوەر دەیخایەنێت بۆ ئەوەی بگۆڕێ بۆ ماددەیەکی دیکە بەهۆی شیبوونەوەی تیشکاوەری. (١٤١)

نموونە Cast جۆرێکە لەو بەبەردبووانەی کە پەیدادەبن کاتێك نیشتوەکان ئەو بۆشاییانە پڕ دەکەنەوە کە گیانەوەرێکی شیبووەوە جێی هێشتووە. (١٤٦)

نیوتن Newton یەکەیەکی نێودەوڵەتیە بۆ پێوانەکردنی هێز و هێمادەکرێت بە N. (٢١٩)

ناوەند Medium ژینگەیەکی ماددیە کە دیاردەیەکی تێدا ڕوودەدات. (٢٩٩)

هـ

هێلکەی خشۆك Amniotic Egg جۆرێکە لە هێلکەیەکی دەورە دراو بە پەردەیەك هەروەکو هێلکەی خشۆکەکان کە برێکی زۆر زەردێنەی تێدایەو بەتوێکل پارێزراوە، تاڕادەیەك لە هێلکەی باڵندەکان وشیردەرەکان دەچێت. (٩٣)

هایفا Hyphae زنجیرەیەك خانەی کەڕوویین پەیوەندیان بەزۆربوونەوە نیە. (٣٥)

هەورەگرمە Thunder ئەو دەنگەیە پەیدا دەبێت لە ئەنجامی کشانی خێرای هەوا بە درێژایی شوێنی ڕوودانی بروسکەکە. (١٩٧)

هەور Cloud کۆمەڵێك لە دڵۆپە ئاوە بچووکەکانە یان دەنکۆلە بەللوری بەفری بچووکن بە هەڵواسراویی لەناو هەوادان، دادەبارن کاتێك هەوا سارد دەبێت و چڕبوونەوە ڕوودەدات. (١٩٢)

هەڵواسراوە ڕووەکیەکان Phyto Plankton ڕووەکی وردن لەسەر ڕووی دەریا ولەناو ئاوە شیریناوەکاندا دەژین وکرداری ڕۆشنە پێکهاتن جێبەجێ دەکەن. (٢٨)

هێــز Force ڕاکێشانێکە یان پاڵنانێکە دەکەوێتە سەر تەنێك بۆ گۆڕانی جووڵەکەی، هەموو هێزێك بڕ و ئاڕاستەی هەیە. (٢١٩)

هێزی لێکخشان Friction هێزێکە بەرهەڵستی جووڵەی ڕوویەك دەکات بە گوێرەی ڕوویەکی تر کە بەری دەکەوێت. (٢٢٢)

هاوکێشەی کیمیایی Chemical Equation نواندنێکە بۆ کارلێکێکی کیمیایی کە تیایدا هێماکان بەکار دێت بۆ ڕوون کردنەوەی پەیوەندی نێوان ماددە کارلێکردوەکان وماددە بەرهەم هاتووەکان. (٢٨٢)

هەڵمین Transpiration ئەو کردارەیە کە تیایدا ڕووەکەکان هەڵمی ئاو فڕێ دەدەنە ناو هەواوە لە ڕێگەی دەمیلەکانەوە. (٤٦)

هاوتـــا Isotope گەردیلەیەکە هەمان ژمارەی پرۆتۆنەکانی گەردیلەکانی دیکەی هەمان توخمی هەیە بەڵام لە ژمارەی نیوترۆنەکان جیاوازن. (١٤٠)

هەڵگرتن Convection گواستنەوەی وزەی گەرمیە بەسوڕانەوەی شلەیەك یان گازێك. (١٦٩)

ی

یاسای پاراستنی وزە Law of Conversation of Energy دەقەکەی دەڵێت وزە لەناو ناچێت و دروست ناکرێت، بەڵکو دەتوانرێت لە شێوەیەکەوە بگۆڕێ بۆ شێوەیەکی دیکە. (٢٩٠)

یاسای پاراستنی بارستە Law of Conversation of mass دەقەکەی دەڵێت بارستایی لە ناو ناچێت وناکرێت سەر لە نوێ دروست بکرێتەوە لەکاتی گۆڕانە کیمیایی وفیزیاییەکاندا. (٢٨٣)

یەك شێوازی ڕوودان Uniformitarianism گریمانەیەکە دەڵێت ئەو گۆڕانکاریە جیۆلۆجیانەی کە لە ڕابردوودا روویان داوە دەکرێ لێك بدرێنەوە بە هۆی ئەو گۆڕانەکاریە جیۆلۆجییانەی کە ئیمڕۆ ڕوو دەدەن. (١٣٠)

زاراوەکان

ئـ

ئالوودەبون Addication : وەرگرتن و بەکارهێنانی داو دەرمان و مەی و کهول و ماددە بێهۆشکەرە قەدەغەکراوە زیان بەخشەکان دەبێتە هۆی پێداویستی جەستەیی و دەروونی بۆ ئەو ماددەیە. (٨٢)

ئالوودە بوون بەمەی(کهول) Alkoholism : پێویستی دەروونی و جەستەییە بۆ بەکارهێنان و وەرگرتنی کهول کە زیان بە تەندروستی دەگەێنێت و چالاکییەکانی لەش پەك دەخات. (٨٤)

ئەلیل Allele : یەکێکە لە شێوەکانی بۆهێل بۆ سیفەتێك وەك ڕەنگی قژ.

ئەندام Organ : کۆمەڵە شانەیەکە وە فەرمانێکی دیاری کراوی لەش بەجێ دەهێنن. (٣١)

ئاوێتەی ئایۆنی Ionic Compound : ئاوێتەیەکە لە ئایۆنی بارگە جیاواز پێك دێن. (٢٤٠)

ئامێر Machine : دەزگایەکە یارمەتی بەرێکردنی ئیش ئەدات یان زاڵ بوون بەسەر هێزی بەکارهێنراو یان بەگۆڕینی ئاراستەکەی. (١٨٧)

ئیش Work : گواستنەوەی وزەیە لە تەنێکەوە بە بەکارهێنانی هێزێك تەنەکە بجووڵێنێت بە ئاراستەی هێزەکەوە. (١٨٠)

ئیشی دەستکەوتوو Work Output : ئەو ئیشەی کە ئامێرەکە بەرێی دەکات: بریتی یە لە سەر ئەنجامی لێکدانی هێزی دەستکەوتوو لەو لادانەی کەتەنەکە بە ئاراستەی هێزەکە دەیبرێت. (١٨٧)

ئیشی بەکارهاتوو Work in put : ئیش بەرێکراو لەسەر ئامێر: بریتی یە لەسەر ئەنجامدانی لێکدانی هێزی بەکار هێنراو لەو لادانەی کە تەنەگە بە ئاراستەی هێزەکە دەیبرێت. (١٨٧)

ئاوێتەی هاوبەش Covalent Compound : ئاوێتەییەکی کیمیاییە پێك دێت لە بەشداری کردنی گردیلەکان بە ئەلیکترۆنەکانی هاوهێزیان. (٢٤٢)

ئەستێرەی نیوترۆنی Neutron star : ئەستێرەیەکە روخاوە بەهۆی ڕاکێشانەوە تا ڕادەیەك پاڵ بە ئەلیکترۆنەکان و پرۆتۆنەکان دەدات بۆ لکاندنیان و دروست بوونی نیوترۆنەکان (١٥٦).

ئەستێرەی کشاو (دارژاو) Meteoroid : هێڵێکی رووناکی بریقەدارە دروست دەبێت کاتێك نەیزەکەکە لە بەرگی هەوایی زەوی دا دەسوتێت. (١٧٣)

ب

بۆماوە بابەت Genotype : پێکهاتنی بۆماوەی تەواوی زیندەوەرێکە، هەروەها بریتی یە لە کۆمەڵە بۆهێلێکی یەك سیفەتی دیاری کراو یان زیاتر. (١٣)

بن توێژ Dermis : ئەو چینەی پێستە کە دەکەوێتە ژێر توێژەوە. (٣٥)

بەرگری Immunity : توانای بەرگرییە بەرامبەر نەخۆشیەکی درم یان توانای چاك بوونەوە لەو نەخۆشیە. (٨٨)

بەندی کیمیایی Chemical bond : یەکگرتنی گەردیلەکانە بۆ پێکهێنانی گەردەکان یان ئاوێتەکان (٢٤٠)

بارستە ژمارە Mass Number : کۆی ژمارەی پرۆتۆنەکان و نیوترۆنەکانی ناو ناوکی گەردیلەیە. (٢٥٩)

بۆماوە Heredity : گواستنەوەی سیفەتەکانە لە باوانەوە بۆ نەوەکانی. (٦)

بورغوو Screw : ئامێرێکی سادەیە پێك هاتووە لە ڕوویەکی لێژ بە دەوری تەوەرەیەکی لوولەکی دا هەڵکراوە. (١٩٨)

بەردی نەیزەکی Meteorite : ئەو نەیزەکەیە دەگاتە رووی زەوی بێ ئەوەی بە تەواوی بسوتێت. (١٧٣)

بەدخۆراکی Malnutvition : تێك چوونێکی خۆراکییە لە ئەنجامی بەکارهێنانی برێکی ناتەواو لە هەموو ئەو ماددە خۆراکیانەدا کە لەش پێویستیەتی روو دەدات. (٨٠)

بۆهێل (جین) Gene : یەك کۆمەڵە زانیاری سیفەتێکی بۆ ماوەییە. (١٢)

بازدان Saltation : جووڵەی لم یان هەر نیشتوویەکی ترە بەشێوەی بازدان و گەڕانەوەی کورت بەهۆی کاری با، یان ئاو. (١٣٦)

پ

پەنکریاس Pancreas : ئەو ئەندامەیە کە دەکەوێتە دواوەی گەدە، هەرسە ئەنزیم و هۆرمۆنی ڕێکخستنی پیتێنی ڕێژەی شەکر دروست دەکات.

پیتێنی دەرەکی Eexternal fertilizatio : یەکگرتنی توخمە خانەکانە لە دەرەوەی لەشی مێیەی زیندەوەردا. (٦٠)

پیتێنی ناوەکی Internol ferbilization : پیتانی هێلکەیە بەهۆی سپێرمەوە لە ناو لەشی مێیەی زیندەوەردا. (٦٠)

پرۆتین Protein : گەردێکە پێك دێت لە ترشە ئەمینیەکان پێویستمان پێیەتی بۆ دروست کردنی پێکهاتەی لەش و دووبارە چاك کردنەوەیان بۆ ڕێکخستنی زیندە چالاکیەکانی لەش. (٧٧)

پێکەوەلکاندنی ناووکی Nuclear fusion : یەکگرتنی ناوکی گەردیلە بچووکەکان بۆ پێکهێنانی ناوکێکی گەورەتر وە دەرپەراندنی ووزە. (٢٧٠)

پواز Wedge : ئامێرێکی سادەیە پێك هاتووە لە دوو ڕووی لێژ بەیەکەوە دەجولێن، زۆربەی کات بۆ بڕین بەکاردەهێنرێت. (١٩٧)

پاراستنی خاك Soil Conservation : ڕێگەیەکە بۆ بەپیت ڕاگرتنی خاك ئەوەش بەهۆی پارێزگاری کردنی خاکەکە لە ڕامالین و لە وون کردنی مادده خۆراکیەکەی (١١٦)

پلەی گەرمی Temperature : پێوەرێکە ڕادەی گەرمی یان ساردی شتێك نیشان ئەدات وە بە ووردی بریتی یە لە: پێوانی تێکڕای جووڵە وزەی تەنۆلکەکان لە تەنێکی دیاری کراودا. (٢٢٠)

پشتێنەی هەسارۆکەکان Asteroid belt : ناوچەیەکی کۆمەڵەی خۆرە دەکەوێتە نێوان خولگەی مەریخ و موشتەری هەموو هەسارۆکەکان لەوێدا دەسوڕێنەوە. (١٧٢)

پەرش بوونەوە Seattering : کارلێکی ڕووناکیە لەگەڵ ماددەدا کە دەبێتە هۆی گۆڕینی وزەی ڕووناکیەکە یان ئاراستەی جووڵەکەی یان هەردووکیان پێکەوە. (٢٩٢)

پۆشەرە کۆئەندام Intergumentary : کۆئەندامێکە کە بەرگێکی پارێزەر لە دەرەوەی لەشدا دروست دەکات. (٣٤)

پێکهاتەی خاك Soil structure : ڕیزبەندی دەنکۆڵەکانی خاکە. (١١٣)

پرتەکەری تیشکدەر Pulsar : ئەستێرەیەکی نیوترۆنی گەردە لوولییە بە خێرایی دەخولێتەوە و پرتەی خێرا لە وزەی ڕادیۆی و ڕووناکی دەنێرێ. (١٥٦)

ت

توخمە کرۆمۆسۆم Sex chromosome : یەکێکە لەو جووت کرۆمۆسۆمانەی کە توخمی کەسێك دیاریدەکات. (٢٣)

توورەگەی زراو Gall bladder : ئەندامێکی توورەگەییە، زراوی تیا کۆ دەبێتەوە کە جگەر دروستی دەکات. (٤٧)

تۆماری خزمایەتی (درەختی خێزان) Pedigree : شێوەیەکی هێڵکاریە سیفەتێکی بۆماوەیی خێزانێك نمایش دەکات لە چەند نەوەیەکدا. (٢٤)

توێژ Epidermis : چینێکی ڕووکاری خانەییە کەلەشی گیانەوەر دادەپۆشێ. (٣٥)

توخمە زۆربوون Sexual Reproduction : ئەو زۆر بوونەیە کە توخمە خانەکانی باوان یەك دەگرن و نەوەی سیفەت هاویەش بەرهەم دێنن. (٥٩)

توخمە کانزاییەکان Mineralis : خۆراکە ماددەیەکە پێك دێت لە توخمە کیمیاییەکان کە لەش پێویستی پێیان هەیە لە هەندێك لە کردارەکانیدا. (٧٨)

تفت Base : هەر ئاوێتەیەکە لەکاتی توانەوەی لەئاودا ژمارەی ئایۆنەکانی هایدرۆکسید (OH^-) زۆر بکات. (٢٤٧)

ترش Acid : هەر ئاوێتەیەك کە ژمارەی ئایۆنەکانی هایدرۆنیۆم زۆر بکات لەکاتی توانەوەیان لەئاودا. (٢٤٤)

توانا Power : تێکڕای کاتی بەرێکردنی ئیشە یان گواستنەوەی وزەیە لەیەکەی کاتدا. (١٨٤)

تنراوی خاك Soil texture : جۆری خاك لەسەر بنەمای ڕێژەی قەبارەی ئەو دەنکۆلانەی کە دروستی دەکات. (١١٣)

تیشکدان Radiation : گواستنەوەی وزەیە بە شێوەی شەپۆلە کارۆموگناتیسی یەکان. (٢٧٩)

تێپەڕبوون Transmission : هاتوو چۆی ڕووناکییە یان هەر شێوەیەك لە شێوەکانی ووزە بە ناو ماددەیەکدا. (٢٩٦)

تیشکە چالاکی Radio activity : کردارێکە بە هۆیەوە ناوکێکی ناجێگیر تیشکێکی ناووکی دەردەپەرێنێت. (٢٥٩)

تەپۆلکە Dum : گردێکی بچووکی لمینە بەهۆی باوە نیشتووە، پارێزگاری شێوەکەی دەکات سەرەڕای جووڵەکەی. (١٣٨)

ترشە باران Acid precipitation : باران و بەفر کە برێکی زۆر لە ترشەکانی تێدایە. (١٠٥)

ج

جگەر Liver : گەورەترین ئەندامی لەشە کە زراو دروست دەکات و ژەهرەکان شی‌دەکاتەوە وە شەکری زیادە کۆدەکاتەوە بە شێوەی گلایکۆجین. (٤٧)

جوول Joule : یەکەیەکی نێو دەوڵەتیە بەکار دەهێنرێت بۆ دەربڕین لە وزە وە پارسەنگی بڕی ئەو ئیشەیە کە هێزێکی 1N بەڕێی دەکات وە بە ئاراستەی خۆی لادانی یەك مەتر دەیجولێنێت. (١٨٣)

جووڵە ووزە Kineticenergy : ووزەی تەنێکە لە ئەنجامی جووڵەکەیەوە. (٢٠٥)

جیاوازی شوێن Parallax : گۆڕانی ڕووکەشە لە شوێنی تەنێك کاتێك تەماشا دەکرێت لە شوێنە جیاوازەکانەوە. (١٥٢)

چ

چەوریەکان : خۆراکە ماددەیەکە ووزە کۆدەکاتەوە، یارمەتی لەش دەدات بۆ کۆکردنەوەی هەندێك ڤیتامین. (٧٧)

چووك Penis : ئەندامێکی نێرەیە کە سپێرمەکان دەگوازێتەوە بۆ لەشی مێ‌یە، میز فڕێ دەداتە دەرەوە.(٦٢)

چوستی میکانیکی Mechanical efficiemcy : هێندێکە بە ڕێژەی سەدی دەردەبڕێت، ڕێژەی ئیشی دەستکەوتوو بۆ ئیشی بەرێکراو دەپێوێت وە دەتوانین بیدۆزینەوە بە دابەش کردنی ئیشی دەستکەوتوو لەسەر ئیشی بەرێکراو. (١٩٠)

خ

خوێ Salt : ئاوێتەیەکی ئایۆنیە پێك دێت لە جێ گرتنەوەی کانزایەك بە هایدرۆجینی ترشێك. (٢٥٣)

خزانی زەوی Land Slide : جووڵەیەکی لە ناکاوی کەڤرەکان و خاکە بۆ خوارەوەی لاپاڵێکی لێژ. (١٤١)

خزانی بارستەیی Mass Movement : جووڵەی برگەیەك لە زەوییە بەرەو خوارەوەی لێژیەك (١٤٠)

خاك Soil : تێکەڵەیەکی نەرمە لە پارچەی کەڤرەکان و ماددەی ئەندامی و ئاو و هەوا، یارمەتی گەشەی ڕووەکان دەدات. (١١٢)

خلۆکە Pulley : ئامێرێکی سادەیە پێك هاتووە لە ڕەوروەیەك بە چێوەکەیدا پەتێك یان تەلێك یان زنجیرێك دەڕوات. (١٩٤)

خۆراکە ماددە : ماددەیەکە لەخۆراکدا هەیە و ووزە دابین دەکات، یاخود یارمەتی پێك هاتنی شانەکانی لەش دەدات، وە پێویستیشە بۆ ژیان و گەشە کردن. (٧٦)

د

داو دەرمان Drug : هەر ماددەیەك ببێتە هۆی گۆڕانی باری دەروونی و جەستەیی لە کەسێك دا. (٨٢)

دانەوە Reflection : گەڕانەوەی گورزە رووناکییە لەکاتی بەرکەوتنی بە ڕوویەکی رووناکی گر. (٢٩٠)

ر ڕ

ریخۆڵە باریکە Small intestine : ئەندامێکە دەکەوێتە نێوان گەدە و ریخۆڵە ئەستورەوە، وە بەشی زۆری خۆراك لە ناویدا شی دەبێتەوە، هەروەها هەڵدەستێ بە مژینی زۆربەی ماددە خۆراکیەکان لە خۆراکەوە. (٤٦)

ریخۆڵە ئەستورە Large intestine : گەورەترین و کورترین بەشی ریخۆڵەیە وە ئاو لە خۆراکی هەرس کراو وەر دەگرێتەوە، پاشەڕۆکەکان دەگۆڕێت بۆشێوەیەکی ڕەق. (٤٨)

ڕێ تێچوون Probability : دەرفەتی (هەلی) ڕوودانی ڕووداوێك بە شێوەیەکی دیاری کراو. (١٤)

ڕاهێنانی هەوایی Aerotic exereise : ڕاهێنانێکی لەشە لە هەوای پاك دا دەبێتە هۆی زیاد بوونی چالاکی دڵ و سییەکان، وە باش بەکارهێنانی ئۆکسیجن بۆ لەش. (٢١)

ڕوخسارە بابەت Phenotype : شێوەی دەرەوەی زیندەوەرەکەیە، یان هەر تایبەتێکی تر کە دەربکەوێت لە زیندەوەرەکە. (١٢)

ڕامالین Erosion : کردارێکە لە ڕێگەیەوە کەڤرەکان (تاوێرەکان) داخورانیان بەسەر دێت و پارچەکانیان دەگوێزرێتەوە بۆ شوێنێکی تر. (١١٧)

ڕەورەوە و تەوەرە Wheel and axle : ئامێرێکی سادەیە پێکهاتووە لە دوو تەنی شێوە بازنەیی، پێوەریان جیاوازە ڕەورەوەکە گەورەترە لە تەوەرە. (١٩٥)

ڕووی لێژ Inclined Plane : ئامێرێکی سادەیە پێکهاتووە لە ڕوویەکی راستی لێژ، هەڵگرتنی قورسایی ئاسان ئەکات. (١٩٦)

ڕوون Transparent : سیفەتی ئەو ماددەییە کە ڕێدەدات ڕوناکی بە ناوی دا تێپەڕ بێت. (٢٩٧)

ڕووناکی گر Opaque : سیفەتی ئەو تەنەیە کە نە ڕوونە و نە نیمچە ڕوونە وە ڕێگە بەتێپەڕبوونی ڕووناکی بەناویدا نادات. (٢٩٧)

ڕۆخ Beach : ناوچەیەکە لە هێلی کەنار، پەیدا دەبێت لە ئەنجامی ماددەی نیشتوو بەهۆی شەپۆلەکانی ئاوەوە.

ڕەنووسی هادرۆجینی PH : برێکە بەکاردێت بۆ دەربڕینی ترشێتی یان تفتێتی ڕژێمێکی دیاری کراو. (٢٥١)

ز

زنجیرەی کارلێکی ناووکی Nuclear chain reactio: کارلێکەکانی ناووکە کەرت بوونی یەك لەدوای یەك و بەردەوامە. (٢٦٧)

زێ Vagina : ئەندامی زاوزێی مێینەیە کە دەرەوەی لەش بەمنداڵدان دەگەیەنێت.

زانستی تەندروستی Hygiene : ئەو زانستەیە کە گرنگی دەدات بە تەندروستی و ڕێگاکانی پاراستن. (٩٠)

زەبەلاحی سوور Red giant : ئەستێرەیەکی گەورەیە لە قۆناغە کۆتاییەکانی سووڕی ژیانیدایە ڕەنگی لە سوورەوە نزیکە. (١٥٥)

س

سنووری جیاکردنەوە Divide : ئەو سنوورەیە کە ناوچەکانی بڵاوبوونەوە و تێپەڕ بوونی ئاو لە ڕووبارە ئاراستە جیاوازەکاندا لێك جیا دەکاتەوە. (١٢٦)

سپێرم (تۆو) Sperm : توخمەخانەی نێرەیە. (٥٩)

سیفەتی زاڵ Dominant : سیفەتی بینراوی نەوەی یەکەمە، دوای جووت بوونی باوان کە دوو دژە سیفەتیان هەبێت. (٩)

سیفەتی بەزیو Recessive trait : ئەو سیفەتەیە کە لە نەوەی دووەم دا دەردەکەوێت کە لەنەوەی یەکەمدا دەرنەکەوتبوو، لەکاتی جووت بوونی باوان کە دوو دژە سیفەتیان هەبێت. (٩)

سورێنچك Esophagus : بۆرییەکی درێژی ڕاستە و گەروو بە گەدە دەگەیەنێت. (٤٤)

سفری پەتی Absolute zero : پلەیەکی گەرمی یە وزەی تەنۆلکەکانی لە نزمترین ڕادەدایە (0 k بە پێوەری کلڤن یان بە $-273,16\ C^{o}$ پێوەری سیلیزی). (٢٢٢)

سوودی میکانیکی Mechanical advantage : ژمارەیەکە پێت ڕادەگەیەنێ چەندجار ئامێر هێزەکە زیاد دەکات. (١٨٩)

ساڵی ڕووناکی Light year : ئەو دوورییە کە ڕووناکی لە بۆشاییدا لەیەك ساڵدا دەیبڕێت. (١٥٢)

سووڕی ئاو Water cycle : جووڵەی بەردەوامی ئاو لە زەریاوە بۆ ناو بەرگە هەوا و بۆ ناو وشکانی و پاشان دووبارەگەڕانەوەی بۆ ناو زەریاکان (١٢٥)

ش

شانە Tissue : کۆمەڵە خانەیەکی هاوشێوەن و پێکەوە هەمان فەرمان بەجێ دەهێنن. (٣٠)

شەبەنگی بینراو Spectrum : گورزە ڕەنگێکە لە ئەنجامی تێپەڕبوونی ڕووناکی سپی بە ناوێزەیەکدا دروست دەبێت. (١٤٩)

شەپۆلی کارۆموگناتیسی Electromagnetic : شەپۆلێکە پێك هاتووە لە بورای کارەبایی و بواری موگناتیسی دەلەرنەوە بەشێوەیەکی ئەستوون لەسەر یەکتری. (٢٧٨)

شەبەنگی کارۆموگناتیسی Electromanetic spectrum : مەودای تەواوی شەپۆلە کارۆموگناتیسیەکانە بەهەموو لەرە لەرەکانیەوە یان درێژی شەپۆلەکانیەوە. (٢٨٣)

شکانەوە Refraction : لادانی شەپۆلە کاتێك لەماددەیەکەوە تێپەڕ دەبێت بۆ ماددەیەکی تر بەهۆی گۆڕانی خێرایەکەوە لە ماددەی یەکەم بە گوێرەی خێرایەکەی لە ماددەکەی تردا. (٢٩٣)

شووشتنەوە (شتنەوە) Leaching : لابردنی ئەو بەشەی کەڤرەکان یان خاوەکان یان چینەکان کە دەتوێنەوە، لە ئەنجامی تێپەڕ بوونی ئاو پیایدا.

ڤ

ڤیتامین Vitamin : جۆرێکە لە خۆراکە ماددە کەلەش پێویستی بە بڕێکی کەمی هەیە بۆ پارێزگاری لە تەندروستی و دابین کردنی گەشە. (٧٨)

ک

کاربۆهیدرات Carbohydrates : جۆرێکە لە خۆراکە ماددە کە ووزە دابین دەکات، بریتیە لە شەکر و نیشاستە و ڕیشاڵ. (٧٨)

کرۆمۆسۆمە لێك چووەکان Homologous : ئەو کرۆمۆسۆمانەن هەمان ڕیزبەندی بۆهێڵ و هەمان پێکهاتەیان هەیە. (١٨)

کۆرپەلە Embryo : قۆناغێکی گەشەکردنی مرۆڤە لە مێینە و تا لەدایك بوونی مرۆڤە لە قۆناغی گەشە کردنیەوە هەر لە پیتێن هەتا لە دایك بوون. (٦٦)

کۆئەندامی میز Urinary Sistem : کۆمەڵە ئەندامێکە کەمیز بەرهەم دەهێنن و کۆی دەکەنەوە و فڕێی دەدن. (٥٠)

کۆئەندامی هەرس Digestive system : ئەو ئەندامانەن کە خۆراك هەڵدەوەشێنن بۆ ئەوەی لەش بتوانێت بەکاری بهێنێت. (٤٢)

کارلێکی هاوکێش Neutralization reaction : کارلێکی ترش و تفت بۆ پێکهێنانی خوێ و ئاو گیراوەیەکی هاوکێشە. (٢٥١)

کڕاندن Abrasion : کڕاندنی رووی کەڤرەکان بەکاری میکانیکی کەڤرەکانی تر یان بەکاری دەنکۆڵەکانی لم. (١٣٧،١٠٣)

کەشکاری Weathening : کرداری ووردبوون و شیبوونەوەی مادده کەڤرییەکان بەهۆی کرداره فیزیایی و کیمیاییەکان.

کەشکاری جیاکاری Diffrential weathering : کردارێکە لە ڕێگەیەوە کەڤرەکان کە پتەویان کەمەو نەرمن توانای بەرگریان لە کەشکاری کەوە دادەخورێن وە ئەوانەی کە ڕەق و پتەون دەمێننەوە.

کەشکاری کیمیایی Chemical weathering : کرداری شی بوونەوەی کەڤرەکان لەڕێگەی کارلێکە کیمیاییەکانەوە. (١٠٥)

کەشکاری میکانیکی Meachanical weathering : ووردبوون و پەرت بوونی کەڤرەکان بۆ پارچەی ووردتر بەڕێگەی فیزیاییەوە. (١٠٢)

کەوتنە خوارەوەی کەڤری Rock fall : کۆمەڵێك کەڤری پێکەوە نەبەستراوە کە بەرەوخوارەوەی لێژیەکی زۆر دەگوێزرێتەوە. (١٤١)

کورتەبنەی سپی White dwarf : ئەستێرەیەکی بچووکی گەرمە و کزە و پاشماوەی چەقی ئەستێرەیەکی کۆنە. (١٥٥)

کونی ڕەش Black hole : تەنێکی بارستە زلە و چڕە تا پلەیەك تەنانەت ڕووناکیش ناتوانێت دەرباز بێت لە ڕاکێشانەکەی. (١٥٧)

کلکدار Comet : تەنێکی بچووکە لەسەهۆل و تاوێر و تۆزی بۆشایی پێك هاتووە بەدوای خولگەیی ئەهلیجی دەکەوێت بەدەوری خۆردا و گاز و تۆز دەنرێت بەشێوەی کلك کاتێك کە لە نزیکی خۆرەوە تێپەردەبێت. (١٧١)

کەمە دابەش بوون Meiosis : کردارێکی دابەش بوونی خانەیە کە ژمارەی کرۆمۆسۆمەکان تێدا کەم دەبێتەوە بۆ نیوەی ژمارەی بنەرەتی، کەدوو دابەش بوونی ناووك دەگرێتەوە و دەبێتە هۆی بەرهەم هێنانی توخمە خانەکان. (١٢)

کوگای باران Water shed : ناوچەیەکە لە ووشکانی کە ئاوی ئاوەڕۆی سەر زەوی بەشێوەی سیستمێکی دیاریکراو تێپەڕ دەکات. (١٢٦)

کەڤری بن Bedrock : ئەو چینە بەردینەی دەکەوێتە بن خاك. (١١٢)

کەڤری دایك Parentrock : ئەو پێکهاتووە کەڤرە (تاوێرە)ی کە سەرچاوەی دروست بوونی خاکە. (١١٢)

گ

گۆڕانی وزە Energy conversion : گۆڕانی وزەیە لە شێوەیەك بۆ شێوەیەکی تر. (٢٠٩)

گەرمی Heat : ئەو وزەیەیە کە لە نێوان تەنەکاندا دەگوێزرێتەوە بەهۆی جیاوازی پلەی گەرمیانەوە. (٢٢٦)

گەیەنەری گەرمی Thermal Conductor : ماددەیەکە دەتوانرێ وزەی گەرمی بەناویدا بگوێزرێتەوە بە شێوەی گەرمی. (٢٢٩)

گورچیلە Kidney : لە لەش دا دوو گورچیلە هەیە گورچیلەش ئەندامێکی پاڵاوتەکەری ئاو و پاشەڕۆکانە لە خوێن و ماددەکان بە شێوەی میز فڕێی دەداتە دەرەوە. (٥١)

گون Testis : ئەندامێکی زاوزێی یەکەمیە وە فرمانی دروستکردنی سپێرم و گونە هۆرمۆنە. (١٦٢)

گەدە Stomach : ئەندامێکی هەرسە و شێوەیەکی تورەکەیی هەیە و دەکەوێتە نێوان سورێنچك و ریخوڵە باریکەوە، خۆراك هەڵدەوەشێنێ و دەیگۆڕێت بۆ شلەیەك بەهۆی کاریگەری ماسوولکەکان ، ئەنزیمەکان و ترشەکانی گەدەوە.

گەرمی تایبەتی Specific heat : بڕی گەرمی پێویستە بۆ بەرزکردنەوەی پلەی گەرمی یەکەی بارستایی لە ماددەیەك بە بڕی 1C بە جێگیر بوونی پەستان. (٢٣١)

گەلە ئەستێرە: Galaxies : کۆمەڵێك لە ئەستێرە و تۆز و گازەکانە کە ڕاکێشان هەمووی بەیەکەوە دەبەستێتەوە. (١٥٨)

ل

لێکردنەوە Deflation : جۆرێك لە جۆرەکانی ڕامالَین بەهۆی باوە کاتێك روو دەدات کە بایەکی بەهێز دەنکۆڵەکانی خاکێکی ووشك لەیەکتر جیادەکاتەوە. (١٣٧)

لق Tributary : جۆگەیەکی ئاوی یە دەرژێتە ناو دەریاچەیەك یان (جۆگەیەك) یان (رووبارێك)ی گەورەتر. (١٢٦)

م

ماندوێتی Stress : وەڵام دانەوەیەکی جەستەیی یان عەقلیە بۆ پەستانێك. (٩٢)

منداڵدان Uterus : ئەندامێکی مێیە ماسولکەیی بۆشە، کە هێلکەی پیتێنراوی تێدا دەچەقێت و کۆرپەلەش تیایدا گەشە دەکات. (٦٣)

ن

ناتوخمە زۆربوون Asexual Reproduction : ئەو زۆر بوونەیە کە توخمە خانەکان یەك ناگرن تیایدا، کە یەك باوان نەوەی هاوشێوەی بۆ ماوەی خۆی دەخاتەوە. (٥٨)

ناوکە پەتك Umbilical Cord : ئەو پێکهاتوەیە کە کۆرپەلە دەبەستێت بە وێلاشەوە.

نەخۆشی نادرمی Non infectious disease : نەخۆشیەکە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر نا گوازرێتەوە. (٨٦)

نەخۆشی درمی Infectioin disease : نەخۆشیەکە هۆیەکەی زیندەوەرێکی ترە دەگوازرێتەوە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی دیکە. (٨٦)

نەفرۆن Nephron : یەکەی پێك هاتنی گورچیلەیەکە هەڵدەستێت بە پاڵاوتنی خوێن. (٥١)

نیوە تەمەن Half Life : کاتی پێویستە بۆ ئەوەی نیوەی نموونەیەکی تیشکدەر تیشکە شی بوونەوەی بەسەردا بێت. (٢٦٣)

ناسەرەوە Indicatar : ڕەنگەکەی دەگۆڕێت بەپێی ژمارەی هایدرۆجینی PH. (٢٤٥)

نیکۆتین Nicotine : ماددەیەکی کیمیایی ژەهراوییە و ئالودە دەبێت وە لە توتندا هەیە وە یەکێکە لە ماددە سەرەرەکییەکان کە هاوبەشە لە کاریگەرە زیان بەخشەکانی جگەرەکێشان. (٨٣)

ناووکە کەرت بوون Nuclear fission : کەرت بوونی ناوکی گەردیلەیەکی گەورە بۆ دوو ناووك یان زیاتر. لە ئەنجامدا نیوترۆنی زیادە ووزە بەرهەم دێت.

نوێڵ Lever : ئامێرێکی سادەیە پێك هاتووە لە باسکێك جێگیر دەبێت لەسەر خاڵێکی نەگۆڕ پێی دەووترێت خاڵی ڕاگیربوون. (١٩٣)

نەگەیەنەری گەرمی Thermal insulators : ئەو ماددەیەیە کە ڕێگا نادات بەگواستنەوەی وزەی گەرمی بە شێوەیەکی باش. (٢٢٩)

نەیزەك Meteoroid : تەنێکی ئاوێری بچووکە تا ڕادەیەك و لە بۆشاییدا دەجووڵێت. (١٧٣)

نیمچە ڕوون Translucent : سیفەتی ئەو ماددەیە کەڕێ دەدات بە ڕووناکی تێپەربێت. بەلام ڕێ نادات وێنەیەکی ئاشکرا تێپەربێت. (٢٩٧)

نوێ بوونەوەی مەزن Super Nova : تەقینەوەیەکی زۆر گەورەیە دەبێتە هۆی روخانی ئەستێرەیەکی بارستە زل و چینە دەرەکیەکانی فڕێ دەداتە بۆشایی ئاسمان. (١٥٦)

هـ

هێلکە Egg : توخمە خانەیەکە مێیە دروستی دەکات. (٥٩)

هاوسەنگی ناوەوە Home Stasis : پاراستنی ژینگەی ناوەکی لەش بە شێوەیەکی جێگیر. (٣٠)

هێلکەدان Ovary : ئەندامێکە لە کۆئەندامی زاوزێی مێیەی گیانەوەران کە هێلکە بەرهەم دەهێنێت. (٦٣)

هۆکاری نەخۆشی (نەخۆشخەر) Pathogen : ووردبینە زیندەوەرێکە یان زیندەوەرێکی ترە یان پاڵاوتەیەکە یان پرۆتینێکە وە دەبێتە هۆی نەخۆشی. (٨٦)

هەڵگرتن Convection : گواستنەوەی ووزەی گەرمییە بەهۆی سوڕانەوە یان جوولەی شلەیەك یان گازێك. (٢٢٩)

هەیڤ Satellites : تەنێکی ئاسمانیە سروشتیە یان دەستکردە بە دەوری هەسارەیەکدا دەخولێتەوە (١٦٨).

هەسارۆکە Asteroids : تەنێکی کەڤری بچووکە دەسوڕێتەوە بەدەوری خۆردا. هەندێ جار سوڕانەوەی لە پشتێنەیەکدایە کە دەکەوێتە نێوان خولگەی مەریخ و موشتەریدا. (١٧٢)

هەڵمژین Absorpation : لە بینایی یەکاندا مانای گواستنەوەی وزەی ڕووناکی یە بۆ تەنۆلکەکانی ماددەیەك. (٢٩٢)

هێڵی کەنار Shore Line : سنووری نێوان ووشکانی و گۆمێکی ئاوییە. (١٣٠)

هیومەس (دبال) Humus : ماددەیەکی ئەندامی ڕەنگ ڕەشە کە لەخاکدا هەیە، لە ئەنجامی شیبوونەوەی پاشماوەی ڕووەك و گیانەوەر پەیدا دەبێت. (١١٤) .

و

وات Watt : یەکەیەکی نێو دەوڵەتیە بەکاردەهێنرێت بۆ پێوانی توانا، وات یەکسانە بە جوول بۆ هەرچرکەیەك هێماکەی (Watt). (١٨٤)

وێلاش Placenta : ئەندامێکە بەشێکی لە کۆرپەلەدایە و بەشەکەی تری لە دایکدایەوە بەهۆیەوە ئاڵوگۆری ماددەکان دەبێت لە نێنوان کۆرپەلە و دایکدا. (٦٧)

وزەی میکانیکی Mechanical energy : بریتییە لە بڕی ئەو ئیشەی کە تەنێك دەتوانێت بەڕێی بکات بەهۆی جووڵە وزە و ماتە وزەکەی (٢٠٧).

وزە Energy : توانای بەرێکردنی ئیشە. (٢٠٤)

وزەی گەرمی Thermal Energy : ئەو جووڵە وزەیەیە کە تەنۆلکەکانی ماددە هەیەتی. (٢٢٧)

ی

یەکەی گەردوونی Astronomical unit : تێکرای دووری‌یە لە نێوان زەوی و خۆردا واتە نزیکەی (١٥٠) ملیۆن کیلۆمەترە هێمایی (Au) وە. (١٦٥)

یاسای پاراستنی وزە
Low of conservation of energy : دەقی ئەم یاسایە وزە نابێت سەر لەنوێ ولە هیچەوە دروست بکرێتەوە وە لەناو ناچێت بەڵام دەتوانرێ لە شێوەیەکەوە بۆ شێوەیەکی تر بگۆڕێت. (٢١٣)

فەرهەنگۆکی زیندەزانی

پۆلەکانی ١٠، ١١، ١٢ی زانستی

زاراوەکان

ئـ

ئەدینوسینی سێ فۆسفەیتی ATP Adenosine triphosphate گەردێکە لە هەموو خانەکانی زیندەوەردا لە کردارەکانی زیندەپاڵدا ، وەکو سەرچاوەیەکی وزە کاردەکات.(33)

ئەکتین Actin یەکێکە لە دوو پرۆتینی دەزوولەیی لە ماسولکە خانەدا کە کار بۆ گرژبوون دەکات. (57)

ئەنزیم Enzyme هاندەرێکە، زۆربەی جار لە سیستمی زیندەوەردا پرۆتینە. (28)

ئایزۆمیر Isomer یەکێکە لە دوو ئاوێتە یان ژمارەیەک لە ئاوێتە لە پێکهاتنی گەردیدا جیاوازن نەک لە پێکهاتودا. (34)

ئەندام Organ زۆر جۆر لە شانەکانی لەشە، پێکەوە فرمانێکی دیاریکراو بەجێ دەهێنن. (64)

ئەندامۆچکە Organelle یەکێکە لەو تەنە پێکهاتوانەی لە سایتۆپلازمدا هەن، فرمانی تایبەتی هەیە ولە خانە ناووک ڕاستەقینەکاندا هەیە. (49)

ئاوێتەی ئەندامی Organic compound ئاوێتەیەکە، سەرچاوەکەی زیندەوەرانە و کاربۆنی تێدایە. (31)

ئاوێتەی دووەمی Secondary Compound ماددەیەکی ژەهراوییە، بۆن وتامی ناخۆشە، ڕووەکەکان دروستی دەکەن وەک میکانزمێك بۆ خۆپاراستن. (117)

ئاستی خۆراکە Trophic level پێدا ڕۆیشتنی ئاستی خۆراکە لە سیستمی ژینگەیی دیاریکراو. (134)

ئاوی ژێر زەوی Ground Water ئاوە لە ژێر خاک یان لەناو پێکهاتەی تاوێرە کوندارەکاندا.(137)

ب

بیردۆز Theory شێوگێکی فراوان و گشتگیرە بۆ ئەو بڕوایەی کە بە ڕاستەقینە دادەنرێن و پاڵپشت کراوە بە بەڵگەی کرداری پەیدابوو لە تاقیکردنەوەی ژمارەیەک گریمانەی پەیوەندیدار لەگەڵ یەکدا.(15)

بیردۆزی خانە Cell Theory ئەو بیردۆزەیە کە دەڵێن هەموو زیندەوەران لە خانەکان پێك دێن، وخانەکانیش بریتین لە یەکە بنچینەییەکانی زیندەوەران، وئەو خانانەش هەر لە دابەشبوونی خانەی پێش خۆیانەوە پەیدا دەبن. (47)

بنچینە ماددە Substrate بەشێکە یان ماددەیەکە یان توخمێکە کارلێك دەکات لە هەر کارلێکێکدا کە ئەنزیم هاندەری بێت (36)

بەندی هایدرۆجینی Hydrogen bond بەندێکی کیمیایی بێ هێزە لە نێوان گەردیلەی هایدرۆجین لە گەردێکدا ولە نێوان ئاوچەیەکی دیکە کە بارگەی سالب بێت لە گەردێکی دیدا. (29)

بەرهەمی سەرەتایی گشتگیر Gross Primary Productivity ڕێژەی بەرهەم هێنانی وزەیە لە سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراودا. (131)

بەرهەمی سەرەتایی پوخت Net Primary Productivity ڕێژەی کەڵەکەبوونی بارستەی زیندەییە لە سیستمێکی ژینگەیی ناسراودا.(132)

بڵاوبوونەوە Dispersion دابەش بوونی جوگرافی تاکەکانە لە ناو کۆمەڵە زیندەییەکاندا (104)

بەکتریای نایترۆجین چەسپێن Nitrogen fixing bacteria ئەو بەکتریاییە کە دەژێت لە ناوڕەگی ڕووەکە پاقلەییەکان (کەلوەکان) کە نایترۆجینی هەوا دەگۆڕێت بۆ ئەمۆنیا (NH_3) (140)

بەدوابیەکداهاتن Succession ئاڵوگۆڕی بەدواداهاتنی چاوەڕێکراو بۆ کۆمەڵانی زیندەیی لە سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراودا. (123)

بەدوابیەکداهاتنی سەرەتایی Primary Succession کرداری ئاڵوگۆڕی بەدواداهاتنە بۆ کۆمەڵانی زیندەیی لە ناوچەیەکدا کە پێشتر بەخێوکەر نەبووە (123)

بەدوابیەکداهاتنی دووەمیە Secondary Succession کرداری ئاڵوگۆڕی بە دواداهاتنی کۆمەڵانی زیندەیی لە نیشتگەیەك تووشی تێکدان بووە (123)

یەکەی بنەرەتی Base unit یەکێکە لە حەوت یەکەی بنچینەکانی کردارەکانی پێوانەیی تایبەت بە پێوری جیهانی کە وەسفی درێژی وکێش وکات وبڕەکانی دیکە دەکات. (19)

بیابان Desert ناوچەیەکە تێکڕای بارانبارین تێیدا لەساڵێکدا لە 25 cm کەمترە. (144)

بەهای ناسوودمەندی Nonutilitarian value بە های خۆیی هەمەجۆری لە زیندەوەران دا بە بێ گوێ دانە هەر بەکارهێنانێك بۆی لە لای مرۆڤ یان هەر بەهایەکی ئابووری. (162)

بەهای سوودمەندی Utilitarian Value ڕێگەیەکە بۆ پێکەوە بەستنی گرنگی هەمەجۆری لە زیندەوەراندا بە سوودەکانی ئابوورییەوە کە هەمەجۆری بۆ زیندەوەران و بۆ خەڵك دابینیان دەکات. (162)

بارستەی زیندەیی Biomass کێشی وشکی ماددە ئەندامییەکانە لە سیستمێکی زیندەیی دیاردا. (131)

بەئامۆنیاکردن Ammonification بەرهەم هێنانی ئاوێتەکانی ئەمۆنیایە لە ناو سوڕی نایترۆجیندا. (140)

بۆشایی Vacuole ئەندامۆچکە یەکە پڕە لە شلە کە ئەنزیمەکان یان پاشماوەکانی زیندەگۆڕان لە خانەی ڕووەکیدا کۆدەکاتەوە. (60)

پ

پۆپنە Cristae لۆچێکە لە پەردەی ناوەوەی مایتۆکۆندریا. (54)

پەردەی خانە Cell membrane جووتە چینێکی چەوری پرۆتینیە، سنوری دەرەوەی خانە پێك دەهێنێت. (50)

پێوەری ژمارەی هایدرۆجین pH scale مەودای ڕەنوسە بەرێگەیەکی بڕی یەکەکانی خەستی ڕێژەیی ئایۆنەکانی هایدرۆجین وئایۆنەکانی هایدرۆکسید لە گیراوەیەکی دیاریکراودا دەردەبڕێت. (27)

پەیکەری خانە Cytoskeleton تۆڕێکی درێژ لە دەزوە پرۆتینیەکان لە ناو سایتۆپلازمدا، یارمەتی پاراستنی شێوەو قەبارەی خانەی ناووك ڕاستەقینە دەدەن. (57)

پرۆتین Protein ئاوێتەیەکی ئەندامییە لە یەك زنجیرە یان زیاتر لە فرە پیپتیدەکان پێك دێت، کە ئەویش لە ترشە ئەمینیەکان پێکهاتوە (35)

پرۆتینی چێوەیی Peripheral Protein پرۆتینی بەستراوە بە ڕووی ناوەوە یان دەرەوەی پەردەی خانەوە. (52)

پ

پرۆتینی نقوومبوو Integral Protein ئەو پرۆتینەیە کە لە ناوجووتە چینی پەردەی خانەدایە. (52)

پلاستید Plastid ئەندامۆچکەیە کە لە خانەکانی ڕووەکدا، نیشاستە یان چەوری یان بۆیەکانی تێدایە. (61)

پێکەوە نووسان Cohesion هێزی کێشکردنی نێوان ماددەکانە لە جۆرە جیاوازەکاندا. (29)

بەیەکدالکان Adhesion کێشکردنە لە نێوان گەردەکانی یەك جۆردا. (29)

پێتیدە بەند Peptide bond هاوبەشە بەندە لە نێوان دوو ترشی ئەمینیدا. (36)

پەڕینەوە Crossing-over گۆڕینەوەی بۆهێڵەکانە لە نێوان بەشەگونجاوەکانی کرۆمۆسۆمە لێکچووەکان لە ماوەی کەمە دابەشبووندا. (80)

پێکهاتەی تەمەنی Age structure دابەش کردنی تاکەکانە بەسەر تەمەنە جیاوازەکاندا لە کۆمەڵەی زیندەیی. (106)

پەڕێنەر Pollinator گیانەوەرێکە دەنکە هەڵاڵەکان دەگوازێتەوە، وەك مێرووەکان وباڵندەکان وشەمشەمە کوێرە لە ڕووەکێکەوە بۆ ڕووەکێکی دیکە. (119)

ت

ترشی ئەمینی Amino acid ترشێکی کاربۆکسیلیە لەگەڵ کۆمەڵەی فرمانی ئەمینی، یەکێکە لە بیست یەکەی پێکهاتنی پرۆتینەکان. (35)

ترشەچەوری Fatty acid یەکەی پێکهاتنە، بەشێك لە زۆربەی چەوریەکان پێك دەهێنێت. (37)

تایبەتەموویین Capillarity کارلێکی ڕووی شلەیەکە لەگەڵ ماددەیەکی ڕەقدا وڕێ بەسەرکەوتنی ئاو دەدات لە ناولولەیەکی تەسکدا. (30)

تاقیکردنەوەی کۆنترۆڵکراو Controlled experiment تاقیکردنەوەی گۆڕانکارییەکانە بە هۆی بەکارهێنانی بەراوردکردنەوەلە نێوان کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو وکۆمەڵەی تاقیکراودا.(13)

توخمە زۆربوون Sexual reproduction بەرهەمهێنانی زیندەوەرانە لە ڕێگەی یەکگرتنی بۆ ماوە ماددەکان کە لە دوو زیندەوەرەوەدێن، کە هەردوو باوان دەنوێنین. (82)

تاکەشەکر Monosaccharide شەکری سادەیە وەکو فرەکتۆز وگلوکۆز. (34)

تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمی Haploid تەنها یەك کرۆمۆسۆمی لەهەر جووتە کرۆمۆسۆمێکی لێکچووەوە هەیە. (73)

توانای گەورەکردن Power of magnification هۆکاری گەورەکردنە. (18)

توخمەکرۆمۆسۆم Sex chromosome کرۆمۆسۆمێکە توخم دیاریدەکات. (72)

تایگا Taiga هەرێمێکی زیندەییە بۆ دارستان کە بە درەختە هەمیشە سەوزەکانەوە دەناسرێتەوە قووچەکەکان هەڵدەگرن. (143)

تۆڕی خۆراك Food web زنجیرە خۆراکیە بە ناویەکدا چووەکانە لە سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراودا. (135)

توانای بەخێو کردن Carrying capacity ژمارەی تاکەکانی جۆرێکی زیندەوەرانە کە لە لایەن سیستمێکی ژینگەییەوە بە خێو دەکرێن. (107)

تەندرا Tundra هەرێمی ڕووەکە کورتەکان، کە پشتێنەیەکی لێك نەبچراو بەناو ئەمریکای باکوور وئەوروپا وئاسیادا دروست دەکات. (142)

تێکئاڵان Synapsis جووتبونی کرۆمۆسۆمە لێکچووەکانە لە ماوەی کەمەدابەشبوون. (79)

ج

جەمسەرە تەن Polar body یەکێکە لەو سێ خانە بچووکەی دروست دەبن وفەرامۆش دەکرێن لە کاتی کەمەدابەشبووندا کە دەبێتە هۆی پەیدابوونی هێلکە کە تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمە. (82)

جیاوازبوونی خانە Cell differentiation کردارێکە تێیدا خانەکانی زیندەوەری فرەخانە لە کاتی قۆناغی گەشەیدا تایبەتمەند دەبن. (7)

جیاکردنەوە Resolution توانای وردبینە بۆ دەرخستنی وردەکاری. (17)

جووتە شەکر Disaccharide شەکرێکە لە دوو تاکە شەکر پێکدێت. (35)

جووت بوونی ناوەوە Inbreeding زاوزێکردنی نێوان خزمانە. (108)

جۆری زیندەوەری بەرپلاو Pioneer species یەکەمین جۆری زیندەوەرانە کە لە نیشتگەیەکی زیندەیی نوێدا نیشتەجێ دەبن. (123)

جووتەپیتید Dipeptide لە دوو ترشی ئەمینی پێکدێت کە کیمیاییانە پێکەوە بەستراون. (36)

جووت کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمی Diploid خانە یەکە هەموو جووتە کرۆمۆسۆمە لێکچووەکانی تێدایە. (73)

چ

چەوری lipid ئاوێتەیەکی ئەندامییە لە ئاودا ناتوێتەوە وەك بەزوستیرۆیدەکان. (37)

چەوری فسفۆرکراو Phospholipid چەوری ئاڵۆزە، فسفۆر لە پێکهاتنیدا هەیە، لە دوو ترشی چەوری پێك دێت نەك سێ، وبەهۆی گەردێکی گلیسرۆڵەوە پێکەوە بەستراون.(38)

چوارینە Tetrad کۆمەڵە دوو کرۆمۆسۆمە لێکچووەکانن، کە هەر یەکێك لە دوو کرۆمۆسۆمەکە دوو کرۆماتیدی هەیە لەماوەی کەمەدابەشبووندا دەردەکەون(79)

چەسپاندنی نایترۆجین Nitrogen fixation کردارێکە تیایدا گازی نایترۆجینی هەوا دەگۆڕێت بۆ ئامۆنیا (NH_3). (140)

چینی بەستەڵەکی هەمیشەیی Permafrost لە تەندرادایە و بریتییە لە چینێکی زەوی بەستەڵەکی هەمیشەیی. (142)

چڕی کۆمەڵەی زیندەیی Population density ژمارەی تاکەکانی کۆمەڵە زیندەییە لە ناوچەیەکی دیاریکراو ولە کاتێکی دیاریکراودا. (104)

چەماوەی مانەوە لە ژیاندا Survivorship curve وێنەیەکی داتاییە بۆ ڕوونکردنەوەی ڕێژەی مردوەکان لە جۆرێکی زیندەوەراندا. (106)

چەماوەی بەرگەگرتن Tolerance curve وێنەیەکی داتاییە بۆ بەرگەگرتنی زیندەوەر لە بەرامبەر ڕادەی گۆڕانێکی دیاریکراو لە نیشتگەی زیندەیدا. (95)

چەوری هۆگری ئاوە hydrophilic مەبەست، کێشکردنی گەردی ئاوە. (37)

خ

خۆنەژێن Heterotroph زیندەوەرێکە گەردە خۆراکیە ئەندامیەکانی لە ڕێی خواردنی زیندەوەرانی دیکە یان بەرهەمەکانیانەوە دەستدەکەوێت. (6)

خۆژێن Autotroph ئەو زیندەوەرەیە کە وزە بەکار دەهێنێت بۆ بەرهەمهێنانی گەردە ئەندامیەکان لە گەردە نا ئەندامیەکانەوە. (6)

خانە Cell یەکەی فرمان و پێکهاتنە، بە پەردە دەور دراوە وبە یەکەی بنچینەیی ژیان دادەنرێت. (47)

خ

خانەپەڕە Cell plate پەردەیەکە رووەکە خانە پەیدابووەکان لە دابەشبوونی ئاساییدا لێکجیادەکاتەوە. (77)

خانە خوێ Host خانەیەکە یان زیندەوەرێکە کە زیندەوەرێکی مشەخۆر خۆراکی لێ وەردەگرێت. (117)

د

دیواری خانە Cell wall پێکهاتەیەکی نا زیندووە دەوری خانەکانی رووەك وکەڕووەکان و زۆر لە پێشەنگی و زۆربەی بەکتریاکان دەدات. (59)

دابەشکردنی سەربەخۆ Independent assortment دابەش کردنێکی هەرەمەکی کرۆمۆسۆمە لێکچووەکان لەگەڵ بۆهێلەکانیان بەسەر گەمیتەکاندا لە ماوەی کەمە دابەشبووندا. (80)

دابەشبوونی ئاسایی Mitosis دابەشبوونی ناووکیە لە خانە ناووك ڕاستەقینەکاندا. (74)

دابەشبوونی سایتۆپلازمی Cytokinesis دابەشبوونی بری سایتۆپلازمە لە یەك خانەوە بۆ دوو خانەی نوێ. (75)

دەزگای گۆلجی Golgi apparatus کۆمەڵێك پەردەن لە خانە ناووك ڕاستەقینەکان ، ڕادەبن بەرێك کردنەوەی ئەو پرۆتینانەی کە خانە بۆ دەرەوەیان دەنێرێت. (56)

دەریاچەی کەم خۆراك Oligotrophic lake دەریاچەیەکە خۆراکی تێدا کەمە. (152)

دەریاچەی فرە خۆراك Eutrophic Lake دەریاچەیەکە خۆراکی تێدا زۆرە. (152)

دابەشکردنی داهات Resource partitioning لە نێوان جۆرە لێکچووەکانی زیندەوەردا شێوازێك لە بەکارهێنانی داهات هەیە جۆرێك لە زیندەوەر بەکارهێنانی داهاتە هاوبەشەکانە تیایدا کەم دەکاتەوە. (118)

دارستانی باراناوی کەمەرەیی Tropical rain forest هەرێمێکە دەکەوێتە نزیك هێڵی کەمەرەیی، جیادەکرێت بە بڕێکی زۆر لە باران وە رووناکی ڕۆژ. (145)

دارستانی گەڵاوەریوی ناووهەوا فێنکەکان Temperate deciduous forest دارستانێکە گەڵای درەختەکانی لە وەرزی پایزدا دەوەرێت. (143)

ڕ

ڕیشاڵی تەشیلە Spindle fiber یەکێکە لە وردە بۆریچکەکان کە بەناو خانە ناووك ڕاستەقینەکاندا درێژدەبێتەوە لە کاتی دابەش بوونی خانەدا، وبەشداری لە گواستنەوەی کرۆمۆسۆمەکاندا دەکات.(57)

ڕۆشنەپێکهاتن Photosynthesis گۆڕینی تیشکە وزەیە بۆ کیمیکە وزە کە لە ئاوێتە ئەندامیەکاندا کۆدەکرێتەوە. (6)

ڕایبۆسۆم Ribosome ئەندامۆچکەیەکە، لە دروست کردنی پرۆتیندا کاردەکات. (55)

ڕاهاتنی ژینگەیی Acclimation کرداری خۆڕاگرتنی زیندەوەرە بەرامبەر خۆراکێکی نا زیندوو. (96)

ڕێژەی لەدایك بوون Birth rate ژمارەی ئەو تاکانەیە کە لە ماوەیەکی دیاریکراودا لە دایك دەبن. (105)

ڕێژەی مردن Death/ Mortality rate ژمارەی ئەو تاکانەیە کە لە ماوەیەکی دیاریکراودا دەمرن. (105)

ڕێگەی ژیانی ڕاوچی کۆکەرەوە Hunter- gatherer life style شێوازێکی ژیانی کۆچەرایەتییە کە خواردن لە ڕێگەی ڕاوکردنی گیانەوەران و چنینی بەری ڕووەکەکانی چۆڵەوانی وبەرهەمەکانی گیانەوەرانی لوول پێچی دەریاییەوە دەست دەکەوێت. (109)

ز

زیندەچالاکی Metabolism تێکرای کیمیکە کردارەکانی زیندەوەرانە. (6)

زۆربوون Reproduction پەیداکردنی زیندەوەرە نوێیەکانە. (7)

زیندەوەری تاك خانە Unicelluar organism زیندەوەرێکە لە یەك خانە پێکهاتووە.(5)

زیندەوەری ناووك سەرەتایی Prokaryote زیندەوەری تاك خانەیە ناووك ئەندامۆچکەی بە پەردە داپۆشراوی نیە. (50)

زیندەوەری فرەخانە Multicellular organism زیندەوەرێکە لە یەك خانە زیاتر پێکهاتوە. (5)

زنجیرەی خۆراك Food chain ڕێبازێکە بە زیندەوەرە بەرهەمهێنەکان دەست پێ دەکات کە بە ناویدا گواستنەوەی وزە لە ئاستێکی خۆراکییەوە بۆ ئاستی خۆراکی دیکە ڕوو دەدات. (134)

زیندەزانی زیندووکردنەوەی سیستەمە ژینگەییەکان Restoration biology ئەو زانستەیە کە تیایدا گۆڕانکاریە سەرەکیەکانی ناو سیستەمە ژینگەییەکانی تێدا ڕەنگ دەداتەوە، وڕادەبێت بە گەڕاندنەوەی پێکهاتووە ون بوەکان بۆ ناو سیستەمی ژینگەیی. (163)

زیندەزانی پاراستنی زیندەوەران Conservation biology لقێکە لە زیندەزانی گرنگی دەداتە پاراستنی فرە جۆری ژینگەیی لە ناوچە سروشتیەکاندا. (163)

زیندەوەری ناتایبەتمەند Generalist جۆرێکە لە شێوازە زیندەییە فراوانەکان، کە دەتوانێت بەرگەی مەودایەکی فراوانی بارەکان بگرێت وە دەتوانێت زۆر جۆر لە داهاتەکان بەکار بهێنێت. (98)

زیندەوەری تایبەتمەند Specialist جۆرێکە لە زیندەوەرانی خاوەن شێوازی ژیانی بەرتەنگ، دەتوانێت بەرگەی مەودایەکی بەرتەنگی بارەکان بگرێت ودەتوانێت کەم لە داهاتەکان بەکاربهێنێت. (98)

زیندەوەری گونجاو Conformer زیندەوەرێکە کارناکاتە ڕاستکردنەوەی دەوروبەرە ژینگەییە ناوەکیەکەی. (96)

زیندەوەری شیکەرەوە Decomposer زیندەرێکە خواردنی خۆی لە گیانەوەران و ڕووەکە مردووەکانەوە دەست دەکەوێت. (133)

زیندەبەرگ Biosphere توێکڵی زەوی و ئەوەی دەوری دەدات کە زیندەوەرانی تێدایە. (89)

زیندەوەری بەکارهێن Consumer زیندەوەری خۆنەژێنن وزەیان لەو گەردە ئەندامیانە دەست دەکەوێت کە زیندەوەرانی دیکە دروستی دەکەن. (132)

زیندەوەری بەرهەم هێن Producer زیندەوری خۆژێنە، وزە دەمژێت بۆ دروستکردنی گەردە ئەندامیەکان(131) .

زیندەوەری ڕێکخەر Regulator ئەو زیندەوەرەیە وزە بەکاردەهێنێت بۆ کۆنترۆڵکردنی دەوروبەری ژینگەیی ناوەوەی(96)

زیندەوەری گەندە خۆر Detritivore زیندەوەری بەکارهێنە لەسەر ڕووەك و گیانەوەرە مردووەکان دەژی. (133)

ژ

ژینگە زانی Ecology لێکۆڵینەوەی پەیوەندی نێوان زیندەوەران و دەوروبەری ژینگەیی (89)

ژ

ژینگە زانی شارەکان Urban ecology بوارێکی زانستی دەوروبەری ژینگەیی نوێیە کە تیایدا مرۆڤ تووشی زیاد بوونی هەمە جۆری زیندەوەران دەبێت لە پەرەسەندوترین ناوچەکاندا. (167)

س

سایلۆکۆید Thylakoid تورەکەیەکی پەردەیی تەختە لە ناو سەوزە پلاستید دایە، کە زۆربەی پێکهاتووەکانی بەستراوە بە کارلێکەکانی ڕۆشنە پێکهاتنەوە. (61)

سەوزە پلاستید Chloroplast پلاستیدێکە کلۆرۆفیلی تێدایە کە شوێنی ئەنجامدانی ڕۆشنە پێکهاتنە. (61)

سوڕی خانە Cell cycle ئەو قۆناغانەن کە خانە لە ماوەی ژیانیدا پێدا تێدەپەڕێت و دابەشبوونی خانە ونێوانە قۆناغ دەگرێتەوە. (75)

سپێرماتید Spermatid خانەیەکە نیوەی ژمارەی کرۆمۆسۆمەکانی تێدایە، دوای کەمە دابەشبوون دەگۆڕێت بۆ تۆو (سپێرم). (82)

سیترۆید Steroid چەورییە، گەردەکەی لە چوار ئەلقەی کاربۆنی پێکدێت. (39)

سیستمی جیهانی بۆ یەکەکان SI پێوەری زانستی یەبۆ کردارە پێوانەییەکان کە پشت بە کۆمەڵێك لە یەکەکان دەبەستێت کە وەسفی درێژی وکێش وکات وسیفەتی دیکە دەکەن.(19)

سایتۆپلازم Cytoplasm ناوچەیەکی خانەیە، لە نێوان پەردەی خانەو ناووکدا لە سایتۆسۆل و ئەندامۆچکەکان پێکدێت. (53)

سایتۆسۆل Cytosol شلەیەکی ئاوی لینجە، ئەندامۆچکەکانی تێدا دەجولێن لە نێوان پەردەی خانەدا. (53)

سوودگۆڕکێ Mutualism شێوازێکی هاوگوزەرانیە دوو زیندەوەر پێکەوە سوود لەیەك دەبینن لە ژیانە هاوبەشەکەیاندا. (118)

سوڕی کاربۆن Carbon cycle کردارێکە تیایدا کاربۆن بەناو بەرگی زیندەییدا دەسوڕێتەوە. (138)

سوڕی ئاو Water Cycle گواستنەوەی ئاوە لە نێوان زەوی وهەواو بارستەکانی ئاودا. (137)

سوڕی نایترۆجین Nitrogen cycle ئەو ڕێبازەیە کە نایترۆجین لە ناو سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراودا دەیگرێتەبەر. (139)

سڕبوون Dormancy باری هاتنە خوارەوەی زیندەکردارەکانە. (96)

ساڤانا Savanna زەوی گیایی ناوچە خولگەییەکانە یان نیمچە خولگەییەکانە کە خاوەن درەخت ودەوەنی پەرت وبڵاون. (145)

سیستمی ژینگەیی Ecosystem گشت پێکهاتە زیندەیی و نا زیندەییەکانە لە دەورو بەرێکی ژینگەییدا. (89)

ش

شیبوونەوەی ئاوی Hydrolysis هەڵوەشانی گەردێکە کاتێك لەگەڵ ئاودا کارلێك دەکات. (33)

شانە Tissues لە زۆربەی زیندەوەرە فرە خانەکاندا ئەو کۆمەڵە خانە لێکچووەیە کە فرمانێکی هاوبەش جێ بەجێ دەکەن. (64)

شێوازی ژیان Niche ڕێگەی ژیانی جۆرێك لە زیندەوەران.(97)

ف

فرەپێپتید Polypeptide زنجیرەیەکی درێژە لە زۆر لە ترشە ئەمینییەکان پێکدێت. (36)

فرە شەکر Polysaccharide کاربۆهیدراتی ئاڵۆزە، لەسێ یان زیاتر لە تاکە شەکرەکان پێکدێت. (35)

فرە یەکەی پێکهاتن Polymer ئاوێتەیەکە لە یەکەی پێکهاتنی دووبارە بوی پێکەوە بەستراو. (32)

هەمەجۆری زیندەیی Bio diversity ژمارەی جۆرەکانی زیندەوەرانە لە ناوچەیەکی دیاریکراو لە کاتێکی دیاریکراودا. (160)

هەمەجۆری لە زیندەوەران Species diversity نیشاندەرێکە ژمارەو زۆری ڕێژەیی جۆرەکانی زیندەوەرانی جۆراوجۆر لە ناو کۆمەڵگەیەکی زیندەوەریدا لێك دەدات. (120)

ق

قامچی Flagellum پێکهاتوویەکە لە شێوەی ورنە مووداییە لە ورنە بۆریچکەکان پێکهاتوە کاردەکەن بۆ دابین کردنی جووڵەی گواستنەوە. (57)

قۆناغی نێوان (نێوانە قۆناغ) Interphase ماوەیەکی گەشەی خانە و پەرە سەندنێتی دەکەوێتە پێش دابەشبوونی خانە وناووك (75)

قۆناغی کەمەرەیی Metaphase قۆناغی دووەمی دابەشبوونی ئاساییە کە تێیدا هەموو کرۆمۆسۆمەکان دەگوێزرێتەوە بۆ هێڵی کەمەرەیی خانەکە. (76)

قۆناغی جیابوونەوە Anaphase تێیدا کرۆمۆسۆمەکان لە یەکتری جیا دەبنەوە. (76)

قۆناغی کۆتایی Telophase دوا قۆناغە لە دابەشبوونی ئاسایی و کەمە دابەشبووندا، کە تێیدا ناووکەبەرگ بە دەوری هەرکۆمەڵێك لە کرۆمۆسۆمە نوێیەکاندا پێکدێتەوە. (77)

قۆناغی ئامادەیی Prophase قۆناغی یەکەمە لە دابەشبوونی ئاسایی و کەمەدابەشبوون دا بە چڕبوونەوەی کرۆمۆسۆمەکان جیادەکرێتەوە. (76)

قۆناغی دابەشبوونی ئاسایی ناووك Mphase قۆناغێکی دابەشبوونی خانەیی‌یە تێیدا ناووك دابەش دەبێت.(75)

قۆناغی دروستکردن S phase ماوەی دووەمە لە نێوانە قۆناغ تێیدا لە بەرگرتنەوەی ناووکە ترشی کەم ئۆکسجین DNA ڕوودەدات. (75)

قۆناغی خامۆش G_0 phase قۆناغێکە لە سوڕی خانە، تێیدا خانە دابەش نابێت هەروەها لە بەرگرتنەوەی ناووکە ترشی کەم ئۆکسجینی DNA ڕوونادات. (75)

قۆناغی یەکەمی گەشە G1 phase ماوەی یەکەمی نێوانە قۆناغە تێیدا قەبارەی خانە دوو هێنددەبێت. (75)

قۆناغی دووەمی گەشە G2 phase دوا قۆناغی نێوانە قۆناغە، تێیدا خانە بە خێرایی گەشە دەکات و ئامادە دەبێت بۆ دابەشبوونی ئاسایی.(75)

ك

کارلێکی ئۆکساندن Oxidation reaction کیمیکە کارلێکە کە تێیدا ماددەی کارلێککراو یەك ئەلکترۆن یان زیاتر ون دەکات، بەمەش زیاتر دەبێتە بارگەی موجەب. (26)

کارلێکی کەم کردنەوە Reduction reaction کیمیکە کارلێکە کە تێیدا ماددەی کارلێککراو یەك ئەلکترۆن یان زیاتر وەردەگرێت بەمەش زیاتر دەبێتە بارگەی سالب. (26)

ك

کارلێکی ریدۆکس
Redox reaction کارلێکێکە کە تێیدا گواستنەوەی ئەلکترۆن ڕوودەدات لە نێوان گەردیلەکاندا. (26)

کارلێکی چڕبوونەوە
Condensation reaction کیمیکە کارلێکەکە، بە هۆیەوە یەک گەردی ئاو پەیدا دەبێت. (33)

کارلێکی دەرکردەی وزە
Exergonic reaction کیمیکە کارلێکەکە، بەستراوە بە دەرپەڕاندنی وزەیەکی سەربەستی پوخت بە ئاشکرایی.(27)

کردار دروستکردنی هێلکە Oogenesis کرداری بەرهەم هێنانی هێلکەی پێگەیشتووە. (82)

کرداری دروستبوونی تۆوەکان
Spermatogenesis کرداری بەرهەم هێنانی تۆوەکانە (82)

کاربۆهایدریت Carbohydrate ئاوێتەیەکی ئەندامیە لە هەموو خانەکانی زیندەوەردا هەیە، ماددەیەکی خۆراکی سەرەکییە وسەرچاوەی وزەیە. (34)

کرۆماتین Chromatin ناووکە ترشی کەم ئۆکسجین DNA وپرۆتینەکانی ناو ناووکی خانە کە قۆناغی دابەشبووندا یەکەم نەبێت. (59)

کرۆماتید Chromadid بەشێکە لە دوو بەشی لێکچووی یەک کرۆمۆسۆم. (71)

کرۆمۆسۆم Chromosome ناووکە ترشی کەم ئۆکسجین وپرۆتینەکانە بە شێوەی چیلکەی پێچ خواردووی لولپێچی لە ماوەی دابەشبوونی خانەدا دەردەکەون.(59)

کەمە دابەشبوون Meiosis کرداری دابەشبوونی ناووکەکە ژمارەی کرۆمۆسۆمەکانی خانە کەم دەکاتەوە بۆ نیوە. (74)

کەندەکی شەق بوون Cleavage furrow ناوچەی هاتنەوەیەکی پەردەی خانەیە بەرەو ناوەوە، کە لە کۆتاییدا دەبێتە هۆی جیاکردنەوەی خانەی دابەش بوو بۆ دوو بەش. (77)

کۆئەندام System کۆمەڵێك ئەندامە لەگەڵ یەکدا ڕێکدەکەون بۆ ئەوەی کۆمەڵێك فرمانی پێکەوە بەستراو بەجێ بهێنن.(65)

کولك Cilium ئەندامۆچکەی کورتە لە مووی بچووك دەچێت و لە خانە دەردەچێت وکاردەکات بۆ گواستنەوە یان جووڵەی ئەو ماددانەی کە بەسەر پەردەی خانەدا تێپەڕ دەبێت. (57)

کۆمەڵەی فرمانی Functional group بارستەییەکی پێکهاتییە تایبەتەکانی ئاوێتەیەکی کیمیایی دیاردە دەکات. (32)

کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو Control group کۆمەڵەیەکە یان تاکێکە لە تاقیکردنەوەکەدا، وەك پێوانەیەکی ستاندەر بەکاردێت بۆ بەراوردکردنی بە کۆمەڵەیەکی دی یان تاکێکی دیکە کەلە هەموو شتێکدا لەیەك دەچن تەنها یەك هۆکاردا نەبێت. (13)

کارتێکردنی دیاردەی ماڵە شووشەکان
Greenhouse effect گەرم بوونی هەوای زەمینە لە دەرەنجامی کارتێکردنی نەگەیەنەرە گازیەکان لە زەویشدا وەك دوانۆکسیدی کاربۆن و هەڵمی ئاو. (158)

کاریگەری ناوچە لە جۆرەکانی زیندەوەران
Species area effect شێوازێکە لە دابەشبوون زیندەوەران، بە جۆرێك کە ناوچە فراوانەکان ژمارەیەکی زۆرتری جۆرەکانی زیندەوەرانی تێدایە لە چاو ناوچە بچووکەکاندا (121)

کەپری دارستان Canopy چینی سەرەوەی درەختەکانە کە سێبەر لە خاکی دارستانەکە دەکەن.(146)

کۆمەڵەی زیندەیی Population هەموو تاکەکانی جۆرێکی زیندەوەرانە لە هەمان ناوچە دا دەژین وکۆمەڵەیەکی زاوزێیی پێك دەهێنن. (90)

کرداری پێچەوانەی نترات Denitrification هەنگاوی دواییە لەناو سوڕی نایترۆجیندا ئەوەی کە تیایدا دووبارە گازی نایترۆجین دەگەڕێتەوە بۆ ناو هەوا. (140)

کیمکە پێکهاتن Chemosynthesis بەرهەمهێنانی کاربۆهایدرایتە، لە ڕێگەی بەکارهێنانی وزەی دەرپەڕیوو لە گەردە نائەندامیەکانەوە لە جیاتی بەکارهێنانی رۆشنایی (131)

کۆمەڵگای زیندەیی Community گشت ئەو کۆمەڵانی زیندەییە لە ناوچەیەکدا. (90)

کلۆرۆفلۆرۆ کاربۆن Chloroflourocarbon چەشنێکە لە ماددە کیمیاییە دروستکراوەکان کە دەبێتە هۆی تێك دانی چینی ئۆزۆن لە چینە بەرزەکانی زەویشدا. (157)

کۆچکردن بۆ دەرەوە Emigration گواستنەوەی تاکەکانە بۆ دەرەوەی کۆمەڵەی زیندەیی. (97)

کۆچکردن بۆ ناوەوە Immigration گواستنەوەی تاکەکانە بۆ ناوەوەی کۆمەڵەی زیندەیی. (97)

گ

گلیسریدی سیانی Triglyceride چەوری‌یە پێك دێت لە سێ گەردی ترشی چەوری ویەك گەردی گلیسرۆل. (38)

گریمانە Hypothesis گریمەیەکە دەتوانرێت بە تاقیکردنەوە بسەلمێنرێت. (12)

گۆڕاوی پشت بەستوو Dependent variable گۆڕاوەیەکی وەڵامدەرەوەیە لە تاقیکردنەوەیەکی دیاریکراودا. (13)

گەردی گەورە Macromolecule گەردێکی ئەندامی زۆر گەورەیە لە زۆر گەردی بچووکتر پێکهاتووە. (32)

گەورەکردن Magnification زیادکردنی قەبارەی ڕاستەقینەی وێنەی شتێکی دیاریکراوە. (17)

گەمیت Gamete توخمەخانەیە. (79)

گیاخۆرەکان Herbivores زیندەوەرێکی بەکارهێنە، کە زیندەوەرە بەرهەمهێنە سەرەتاییەکان دەخوات. (133)

گەشتیاری ژینگەیی Ecotourism جۆرێکە لە گەشتیاری کە بە هۆیەوە دانیشتوانی ناوچەکە دەتوانن دەرامەتێکیان دەستبکەوێت لە ڕێگەی وەبەرهێنانی سیستمێکی ژینگەی کە پێشتر دەستی کەسی پێنەگەیشتووە، گەشتکەران لە بەرامبەر پێدانی خۆراك و حەوانەوەیاندا بڕێك پارەو پوول لە پێناو گەشتێکی لە سیستمە ژینگەیەکەدا دەدەن. (167)

ل

لایسۆسۆم Lysosome ئەندامۆچکەیەکە هەرسە ئەنزیمەکانی تێدایە بە شێوەیەکی بنچینەی لە خانەکانی گیانەوەردا هەیە.(56)

لەشە کرۆمۆسۆم Autosome کرۆمۆسۆمی ناتوخمیە. (72)

لاسایی کردنەوە Mimicry کردارێکی خۆ پارێزییە بە هۆیەوە زیندەوەر شێوازی زیندەوەرێکی دیکە وەردەگرێت. (116)

لابردنی بەرانبەرکێ Competitive exclusion دوور خستنەوەی خۆجێیی جۆرێکی زیندەوەرانە لە ئەنجامی بەرامبەرکێیدا. (118)

ل

لکاوەکان Epiphyte ڕووەکێکە لەسەر ڕووەکێکی دیکە گەشە دەکات. (146)

م

ماددەی کارلێک کردوو Reactant ئاوێتەیەکە یان گەردیلەیەکە دەچێتە ناو کیمیکە کارلێکەوە. (25)

مایتۆکۆندریون Mitochondrion شوێنی ئۆکساندن هەناسەیە لە خانەدا کە ئۆکسجینی هەبێت لە خانە ناووک ڕاستەقینەکاندا.(54)

مۆدێلی موزایکی شل Fluid mosaic model مۆدێلێکی پێکهاتەی پەردەی خانەیە، سروشتی دینامی چەوری وپرۆتینە پەردەیی‌یەکان دەنوێنێت. (53)

مشە خۆری دەرەکی Ectoparasite مشەخۆرێکە لەسەر خانە خوێ دەژی بێ ئەوەی بچێتە ناو لەشیەوە. (117)

مشە خۆری ناوەکی Endoparasite مشەخۆرێکە لە ناو لەشی خانەخوێدا دەژی. (117)

ماوەی تەمەنی پێشبینی کراو Life expectancy ماوەی تێکڕای تەمەنی پێشبینکراوی تاکێکە. (105)

ن

ناووکە ترش Nucleic acid گەردی ئەندامییە، ناووکە ترشی کەم ئۆکسجین وناووکە ترشی ڕایبۆزی دەگرێتەوە، زانیاری گرنگ کۆ دەکاتەوە وهەڵیدەگرێت بۆ فرمانەکانی خانە.(39)

ناووکەکون Nuclear pore کونێکی بچووکە لە ناووکەبەرگدا، لە ڕێگەیەوە ماددەکان تێپەڕدەبن لە نێوان ناووك وسایتۆپلازمدا.(59)

ناووکە پلازم Nuclear matrix یان ناووکە پەیکەر، پرۆتینێکە شێوەی ناووکی خانە دەپارێزێت. (58)

ناوەندەتەن Centrosome تەنێکی تۆخە، ناوەندۆکەی تێدایە لە خانەکانی گیانەوەردا، بەڵام لە خانەکانی ڕووەکدا بێ ناوەندۆکە یە، و ڕیشاڵەکانی تەشیلەی لێ دەردەچن بۆ ئامادەبوون بۆ دابەشبوونی ئاسایی. (76)

ناووکە ترشی ڕایبۆزی Ribonucleic acid RNA ناووکە ترشە پێك دێت لە نیوکلیوتایدەکان و کار لە دروست کردنی پرۆتینەکاندا دەکات. (39)

ناووکە ترشی کەم ئۆکسجین DNA Deoxyribo nucleic acid ناووکە ترشە لە نیوکلوتیدەکان پێکدێت بۆماوە زانیاریەکان هەڵدەگرێت. (39)

ناتوخمە زۆربوون Asexual reproduction کرداری پەیداکردنی زیندەوەرانە کە یەکگرتنی گەمیتەکان ڕوو نادات. (82)

ناوە پلازمە تۆڕ Endoplasmic reticulum(ER) کۆمەڵێك جۆگە وتورەکەی پەردەیین لە خانە ناووك ڕاستەقینەکاندا وەك ڕێچکەیەك کاردەکات و بەناویدا گەردەکان دەگوێزرێتەوە لە بەشێکی خانەوە بۆ بەشێکی دی. (55)

ناوە پلازمە تۆڕی زبر Rough endoplasmic reticulum بەشێکی ناوە پلازمە تۆڕە ڕایبۆسۆمەکانی پێوە نوساوە. (56)

ناوە پلازمە تۆڕی لووس Smooth endoplasmic reticulum بەشێکی ناوە پلازمە تۆڕە ڕایبۆسۆمەکانی پێوە نی‌یە.(56)

ناحەزی ئاو Hydrophobic گەردێکە هۆگری ئاو نی‌یە. (38)

ناووکە بەرگ Nuclear envelope جووتە پەردەیەکە دەوری ناووك دەدات لە خانە ناووك ڕاستەقینەکاندا. (58)

ناوەندە بەش Centromere ناوچەیەکی کرۆمۆسۆمە دوو کرۆماتیدی برا پێکەوە دەبەستێت، و شوێنی پێوەبەندبوونی کرۆمۆسۆمە بە ڕیشاڵەکانی تەشیلە لە ماوەی دابەشبوونی ئاساییدا.(71)

ناوەندۆکە Centriole پێکهاتەیەکە کاتی دابەشبوونی ئاسایی لە خانەکانی گیانەوەریدا دەردەکەوێت. (76)

ناووك Nucleus ئەندامۆچکەی ناو خانەی ناووك ڕاستەقینەکانە کە زۆربەی ناووکە ترشی کەم ئۆکسجینی تێدایە و زۆربەی چالاکییەکانی خانە بەڕێوە دەبات. (50)

ناوکۆکە Nucleolus ئەو پێکهاتەیە کە تێیدا بەرهەم هێنانی ڕایبۆسۆمەکان ڕوو دەدات، ناوکۆکەش تاڕادەیەك لە هەموو ناوکێکدا هەیە. (59)

نیوکلیۆتاید Nucleotide یەکەی پێکهاتنی ناووکە ترشی کەم ئۆکسجینە و ناووکە ترشی ڕایبۆزیە کە لە تفتی نایترۆجینی وشەکری پێنج کاربۆنی وکۆمەڵەی فرمانی فۆسفاتی پێکدێت.(39)

ناوچەی کەنار دەریاکان Neritic zone ناوچەیەکی نیمچە زەریاییە کە ڕامالّینی کیشوەر دا دەپۆشێت. (148)

ناوچەی ڕۆشنایی Photic zone چینێکی زەریاکانە کە تیشکی خۆری دەگاتێ. (148)

ناوچەی بنکی دەریا Benethic zone ناوچەی بنکی «بنەوەی» زەریاکانە. (149)

ناوچەی ناڕۆشنایی Aphotic zone چینی ئاوی زەریاکانە کە تیشکی خۆری ناگاتێ. (148)

ناوچەی نێوان هەڵکشان و داکشان Intertidal zone ناوچەیەکە بە درێژایی لێوارەکانی زەریا کە بە بەردەوامی جووڵەی هەڵکشان و داکشانی ئاوی تێدا ڕوو دەدات. (148)

ناوچەی زەریانی Oceanic zone یەکێك لەو دوو ناوچە نیمچە زەرياییە لە ناوچەیەکی دەریایی تەواودا. (149)

نیشتگەی ژینگەی Habitat ئەو ناوچەیەیە زیندەوەرانی تێدا دەژی. (94)

ناوچەی ڕێژگەی ڕووبار بۆ دەریا Estuary هەرێمێکی ئاوییە کە تیایدا ئاوی سازگاری ڕووبارو جۆگەکان تێکەڵ بە ئاوی سوێراوی دەریا دەبن واتە شوێنی بەیەك گەیشتنی هەڵکشان وداکشانی ئاوە لەگەڵ ڕەوتی ئاوی ڕووبارەکاندا. (150)

نترات کردن Nitrification کرداری بەرهەم هێنانی نیتریت و نیترانە لە سوڕی نایترۆجیندا. (140)

ه

هیستۆن Histone گەردێکی پرۆتینی‌یە کە ناووکە ترش کەم ئۆکسجینی DNA بەدەوری‌دا پێچ دەخوات، کاتی پێکهاتنی کرۆمۆسۆم. (71)

هەڵبژێری پیاڕۆ Selective permeability هەندێك لە گەردەکان لە دەرەوە دەهێڵێتەوە، کەچی ڕێ دەدات بە ئەوانەی دی تێپەڕ بن. (51)

هێڵکاری کرۆمۆسۆمەکان Karyotype وێنەی کرۆمۆسۆمەکانی تایبەت بە تاکێکە. (73)

هاوێنەی چاوی Ocular lens لە وردبیندا هەیە لە چاوە بشەکەیدا. (17)

هەڵمێن Transpiration بە هەڵم بوونی ئاوە لە دەمیلەکانەوە. (138)

هـ

هەرێمی زیندەیی (زیندەگی) Biome ناوچەیەکی جوگرافیە بە بوونی جۆری تایبەتی ڕووەك و گیانەوەران جیا دەکرێتەوە. (141)

هێڵی فڕین Flyway ئەو ڕێبازەیە کە باڵندە کۆچکەرەکان دەیگرنە بەر. (164)

هاوژیانی Commensalism پەیوەندیەکە لە نیشتنگەی ژینگەییدا، زیندەوەرێك سوود لەوی دیکە دەبینێت بەڵام ئەوی دیکە نەسوودو نە زیانی پێ ناگات. (119)

هاوگۆزەرانی Symbiosis پەیوەندییە لە نێوان جۆرە جیاجیاکانی زیندەوەراندا کە بە توندی پێکەوە بەستراون و پێکەوە دەژین. (115)

هاوتایی Evenness ژمارەی تاکە تاکەی زیندەوەرانە کە هەر یەکەیان سەر بە جۆرێکی زیندەوەرانە لە ناوچەیەکی دیاریکراودا. (161)

هەڵواسراوەکان Plankton زیندەوەری بچووکی ڕووەکی و گیانەوەری زۆرن کە لەگەڵ ئاودا ڕادەماڵدرێن یان مەلەدەکەن لە نزیك ڕووی بارستەیەکی ئاویدا. (149)

هەمەجۆری لە جۆرەکانی زیندەوەراندا Species richenss ژمارەی زیندەوەرانە لە کۆمەڵگەی زیندەییدا. (120)

زیندە هۆکاری ژینگە Biotic factor پێکهاتووە زیندووەکانی سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراوە. (94)

نازیندە هۆکاری ژینگە Abiotic factor پێکهاتووە نازیندووەکانی سیستمێکی ژینگەیی دیاریکراوە. (94)

هۆکارەرێکرەکان Limiting factor هۆکارێکی زیندووە یان نازیندووە کە گەشەی کۆمەڵەیەکی زیندەیی دەبەستێتەوە. (107)

هۆکاری پشت بەستن بە چڕی Density- dependent factor گۆڕاوێکە دەبەسترێت بە چڕی کۆمەڵەیەکی زیندەیی وکاردەکاتە سەر قەبارەی کۆمەڵەی زیندەیی. (107)

هۆکاری پشت نەبەستن بە چڕی Density- independent factor گۆڕاوێکە کاردەکاتە سەر قەبارەی کۆمەڵەی زیندەیی بێ گوێ دانە چڕیەکەی. (107)

هەمەچەشنە خۆر Omnivores زیندەوەرێکی بەکارهێنە کە ڕووەك وگیانەوەر لە هەمان کاتدا دەخوات. (133)

و

وردە بۆریچکە Microtubule بۆریەکی کلۆرە لە پرۆتین پێك دێت، زۆربەی دەزووەکانی پەیکەری خانە پێك دەهێنێت. (57)

وزەی چالاککەر Activation energy بڕی ئەو وزەیەیە کە پێویستە بۆ ئەوەی کیمیکە کارلێك دەست پێ بکات و بەردەوام بێت. (28)

وردبینی ئەلکترۆنی Electron microscope دەزگایەکە پشت دەبەستێت بە تیشکێك لە ئەلکترۆنەکان لە جیاتی تیشکی ڕۆشنایی بۆ گەورەکردنی وێنەی تەنێکی یەکجار بچووك بۆ ئەوەی ببینرێت. (18)

وردبینی ئەلکترۆنی پشکنەر Scanning electron microscope وردبینێکە وێنەی گەورە پەیدا دەکات بۆ ڕووی هەر شتێکی دیاریکراو لە ڕێی تیشکێك لە ئەلکترۆنەکان لە جیاتی تیشکی ڕۆشنایی. (18)

ی

یەکەی پێکهاتن Monomer تاکە یەکەیەکی گەردییە کە دوو بارە دەبێتەوە لە فرە یەکەی پێکهاتندا. (32)

زاراوەكان

أ

ئەگار Agar بنچینەیە بۆ چاندنی میكرۆبەكان لە جەلی دەچێت، لە دیواری خانەكانی قەوزە سوورەكان دەردەهێنرێت (101)

ئەركیگۆنیۆم Archegonium لە ڕووەكە بێتۆوەكاندا پێكهاتوویەكی زۆربوونە، یەك هێلكە پەیدادەكات لە ماوەی دابەشبوونی ئاساییدا (149)

ئەشەن Lichen جووتەی هاوگوزەرانی نێوان كەڕوو وقەوزە سەوزەكانە (116)

ئەندامی كۆكردنەوە Sink ئەو شوێنەیە تێیدا ڕووەك شەكرەكان كۆدەكاتەوە یان تیاییدا بەكاریان دێنێت (140)

ئەفلاتۆكسین Aflatoxin ژەهری كەڕووە دەبێتە هۆی شێرپەنجەی جگەر، جۆرێك لە كەڕووەكان دروستی دەكات (117)

ئیكتۆپلازم Ectoplasm ناوچەیەكی سایتۆپلازمە ڕاستەوخۆ دەكەوێتە ناوپەردەی خانەو پێیەوە لكاوە (95)

ئەنثریدیا Antheridium لە ڕووەكە بێتۆوەكاندا، پێكهاتوویەكی زۆربوونە نێرە گەمیتەكان دروست دەكات لە ماوەی دابەشبوونی ئاسییدا (149)

ئیندۆپلازم Endo plasm ناوچەیەكی سایتۆپلازمە دەكەوێتە ناو خانەوە (95)

ئەندۆلە ترشی سركیك Indoleactic acid هۆرمۆنی ئۆكسینە پەیدا دەبێت لە ناوچەكانی دروستكەری چالاك لە ڕووەكدا (168)

ئیثیفۆن Ethephon كیمیكە ماددەیەكی دەستكردە هەڵدەوەشێت وگازی ئیثیلینی لێدەردەچێت وبەكاردێت بۆ پێگەیشتنی بەر (168)

ئیثیلین Ethylene هۆرمۆنێكی گازییە بەشە هەمە جۆرەكانی ڕووەك دروستی دەكات و دەیكاتەوە ناو هەواوە (168)

ئەلقەی ساڵانە Annualring ئەلقەی گەشەی ساڵانەیە لە ڕووەكی داریندا (139)

ئاوەڵە خانە Companion cellڕووەكە خانەیەكی تایبەتمەندە بەشدارە لە كۆنترۆڵكردنی گواستنەوەی شەكرەكان بەناو بۆری هێڵەكییدا (131)

ئیسفەنجە ئاوەندە شانە Spongy Mesophyll ناوەندە شانەیە خانەكانی شێوە نارێكن بە كەلێن دەورە دراون ڕێگە دەدات ئۆكسجین ودوانۆكسیدی كاربۆن وئاو لە خانەوە بۆ خانە بڵاوببنەوە (143)

ئەدینۆسینی دوانە فۆسفاتی Adenosine diphosphate ماددەیەكی دیاریكراوی زیندە چالاكییەكانە تایبەت بە وزەیە، لە ڕێگەی هەڵوەشاندنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتیەوە پەیدادەبێت (23)

ئەسیتایلی ئاوەڵە ئەنزیم A Acetyl coenxyme ئاوێتەیەكە كارلێك لەگەڵ ترشی ئۆگزالۆ سركیك دەكات لە یەكەم هەنگاوی سوڕی كریبسدا (36)

ئەكتینۆمایستیس Actino maycetes تاكێكە لە هۆزی بەكتیریا، شێوە چیلكەییە، وەدەزوولەی لقدار دروستدەكات (78)

ئەنزیمی دروستكەری ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی ATP Synthase ئەنزیمێكە هانی دروستكردنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی دەدات، لە ئەدینۆسینی دوانە فۆسفاتی و فۆسفاتەوە (23)

ئایۆنە جۆگەكان Ion Channel پرۆتینێكی پەردەییە، جۆگەیەك بە ناوپەردەی خانەدا پێكدێنێت لەڕێگەیەوە ئایۆنەكان بڵاودەبێتەوە (10)

ئاسانكارە بڵاوبوونەوە Facilliated diffusion كرداری گواستنەوەی ماددەكانە بە ئاراستەی ژێر خەستە لێژی بە پەردەی خانەدا بە یارمەتی پرۆتینە گوێزەرەوەكان (9)

ب

بڵاوبوونەوە Diffusion كرداری گواستنەوەی گەردەكانە لە ناوچەیەكی خەستی بەرز بۆ ناوچەیەكی خەستی نزم (5)

بەش Variety دابەشكردنێكی دیكەیە یان كۆمەڵێكی لاوەكیە لەناو جۆرێكدا (49)

بێیاهەناسەی ناچاری Obligate anaerobe زیندەوەرێكە پێویستی بە ئۆكسجین نیە (83)

بەكتریا خۆركە Bacterio phage ڤایرۆسێكە، بەكتریا تووشدەكات (63)

بەكتریای ڕیخۆڵە Enteric bacterium بەكتریای خۆنەژێنە، بۆیەی گرام نێگەتیڤە، لە ڕیخۆڵەی گیانەوەراندا دەژین (79)

بەكتریای ڕاستەقینە Eubactria كۆمەڵە زیندەوەرێكی تاكخانەو ناووك سەرەتایین، هەموو بەكتریاكان دەگرێتەوە جگە لە بەكتیریای كۆن (53)

بەكتریای چیلكەیی Bacillus بەكتیریایە لە شێوەی چیلكەدایە (76)

بەكتریای هێشوویی Staphylococcus بەكتیریای ڕاستەقینەن، بە شێوە بارستەی هێشوویی هەن (76)

بەكتریای كۆن Archaebacterium زیندەوەری تاك خانەو ناووك سەرەتایین، لە ناووك سەرەتاییەكانی دیكە جیادەكرێنەوە لە ڕووی پێكهاتنی كیمیایی پەردەی خانەو دیواری خانەوە (52)

بەكتریای گۆیی Coccus بەكتریایە لە شێوەی گۆدایە (76)

بەكتیریایی گۆیی ئەزبیحی Streptococcus بەكتریای بۆیەی گرام پۆزەتیڤە، بە شێوەی زنجیرەییە (76)

بەكتریای لولپێچی Spirillum بەكتریای ڕاستەقینەن بە شێوەی لوولپێچیە (76)

با هەناسە Aerobir respiration كردارێكە كە خانە تیایدا هەڵدەستێت بە دروستكردنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی لە ڕێگەی هەڵوەشاندنی ئاوێتە ئەندامییەكانەوە و ئۆكسجین تێیدا، دوا وەرگری ئەلكترۆنەكانە (36)

بۆیەی گرام نێگەتیڤ Gram negative بەكتریایەكە ڕەنگی پەمەیی وەردەگرێت، لە كاتی بەكارهێنانی بۆیەی گرام، ئاسایی بەرگێكی دەرەوەی لە پاڵ دیواری خانەیی هەیە (77)

ب

بۆیە Pigment ئاوێتەی ڕووەکییە، ورۆشنایی دەمژێت ورەنگ دەداتەوە (20)

بۆیەی یارمەتیدەر Accessory Pigment بۆیەیەکە تیشکە وزە دەمژێت، ودەیگۆزێتەوە بۆ کلۆرۆفیل A لە کرداری ڕۆشنەپێکهاتندا (21)

بۆیەی گرام Gram کۆمەڵە بۆیەیەکە کە بەکتریا بە ڕەنگی وەنەوشەیی یان پەمەیی ڕەنگ دەکات بە پێی پێکهاتنی کیمیایی دیواری خانەکە (76)

بیست ڕوو Icosahedron تەنێکی فرە ڕووە یان پۆشەری ڤایرۆسە بە بیست ڕووی سێ گۆشەیی وەسف دەکرێت (61)

بوار Domain یەکێکە لە کۆمەڵە گەورەکانی سیستمی سێ بواری پۆلێنکردن کە هەموو زیندەوەرانی بۆ دەگەڕێتەوە لەسەر بنچینەی شی کردنەوەی RNA بۆڕایبۆسۆمەکان (55)

بۆری هێڵەکی Sieve tube پێکهاتەیەکە لە خانەکانی تیانی ڕووەکە گوڵدارەکان پێك دێت (131)

بۆری هەڵاڵە Pollentube پێکهاتەیە لە دەنکە هەڵاڵەوە گەشە دەکات، نێرە خانەکانی پێدادەڕوات بە ئاراستەی خوارەوە بەرەو هێلکۆکە (156)

بەرکەوتنە ڕووتێکردن Thigmotropism گەشەی ڕووەکە بۆ وەڵامدانەوەی بەرکەوتن بە تەنێکی ڕەق نموونەش تەرزەکانی ڕووەکی خۆهەڵواسی وەك مێو، کاتێك بەر تەنێکی دیاریکراو دەکەوێت بە دەوریدا لوولدەبێت (169)

بزێوە سپۆر Zoospore سپۆرێکە قامچی هەیە (99)

بەربەست Septa ئەو دیوارانەن کە دەزووی کەڕوو بۆ خانەکان دابەش دەکات (111)

بۆرییە خانە Tube celll خانەی دەنکە هەڵاڵەیە بۆرییە ناووکی تێدایە (155)

بەرگ Integument یەك چین یان دوو چینە لە دەرەوەی هێلکۆکەی ڕووەك (151)

بەرگە تۆو Seed coat پێکهاتوویێکی پارێزەرە لە تۆوی ڕووەکدا (158)

بۆریچکە Tracheia خانەیەکی درێژە دیوارێکی ئەستوور و کۆتاییەکانی باریکن بەشێك لە دارکە شانەی ڕووەك پێکدێنێت (131)

بنچینە شانە Ground tissue جۆرێکی شانەی ڕووەکیە لە پارانکیماو کۆڵەنکیما وسکلرەنکما پێك دێت (130)

بیردۆزی پێکەوەنوسان وبەیەکدالکان Cohesion tension theory دەقەکەی دەڵێت کە ئاو توانای هەیە بگوازرێتەوە بۆ سەرەوە بە ناو شانەی قەددا، بە هۆی ئەو کێشکردنە بە هێزەی لە نێوان گەردەکانی ئاو دا هەیە (141)

بۆیەی گرام پۆزەتیف Gram positive بەکتریایە، ڕەنگی پەمەیی وەردەگرێت بە هۆی بۆیەی گرامەوە، ئاسایی بەرگی دەرەوەی لە پاڵ دیواری خانەی نیە (77)

بەرهەمهێنی میثان Methanogen بەکتریایە کە میثان دروستدەکات، لەماوەی کرداری بێبا هەناسەدا (75)

برە خوێی کەم پێویست Micronutrients ئەو کیمیکە توخمانەن کە خانەکان تارادەیەك بەبڕی کەم بەکاریان دێنن (136)

برە خوێی زۆر پێویست Macronutrients ئەو کیمیکە توخمانەن کە خانەکان تارادەیەك بە بڕی زۆر بەکاریان دەهێنن (136)

پ

پێتگۆرکێ Conjugation یەکگرتنی دوو لە پێشەنگیەکانە بە ئامانجی گۆڕینەوەی بۆماوە ماددە (99)، (84)

پەڕەی گوڵ Petal بەشێکە لە بەشەکانی پەڕەی ڕەنگداری گوڵ لەگەڵا دەچێت ئاسایی ڕەنگیان بریقەدارو جوانە (153)

پارانکیما Parenchyma لە ڕووەکدا بریتیە لە بنچینە شانەیەکی زیندوو لە خانەی دیوار تەنك پێك دێن (129)

پلازمۆدیۆم Plasmodium سایتۆپلازمی فرە ناووکی کەڕووی مڵە بەپەردە دەورە دراوە وەك بارستەیەك دەگوازرێتەوە (105)

پیتراوسپۆر Zygospore پێکهاتەیەکی پاراستنە پەیدادەبێت کاتێك دیواری هێلکەی پیتراو ئەستوور دەبێت (99)

پایرینۆید Pyernoid پێکهاتە پرۆتینێکی بچووکە دەکەوێتە ناو سەوزە پلاستیدەوە لە هەندێك قەوزەکاندا نیشاستە کۆدەکاتەوە (98)

پارچە کردن Fragmenation لە کەڕووەکاندا شێوەیەکی ناتوخمە زۆربوونە کە تیایدا تاکە خانەکان دەردەچن بە شێوەی سپۆر کاردەکەن (112)

پاسەوانە خانە Guard cell یەکێك لەو دوو خانەیەیە کە دەوری دەمیلەیان داوە، کە هەریەکەیان دیوارە خانەی جیریان هەیە، هەردووکیان تێپەڕبوونی گازو ئاو ڕێکدەخەن (144)

پێکهێنە خانە Generative cell لە دەنکە هەڵاڵە دایە، ئەم خانەیە دوو نێرە خانە دروست دەکات (155)

پەرەی هێڵەکی Sieve Plate ناوچەیەکە لە کۆتایی بۆری هێلەکی، کیمیکە ئاوێتەکانی پێیدا تێپەردەبن لە خانەیەکەوە بۆ خانەیەکی دیکە (131)

پلانکتۆنی گیانەوەری Zoo Plankton وردبینە زیندەوەری گیانەوەرین لە ژینگە ئاوییەکاندا دەژین بنچینە ئاستی پەیوەندییە خۆراکیەکان دەنوێنێت (93)

پلانکتۆنی ڕووەکی Phyto plankton وردبینە زیندەوەرن ڕۆشنە پێکهاتن بەجێدێنن (98)

پەلکۆکە Leaflet یەکێکە لە بەشەکانی تیغ (143)

پۆرگ Anther پێکهاتوویەکی نێرەکی هەڵئاوساوە لە ڕووەکی تۆو داپۆشراودا تیایدا دەنکە هەڵاڵەکان دروست دەبن (153)

پۆشەر Virus capsid ئەو پرۆتینەیە کە ڤایرۆسی داپۆشراوە (60)

پرۆتینی گوێزەرەوە Carrier Protein پرۆتینێکە کە ماددەی دیاریکراو بە پەردەی زیندوودا دەگوێزێتەوە (9)

پێپتیدوگلایکان Peptidoglycan ئاوێتەیەکی پرۆتینی شەکرییە، لە دیواری خانەی بەکتریادا هەیە (75)

پ

پرۆتینی شەکری Glycoprotein گەردی پرۆتینیە کە زنجیرە شەکری پێوە دەبەسترێت (61)

پریوونە پەستان Turgor pressuer پەستانی ئاوە لەناو خانەی رووەکیدا (8)

پریۆن Prion گەردی پرۆتینی شەکریە، پەیوەندی بەو نەخۆشیانەوە هەیە، کە ماوە هەڵهاتنیان درێژە(62)

پەنسیلین Penicillin دژە زیندەییەکە، بەکتریا لە ناوەبات، بە رێگرتن لە دروستکردنی دیواری خانە بۆ بەکتریاکە (86)

پردی پێتگۆرکێ Conjugation bridge ڕێرەوێکە کە پێیدا ئاڵوگۆڕی بۆماوە ماددە دەکرێت لە زیندەوەرێکەوە بۆ زیندەوەرێکی دیکە وەك لە بەکتریا وهەندێ قەوزەو کەڕووەکاندا (84)

پلە Order کۆمەڵە خێزانێکی لێکچووە لە پۆلێنزانیدا (48)

پۆلێنزانی Taxonomy زانستی کۆکردنەوەی زیندەوەرانە بەپێی پەیوەندییە دانراوەکان کە کۆیان دەکاتەوە (47)

پەرچە ڤایرۆس Retrovirus ڤایرۆسێکە لە ڤایرۆسی نایدزی مرۆڤ دەچێت کە ناووکە ترشی رایبۆزی ونەتزیمی پەرچە لەبەر گرتنەوەی تێدایە (61)

پالنەری سۆدیۆم پۆتاسیۆم Sodium-Potassium Pump پرۆتینێکی هەڵگرە، کە بە چالاکی ئایۆنەکانی پۆتاسیۆم K^+ بۆ ناو خانە، وە ئایۆنەکانی سۆدیۆم Na^+ بۆ دەرەوەی خانە دەگوێزێتەوە (11)

ت

تۆو Seed کۆرپەلەی رووەکە لەناو بەرگێکی پارێزەردا (158)

تەخت Receptacle کۆتایی هەڵئاوساوی لقێکە بنکەی گوڵ دەنوێنێت (153)

تۆڕەدەمارکردن Netvenation لەگەڵای رووەکدا دەمارەکان لقیان لێدەبێتەوە لەوانیشەوە لقی بچووکتر بۆ پێکهێنانی تۆڕێك (143)

تەریبە دەمارکردن Parallel venation ریزبەندبوونی دەمارەکانە لەگەڵادا بە شێوەی تەریب (143)

تەنەبەر Fruiting body ئەو پێکهاتووەیە لە کەڕووی ملدا سپۆرەکان هەڵدەگرێت لە کاتی زۆربووندا (104)

تەنەبەری کۆڵەکەیی Basidiocarp تەنێکی بەردارە لە کەڕووی کۆڵەکەییدا (114)

تەنەبەری تورەکەی Asco carp تەنێکی بەردارە لە کەڕووە تورەکەییەکاندا (115)

ترشی ئەبسیسك Absicic Acid هۆرمۆنێکە لە رووەکدا بەشداری لە رێکخستنی گەشەی گۆپکەکان وچەکەرەکردنی تۆوەکاندا دەکات (168)

تەختە Wood لەرووەکدا شانەیەکە پێك دێت لە چەند چین لە دارکە شانە ئاسایی لەناوەڕاستی قەدەکەدایە (139)

توێکڵ Cortex لە رووەکدا بنچینە شانەی پێگەیشتووە راستەوخۆ دەکەوێتە ناوەوەی دەرەرووپۆش (134)

پێستۆکە Pellicle پۆشەرە پرۆتینێکی ڕەقە لە هەندێك زیندەوەرە تاك خانەکاندا (95)

تەپەدۆرەکامبیۆم Cork cambium شانەی دروست کەری تەنیشتییە لە رووەکدا تەپەدۆر دروست دەکات (132)

تورەکە Ascus سپۆردانە لە رووی تەنەبەرداری تورەکەیی دروست دەبێت (115)

تورەکەی کۆرپەلە Embryosac لە رووەکدا قۆناغی مێیە گەمیتی گەورەیە حەوت خانەی تێدایە (هەشت ناووکە) (154)

تەرز Tendril گەڵایەکی تایبەتمەندە لە چەند رووەکێکی خزهەڵواسدا هەیە شێوەی چەماوەیەکی لوول بوو وەردەگرێت (142)

تۆوڕووتەکان Gymnosperms ئەو رووەکانەن تۆوەکانیان لەناو هێلکەداندا نین (125)

تۆوداپۆشراوەکان Angiosperms رووەکی گوڵدارە (125)

تیغ Blaed بەشە تەخت وپانەکەی گەڵایەکی نموونەییە (142)

تێتراسایکلین Tetracycline دژە زیندەییەکە، بەکتریا لەناودەبات لە رێگەی بەرگری لە دروستکردنی پرۆتینی بەکتیری (86)

توخم Genus کۆمەڵە جۆرێکی چونیەکن لە زیندەوەران لە پۆلێنزانیدا (48)

ترشی ئۆگزالۆسرکیك Oxaloacetic acid ئاوێتەیەکی چوار کاربۆنیە، لەگەڵ ئەسیتایل CoA دا یەکدەگرێت لە سوڕی گرێبسدا، بۆ دروستکردنی ترشی ستریك (37)

توندڕەو Virulent ڤایرۆسێکە دەبێتە هۆی نەخۆشی، وبە توندی توشدەکات (64)

ترشی پایرۆڤیك Pyruvic acid گەردێکی سێ کاربۆنیە، دوا بەرهەمی شەکرە شیبوونەوەیە (32)

ترشی ستریك Citrik acid ئاوێتەیەکی شەش کاربۆنیە، لە سوڕی کرێبسدا دروستدەبێت (37)

ث

ثالۆس Thallus تەنی قەوزەیە (98)

ج

چەسپاندنی کاربۆن Carbon Fixation کردنە ژوورەوەی دوانۆکسیدی کاربۆنە بۆ ناو ئاوێتە ئەندامیەکان (24)

چیکڵدانۆچکە Vesicle تورەکەیە لە خانەی ناووك راستەقینەدا،کەبە پەردەی خانە وەیە ماددەیەکی تێدایە پەیوەندە بە هاوردەو دەرکردەی خانەوە یان بە گواستنەوە لەناو خانەدا هەیە (13)

چیکڵدانەی جیاواز Heterocyst خانەیەکە لە جۆری بەکتریای سەوزە شینباوەکان، نایترۆجینی هەوا دەچەسپێنێت (77)

چونەوەیەك Plasmolysis کرژبوون، یان سیسبوونەوەی خانەیەکە دیواری هەبێت لە دەوروبەرێکی ژینگەیی خەستی بەرزدا (8)

چەکەرەکردن Germination لە رووەکدا ئەو کردارەیە تێیدا کۆرپەلەی تۆودەست بە گەشەدەکات (127)

چاوەپەڵە Eyespot ئاوچەیەکی دیاریکراوی بۆیەکراوە لە گیانەوەرە بێ بڕبڕەکان و سەرەتاییەکاندا کە گۆڕانەکانی برو جۆری رۆشنایی چاودێری دەکات (93)

چێوە بازنە Pericycle لە ڕووەکدا دوا دەرە لوولەیە پێك دێت لە خانەکانی ناوچەی ناوەندە لوولە (135)

چاندنی شانە Tissue culture پەرەپێدانی خانە زیندووەکانە لە ناوەندە ماددەیەکی دەست بەسەر داگیراودا (162)

ج

جۆر Species کۆمەڵێك لە زیندەوەران، بە هەمان سیفەتی جۆرایەتی جیا دەکرێنەوە وتوانای خستنەوەی وەچەیان هەیە، هەمان تایبەتمەندی، لە دەوروبەری ژینگەیی سروشتدا (48)

جووت پیتێن Double fertilization لە ڕووەکدا یەکگرتنی دوو جۆرە خانەیە لەناو تورەکەی کۆرپەلەدا ڕوودەدات کرداری یەکگرتنی یەکێك لە ناووکی نێرە خانە لەگەڵ ناووکی هێلکە خانە بۆ دروست بوونی هێلکەی پیتراو (2n)، وە هەروەها یەکگرتنی ناووکی نێرە خانەی دووەم لەگەڵ جووت ناووکی جەمسەر بۆ دروست بوونی تێشو(3n) (157)

جبریلین Gibberellin هۆرمۆنێکی ڕووەکیە کاردەکاتە سەرهاندانی گەشەی درێژی و وەستاندنی قۆناغی متبوون (168)

جووت ناووکی جەمسەر Polar nuclei لە ڕووەکدا ئەو دوو ناووکەن بە ئاراستەی ناوەڕاستی خانەکە دەچن لەکاتی دروست بوونی تورەکەی کۆرپەلەدا (154)

خ

خانە هەناسە cellular respiration کردارێکە کە خانە تیایدا، ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی دروستدەکات، بە هەڵوەشاندنی ناوێتە ئەندامییەکان (31)

خانەی هەڵلوشەر Phagocyte بریتیە لە خانەیەکی قوتدەر (13)

خێرا بەرکردن Vernalization هەر پێویستیەکی هەندێك ڕەگ یان سپۆرەکانە کە بەر ساردی بکەون پێش ئەوەی بتوانن چەکەرە بکەن (173)

خەوی ئەفریقی Trypanosomiasis شێوەیەکە لە شێوەکانی نەخۆشی خەو (96)

خۆرکەی بەرایی Prophage بەکتریا خۆری ناو خانەیە وە زیان بەخانەی خانە خوێ ناگەیەنێت (66)

خێزان Family کۆمەڵەی توخمێکی لێکتر نزیکن لە پۆلێنزانیدا (48)

خەستی یەکسان Isotonic سیفەتی گیراوەیەکە، کە خەستی ماددەی تواوە تیایدا یەکسانە بە خەستیەکەی لەناو خانەدا (7)

خەستی بەرز Hypertionc سیفەتی گیراوەیەکە کە خەستی ماددەی تواوە تیایدا زیاترە لە خەستیەکەی لەناو خانەکەدا (6)

خەستە لێژی Concentration gradien نزمبوونەوە یان بەرزبوونەوەی ڕێژەی خەستی ماددەیەکی دیاری کراوە لە شوێنێکی دیاریکراودا (5)

خەستی نزم Hypo tonic سیفەتی گیراوەیەکە کە خەستی ماددەی تواوە تیایدا کەمترە لە خەستی ناو خانە (6)

ح

حەزازیەکان Bryo phyta ئەو ڕووەکانەن کە هیچ لوولە شانەیەکیان تێدانییە وە ڕەگ یان قەد یان گەڵای ڕاستەقینە دروست ناکەن (126)

د

درێژی شەپۆل Wave length ئەو ماوەیەیە کە دوو لوتکەی شەپۆل لە یەکتر جیادەکاتەوە (20)

دەرمانی سولفا Sulfa drug دژە زیندەییەکە بەکتریا لەناو دەبات بەوەستاندنی زیندە چالاکی خانەکەی (86)

دژە زیندەیی Antibiotic ماددەیەکی کیمیاییە کە بەرگری گەشەی هەندێك بەکتریا دەکات (78)

دژە زیندەیی بەرفراوان Broad-spectrum antibiatic دژە زیندەییە توانای کاریگەری هەیە لەسەر زۆر لە پۆلەکانی زیندەوەران (87)

دەرکردەی خانەیی Exocytosis کرداری یەکگرتنی چیکڵدانۆچکەیە بە پەردەی خانەکەوە لەناو خانەکەدا،و ناوەڕۆکەکەی دەهاوێتە دەوروبەری ژینگەیی دەرەوەی (14)

دەڵاندن Osmosis بڵاوبوونەوەی ئاوە بە پەردەدا کە بە هەڵبژێری پیارۆ وەسف دەکرێت (6)

دەوڵەمەندکردنی خۆراك Eutrophication زۆربوونی ماددەی خۆراکییە لە دەوروبەری ژینگەییدا (77)

دەرد Blight نەخۆشیەکە خێرا ڕوودەدات تووشی ڕووەك دەبێت بەوە جیادەکرێتەوە کە گەڵاو قەد وگوڵەکان دادەرزێن و ڕەنگیان ون دەکەن (105)

دەرە ڕوویۆش Epidermis چینە خانەیەکە دەرە بەرگی ڕووی لەشی ڕووەك پێکدێنێت (130)

دەمارکردن Venation ڕیزبەندبوونی دەمارەکانە لە گەڵادا (143)

دەنکە هەڵاڵە Pollen grain قۆناغی نێرە گەمیتە لە ڕووەکە تۆودارەکاندا (152)

دایکە خانەی مێیە سپۆر Megaspore mother cell خانەی جووت کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمییە لە هێلکۆکەدا بە کەمە دابەشبووندا دەڕوات بۆ دروست کردنی چوار مێیە سپۆری تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمی (154)

دایکە خانەی نێرە سپۆر Micro spore mother cell خانەی جووت کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمیە لە تورەکەی دەنکە هەڵاڵەدا هەیە بە کەمە دابەشبووندا دەڕوات بۆ دروست کردنی چوار نێرە سپۆری تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمی (155)

دەزوولە Filament لە گوڵدا پێکهاتەیەکە پۆرگی لەسەر جێگیردەبێت (153)

دەزوولە کەڕوو Hypha (هایفا) دەزوولەیەکی زیندووی کەڕووە (111)

دایاتۆم Diatom پێکهاتەیەکی زۆری پلانکتۆنی ڕووەکیە و ئەندامی لقی قەوزە چیلکەییەکانە (102)

د

دوولەپ Dicot ڕووەکێکی تۆوداپۆشراوەکانە دوو لەپەو ژمارەکانی تۆرپە، بەشەکانی گوڵەکەی چوارین یان پێنجین (128)

دەرچەی دەم Mouth pore پێکهاتەیە کە لە دەمەکەندەک کە پارامسیۆم خۆراکە ماددەکانی پێوەردەگرێت (95)

دەمەکەندەک Oral groove پێکهاتەیە کە لە ڕەحەتی دەچێت کوڵکدارەکان بۆ خواردن بەکاری دەهێنن (95)

دارکە لوولەک Xylem vessel لە ڕووەکەکاندا پێکهاتەیەکە لە خانە پێک دێت کە بۆرییەک پێک دێنێت ئاو وخوێیەکان دەگوازێتەوە بەناو ڕووەکدا (131)

ڕ

ڕۆشنەپێکهاتن Photosynthesis گۆڕینی تیشکە وزەیە بۆ کیمیکە وزە، کە لە ناوێتە ئەندامییەکاندا کۆ دەکرێتەوە (19)

ڕۆشنە خۆژێن Photo autotroph زیندەوەرێکە ڕۆشنایی خۆر بەکاردەهێنێت وەک سەرچاوەیەکی وزە (83)

ڕێچکەی کیمیایی زیندەیی Bio chemical pathway ئەو زنجیرە کیمیکە کارلێکانەن کە بەکارهێنانی بەرهەمەکانی کارلێک لە کارلێکی دوای خۆی تێدا ڕوودەدات (19)

ڕۆشنە کارلێکەکان Light reactions کارلێکە یەکەمیەکانە (بنچینەییەکان) بۆ ڕۆشنە پێکهاتن لەوانە مژینی ڕۆشنایی، لە ڕێگەی سیستمی ڕۆشنایی یەکەم و دووەم وتێپەڕبوونی ئەلکترۆنەکان بە درێژایی زنجیرە گوێزەرەوەکانی ئەلکترۆن وپەیداکردنی NADPH وئۆکسجین. ودروستکردنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی بەکرداری کیمکە دەلاندن (20)

ڕۆشنە ڕووتێکردن Photo tropism گەشەی ڕووەکە بۆ وەلامدانەوەی ڕۆشنایی (173)

ڕەگی ڕیشاڵی Fibrousroot ڕەگی شێوە دەزوولەن گەشەدەکەن ولەژێر ڕووی خاکدا بلاودەبنەوە توانای مژینی ئاو خوێ زیاد دەکەن وڕووەک لە خاکدا دەچەسپێنن (133)

ڕەگی مێخی Taproot ئەو ئەندامەیە پەیدادەبێت لە گەشەی ڕەگی سەرەتایی بە ئاراستەی خوارەوە دەبێتە گەورەترین ڕەگ (133)

ڕەگۆکە Radicle ڕەگی کۆرپەلەیە لە ڕووەکدا (159)

مووڕەگ Roothair درێژبووەی ڕووپۆشە خانەی ڕووەکە (134)

ڕێکخەری گەشە Growth regulator هۆرمۆنە هانی گەشەی ڕووەک دەدات یان دەیوەستێنێت (167)

ڕووەکی ڕۆژگاری سروشتی Day neu-tral plant ئەو ڕووەکانەن درێژی ڕۆژ کاری تێناکات (171)

ڕووەکی تۆودار Seed plant ڕووەکە تۆو دروست دەکات بە ئامانجی زۆربوون (125)

ڕووەکی نالوولەیی Nonvascular plant ڕووەکەلوولە شانەو ڕەگ وقەد وگەڵای ڕاستەقینەی نییە (125)

ڕووەکی ڕۆژگاری درێژ Long-day plant ڕووەک گوڵدەکات کاتێک دەخرێتە بەر ڕۆژی درێژی زیاتر لە ڕۆژگاری ڕووەکەکە (171)

ڕووەکی ڕۆژگاری کورت Short-day plant ڕووەکە گوڵدەکات کاتێک دەخرێتە بەر ڕۆژی کورت لە ڕۆژگاری ڕووەک (171)

ڕووەکی لوولەیی Vascular plant ڕووەکەدارکە شانەو نیانە شانەی تێدایە (125)

ڕووتێکردن Tropism جووڵەی ڕووەکە بە ئاڕاستەی هاندەر یان بە دوورکەوتنەوە لێی لە دەوروبەری ژینگەییدا (167)

ڕایزۆم Rhizome قەدێکە لەناو زەویدایە سەر بە قۆناغی سبۆری سەرخەسە (127)

ز

زنجیرەی گواستنەوەی ئەلکترۆن Electro transport chain گەردەکانی ناو پەردەی سایلۆکۆید، یان پەردەی ناوەوەی مایتۆکۆندریا، هەندێ لە وزەی ئەلکترۆنەکان بەکار دێنن بۆ پاڵنانی پرۆتۆنەکان بەناو پەردەدا (22)

زیندە ڕۆشنایی Biouminescence پەیداکردنی ڕۆشناییە لە ڕێگەی کیمیکە کارلێکەوە لە زیندەوەراندا (102)

زەوییە ڕووتێکردن Geotropism گەشەی ڕووەکە بۆ وەلامدانەوەی کێشکردنی زەوی (170)

زیپکە Sorus بارستەیەکە لە سپۆردانەکان لەسەرخەسیەکاندا (150)

زاڵبوونی لوتکەی گەشەکەر Apical dominance گەشەی ڕووەکە بە پێی شێوازێک کە لقەکانی نزیک بە لوتکەی قەدی ڕووەک کورتترن لە لقەکانی دوور لە لووتکەی قەدی ڕووەکەکان (168)

ژ

ژێر جۆر Sub species پۆلەکانی جۆرە گیانەوەرانێکن کە لە ناوچە جوگرافیە جیاوازەکاندا هەن (49)

ژەهری دەرەکی Exotoxin پرۆتینە ژەهرێکە ئەو بەکتریایانە دەریدەدەن کە دەبنە هۆی توشبوون بە نەخۆشی. (85)

ژەهری ناوەکی Endotoxin ماددەیەکی ئاوێتەیە دەبێتە هۆی پەرچە کردارێکی ژەهری، ودەچێتە پێکهاتنی دیواری خانەی ئەو بەکتریایانەوە کە بۆیەی گرام نێگەتیڤن (86)

ژەهرە ماددە Toxin ماددەیەکی کیمیایی زیندەییە، زیان بە فرمانە سروشتیەکانی خانە دەگەیەنێت (85)

س

سیستمی ڕۆشنایی Photosystem لە ڕووەکەکاندا چەند سەدیەکەیەک لە گەردەکانی کلۆرۆفیل و گەردی بۆیەی کارۆتینۆیدیەکان کە لە پەردەی سایلۆکۆیدەکاندا هەن، پێکدێنێت (21)

سترۆما Stroma گیراوەیەکە لە ڕووەکدا کە دەوری سایلۆکۆید دەدات لە سەوزە پلاستیدا (20)

سووڕی شیبوونەوە Lytic cycle کرداری دووهێندەبوونی ڤایرۆسە کە دەبێتە هۆی تێکشکاندنی خانەی خانە خوێ (64)

سووڕی کالڤن Calvin Cycle زنجیرە زیندەیی کیمیایی کرداری ڕۆشنە پێکهاتنە، بەهۆیەوە دوانۆکسیدی کاربۆن دەگۆڕێت بۆ کاربۆهایدرات (24)

سووڕی کریبس Crebs Cycle زنجیرە کارلێکێکی کیمیایی زیندەییە کە دوانۆکسیدی کاربۆن دەردەپەڕێنێت ودەبێتە هۆی دروستکردنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی (37)

سپارۆکیت Spirochete بەکتیریای بۆیەی گرام نێگەتیڤە، شێوەی لولپێچیەو خۆ نەژێنە (78)

سپۆری ناوەکی Endospore خانەی بەکتیریایە لە باری متبووندا لەناو بەرگێکی ڕەق وبەهێزدا (82)

سکلرەنکیما Sclerenchyma بنچینە شانەیە ڕووەك ڕادەگرێت وبەهێزی دەکات (129)

سەوزە زۆربوون Vegtative propagation ناتوخمە زۆربوونە لە ڕووەکدا (162)

سەرەتاییەکان Protozoa پێشەنگی تاك خانەن، ناووك ڕاستەقینەن دەتوانن بە شێوەی سەربەخۆ بجووڵێن (93)

سپۆر Spore زۆربوونە خانەی بەتینە لە زیندەوەرانی وەکو هەندێك ڕووەك و پێشەنگییەکان و کەڕووەکاندا (150)

سپۆری تورەکەیی Ascospore یەکێکە لە هەشت خانەکەی ناو سپۆردانی کەڕووی تورەکەیی، تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمیە (115)

سپۆری سپۆردان Sporangio spore لە کەڕووەکاندا ئەو سپۆرانە پەیدادەبن لە ناو سپۆردانەدا (112)

سکچوونی ئەمیبی Amebic dysentery هەندێك جار نەخۆشیەکی کوشندەیە بە هۆی ئەمیبیاوە ڕوودەدات کە دەچێتە ناو لەش لە ڕێگەی خۆراك یان ئاوی پیس بوو (95)

سایتۆکینین Cytokinin هۆرمۆنی ڕووەکیە هانی دابەش بوونی خانە دەدات (168)

سپۆرۆزۆیت SporoZoite زیندەوەرێکی سەرەتاییە لە چیکلدانە دەردەچێت ئامادەیە بچێتە ناو خانە خۆیی نوێ (97)

سەدەف Test بۆشەرێکی پتەوە لە هەندێك پێشەنگیەکان وگیانەوەرە بێ بڕبڕەدارەکاندا (95)

سپۆردان Sporangium سپۆردانە سپۆری تێدایە لە ڕووەك وقەوزەکان و کەڕووەکاندا (100)

سەرچاوە Soruce ئەو شوێنەیە کە تێیدا ڕووەك شەکرەکان دروست دەکات (140)

ستوونە ناوەندە شانە Palisade meso-phyll لە ڕووەکدا چینێك شانەیە لە ژێر دەرە ڕووپۆش کە زۆربەی ڕۆشنە پێکهاتنی تێیدا بەجێدێت (143)

سەرخەسە گەڵا Frond گەڵای پێگەیشتووە لە ڕووەکی سەرخەسیدا (127)

ش

شانەی ڕووپۆش Dermal tissue جۆرێکە لە شانەکانی ڕووەك کە پۆشەری دەرەوەی ڕووەك پێك دێنێت (130)

شانەی دروستکەر Meristem ناوچەی گەشەیە لە ڕووەکدا (132)

شانەی دروستکەری نێوانی Intercalary meristem ناوچەیەکە لە شانەی ڕووەك ڕێگە دەدات بە گەڵای گیاییەکان کە بە خێرایی دووبارە گەشە بکەنەوە (132)

شانەی دروستکەری تەنیشتی Lateral meristem لە ڕووەکدا ناوچەی گەشەیە تیرەی ڕەگ و قەد زیاد دەکات (132)

شانەی دروستکەری لوتکەیی Apical meristem ناوچەی گەشەیە لە ڕووەکدا (132)

شیبوونەوە Lysis تێکشکاندنی خانەیە بە هۆی تێکچوون لە پەردەی پلازمادا (65)

شیبوونەوەی خانە Cytolysis تەقینی خانەیە (9)

شەکرە شیبوونەوە Glycolysis ڕێچکەی ئۆکساندنی گلوکۆزە بۆ ترشی پایرۆڤیك (31)

شەبەنگی بینراو Visible Spectrum بەشێکە لە ڕۆشنای خۆر کە چاوی مرۆڤ دەیبینێ بە شێوەی ڕەنگی جیاواز (20)

شانشین Kingdum کۆمەڵە لق ویۆلێکی لێکچوون لە پۆلێنزانیدا (48)

شوێنی وەرگر Receptersite ناوچەیەکە لە پەردەی خانەدا کە دژە پەیداکەری پێوە دەنوسێت (64)

ڤ

ڤایرۆس Virus وردکەی نازیندووە زیندەوەران توشی نەخۆشی دەکات وپێکدێت لە ناووکە ترش وبەرگی پرۆتین (59)

ڤایرۆسی میانڕەو Temperate Virus ڤایرۆسێکی لەناوبەرنیە، بە دەگمەن دەبێتە هۆی نەخۆشی (65)

ڤایرۆید Viroid تاکە شریتێکی کورتی ناووکە ترشی ڕایبۆزییە، دەبێتە هۆی نەخۆشییەکانی ڕووەك (62)

ڤایرۆسزانی Vieology لێکۆڵینەوەی ڤایرۆسەکانە (59)

ف

فایتۆکرۆم Phytochrome بۆیەیە لە ڕووەکدا بۆ چاودێری گۆڕانەکانی درێژی ڕۆژ (172)

فایکۆبلین Phycobilin بۆیەیە لە قەوزەی سووردا توانای مژینی درێژە شەپۆلەکانی ڕۆشنایی زۆرکەمی هەیە بۆیە قەوزەی سوور دەتوانێت لە ئاوی زۆر قووڵدا بژێت (101)

فرەکەرتبوون Multiple Fission شێوەیەکی دابەش بوونی خانەیە ژمارەیەك تاکی لێکچوو پەیدا دەکات (93)

فیوکۆ زانثین Fucoxanthin کارۆتینۆیدە بۆیەیە، یەکێکە لە بۆیە سەرەتاییەکان کە لە دایەتۆم وقەوزەی قاوەییدا هەیە (101)

ق

قەدۆکەی ژێر لەپ Hypocotyl ناوچەیەکە لە قەد دەچێت لە ڕووەکدا دەکەوێتە نێوان دوو لەپەکەو ڕەگی سەرەتاییەوە (159)

ق

قەڵەم Style لە ڕووەکدا پێکهاتەیە لە قەدۆکە دەچێت لە هێلکەداندا (153)

قووچەك Cone لە تۆوڕووتەکان پێکهاتەیە تۆوەکان هەڵدەگرێت (127)

قەوزە Algae پێشەنگیە خۆژێنەکانە (98)

قەوزە یۆگلینەکان Euglenlods قەوزەی تاك خانەیە قامچی هەیە (103)

قەوزەی دەزوولەیی Filamentous Algae قەوزەیەکە ئالۆسێکی جیری شێوە چیلکەییە، لە چەند کۆمەڵە خانەیەك پێك دێت، کە ڕەفتاری ڕێکخستن لە نێوانیاندا هەیە (98)

قەوزەی مۆڵگەیی Colonial Algae قەوزەیە پێکهاتەکەی لە چەند کۆمەڵە خانەیەك پێکدیت لەناویەکدا ڕێکخراون (98)

قۆناغی سپۆری Sporo Phyte یەکێکە لە وەچە جووت کۆمەڵە کرۆمۆسۆمیەکانی ڕووەك لەسەر وشکاییدا دەژێن و سپۆرەکان دروست دەکات (100)

قۆناغی گەمیتی Gameto Phyte پێکهاتەیەکی فرە خانەیە لە ڕووەك و قەوزەکاندا گەمیتەکان دروست دەکات (100)

ک

کیمیکە ڕووتێکردن Chemotropism گەشەی ڕووەکە بۆ وەڵامدانەوەی کیمیکە ماددە (170)

کۆڵەکەیی Basidium زۆربوونە پێکهاتەیەکی تایبەتمەندە لە ڕیشووەکانی کەڕوو پەیدادەبێت (114)

کاسە Sepal گەڵای گۆڕاوە خونچە گوڵ دەپارێزێت (153)

کەڕووی نان Mold بارستەیە دەزوولەی خانەیی بەیەکداچووە لە کەڕووەکان وەك ئەو کەڕووەی لەسەرنان گەشە دەکات (111)

کەڕووزانی Mycology بواری لێکۆڵینەوەی کەڕووەکانە (111)

کەڕووی ڕایزۆیدی Mycorrhiza جووتە سوودگۆڕینەوەیە لە نێوان ڕەگی ڕووەك و کەڕوودا (116)

کەڕووی مڵی پلازمۆدی Plamodial Simemold ئەندامێکە لە لقی کەڕووە لینجەکان بارستەیەکی سایتۆپلازمی فرە ناووکە خۆراك قوت دەدات بەڕێگەی هەڵلوشین (105)

کەڕووی مڵی خانەیی Cellular Slimemol تاکە خانەی تاك کۆمەڵەی کرۆمۆسۆمیە وەکو ئەمیبا دەجووڵێت، تاکێکە لەپۆلی کەڕووە ئەمیبیەکان (104)

کرۆك Pith شانەیەکی ڕووەکە دەکەوێتە ناوەڕاستی قەدەوە (139)

کەڕووی ئاوی Water mold زیندەوەرە لە کەڕوو دەچێت پێك دێت لە دەزوولەی خانەیی لە ڕژێمە ئاوییە سازگارەکاندا دەژین (105)

کەڕووە ناتەواوەکان Deutero mycota کۆمەڵەیەکە لەکەڕووەکان تا هەنوکە قۆناغی توخمی نەدۆزراوەتەوە (116)

کڵاوەی ڕەگ Rootcap پۆشەرێکی پارێزەری شانەی دروست کەری لوتکەیی ڕەگە (134)

کاراجینان Cara geenan ماددەیەکی دیواری خانەی کەڕووە سوورەکانە وەك ماددەیەکی نەرم کەرەوە بەکاردێت (101)

کایتین Chitin کاربۆهیدراتە، بەشێك لە دەرە پەیکەری مێرووەکان و کەڕووەکان پێکدێنێت (111)

کوڵەنکیما Collenchyma شانەیەکی ڕووەکیە پێك دێت لەخانەی لاکێشەیی کە دیوارەکانی بە نا یەکسان ئەستووربووە وجیرن (129)

کۆنیدیۆم Conidium سپۆرە پەیدادەبێت کاتی ناتوخمە زۆربوون لە کەڕووە تورەکەییەکاندا (112)

کیوتیکل Cuticle لە ڕووەکدا پۆشەرێکی مێوییە لە وشکی دەیپارێزێت (130)

کوندارەکان Faraminifera کۆمەڵەیەکی کۆنە لە ڕەگە پێیەکان سەدەفیان هەیە لە زەریاکاندا دەژین (95)

کۆسپ Stimga لوتکەی درێژبووی «مێیەکە» قەڵەم هەڵیدەگرێت بەشێکە لە مێیەك دەنکە هەڵاڵەکان وەردەگرێت (153)

کۆشەکردن layring کردارێکە تیایدا ڕەگ لەسەر قەد پەیدا دەکرێت (162)

کونی کۆم Anal pore لە سەرەتاییەکاندا کونێکە پێیدا پاشەڕۆکان فڕێدەدرێن (95)

کیمیکە دەڵاندن Chemiosmosis کردارێکە، لە سەوزە پلاستیدو مایتۆکۆندریادا ڕوودەدات، بەندە بە گواستنەوەی پرۆتۆنەکان بە ئاراستەی ژێر خەستە لێژی، بەناو پەردەدا بە دروستکردنی ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی (23)

کیمیکە خۆژێن Chemautotroph زیندەوەرێکە، ئاوێتەی ئەندامی دروستدەکات بە بەکارهێنانی ئاوێتەی کیمیایی لە جیاتی ڕۆشنایی (79)

کرۆکە بۆشایی Contractil vacuole ئەندامۆچکەیەکە لە پێشەنگیەکاندا ئاو دەکاتە دەرەوەی خانە (7)

کەرت Division کۆمەڵە پۆلێکی ڕووەکی لێکچووە لە پۆلێنزانیدا (48)

کارۆتینۆید Carotenioid ئەو ئاوێتانەن کە ڕۆشنایی دەمژن، وەکو بۆیەی یارمەتیدەر کاردەکەن، لە کرداری ڕۆشنە پێکهاتندا (21)

کلۆرۆفیل Chlorophyll کۆمەڵە بۆیەیەکە کە ڕۆشنایی دەمژن، وبەکاری دێنن لە کرداری ڕۆشنە پێکهاتندا (21)

کیلۆکالۆری Kilo caloria یەکەی گەرمی وزەیە کە دەکاتە 1000 کالۆری، بڕی گەرمیە وزەی پێویستە بۆ بەرز کردنەوەی پلەی گەرمی یەك کیلۆگرام لە ئاو بۆیەك پلەی سەدی (34)

کەپسول Capsule لە حەزازیەکاندا تورەکە سپۆر دروستدەکات، و لە بەکتیریا چینێکی پارێزەرە لە شەکری ئاڵۆز پێکهاتووە بە دەوری دیواری خانەدا (82)

گ

گۆپکە Bud پێکهاتەیە لەسەر قەد گەشە دەکات لە شوێنی جێگربوونی هەر گەڵایەکدا (138)

گەندە پلازمۆدیۆم Pseudo plsmodium کۆمەڵە خانەیەکن پێکەوە وەك یەکەیەك کاردەکەن بۆ پێکهێنانی سپۆردان (104)

گەروو Gullet پێکهاتەکە ڕێڕەوی خۆراك دەگوێزێتەوە لە سایتۆپلازمی پارامیسیۆمدا (95)

گۆپکەکردن Budding لە کەڕووەکاندا شێوەیەکی ناتوخمە زۆربوونە تیایدا جیابوونەوەی بەشێك لە خانەکە ڕوودەدات بۆ پەیداکردنی خانەی نوێ (112)

گەمیتە خانە Gametacyte خانەی جیاوازنەبووە دەگۆڕێت بۆ گەمیت (97)

گۆپکەلە Plumule لە ڕووەکدا ئەو پێکهاتەیە لە قەدۆکەی سەرلەپ پێك دێت سەرەڕای گەڵای کۆرپەلەیی (159)

گرێ Node کۆتایی نێوانە گرێیە کەیەك گەڵای ڕووەکی یان زیاتری تێدا جێگیردەبێت (138)

گریمانەی ورووژمە پەستان Pressure Flow hypothesis لێکدانەوەی گواستنەوەی شەکرەکانە بەناو شانەی نیانی ڕووەکدا (140)

گەندە پێ Pseudopodium درێژبووی سایتۆپلازمی کاتییە توانای گرژ بوونەوەی هەیە، بەشدارە لە داپێنکردنی جووڵەی هەندێك لە زیندەوەران بە ڕێگەی ئەمیبی (132)

گواستنەوەی خۆراکی ئامادەکراو Translocation گواستنەوەی گەردە ئەندامیەکانە لە شانەی ڕووەکدا (140)

گەشەی سەرەتایی Primary Growth ئەو شانەیە پەیدادەبێت لەشانەدروستکەرە لوتکەییەکانەوە لەڕووەکدا (136)

گەشەی دووەمی Secondary Growth ئەو شانەیە پەیدادەبێت لە شانە دروست کەرە تەنیشتیەکانەوە لە ڕووەکدا (136)

گەڵای سادە Simple leaf گەڵایەکە تەنها یەك تیغی هەیە (143)

گەڵای ئاوێتە Compound leaf جۆرێکی گەڵایە کە تیغەکەی دابەش کراوە بۆ پەلکۆکە گەڵاکان (143)

گۆڕان Transformation کرداری گواستنەوەی ناووکە ترشە لە خانەیەکی بەکتیریاوە بۆ خانەیەکی بەکتیریای دیکە (84)

گەنین Fermentation کردارێکە کە خانەکان تیایدا بڕێکی دیاریکراو لە ئەدینۆسینی سێ فۆسفاتی دروستدەکەن، بەگۆڕینی گلوکۆز بۆ ئاوێتەی ئەندامی دیکە، وەکو ترشی ماست یان کهولی ئەثیلی بەبێ بوونی ئۆکسجین (33)

گەنینی ترشی ماست Lactic acid Fermentation کرداری گۆڕینی ترشی پایرۆڤیکە بۆ ترشی ماست (33)

گەنینی کهولی Alcoholic Fermentaion کرداری گۆڕینی ترشی پایرۆڤیکە بۆ کهولی ئەثیلی. کە کردارێکی بێ باهەناسەی کەڕووی هەوێنە لەسەر شەکرەکان (34)

گرانا Granum لەسەر یەك هەڵچنراوی سایلۆکۆیدەکانە لە سەوزە پلاستیدەکاندا (20)

گەندە موو Pilus تووکی دەرپەڕیون لە بەکتیریادا بۆ خۆنوساندن بە تەنەکانەوە (82)

گواستنەوە Transduction کرداری گواستنەوەی بۆماوە ماددەیە لە خانەیەکەوە بۆ خانەیەکی دیکە لە ڤایرۆسەکاندا (84)

گواستنەوەی ناچالاك Passive transport جووڵەی گواستنەوەی ماددەیەکی دیاریکراوە بە پەردەی خانەدا بەبێ بەکارهێنانی وزەی خانەکە (5)

گواستنەوەی چالاك Active transport جووڵەی گواستنەوەی ماددەیەکی دیاریکراوە بەپەردەی خانەدا بە پێچەوانەی خەستە لێژییەوە، کردارەکە پێویستی بە بەکارهێنانی وزەی خانەکە هەیە (11)

گەندە خۆر Saprophyte زیندەوەرێکە ماددەی ئەندامی نازیندوو دەخوات (83)

ل

لامینارین Laminarin جۆرێکی فرە شەکرەکانە لە بەیەکەوە بەسترانی شەکری گلوکۆز پێك دێن بە ڕێگەیەکی جیاواز لە پێکەوە بەستران لە نیشاستەدا (101)

لوولە کامبیۆم Vascular cambium شانەیەکی دروست کەری تەنیشتیە لە ڕووەکدا، کە شانەیەکی لوولەیی زیادە پێك دێنێت (132)

لوولە شانە Vascular tissue شانەی دارك وشانەی نیان لە ڕووەکدا دەگرێتەوە (131)

لق Phylnm کۆمەڵە پۆلێکی لێکچووە لە پۆلێنزانیدا (48)

م

مێیە سپۆری گەورە Megaspore سپۆرە پەیدادەبێت لەماوەی کەمە دابەشبووندا لە ناو سپۆردانی مێیەدا (151)

موتوربە Grafting تەکنیکارییەکە تیایدا پارچەیەکی ڕووەك دەخرێتە ناو ڕەگ یان قەدی ڕووەکێکی دیکە لەگەڵیدا گەشە دەکات (162)

مێیە ئەندامی تورەکەیی Ascogoniunm پێکهاتەیە گەمیتەکان دروست دەکات لە کەڕووە تورەکەییەکاندا (115)

مایسلیۆم Mycelium ڕاخراوێکە لە دەزووە کەڕووی بەیەکداچوو (111)

مێیە سپۆردانی گەورە Megasporangium پێکهاتەیەکە مێیە سپۆرە گەورەکان دروست دەکات (151)

میرۆزۆیت Merozoite قۆناغی ناتوخمە زۆربوونە لە سوڕی ژیانی هەندێك لە گیانەوەرە پێشەنگیە مشەخۆرە سپۆرییەکاندا بڵاودەبنەوەو خانەی زیاتر تووش دەکەن (97)

مل Petiole لە گەڵادا ئەو پێکهاتەیە کە گەڵا بە قەد دەگەیەنێت (143)

ماوە ڕۆشنایی Photo periodism وەڵامدانەوەی ڕووەکە بۆ گۆڕانکارییەکان لە درێژی ڕۆژدا (171)

متبوون Dormancy بارێکە لە کەمبوونەوەی زیندە چالاکیدا (160)

ن

ناچارە مشەخۆری ناو خانە Obligate intracellular parasite مشەخۆرێکە خانە خوێی پێویستە بۆ ئەوەی کە زۆر ببێت (63)

نۆشین Pinocytosis جۆرێکە لە هاوردەی خانەیی، لە ڕێگەیەوە گیراوەو شلە قوتدەدات (13)

ناوی زانستی Scientific name ناوێکە لە دوو بەش پێکدێت کە بریتین لە ناوی توخم، وناوی جۆر کە بە جۆری زیندەوەرەکە دەوترێت (49)

ناونانی دوانی Binomial nemenclature سیستمی ناونانی زیندەوەرانە کە تیایدا ناوی توخم وناوی جۆر بەکار دەهێنرێت (49)

نەخۆشیزانی Patholg لێکۆڵینەوەی زانستیە بۆ نەخۆشیەکان (85)

ناواخنی مایتۆکۆندریا Mitochondrial matrix شوێنێکی تایبەتیە لەناو پەردەی مایتۆکۆندریادا (36)

نێرەك Stamen پێکهاتەیە لە گوڵی ڕووەك دەنکە هەڵاڵەکان دروست دەکات (153)

ناوك Hilum پەڵەیەکە درێژ دەبێتەوە کە لێواری تۆوی ڕووەك دەگرێتەوە بریتیە لە نیشانەی جێگیربوونی تۆوبە دیواری هێلکەدانەوە (159)

نێوانە گرێ Internode یەکێکە لە بەشەکانی قەد (138)

نیمچە ڕەگ Rhizoid پێکهاتەیە لە ڕەگ دەچێت کە قۆناغی گەمیتی ڕووەك دەچەسپێنێت لە خاك یان تاوێرە بەردەکان یان لە توێکڵی درەختدا دەزووە کەڕووەکانیش بە ماددەیەکی ڕەق دەچەسپێنێت (113)

نێرە ئەندام Anthridium لە ڕووەك وقەوزەو کەڕووەکان پێکهاتەی زۆربوونە نێرە گەمیتەکان دروست دەکات لە ڕێگەی کەمە دابەش بووندا (115)

ناوە ڕووپۆش Endodermis لە ڕووەکدا چینێك خانەی تایبەتمەندە هاتنە ژوورەوەی ماددەکان بۆ ناوەڕاستی ڕەگ ڕێکدەخات (135)

نێرە سپۆردانی گەورە Macrosporangium پێکهاتەیە نێرە سپۆری بچووك دروست دەکات (152)

ناوەندە شانە Mesophyll لە گەڵادا ئەو شانەیەیە کە کرداری ڕۆشنە پێکهاتنی تێدا ڕوودەدات (143)

نەفثالینە ترشی سرکیك Naphthalone acetic acid ئۆکسینێکی دەستکردە بە کاردێت بۆ هاندانی دروست بوونی ڕەگ لە قەد و ڕووەکە گەڵای بڕاودا (168)

ناووکی بچووك Micro nucleus لە پارامیسیۆمدا ناووکە بچووکەکەیە تایبەتی بە توخمە زۆربوون (95)

ناووکی گەورە Macro nucleus لە پارامیسیۆمدا ناووکە گەورەکەیە (95)

نێرە سپۆری بچووك Micro spore سپۆرە لە کەمە دابەشبووندا پەیدا دەبێت لە سپۆرداندا (151)

ه

هێلکۆکە Ovule مێیە سپۆردانە لە ڕووەکی گوڵداردا (152)

هێلکە پیتراوی سپۆری Zygosporangium لە کەڕووەکاندا گەمیتە یەکگرتووەکانە لە کاتی پیتگۆرکێدا (113)

هەڵگری سپۆردان Sporangiophore لە هەندێك کەڕووەکاندا دەزووە کەڕووی ستوونیە سپۆردان دروست دەکات (112)

هەوێن Yeast کەڕووێکی تاك خانەیە مۆڵگەکانی لە مۆڵگەی بەکتیریا دەچێت، بەو وردە زیندەوەرانە دەناسرێت کە دەبێتە هۆی هەڵئاوسانی نان (112)

هێلکەدان Ovary بەشێکی گوڵە هێلکۆکەکان دروست دەکات (127)

هەڵکشانی سوور Red tide هەندێك بەشی دەریا ڕەنگیان ون دەکەن بە هۆی بڵاوبوونەوەی کۆمەڵە زیندەییەکان کە سەر بە هەندێك قەوزەی قامچی داری خولاوەن کە تفتە ماددەیەکی ژەهراوی تێدایە کە ئەو زیندەوەرانە دروستی دەکەن (102)

هۆرمۆن Hormone کیمیکە ماددەیەکە بە شێوەی تایبەتی کاردەکاتە سەر چالاکی خانە دوورەکان (167)

هەڵمێن Transpiration بەهەڵم بوونی ئاوە لە ڕێگەی کونەکانی ڕووەکەوە (141)

هۆگری پلەی گەرمی بەرز ترشی زۆر Thermo acidophiles بەکتیریای کۆنە، کە لە شوێنی گەرم وترشدا دەژین (75)

هۆگری سوێری زۆر Extreme halophile بەکتیریای کۆنە، کە لە ناوەندی خەستی زۆر بەرزی سوێریدا دەژی (75)

هاوردەی خانەیی Endocytosis ڕێگایەکە خانە ئەنجامیدەدات، بە دەورەدانی ماددەیەکی دیاریکراو وقوتدانی (13)

هەڵلوشین Phagocytosist جۆرێکە لە هاوردەی خانەیی کە خانە تیایدا گەردە قەبارە گەورەکان یان خانەکە هەمووی قوتدەدات (13)

هاوسەنگی Equilibrium ئەو بارەیە بەجێدێت کاتێك پلەی خەستی ماددەیەکی دیاریکراو لە تەواوی شوێنێکی دیاریکراودا هەمان خەستی بێت (5)

و

وەرگری ئەلکترۆنی یەکەمی Primary Electron acceptor گەردێکە لە پەردەی سایلۆکۆییددا ئەو ئەلکترۆنانە وەردەگرێت کە کلۆرۆفیل لە ڕێگەی ڕۆشنە کارلێکەکانەوە ونیدەکات (22)

وەچە سورکێ Alternation of genaration توخمە سووری ژیانە لە ڕووەك وقەوزەکاندا لەدوو قۆناغ یان زیاتر پێك دێت (100)

ی

یەك لەپەکان Monocaot لە ڕووەکە تۆودا پۆشراوەکانە، یەك لەپی هەیە و دەمارەکانی تەریبەو بەشەکانی گوڵەکەی فرەیین (128)

یەکبوونی خانەیی (Coenocytic) سیفەتێکی ئەو دەزوانەیە کە بەربەستیان تێدانیە (111)

کورتکراوە

FAD فلاڤین ئەدینین دوانە نیوکلیۆتاید، ئاوێتەیەکە ئەلکترۆنەکان وەردەگرێت لە ڕێگای کارلێکەکانی ئۆکساندن ولێکردنەوەوە (38)

NAD+ نیکۆتینامیدی ئەدینین دوانە نێوکلیۆتاید، گەردێکی ئەندامییە ئەلکترۆنەکان وەردەگرێت لە ڕێگای کارلێکەکانی ئۆکساندن ولێکردنەوە(32)

NADP+ نیکۆتینامید ئەدینین دوانە نیوکلۆتاید فۆسفاتی، گەردی ئەندامییە ئەلکترۆنەکان وەردەگرێت لە ڕێگەی کارلێکەکانی ئۆکساندن ولێکردنەوە (22)

PGA ترشی گلیسرینی تاك فۆسفاتی، گەردێکی سێ کاربۆنیە بە هۆی هەنگاوی یەکەمی سووڕی کالْڤنەوە دروستدەبێت (24)

PGAL گلیسر ئەڵدیهایدی تاك فۆسفاتی، گەردێکی سێ کاربۆنیە بە هۆی هەنگاوی دووەمی سوڕی کالْڤنەوە دروستدەبێت کە دەتوانێت لە سوڕەکە بێتە دەرەوە، بەکاردەهێنرێت لە دروستکردنی ئاوێتە ئەندامیەکانی دیکەدا (24)

RuBP ڕایبۆلۆزی دووانە فۆسفاتی، شەکرێکی پێنج کاربۆنیە، لەگەڵ دوانۆکسیدی کاربۆندا یەکدەگرێت بۆ پێکهێنانی دوو گەرد لە **PGA** بە هۆی هەنگاوی یەکەمی سوڕی کالْڤنەوە (24)

زاراوەکان

أ

ئەلیل Allele یەکێکە لە شێوە جێگراوەکانی بۆهێل بەرپرسیارە لە سیفەتێك وەك ڕەنگی موو.(136)

ئەنزیمی هێلیکەیز Helicase ئەنزیمێکە دوو زنجیرەی DNA لێك جیادەکاتەوە. (150)

ئەنزیمی پەلمەرەی DNA
DNA Polymerase ئەو ئەنزیمەیە کە هانی دروستبوونی گەردی **DNA** دەدات. (150)

ئەنزیمی پەلمەرەی RNA
RNA Polymearse ئەو ئەنزیمەیە هانی دروستبوونی RNA دەدات بە بەکارهێنانی زنجیرەیەك لە گەردی DNA وەکو قاڵب. (165)

ئەنزیمی کەرتکەر Restriction Enzyem ئەو ئەنزیمەیە کە گەردەکانی DNA نامۆ تێکدەشکێنێت بە پارچەکردنی DNA لە شوێنی دیاریکراودا. (185)

ئەلیل زۆری Multiple Alleles سیفەتێکی بۆماوەییە لە دوو ئەلیل زیاتری هەیە. (173)

ئاراستەکەر Vector لە زیندەزانیدا، هۆکارێکە وەك پلازمید یان ڤایرۆس، دەتوانێت DNA یەکی نامۆ تێکەڵ بە DNA تایبەت بەخۆی بکات و لە زیندەوەرێکەوە بۆزیندەوەرێکی دیکە بگوازرێتەوە. (186)

ئەندازەی بۆماوەیی Genetic engineering تەکنیککاری گۆڕینی جینۆمە لە خانەیەکی زیندوودا بۆ بەکارهێنانی پزیشکی یان پیشەسازی. (192)

ئالۆزە Epididymis بۆرییەکی درێژی پێچاوپێچە لەسەر ڕووی گوندایە، و تێیدا تۆوەکان پێدەگەن. (108)

ئیسترۆجین Estrogen هۆرمۆنێکە توخمە پەرەسەندن و فرمانەکانی زۆربوون لە مێیەدا ڕێکدەخات. (97)

ئەنسۆلین Insulin هۆرمۆنێکە، کۆمەڵە خانەیەکی تایبەتمەند لە پەنکریاسدا بەرهەمی دێنن، خەستی گلوکۆز لە خوێندا کەمدەکاتەوە. (99)

ئەندرۆجین Andorogen هۆرمۆنێکە گون بەرهەمی دێنێت و دەستدەگرێت بەسەر سیفەتە دووەمییەکانی نێرینەدا. (97)

ئەکتین Actin پرۆتینێکە وردە دەزووەکانی ماسولکە ڕیشاڵەکان پێکدێنێت، کار لە گرژبوون و خاوبوونەوەی ماسولکە دەکات. (16)

ئینتەرفیرۆن Interferon پرۆتینێکە ئەو خانانە بەرهەمیدێنن کە تووشی ڤایرۆس بوون، ئەمەش خانە تووشبووەکان دەپارێزێت لە تووشبوون بە ڤایرۆسەکان. (50)

ئیپینیفرین Epinephrine هۆرمۆنێکە کرۆکی ئەدرینال بەرهەمیدەهێنێت. خێرایی زیندەچالاکییەکان لەباری تەنگەتاودا زیاد دەکات، دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی دەردانی ئەنسۆلین وە لێدانی دڵ و پەستانی خوێن زیاددەکات و پێشی دەڵێن ئەدرینالین. (97)

ئەرکی حەسانەوە Resting Potential ئەرکێکی کارەباییە لە پەردەی خانەی دەمارە خانە یان ماسولکە خانەدا، ئەوکاتەی خانەکە چالاك نییە. (69)

ئەرکی پەردە Membrane Potential جیاوازی ئەرکی کارەباییە لەنێوان هەردوولای پەردەی خانەدا. (68)

ئەرکی کار Action Potential گۆڕانکاری کتوپڕە لە جەمسەرگری پەردەی دەمارە خانە یا ڕژێنە خانە وە یان ماسولکە ڕیشاڵ، بەشداری دەکات لە گواستنەوەی ڕاگەیاندنی کارەباییدا. (67)

ئەندام Organ کۆمەڵێك شانەیە کە فرمانێك لە فرمانەکانی لەش بەجێدێنێت. (7)

ئێسکی ئیسفەنجی Spongy bone ئێسکە شانەیەکە چڕی لە ئێسك کەمترە، زۆر بۆشایی کراوەی تێدایە. (11)

ئێسکی پتەو «چڕ» Compact bone چینە ئێسکێکە لەژێر بەرگە ئێسکدایە کە هێز و ڕەقی دەداتە ئیسکەکە. (10)

ئێسکە پەیکەر Skeleton ئێسکەکانی لەشی مرۆڤە یان گیانەوەرە. پاڵپشتی ماسولکەو ئەندامەکان دەکات و ئەندامەکانی ناوەوەش دەپارێزێت. (9)

ب

بۆهێڵی هاوپەیوەند linked gene یەکێکە لەو دوو جووتە بۆهێڵانەی بۆمانەوەیان بەشێوەی هاوەڵ دەبێت. (168)

بۆماوە پەڕلە Genetic code ئەو یاسایەیە کە چۆنیەتی ڕیزبەندی نیوکلیۆتایدەکان وەسف دەکات، کە خوێندنەوەیان لەسەر شێوەی کۆمەڵەی سێ نیوکلیۆتایدە یەکبەدوای یەکەکان «سێیانی» دەبێ کە ترشێکی ئەمینی دیاریکراو دیاریدەکەن کە ڕیزبەندی ترشە ئەمینییەکان لە پرۆتین دیاریدەکات. (157)

بۆماوە بابەت Genotype پێکهاتەی تەواوی بۆهێلە لە زیندەوەردا، کۆمەڵەی بۆهێڵەکانە بۆ یەکێك یان زیاتر لە سیفەتی دیاریکراو. (132)

بازدان Mutation گۆڕانە لە ڕیزبەندی نیوکلیۆتایدەکانی بۆهێڵ یان گەردی DNA دا. (179)

بازدانی زۆربوونە خانە Germ-cell
mutation بازدانە لە گەمیتەکانی زیندەوەردا ڕوودەدات. (169)

بازدانی لەشەخانە Somatic-cell
mutation بازدانە لە لەشەخانەکاندا ڕوودەدات. (169)

بۆماوەزانی Genetic لقێکە لە لقەکانی زیندەزانی ئەو میکانیزمانە دەگرێتەوە کە بەهۆیانەوە سیفەتەکان لە باوانەوە بۆ وەچەکان دەگوازرێنەوە. (125)

بۆماوەزانی گەردی Molecular genetics لێکۆڵینەوەی پێکهاتە و فرمانی بۆهێڵەکان و ڕێکخستنیانە. (125)

بەکتریا خۆرکە Bacteriophage ڤایرۆسە تووشی بەکتریا دەبێت. (145)

بەزیو Recessive سیفەتی ڕووخسارێکە یان ئەلیلێکە کە پێکەوە دەردەبڕێن تەنها ئەوکاتەی هەردوو ئەلیلی بەزیوی هەمان سیفەت بۆماوەییانە بمێننەوە. (129)

بلاستۆ چیکڵدانە Blastocyst یەکێکە لە قۆناغەکانی پەرەسەندنی کۆرپەلەی شیرەدەرەکان (115)

بۆماوە Heredity گواستنەوەی سیفەتەکانە یان ڕووخسارە بۆماوەییەکانە لە باوانەوە بۆ وەچەکان. (125)

بنەچە Origin لە زانستی توێکاریدا ئەو ناوچەیە کە ماسولکە بە ئێسکی جێگیرەوە دەبەستێت. (18)

بەرگەگرتن Tolerane بارێکی ئالودەبوونە لەسەر دەرمان دەبێت بۆ گەیشتن بە کاریگەری ویستراو. (83)

بەرگرییە کۆئەندام Immune system ئەو خانە و شانانەن کە ماددە نامۆکان دەناسنەوە لەلەشدا و پەلاماریان دەدەن. (51)

بیلبیلە Pupil دەرچەیەکە لە ناوەڕاستی ڕەنگینەی چاودایە دەستبەسەر بڕی ئەو ڕووناکیەدا دەگرێت کە دەچێتە ناو چاوەوە. (80)

بیرخەرەوە خانە Memory cell خانەی B لە بەرگرییە کۆئەندامدا، کاتێك دەگەنە دژە پەیداکەر یان خانەی هێرش بەر، لەجاری یەکەمدا وەڵام نادەنەوە، بەڵام دژە پەیداکەرەکە یان خانە هێرش بەرەکە دەناسێتەوە، لەماوەی تووشبوونەکانی داهاتوودا پەلاماری هەردووکیان دەدات ئەگەر ڕووبەڕوویان ببێتەوە. (55)

بەستەر Ligament جۆرێکی بەستەرە شانەیە کە ئێسکەکانی جومگە لەشوێنی خۆیاندا دەهێڵێتەوە. (14)

بەرگە ئێسك Periosteum پەردەیەکی دووتوێی ڕەنگ سپیە، تەواوی ڕووی ئێسك دادەپۆشێت جگە لە ڕووی جومگەکان. ئەویش دەمارە ڕیشاڵ و لوولەکانی خوێنی تێدایە. (10)

بۆریچکەی هەوا Bronchiole ڕێڕەوی هەوایی بچووکن لە لقەکانی بۆری هەوا پەیدادەبن لەناو سیپەکاندا. (39)

بۆری هەوا Trachea canal ئەو بۆرییەیە کە قورگ بە هەردوو سیەکانەوە دەبەستێت لە بڕبڕەدارەکان. (39)

بیستنە جۆگە Auditory canal جۆگەیەکە لەرێگەیەوە هەوا بۆ ناو گوێ تێپەڕدەبێت. (79)

بۆن وەرگر Olfactory recepter خانەیەکە لە ڕێڕەوەکانی لووتدا هەیە، بەهۆی هەندێك ماددە وریا دەبێتەوە، بۆ ئەوەی دەمارە ڕاگەیاندن پەیدا بکات. لەمەشەوە هەستی بۆنکردن پەیدادەبێت. (81)

بەدەستهاتەکانی کوخ Koch's postulates بەجێهێنانێکی چوار قۆناغییە، کوخ بۆ دیاریکردنی هۆکاری نەخۆشیەکی دیاریکراو دایناوە، کە بۆتە هۆی ڕوودانی ئەم نەخۆشیە. (47)

بزێوە جومگە Movable joint ئەو جومگەیەیە کە جووڵەی بەرفراوانی تێدا ڕوو ئەدات وەکو جومگەی گۆیی. (13)

بەرگری Immunity توانایە لەسەر ڕوو بەڕوو بوونەوەی نەخۆشیەکی درم. (56)

بەستەرە شانە Connective tissue شانەیەکە، نێوانە ماددەیەکی زۆری تێدایە و شانەکانی دیکە بەیەك دەگەیەنێت و پاڵپشتیان دەکات. (6)

بەرگی مایلینی Myelin sheath چینە ماددەیەکی چەورییە دەوری هەندێك تەوەرەی دەمارەخانە دەدات وەك داپڕێکی کارەبایی کاردەکات. (67)

پ

پلازمید Plasmid گەردی DNA ئەڵقەییە ئاسایی لەبەکتریادا هەیە، دەتوانێت دوو هێند ببێت بەشێوەی سەربەخۆ لە کرۆمۆسۆمی سەرەکی. (186)

پریمیدین Pyrimidin تفتی نایترۆجینی پێکهاتە تاك ئەلقەییە، یەکێکە لە دوو جۆرە سەرەکییەکەی تفتە نایترۆجینەکان لە RNA و DNA دا هەیە، ئەوانیش سایتۆسین و سایمین یان یۆراسیلن (148)

پیورین Purine تفتی نایترۆجینی پێکهاتە دوو ئەلقەییە، یەکێکە لە دوو جۆرە سەرەکییەکەی تفتی نایترۆجینی لە RNA و DNA هەیە ئەوانیش ئەدینین و گوانینە. (148)

پەڕین Pollination گواستنەوەی دەنکە هەڵاڵەیە لەنێرە زۆربوونە پێکهاتەکان «پۆرگ» بۆ لوتکەی مێیە زۆربوونە پێکهاتە «کۆسپ» لە گوڵی ڕووەکە تۆ و داپۆشراوەکان یان بۆ هێلکۆکە لە ڕووکە تۆو ڕووتەکاندا. (126)

پەڕینی خۆیی Self-pollination گواستنەوەی دەنکە هەڵاڵەیە لە پۆرگەوە بۆ کۆسپی هەمان گوڵ یان بۆ کۆسپی گوڵێکی دیکە لەسەر هەمان ڕووەك. (126)

پزدان «پاور» Afterbirth پاشماوەی وێلاش و ئەو پەردانەن کە لە لەشی دایك دوای منداڵبوون دەریاندەکات. (118)

پنتە بازدان Point mutation بازدانێکە بەهۆیەوە تفتێکی نایترۆجینی یان نیوکلیۆتایدێك لەبۆهێڵێکدا دەگۆڕێت. (170)

پشکنەر Probe تاکە زنجیرەی RNA یان DNA یە کە بەماددەیەکی تیشکدەر یان بەبۆیەی فلۆرسنت جیاکراوەتەوە. (187)

پرۆژەی جینۆمی مرۆیی Human genome project ئەرکی لێکۆڵینەوەی زانستیە لە هەموو جیهاندا بۆ دانانی نەخشەیەك بۆ بۆماوە ماددە و دیاریکردنی ڕیزبەندییەکەی. (189)

پرۆتیۆمزانی Proteomies لێکۆڵینەوەی ناوەڕۆکی پرۆتینی زیندەوەرە، کە جۆرەکانی پرۆتین و پێکهاتە و کارلێك و زۆریان دەگرێتەوە. (192)

پرۆجیسترۆن Progestrone ستیرۆیدە هۆرمۆنێکە، تەنی زەرد لە هێلکەداندا دەریدەدات هانی گۆڕانەکانی منداڵدان دەدات تا هێلکەی پیتراو تێیدا بچەقێت، هەروەها وێلاشیش لەکاتی سکپڕیدا دروستی دەکات. (97)

پلازمەخانە Plasma cell جۆرێکە لە خرۆکە سپیەکانی خوێن، کە دژەتەنەکان دروستدەکات. (54)

پشتبەستن Dependence بارێکە، کەسێك تێیدا پشت بە دەرمانێکەوە دەبەستێت بە پشتبەستنێکی لەشی یان دەروونی بۆ ئەوەی کارەکانی بەجێبهێنێت. (83)

پرۆستاگلاندین Prostaglandin جۆرێکە لە هۆرمۆن، لە شانەکانی لەشدا دروستدەبێت و لەشوێنی دەردانیدا کار دەکات. پرۆستاگلاندینەکان کاریگەرییان لەبوارە جیاجیاکاندا دەردەکەوێت وەك فراوانکردنی لوولەکانی خوێن و گرژکردنی لووسە ماسولکەکان و خاوکردنەوەیان، و ڕێکخستنی فرمانی گورچیلەکان. (93)

پلازما Plasma پێکهێنەرێکی شلە لە پێکهاتووەکانی خوێن. (32)

پەرچەپێدانەوەی ئەرێنی Positive feedback دەرپەڕینی هۆرمۆنی یەکەمی دەرپەڕاندنی هۆرمۆنەکانی دیکە وریادەکاتەوە یان ماددەکانی دیکە، ئەوانیش دەبنە هۆی بەردەوامبوونی دەرپەڕاندنی هۆرمۆنی یەکەمی. (102)

پەرچەپێدانەوەی نەرێنی Negative feedback میکانیزمی هاوسەنگی ناوەکیە کە تێیدا هەنگاوێك لە زنجیرە ڕووداوەکاندا هەنگاوی یەکەمی ئەو زنجیرەیە دەوەستێنێت. (101)

پلەی خەستی کهول لە خوێندا Blood alohol concentration پێوانەی بڕی کهولە لە خوێنی کەسێکی دیاریکراو بە (BAC کورت دەکرێتەوە) (85)

پەڕەی خوێن Platelets پارچەیە لە خانە، پێویستە بۆ پێکهێنانی خوێنمەیین. (33)

پەستانی خوێن Blood pressure ئەو هێزەیە کە خوێن بەهۆیەوە پەستان دەخاتە سەر دیواری خوێنبەرەکان. (28)

پەرچەکردار Reflex جووڵەیەکی خۆنەویستی خێرایە کە وەڵامدانەوەیە بۆ هەر وریاکەرەوەیەك. (76)

پەیکەرە ماسولکە Skeletal museles ماسولکەی خۆویستن بەئێسکەوە دەبەسترێن و بەشەکانی لەش دەجولێنن.(5)

پارچەی ماسولکەیی Sarcomere یەکەی بنچینەییە بۆ گرژبوون لە پەیکەرە ماسولکە و دڵە ماسولکەدا. (17)

پەڕەی جەمسەری ئێسك Epiphyseal Plate ئەو جێگەیەیە کە ئێسك تێیدا بە باری درێژی گەشە دەکات، دەکەوێتە هەردوو سەری ئێسکی درێژ لە جومگەدا. (12)

پیپتیدە هۆرمۆن Peptide hormone هۆرمۆنە لە ترشە ئەمینییەکان یان پێپتیدەکان یان پرۆتینەکان پێکدێت. (91)

پەلە پەیکەر Appendicular skeletons ئێسکەکانی دەست و لاق و دەفەی شان و چەڵەمە ئێسك و ئێسکەکانی حەوز دەگرێتەوە. (9)

ت

تۆڕە Retina چینی ناوەوەی چاوەو هەستیارە بۆ ڕۆشنایی، ئەو وێنەیە وەردەگرێت کە هاوێنە دروست دەکات. پاشان لە ڕێگەی دەماری بینینەوە بۆ دەماخ دەنێردرێت. (86)

تاکە نیوکلیۆتایدی فرەجێگە Single nucleotide polymorphismis شوێنێکی DNA بێهاوتایە تێیدا تاکەکان جیاواز دەبن لەیەك نیوکلیۆتایددا، ئەمەش گرنگە بۆدانانی نەخشەی جینۆم. (190)

تێکچوونی بۆماوەیی Genetic disorder نەخۆشەیەکی بۆماوەییە یان تێکچوونە هۆیەکەی بازدانە لە بۆهێڵێکدا یان کەموکوڕیە لە کرۆمۆسۆمدا. (172)

تۆوە بۆڕیچکە Seminiferous tube لە هەردوو گوندا، یەکێکە لەو بۆڕیچکە زۆرانەی کە تێیدا تۆوەکان بەرهەمدێن. (107)

توشبوونە هەلپەرستی Opportunistic infection توشبوونی کەسێکە بە وردە زیندەوەرێك ئاسایی نابێتە هۆی نەخۆشی، بەڵام دەبێتە هۆکارێك بۆ نەخۆشی کاتێك کۆئەندامی بەرگری بێهێز دەبێت. (61)

تێکەڵە پەڕین Cross-pollination زۆربوونە کردارێکە تێیدا دەنکە هەڵاڵە لە پۆرگی ڕووەکێکەوە بۆ کۆسپی ڕووەکێکی دیکە دەگوازرێتەوە. (126)

تیلۆمیر Telomere ڕیزبەندی تفتە نایترۆجینیە دووبارەبووەکانە لە DNA دا کە دەکەوێتە کۆتایی کرۆمۆسۆمەکانەوە وە لە هەر دابەشبوونێکی خانەدا کورت دەبێتەوە. (196)

تۆواوە چیکڵدانە Seminal vesicle یەکێکە لەو دوو پێکهاتە ڕژێنەی لە نێرەی بڕبڕەدارەکاندا. کە ئەو شلەیە دەردەدات و کۆئەکاتەوە کە بەشێك لە تۆواو پێکدێنێت. (109)

تۆواو Semen شلەیەکە، تۆوەکان و ئەو شلە جیاوازانەی تێدایە کە نێرە کۆئەندامی زاوزێ بەرهەمی دێنێت. (109)

تۆماری ڕەچەڵەك Pedigree هێڵکارییەکە بۆماوە ڕوخسارێك دەردەخات لە چەند وەچەی خێزانێکدا. (171)

تەمەنی بێ ئومێدی Menopause ئەو تەمەنەیە کە تێیدا سوڕی مانگانە لە ئافرەتدا دەوەستێت، ئەمەش لەنێوان 45 تا 55 ساڵیدایە. (113)

توخمە کرۆمۆسۆم Sex chromosome یەکێکە لەو دوو جووتە کرۆمۆسۆمەی کە توخمی تاك دیاریدەکات. (166)

تورەکەی سەراو Amniotic sac ئەو تورەکەیەیە کە پەردەی سەراو پێکدەهێنێت. (116)

تورەکەی گون Scrotum ئەو تورەکەیەیە کە هەردوو گونی تێدایە لە زۆربەی نێرەی شیردەرەکاندا. (107)

تیرەی یەکرەگ True-Breeding زاراوەیەکە زیندەوەر یان بۆماوەبابەتی یەکرەگ لە سیفەتێکی دیاریکراودا وەسف دەکات، واتە هەمیشە نەوەکان بە هەمان ڕووخسارە بابەتی سیفەتەکە بەرهەم دێنێت. (127)

توندڕەو Virulent وەسفی وردبینە زیندەوەرەکانە کە دەبنە هۆی نەخۆشی و تووشکردن بەتووندی. (143)

تێستیستیرۆن Testosterone هۆرمۆنێکە توخمە سیفەتەکانی نێرە و بەرهەمهێنانی تۆوەکان ڕێکدەخات. (97)

تفتی نایترۆجینی Nitrogenous base تفتێکی ئەندامییە نایترۆجینی تێدایە، وەك پیورین یان پریمیدین، یەکەی پێکهاتنی نیوکلیۆتایدەکانە لە DNA و RNAدا. (147)

تەنگە هەناسە «هەناسەتەنگی» Asthma تێکچوونێکی سییەکانە، لە نیشانەکانی گرانی هەناسەدانە و هۆیەکەشی تەسکبوونەوەی لقەکانی بۆری هەوایە، کورتە هەناسە و هەناسەبرکێ و کۆکەی لەگەڵدا دەبێت. هۆیەکەی کاردانەوەیە بۆ ماددە ورژێنەرە دیاریکراوەکان. (58)

تەمەنی پێگەیشتن Puberty قۆناغێکە لە ژیانی مرۆڤ، لە مێیەدا لەکاتی دەستپێکردنی سوڕی مانگانەدا دەستپێدەکات، و لەنێرەدا لەکاتی بەرهەمهێنانی تۆو دەستپێدەکات و توخمە سیفەتە دووەمییەکان دەردەکەون. (97)

توێکڵی مێشك Serebral cortex بەشی خۆڵەمێشی دەرەوەی مێشکە دەستدەگرێت بەسەر فرمانە ژیرییەکان و جووڵەی گشتی، و فرمانی ئەندامەکان و لێکدانەوە و کاردانەوەی ڕەفتاری. (73)

تەوەرە Axon درێژبوونەوەی سایتۆپلازمی دەمارە خانەیە، دەمارە ڕاگەیاندن بۆ دوور لە لەشی خانەکە دەگوازرێتەوە. (67)

تەوەرە پەیکەر Axial skeleton کەللەی سەر و ئێسکەکانی پەراسوو و بڕبڕەی پشت و ئێسکی کۆڵە دەگرێتەوە. (9)

ج

جێپەنجەی DNA (DNA Finger print) شێوازی ئەو هێڵانەن کە دەردەکەون کاتێك سامپڵێکی DNA تیشکدەر لە کەسێکدا جیادەکرێتەوە و دەدرێتە بەر تیشکی X لە دوای ئەوەی دەبڕدرێت و دووهێند دەکرێت و لێك جیادەکرێتەوە. (185)

جینۆم Genome تەواوی بۆماوە ماددەیە کە لەلەشی کەسێکدا هەیە. (160)

جووتە تفتی تەواوکار Complementary base pair تفتی نیوکلیۆتایدەکانی زنجیرەیەکە لە DNA یان RNA کە جووت دەبن لەگەڵ تفتەکانی زنجیرەکەی دیکە، ئەدینین لەگەڵ سایمین یان یۆراسیل جووتدەبێت و گوانین لەگەڵ سایتۆسین جووت دەبێت. (148)

جیانەبوونەوە Nondisjunction سەرنەکەوتنی کرۆمۆسۆمە لێکچووەکانە لە جیابوونەوە لەکاتی دابەشبوونی یەکەمی کەمە دابەشبووندا یان، سەرنەکەوتنی کرۆماتیدە براکانە لە جیابوونەوە لەکاتی دەزوەدابەشبوونی ئاسایی یان دابەشبوونی دووەمی کەمە دابەشبووندا. (169)

جیاکردنەوەی کارەبایی جەلاتینی Gel electro phoresis تەکنیکارییە بۆ جیاکردنەوەی ناووکە ترشەکان یان پرۆتینەکان بەکاردەهێنرێت بەپێی درێژی و بارگەکانیان لە جەلاتینی ئەگارۆز یان ئەکریلامیددا. (185)

جیاکردنەوەی کارەبایی جەلاتینی دوودووری Two - Dimensional gel electrophresis ڕێگەیەکی تاقیگەییە بۆجیاکردنەوەی ترشە ئەمینیەکان یان پرۆتینەکان بەپێی خاڵەکانی یەکسانی لە ئەرکی کارەبایی و کێشی گەردیدا. (192)

جیاکردنەوەی شلەی سەراو Amniocentesis بەجێهێنانێکە بۆ دەستنیشانکردنی کۆرپەلە بە لێنۆڕینی سەراو لە منداڵدانی نافرەتی دوو گیان. (175)

جووڵە دەمارە خانە Motor Neuron دەمارە خانەیەکە، دەمارە ڕاگەیاندن لە ناوەندە کۆئەندامی دەمارەوە بۆ ماسولکەکان یان ڕژێنەکان دەگوازرێتەوە. (75)

جۆگەی ئۆستاکی Eustachian Tube جۆگەیەکە گوێی ناوەڕاست بە دەمەکەلێن دەگەیەنێت. (79)

جۆگەی فالوب Fallopian tube بۆرییەکە لەڕێگەیەوە هێلکەکان لە هێلکەدانەوە بۆ منداڵدان دەگوازرێنەوە. (110)

جۆگەی کەوانەیی Semicircular canal جۆگەیەکە لەگوێی ناوەوەدا پڕە لە شلەیەك، کە بەشداری دەکات لە پارێزگاری هاوسەنگی و دەستگرتن بەسەر جووڵەدا. (80)

جۆگەی هافەرس Haversian canal جۆگەیەکە لوولەکانی خوێنی تێدایە لە شانەی ئێسکی پتەودا. (11)

جێبەست Insertion لەزانستی توێکاریدا ئەو ناوچەیە کە تێیدا ماسولکە بە ئێسکێکی جوڵاو دەبەسترێت. (19)

جومگە Joint ئەو شوێنەیە کە تێیدا دوو ئێسك یان زیاتر بەیەکدەگەن. (13)

جومگەی جووڵە سنووردار Semimovable joint جومگەیەکە تێیدا جووڵەیەکی سنووردار ڕوودەدات. نموونەش جومگەکانی بڕبڕەی پشت. (13)

چ

چیکڵدانە Follicle کەلێن یان تورەکەیەکی بچووکی تەسکە، لە ئەندامێك یان لە شانەیەکدایە، هەروەها لە هێلکەداندا هەیە کە هێلکەی تێدایە و پەرەدەسێنێت. (112)

چووك Penis ئەندامی نێرینەیە، کە تۆوەکان بۆ جۆگەی زاوزێی مێینە دەگوازێتەوە لەکاتی جووتبووندا، فرمانی دووەمی چووکیش دەرکردنی میزە لەلەشدا. (109)

چوارگۆشەی پۆنیت Punnett Square وێنە هێڵکارییەکە بۆ پێشبینی ئەنجامی لێکدانی بۆهێڵەکان بەکاردێت. (136)

چارەسەرکردنی بۆهێڵی Gene thrapy تەکنیکارییە، بۆهێڵێك دەخاتە خانەوە، بۆڕاستکردنەوەی نەخۆشەیەکی بۆماوەیی یان بۆ باشکردنی جینۆمەکەی. (195)

چەقین Impronatation کرداری تێچەقینی هێلکەی تازە پیتراوە کە بۆتە بلاستۆ چیکڵدانە لە ناوپۆشی منداڵدانا. (115)

چەژە گۆیکە Taste bud کۆبونەوەی کۆتایی هەستە دەمارەکانە، شێوە هێلکەییە و لەسەر زمان و بنمیچی دەم و گەرووا هەیە. (81)

چێوە دەمارە کۆئەندام Peripheral nervous system بەشەکانی دەمارە کۆئەندامە جگە لە دەماخ و دڕکە پەتك (ناوەندە دەمارە کۆئەندام) کە کاسە دەمارەکان و دڕکە دەمارەکان دەگرێتەوە. (72)

ح

حەوزە کەلێن Pelvic cavity بەشێکی کلۆرە لە لەشدا، دەکەوێتە ژێر بۆشایی سکەوە، کە ئەندامەکانی هەردوو کۆئەندامی زاوزێ و دەرهاویشتنی تێدایە. (8)

خ

خویێگرتن «نالودەبوون» Addiction بارێکە کە مرۆڤ ناتوانێت واز لە بەکارهێنانی دەرمان بهێنێت. (83)

خۆییە دەمارەکۆئەندام Autonomic nerv-ous system بەشێکە لە کۆئەندامی دەمار و دەستبەسەر خۆنەویستە چالاکییەکاندا دەگرێت. (77)

خانەی B (B cell) لیمفە خرۆکە سپی خوێنە، لە ئێسکدا بەرهەمدێت دژەتەنەکان دروستدەکات. (52)

خانەی T (T cell) خانەیەکە لە سایمۆسە رژێنەوە پێدەگات بەشداری دەکات لە وەڵامدانەوەکانی بەرگری خانەییدا. (52)

خانەی هەڵلوشێنەر Phagocyte خانەیەکە ماددە نامۆکان یان وردە زیندەوەرەکان قووت دەدات و شیان دەکاتەوە. (33، 49)

خرۆکەی سپی خوێن White blood cell (Leukocyte) جۆرێکە لە خانەکانی خوێن، بەکتریا و ڤایرۆس و پرۆتینە ژەهراوییەکان تێکدەشکێنێت، و یارمەتی لەشیش دەدات بۆ دەستکەوتنی بەرگری. (33)

خرۆکەی سووری خوێن Red blood cell (Erythrocyte) خانەیەکی شێوە خەپلەییە و ناووکی تێدانییە و هیمۆگڵۆبینی تێدایە و ئۆکسجین لە کۆئەندامی سوڕاندا دەگوازێتەوە. (32)

خانەی T ژەهراوی Cytotoxin T cell جۆرێکە لە خانەکانی T ، خانە تووشبووەکان و خانە شێرپەنجەییەکان دەناسێتەوە و تێکیان دەشکێنێت. (53)

خانەی چیلکەیی Rod یەکێك لەو دوو جۆرە خانەیە کە ڕۆشنایی لە چاودا دەناسێتەوە. خانە چیلکەییەکان ڕۆشنایی کز دەناسنەوە ڕۆڵیان هەیە لە بینینی شتی بێڕەنگ و بنین لە تاریکیدا. (80)

خۆییە بەرگرییە نەخۆشی (نەخۆشی دژە خۆیی) Autoimmune disease نەخۆشیەکە تێیدا بەرگرییە کۆئەندام پەلاماری خانەکانی لەشی خۆی دەدات. (59)

خانەی قوچەکی Cone لەگیانەوەردا، وەرگری ڕۆشناییە لە تۆڕەی چاودا، ڕەنگەکان جیادەکاتەوە و زۆر هەستیاریشە بۆ ڕۆشنایی درەوشاوە. (80)

خانەی ئامانج Target cell ئەو خانەیە کە هۆرمۆنی بۆ دەچێت بۆ پەیداکردنی کاریگەری دیاریکراو. (92)

خانەی T یاریدەدەر Helper T cell لیمفە خرۆکە سپی خوێنە، پێویستە بۆ بەرهەمهێنانی خەستییەکی سروشتی لە دژە تەنەکان لەلایەن خانەکانی B ـەوە. (53)

خوێنبەر Artery لوولەی خوێنە، کە خوێن بۆ دوور لە دڵ دەگوازێتەوە بۆ ئەندامەکانی لەش. (28)

خۆویستە ماسولکە Voluntary muscle ماسولکەیەکە دەتوانرێت بەپێی خواست دەستبەسەر جووڵەکەیدا بگیرێت. (15)

خۆنەویستە ماسولکە Involuntary muscle ماسولکەیەکە ناتوانرێت بەپێی خواست دەستبەسەر جوڵەکەیدا بگیرێت. وەك دڵە ماسولکە و لووسەماسولکە. (16)

خوێنهێنەر Vein لوولەی خوێنە خوێن بۆ دڵ دەگوازێتەوە. (29)

د

دروستبوونی پرۆتین Protine synthesis دروستبوونی پرۆتینە بەبەکارهێنانی ئەو زانیارییانەی کە لە DNA دا هەن، و mRNA هەڵیگرتوون. (154)

دەستپێك Primer پارچەیەکی بچووکی RNA یان DNA ی تاك زنجیرەیە کە پێویستە هەبێت بۆ دووهێندبوونی DNA (190)

دووڕیانی دووهێندبوون Replicaion fork خاڵێکی شێوە Y یە، کە پەیدادەبێت کاتێك هەردوو زنجیرەی لوولپێچی هاوجووتی DNA جیادەبنەوە بۆ ئەوەی توانا بدات بە DNA کە دووهێند بێت. (150)

DNA دووبارە پێکهاتووەوە DNA Recombiant ئەو گەردانەن، لەڕێگای یەکخستنی DNA لەسەرچاوە جیاوازەکاندا دروست دەکرێن. (186)

دووهێندبوونی DNA (DNA Replication) ئەو میکانیزمەیە کە تێیدا DNA دووهێند دەبێت. (150)

دووهێندبوونی نیوە پارێزراو Semi-conservative repilcation لەهەر لوولپێچێکی DNA هاوجووتدا کە لە دووهێندبوونەوە پەیدا بووە، تاکە زنجیرەیەکیان لە گەردی DNA بنچینەیی وەرگیراوە، وە زنجیرەکەی دیکەش نوێ دەبێت. (150)

دڵە لوولە کۆئەندام Cardiovascular System کۆمەڵێك ئەندامن خوێن بۆ هەموو بەشەکانی لەش دەگوازنەوە، ئەندامەکانی ئەم کۆئەندامە: دڵ وخوێنبەرو خوێنهێنەرەکان دەگرێتەوە. (35)

دەمارە خانە Neuron خانەیەکە، ڕاگەیاندنی کارەبایی دروستدەکات و دەیانگوازێتەوە. (67,65)

دەمار Nerve کۆمەڵێك دەمارە ڕیشاڵە لە ڕێگەیانەوە دەمارە ڕاگەیاندن لە نێوان ناوەندە دەمارە کۆئەندام وبەشەکانی دیکەی لەشدا دەگوازرێتەوە (75)

دڵە ماسولکە Cardiac muscle ماسولکەی خۆنەویستەو لە دڵدا هەیە. (5)

دڕکە کەلێن Spinal cavity ئەو بەشەیە کە دڕکە پەتکی تێدایە. (8)

دەرمان Drug ماددەیەکە، هۆی گۆڕانە لە باری دەروونی یان جەستەیی لە زیندەوەردا. (83)

دەرمانی کاریگەری دەروونی Psychoactive drug دەرمانێکە کار لە گۆڕانی فرمانی ناوەندە دەمارە کۆئەندام دەکات. (83)

دەمارە گوێزەرەوە Neurotransmitter ماددەیەکی کیمیاییە دەمارە ڕاگەیاندنەکان بە دەمارە گەیێنکەدا دەگوازێتەوە. (67)

دەمارە شانە Nervous tissue شانەیەکی کۆئەندامی دەمارە، کە دەمارە خانەو پاڵپشتە خانەو بەستەرە شانە دەگرێتەوە. (5)

دژە پەیداکەر Antigen ماددەیەکە، وەڵامدانەوەی بەرگری چالاك دەکات. (52,34)

دەمارە کۆتایی Nerve ending کۆتایی تەوەرەی دەمارە خانەیە. (67)

سوڕی کۆڕۆنەری Coronary circulation جوولانەوەی خوێنە لە دڵدا (31)

دابڕان Withdrawal نیشانەکانی دەروونی وجەستەیی ناشیاون لە کەسێکدا پەیدادەبن لە کاتی وەستان لە بەکارهێنانی دەرمانێك کە لەوەوپێش بەکاری هێناوە. (83)

دالآن Vestibule بەشێکە لە گوێی ناوەوە ڕۆڵی هاوسەنگی بەجێدێنێت. (80)

دەمارەپیپتید Neuropeptide هۆرمۆنێکە دەمارە کۆئەندام پەیدای دەکات. (93)

دروستبوونی ئێسك Ossification ئەو کردارەیە کە تێیدا کرکراگە بۆ ئێسك دەگۆڕێت. (12)

دژەتەن Antibody پرۆتینێکە وەڵامی دژە پەیدارێکی دیاریکراو دەداتەوە، یان دەبێتە هۆی لەکارخستنی یان تێکشکاندنی ماددەیەکی ژەهراوی. (54,33)

دەمارەکۆئەندام Nervous System کۆمەڵێك پێکهاتەن دەستبەسەر ئەو کارانەدا دەگرن کە لەش پێیان هەڵدەستێت وە کاردانەوەی وەڵامی ئەو کاریگەریانەی کە لە دەوروبەری ژینگەییەوە دەردەچن. ئەم کۆئەندامەش لە بلیۆنان دەمارە خانەی تایبەتمەند پێکدێت. (67)

دووڕەگ Heterozygous تاکێکی دوو ئەلیل جیاواز لە سیفەتێکدا وەسف دەکات (133)

ڕ

ڕەقبوونی خوێنبەر Atherosclerosis نەخۆشییەکە بە کەڵەکەبوونی ماددە چەورییەکان لە دیواری ناوەوەی خوێنبەرەکان جیادەکرێتەوە. (31)

ڕژێنی جوگەدار Exocrine gland ڕژێنێکە دەردراوەکانی بە جۆگەدا دەگوازرێتەوە. (91)

ڕژێنی ئەدرینال Adrenal gland کوێرە ڕژێنن بە ئەدرینال ناودەبرێت دەکەونە سەر هەر گورچیلەیەك. (96)

ڕەنگینە Lris بەشە بازنەییە ڕەنگاوڕەنگەکەی چاوە. (81)

ڕێتێچوون (ئەگەرەکان) Probability ڕێژەی ژمارەی جارەکانە کە لەوانەیە کەوتنەوەی ڕووداوی تێدا دووبارەببێتەوە بۆ ژمارەی جارەکان کە ڕووداوەکەی تێدا ڕوودەدات. (133)

ڕاوێژپێکردنی بۆماوەیی Genetic Counseling کرداری لێنۆڕین وئاگاداکردنەوەی باوانی چاوەڕوانکراوە لە پێکهاتەی بۆهێڵیان و ئەگەری ئەوەی کە منداڵەکانیان کەموکوڕی یان نەخۆشی بۆماوەییان هەبێت. (177)

ڕایبۆز Ribose شەکرێکی پێنج کاربۆنییە لە RNA دا هەیە. (155)

ڕایبۆزی کەم ئۆکسجینی Deoxy ribose شەکرێکی پێنج کاربۆنییە لە نیوکیلۆتایدەکانی DNA دا هەیە. (147)

RNA ڕایبۆسۆمی (rRNA) Ribosomal RNA گەردێکی RNA تاك زنجیرەییە کە دەچێتە پێکهاتەی ڕایبۆسۆمەوە. (155)

ڕووخسارە بابەت Phenotype ڕووخساری دەرەوەی زیندەوەر یان سیفەتێکی دیکەیە کە لەوانەیە دەربیخات، لەبۆماوە بابەتی زیندەوەر و ژینگە پەیدادەبێت. (132)

ڕژێنی پرۆستات Prostat gland ڕژێنێکە بەشداری لە دروستبوونی تۆواو لە نێرەدا دەکات. (109)

ڕژێنی کۆپەر Cowper's gland دوو ڕژێنی نێرە کۆئەندامی زاوزێن بەشێك لە شلەی تۆواو دەردەدەن لە کاتی ڕژاندا. (109)

ڕێژەی بۆماوە بابەت Genotypic ratio ڕێژەی بۆماوە بابەتەکانە کە لە نەوەکاندا دەردەکەوێت. (135)

ڕێژەی ڕووخسارە بابەت Phenotypic ratio ڕێژەی ڕووخسارە بابەتی پەیدابووە لە جووتبووندا. (135)

ڕەوشتە زیندەییەکان Bioethies لێکۆڵینەوەی بابەتە ڕەوشتیەکانی پەیوەستە بە تەکنۆلۆژیای DNA. (198)

ڕووکەشە شانە Epithelial tissue چینە شانەیەکە ڕووی لەش دادەپۆشێت بۆشاییەکەی ناوپۆش دەکات. (6)

ز

زمانە Valves نوشتانەوەیەکی پەردەییە دەست دەگرێت بەسەر وورژمکردنی شلەیەکی دیاریکراو. (25)

زاوزێیە ڕژێن (توخمە ڕژێن) Gonad ئەندامی بەرهەمهێنانی گەمیتەکانە. (97)

زمانەی زورنایی Epiglottis پێکهاتەیەکی کرکراگەییە لە دەروازەی قورگدا، ڕێ لە چوونەژوورەوەی خۆراك دەگرێت بۆ قورگ وبۆڕی هەوا لەکاتی قووتداندا. (38)

زەردەتەن Carpus luteum ئەو پێکهاتەیە کە لە چیکڵدانەی تەقیوی هێلکەدان پێکدێت لە دوای هێلکەدانان، هۆرمۆنەکان دەردەدات. (113)

زاڵ Dominant سیفەتی ئەو ئەلیلەیە کە بە شێوە دەردەبڕێت ئەو کاتەی کە تەنها لە لایەن یەك کرۆمۆسۆم لە جووت کرۆمۆسۆمە لێکچووەکان هەڵدەگیرێت. (129)

زیندەزانیارییەکان Bioinformatic تەکنیکاریە، زیندەزانی و زانستە زانیارییەکان و تەکنۆلۆژیای زانیارییەکان کۆ دەکاتەوە بۆ تواناپێدانی لە دۆزینەوەی زیندە نوێیەکان وە لە یەکخستنی چەمکەکان. (192)

زێ Vagina ئەندامێکی زاوزێی مێیەیە کە منداڵدان بەدەرەوەی لەش دەگەیەنێت وە پێشوازی لە تۆوەکان دەکات لە کاتی جووتبووندا. (111)

زاڵبوونی تەواو Complete dominance پەیوەندییەکە تێیدا ئەلیلێك زاڵبوونی تەواوی بەسەر ئەلیلێکی دیکەدا هەیە. (136)

زاڵبوونی ناتەواو Incomplete dominance بارێکە تێیدا سیفەتی تاکێك مام ناوەند دەبێت لە نێوان دوو ڕووخسارە بابەتی باوانی تاکەکە، چونکە ئەلیلی زاڵ ناتوانێت بە تەواوی خۆی دەربڕێت (174, 136)

زیادبوونە بازدان Insertion mutation بازدانێکە بە هۆیەوە یەك نیوکلیۆتاید یان زیاتر بۆ بۆهێڵەکە زیاد دەبێت. (170)

ژ

ژان Labor ئەو کردارەیە کە کۆرپەڵەو وێڵاش لە منداڵدانەوە دەردەکات. (118)

ژێر لانك Hypothalamus ناوچەیەکی دەماخە، کە چالاکی دەمارە کۆئەندام و کوێرە ڕژێنە کۆئەندام ڕێکدەخات، هەروەها دەست دەگرێت بەسەر زۆر لە چالاکییەکانی لەش کە پەیوەستن بە هاوسەنگی ناوەکی. (94,74)

ژێر مێشکە ڕژێن Pituitary gland کوێرە ڕژێنێکە دەکەوێتە خوارەوەی دەماخ و هەندێك لەو هۆرمۆنانە کۆدەکاتەوە کە ژێر لانك دەریاندەدات، وەهەندێکی دیکە یان دەردەدات. هەروەها ئەو هۆرمۆنانە دەردەدات کە ژێر لانك دەستبەسەر دەردانیاندا دەگرێت. (94)

ژێ Tendon بەستەرە شانەیەکی بەتینە، ماسولکە بە ئێسك یان بە ئەندامێکی دیکەی لەش دەبەستێت. (18)

س

سایمۆسەڕژێن Thymus gland ئەو ڕژێنەیە کە خانەکانی T تێیدا پێدەگەن. (51)

سییە ئاوسان Emphysema نەخۆشییەکە لە سییەکان، بە تێکچوونی سیکلدانۆچکەکانی هەواجیا دەکرێتەوە، بەمەش ڕوویەری پێویست بۆ ئاڵوگۆڕی گازەکان کەمدەکاتەوە. (86)

سکۆڵە Ventricle یەکێك لەو دوو ژوورە ماسولکەییە گەورانەیە کە پاڵ بە خوێنەوە دەنێت بۆ دەرەوەی دڵ. (25)

سکپڕی Gestation یان Pregnancy لە شیردەرەکاندا، هەڵگرتنی کۆرپەڵەیە لە پیتێنەوە هەتا منداڵبوون. (115)

سوڕی مانگانە Menstrual Cycle سوڕە زۆربوونێکی مێینەیە بە گۆڕانی مانگانە لە ناوپۆشی منداڵدان و کەوتنە سەرخوێن جیادەکرێتەوە. (112)

سکە کەلێن Abdominal cavity ئەو بەشە کلۆرەی لەشە، لە ژێر ناوپەنجك ولەسەر حەوزدایە. ئەندامەکانی هەرس و دەرهاوێشتن وزۆربوونی تێدایە. (8)

سنگە کەلێن Thoracic cavity ئەو کەلێنەیە کە دەکەوێتە نێوان مل و سك لەلەشی مرۆڤدا، ئەویش دڵ و سییەکانی تێدایە. (8)

سیکلدانۆچکەی هەوا Alveolus خانەی هەواییە لە سییەکاندا کە ئاڵوگۆڕی ئۆکسجین ودوانۆکسیدی کاربۆنی تێدا ڕوودەدات. (39)

سییە سوڕ Pulmonary Circulation دەربەڕینی خوێنە لە سکۆڵەی ڕاستی دڵەوە بۆ سییەکان وپاشان بۆ گوێچکەڵەی چەپی دڵ لەڕێی تۆڕێك لە سییە خوێنبەرو موولوولەی خوێن و خوێنهێنەرەکانەوە. (29)

سی Lung ناوەندە پێکهاتەی کۆئەندامی هەناسەدانە، کە تێیدا ئاڵوگۆڕی ئۆکسجینی هەواو دوانۆکسیدی کاربۆنی خوێن ڕوودەدات. (38)

سپڵ Spleen گەورەترین لیمفە ئەندامی لەشە، وەك کۆگایەکی خوێن کاردەکات، خڕۆکەسوورە کۆنەکانی خوێن تێکدەشکێنێت و لیمفە خانەکانیش دروست دەکات. (52)

سیستمی تەواوکەر Complement System کۆئەندامێکی پرۆتینیە بەڕێڕەوی خوێندا دەسوڕێتەوە بە دژە تەنەکانەوە دەبەسترێت بۆ دابینکردنی پاراستن لە دژە پەیداکەرەکان. (50)

ستیرۆیدە هۆرمۆن Steroid Hormon جۆرە هۆرمۆنێکە لە کۆلیسترۆل پێکدێت، ژمارەیەك ستیرۆیدە هۆرمۆن هەن، کە توێکڵی ئەدرینال و گون وهێلکەدان و وێڵاش بەرهەمیان دێنن. (91)

سایرۆیدە ڕژێن Thyroid gland کوێرە ڕژێنە دەکەوێتە خوارەوەی مل ئەو دەردراوانە دروست دەکات کە گرنگن بۆ ڕێکخستنی هەندێك لە زیندە چالاکییەکان و هاوسەنگی خوێ. (96)

سوڕی هێلکەدان Ovarian Cycle زنجیرەیەك ڕووداوە، بە هۆی هۆرمۆنەکانەوە ڕوودەدات، کە لە ماوەیدا هێلکەدان هاندەدرێت بۆ پێگەیشتنی هێلکەو دەرپەڕاندنی (112)

سیفەت Trait شێوەیەکە لە شێوەکانی بۆماوە سیفەتێکی دیاریکراو. (125)

سیفەتی بەتوخم کارتێکراو Sex-Influenced trait سیفەتێکی لەشییە بە بوونی توخمە هۆرمۆنەکانی نێرەو مێیە کاریتێدەکرێت. (174)

سیفەتی بەتوخم بەستراو Sex-Linked trait سیفەتێکە بۆ هێڵێك دیاریدەکات کە دەکەوێتە سەر هەریەك لەدوو کرۆمۆسۆمی X یان Y لە مرۆڤدا. (167)

سیفەتە ئالۆزەکان Complex character سیفەتێکە وەکو ڕەنگی پێست تاڕادەیەکی زۆر، ژینگەو بۆهێڵەکان بەیەکەوە کاریتێدەکەن. (173)

ش

شەقبوون Cleavage زنجیرەیەك دابەشبوونی خانەیە، لەپەرەسەندنی زیندەییدا، کە ڕاستەوخۆ لە دوای پیتاندنی هێلکە ڕوودەدات. (114)

شوێنی دەستپێك Promoter ڕیزبەندی نیوکلیۆتایدەکانی DNA یە کە گەردێك ئەنزیمی پەلمەرەی RNA پێوە بەند دەبێت و دەست بە لەبەر گرتنەوەی بۆ هێڵێکی دیاریکراودەکات. (156)

شاخوێنبەر Aorta خوێنبەری سەرەکی لەشە، خوێن لە سکۆڵەی چەپەوە بۆ کۆئەندامە سوڕ دەگوازێتەوە. (26)

شلەی جومگەیی Synovial Fluid ئەو شلە ڕوونەیە کە جووڵەی جومگە ئاسان دەکات. (14)

ف

فایبرین Fibrin پرۆتینێکە تێکئاڵانێکی دەزوولەیی لە کاتی خوێنمەیندا پێکدێنێت. (34)

فرە بۆهێڵی Polygnic سیفەتێك دەردەخات، بەکاریگەری چەند بۆهێڵێك. (172)

ڤ

ڤایرۆسی نەمانی بەرگری لە مرۆڤدا HIV ئەو ڤایرۆسەیەکە دەبێتە هۆی نەخۆشی AIDS. (60)

ق

قەدی دەماغ Brain stem بەشێکی دەماخە، لە شێوەی قەدۆکەیەو هەردوو نیوەی مێشك بە درکەپەتکەوە دەبەستێت پارێزگاری لە چالاکییە پێویستەکانی لەش وەك هەناسەدان و سوڕانەوەی خوێن دەکات. (74)

قورگ Larynx ناوچەیەکی ئەلقەییە کە دەو ژێیەکانی تێدایەو دەنگ پەیدادەکات. (38)

قۆناغی چیکڵدانە Follicular phase ئەو قۆناغەیە کە تێیدا هێلکەی پێنەگەیشتوو دابەشبوونی یەکەمی کەمەدابەشبوون تەواودەکات. (112)

قۆناغی زەردەتەن Luteal phase قۆناغێکی سوڕی مانگانەیە کە تەنی زەرد تێیدا گەشە دەکات و پەرەدەسێنێت. (113)

ك

کەللە کەلێن Cranial cavity ناوچەیەکی کەللەی سەرە کە دەماخی تێدایە. (8)

کوتان Vaccination وردە زیندەوەرەکانە یان ماددەی هۆکاری نەخۆشین دەدرێن بە مرۆڤ و گیانەوەران بۆ دابینکردنی وەڵامدانەوە بەرگرییەکان لەلایان. (56)

کوژەرە خانەی سروشتی Natralkiller Cell جۆرێکە لە خرۆکە سپیەکان، لەو کەسانەدا هەیە کە بەرگرییان پەیدا نەکردووە، ئەم خانانەش کۆمەڵە خانەی هەمەجۆر دەکوژن. (50)

کۆئەندامی هەناسە Respiratory System کۆمەڵە ئەندامێکە فرمانی سەرەکی، وەرگرتنی ئۆکسجین ودەرکردنی دوانۆکسیدی کاربۆنە. ئەم کۆئەندامەش هەردوو سی و قورگ و ئەو جۆگانەی کە بۆ سییەکان دەچن دەگرێتەوە. (38)

کوێرە ڕژێنە کۆئەندام Endocrine System کۆمەڵێك ئەندام وخانەن ئەو هۆرمۆنانە دەردەدەن کە گەشەو پەرەسەندن وهاوسەنگی ناوەکی ڕێکدەخەن. ژێرمێشکە ڕژێن سایرۆیدە ڕژێن وهاوسێی سایرۆیدە ڕژێن و ڕژێنی ئەدرینال و ژێر لانك و ڕژێنی کاژێی و توخمە ڕژێنەکان دەگرێتەوە. (91)

کۆئەندامە سوڕ Systemis circulation جووڵانەوەی خوێنە لە دڵەوە بۆ هەموو بەشەکانی لەش وپاشان گەڕانەوەی بۆ دڵ. (30)

کشۆکە ماسولکە Extensor ئەو ماسولکەیە کە جومگە دەکشێنێت. (19)

گرژۆکە ماسولکە Flexor ئەو ماسولکەیە کە جومگە دەچەمێنێتەوە. (19)

کوێرە ڕژێن Endocrine gland ڕژێنی بێ جۆگەیە هۆرمۆنەکان دەردەدات بۆ خوێن یان بۆ شلەی دەرەوەی خانەکان. (91)

کوژەرە بازدان Lethal mutation کرۆمۆسۆم یان بۆهێڵە بازدانەکار لەگەشەو پەرەسەندنی زیندەوەر دەکات، کە ناتوانێت بە زیندووی بمێنێتەوە. (169)

کۆدۆن Codon لە DNA دا ڕیزبەندی سێ نیوکلیۆتایدە، کە ترشێکی ئەمینی دیاریدەکات، یان هانی نیشانەی دەستپێك یان وەستان دەدات. (157)

کوتاوی DNA (DNA Vaccine) کوتاوێکە لە DNA بۆ هۆکارێکی نەخۆشی دروستدەکرێت، بەڵام ئەو ناتوانێت ببێتە هۆی نەخۆشی. (197)

کەوتنە سەرخوێن Menstruation دەرچوونی خوێن وشانە تێکشکاوەکانە لە منداڵدان لەکاتی سوڕی مانگانەدا. (113)

کۆمەڵەی خوێن Blood type پۆلێنکردنی خوێنە، لەسەر جۆری ئەو دژە پەیداکەرە بەندە کە دەکەوێتەسەر ڕووی خرۆکە سورەکانەوە. (34)

کۆرنیە Cornea پەردەیەکی ڕوونە بەشی پێشەوەی گلێنەی چاو پێکدەهێنێت. (80)

کۆرتیزۆڵ Cortisol هۆرمۆنێکە قۆناغە دیاریکراوەکانی زیندە چالاکی کاربۆهایدرات وپرۆتین وناو ڕێکدەخات. وەکار لە ماسولکەکانیش دەکات و دەردراوەکانی گەدەیی زیاددەکات ویارمەتی وەڵامدانەوەی شانەکان دەدات لە کاتی زیاندا. (97)

کەمی ئۆکسجین Oxygen debt ئەو بڕە ئۆکسجینە زیادەیە کە پێویستە بە هۆی لەشەوە وەربگیرێت. بۆ ئەوەی دووبارە بە ماسولکەکان بدرێتەوە، بۆ ڕێپێدان بە شیکردنەوەی ترشی ماست لە ماسولکەکاندا، بە تایبەتی لەدوای چالاکییەکی بە ئەرك. (20)

گ

گوێچکەڵە Atrium ژوورێکە ئەو خوێنەی بۆ دڵ دەگەڕێتەوە، وەردەگرێت. (25)

گەروو Pharynx ڕێڕەوی دەمە بۆ قورگ و سورێنچك. (38)

گەیێنکە دەمار Synapse جیاکراوەیەکە کۆتایی تەوەرە لەگەڵ جەمسەرەکانی لق و پۆپ یان لەگەڵ دەمارە خانەیەکی دیکە یان لەگەڵ خانەیەکی دیکەدا بەیەکتر دەگەن. (67)

گۆچکە Papilla یەکێك لە نووکە شانەکانی سەرزمانە، کە لە نێوانیاندا گۆپکەکانی تامکردن نوقم دەبن. (81)

گرێ گیرفانی - گوێچکەڵە Sinoatrial node تۆپەڵە خانەیەکی ماسولکەی دڵن، دەکەونە شوێنی بەیەکگەیشتنی کلۆرە خوێنهێنەری سەروو بە گوێچکەڵەی ڕاستەوە، گرژبوونەکانی دڵ دروست دەکات و ڕێکیان دەخات. (27)

گرێ گوێچکەڵە - سکۆڵە Atrioventricular nod تۆپەڵە خانەیەکی ماسولکەی دڵن دەکەونە نێوان گوێچکەڵەی ڕاست و سکۆڵەی ڕاستەوە. ڕاگەیاندنە کارەباییەکان دروستدەکەن کە دەبنە هۆی گرژبوونی سکۆڵەکان. (27)

گۆڕینەوە Substicution بازدانێکە تێیدا نیوکلیۆتایدێك یان کۆدۆنێك لە DNA دا شوێنی نیوکلیۆتایدێکی دیکە دەگرێتەوە. (170)

گواستنەوە Translocation گواستنەوەی بەشێك لە DNA ی کرۆمۆسۆمێکی دیاریکراوە بۆ یەکێکی دیکە، بە جۆرێك گۆڕان لە شوێنی ئەو بەشەی DNA ڕوودەدات. (169)

گۆڕان Transformation گواستنەوەی بۆماوە ماددەیە بە شێوەی پارچە DNA لە خانەیەکەوە بۆ خانەیەکی دیکە یان لە زیندەوەرێکەوە بۆ زیندەوەرێکی دیکە. (144)

گونەکان Testes نێرە ئەندامی زاوزێی یەکەمین، کە تۆوەکان و تێستێسترۆن بەرهەمدێنێت. (107)

گۆچکەکانی کوریۆنی Chorionic Villi نوکەکانی کۆریۆنن لە پەنجەکان دەچن وە بۆ ناوپۆشی منداڵدان درێژدەبنەوە. (116)

RNA گوێزەرەوە Transfer RNA (tRNA) گەردی RNA یە لەکاتی وەرگێڕاندا ترشە ئەمینیەکان دەگوازێتەوە بۆ جەمسەرێکی فرە پیپتیدی گەشەکردوو. (155)

ل

لەشە کۆئەندامی دەمار Somatic nervous system بەشێکە لە پێکهاتەی دەماری، کە بۆ پێست وئێسکە پەیکەرو ماسولکەکان، بەستنەوەی دەماری دابیندەکات کە بۆ هەناوو لوولەکانی خوێن ورژێنەکان دابینی ناکات. (76)

لقە بۆڕی هەوا Bronchus هەردوو سی بە بۆری هەواوە دەبەستنەوە. (39)

لیمفە کۆئەندام Lymphatic System کۆمەڵە ئەندامێکن، فرمانی سەرەکییان کۆکردنەوەی شلەی دەرەوەی خانەکانەو وە گێرانەوەیانە بۆ خوێن. ئەندامەکانی ئەو کۆئەندامە لیمفە گرێکان ولیمفە لوولەکان دەگرێتەوە. (25)

لقوپۆپ Dendrite درێژبووەوەی سایتۆپلازمی دەمارەخانەیە وریاکەرەوە وەردەگرێت. (67)

لووسە ماسولکە Smooth muscled ماسولکەی خۆنەویستن لە جۆگەی هەرس و لوولەی خوێن ورژێنەکاندا هەن. بەڵام لە دڵدا نییە. (5)

لینجە پەردە Mucous membrane چینێکە لە ڕووکەشە خانە، ڕووەکانی ناوەوەی لەش ناوپۆش دەکات ومادەیەکی لینج دەردەدات. (48)

لوولپێچ Cochlea لوولپێچە جۆگەیەکە لە گوێی ناوەوەدایە و پێویستە بۆ بیستن. (79)

لیمف Lymph ئەو شلەیە کە لوولەو لیمفە گرێکان کۆی دەکەنەوە. (31)

لێدانی دڵ Pulse پەستانی ڕێکوپێکی خوێنە کە دەیخاتە سەر ڕووی ناوەوەی لوولەکانی خوێن بەتایبەتی خوێنبەرەکان. (28)

لاکێشە مۆخ Medulla Oblongata بەشی خوارەوەی قەدی دەماخە لە مرۆڤدا، سوڕی خوێن وهەناسەدان ڕێکدەخات لەگەل هەندێ هەستە ئەندامی تایبەتدا. (74)

لانک Thalamus بەشێکی دەماخە ڕاگەیاندنە هەستیە جووڵەییە هاتووەکان لەدەرەوەی لەش ئاراستەی شوێنی ڕاستەقینە دەکات بۆ لێکدانەوەیان. (74)

لەبەرگرتنەوە لە ڕێگەی گواستنەوەی ناووک Cloning by nuclear transfer گواستنەوەی ناووکە لە لەشە خانەیەکەوە بۆ هێلکە، کە بەتاڵ کرابێت لە بۆماوە ماددەکەی بە مەبەستی لە بەرگرتنەوەی زیندەوەرێکی تەواو. (169)

لێکدانی تاقیکاری Testcross لێکدانی نێوان تاکێکی بۆماوە بابەت نەزانراوە بۆ سیفەتێکی زاڵ لەگەڵ تاکێکی یەکرەگی بەزیو بە ئامانجی دیاریکردنی بۆماوە بابەتی نەنزانراوەکە. (135)

لابردن Deletion نەمانی بەشێك لە DNAی کرۆمۆسۆمە. (196)

لادانە بازدان Frameshift mutation بازدانێکە، بە زیادکردنی یان لادانی نیوکلیۆتایدێك لە ریزبەندەکە. دەبێتە هۆی پەیدا بوونی خوێندنەوەیەکی ناراستی پەڕلەکە لەکاتی وەرگێڕاندا بە هۆی گۆڕان لە سنوری خوێندنەوەدا. (170)

لینۆرینی گۆچکەکانی کۆریونی Chorionic Villi sampling بەجێهێنانێکە لە ڕێگەیەوە شیکردنەوەی گۆچکەکانی کۆریۆنی دەکرێت، بۆ دەستنیشانکردنی بۆماوە بابەتی کۆرپەلە. (175)

لەشە کرۆمۆسۆم Autosome هەر کرۆمۆسۆمێکە جگە لە توخمە کرۆمۆسۆم. (166)

لەبەرگیراو Clone زیندەوەرێکە لە ناتوخمە زۆربوونەوە پەیدابووە، وە لە ڕووی بۆهێڵەوە لێکچووی یەکێك لە باوانیەتی، بەجۆرێك ئەو تاکە لێکچووی بۆماوەیی بێت. (166)

لەبەرگرتنەوە Transcription کرداری دروستبوونی ناوکە ترشە بە بەکارهێنانی گەردێکی دیکە وەکو قاڵب، بەتایبەتی کرداری دروستبوونی RNA، بە بەکارهێنانی یەك زنجیرە لە DNA وەك قاڵب. (156)

تاکە دووڕەگبوون Monohybrid cross جووتبوونی نێوان تاکەکانە، کە جووتێك لە دژە سیفەتەکان دەگرێتەوە. (134)

لێکدانی جووتە دووڕەگبوون Dihybird cross جووتبوونی نێوان تاکەکانە، دوو جووت لە دژە سیفەتەکان دەگرێتەوە. (137)

لوولەی گوێزەرەوە Vas deferens ئەو جۆگەیە کە تۆوەکانی پێدادەڕوات کە لە ئاڵۆزەوەدێن بۆ دەرچوونیان لە میزەڕۆ بە چووکدا. (108)

لیمفە خانە Lymphocyte جۆرێکە لە خڕۆکە سپییەکانی خوێن بە دوو جۆری یەکەمی هەن: خانەکانی B و خانەکانی T. (51)

م

منداڵدان Uterus ئەندامێکی ماسولکەیی کلۆرە لە کۆئەندامی زاوزێی مێیە، لەناوپۆشەکەیدا هێلکەی پیتراو نوقم دەبێت وتێیدا کۆرپەلە گەشە دەکات و پەرە دەسێنێت. (110)

موولوولەی خوێن Blood capillary لوولە خوێنی وردە لە ڕێیەوە ئاڵوگۆڕی ماددەکان لە نێوان خوێن وخانەی شانەکاندا ڕوودەدات. (29)

مێشك Cerebrum بەشی سەرەوەی دەماخە کە هەستکردن وەردەگرێت و دەستبەسەر جووڵەشدا دەگرێت. (73)

ماوەی نەویستن Refractory period ماوەیەکی کورتە لە دوای وریا کردنەوەی دەمارێك دێت، کە تێیدا دەمارەکە ناتوانێت وریا ببێتەوە. (70)

مێشکۆلە Cerebellum بەشی دواوەی دەماخە کە دەستبەسەر جوولەی ماسولکەکان وچالاکی بێ ئاگایی و هەندێك فرمانی هاوسەنگیدا دەگرێت. (75)

مایۆسین Myosin ئەو پرۆتینەیە کە بە زۆری لە ماسولکە شانەدا هەیە. پێکهێنەری سەرەکی دەزووە ئەستوورەکانی ماسولکە ڕیشاڵە. (16)

میلاتۆنین Melatonin هۆرمۆنێکە رژێنی کاژیی لەشەودا دروستی دەکات، بەشداری دەکات لە ڕێکخستنی سوڕە زیندەییە دیاری کراوەکانی وەکو شێوازەکانی نوستن. (100)

مۆخی ئێسك Bone morrow نەرمە شانەیە لەناو ئێسكدایە، كە خانەكانی خرۆكە سوورو خرۆكە سپی بەرهەمدێنێت. (11)

ماسولكە ریشاڵ Muscle fiber ماسولكە خانەیە بە تایبەتی لە پەیكەرە ماسولكە ودڵە ماسولكەدا هەیە و فرە ناوكە. (15)

ماسولكە ریشاڵۆچكە Myofibril گورزە پێكهاتەیەكی دەزوولەییە لە ماسولكە خانەی میلداردا هەیە و بە زۆری لە ئەكتین و مایۆسین پێكدێت. (16)

ماسولكە شانە Muscle tissue شانەیەكە لەو خانانە پێكدێت كە دەتوانن گرژو خاوببنەوە بۆ ئەنجامدانی جووڵە. (5)

ماندوبوونی ماسولكە Muscle Fatigue بێ توانایی ماسولكەیە بۆ فرمانی گرژبوون.(20)

ن

ناوەندە دەمارە كۆئەندام Central nervous system دەماخ و درکەپەتكە، كە فرمانی سەرەكییان دەستبەسەرداگرتنی رۆیشتنی راگەیاندنەكانە لە لەشدا. (72)

ناوپەنچك Diaphragm ماسولكەیەكە بە شێوەی گومبەزە «گومبەت» بە پەراسووەكانی خوارەوە بەندە، وەك ماسولكەیەكی سەرەكی لە هەناسەدان كاردەكات. (42,8)

نێوانە دەمارە خانە Interneuron دەمارە خانەیە دەكەوێتە نێوان دوو دەمارە خانەوە. (75)

نێوانە ماددە Matrix ماددەیەكە دەوری خانەكان دەدات، هێزو جێری دەداتە بەستەرە شانە، لەوانەیە شل یان نیمچە رەق یان رەق بێت. (6)

نەخۆشی ئایدز Acquires immuno (Aids) deficiency syndrome نەخۆشییەكە هۆیەكەی ڤایرۆسی HIVیە، وا لە تووشبوو دەكات بەرگرییە كۆئەندامەكەی ناچالاك بێت. (60)

نەخۆشی شەكرە Diabetes mellitus تێكچوونێكی مەترسیدارە وا لە خانەكان دەكات لە مژینی گلوكۆزی خوێن بێتوانابن، وە هۆیەكەشی كەمی ئەنسولینە یان نەمانی وەڵامدانەوەیە بۆ ئەنسولێن. (99)

نەخۆشی درم Infections disease نەخۆشییەكە هۆیەكەی بەكتریای هۆكاری نەخۆشییە یان ڤایرۆسە یان پێشەنگییەكانە. (47)

نەبزێوە جومگە Fixed joint جومگەیەكە جووڵەی تێدا روونادات وەك جومگەی ئێسكەكانی كەللە. (13)

نیشانەی كۆتاییهاتن Termination signal ریزبەندی دیاریكراوی نیوكلیۆتایدەكانە كۆتایی بۆهێل دیاریدەكات. (156)

ناوكە پەتك Umbilical cord ئەو پێكهاتەیە كە كۆرپەلە بە وێلاشەوە دەبەستێت و لە رێگەیەوە لوولەكانی خوێن تێپەڕ دەبن. (117)

ناوكە ترشی رایبۆزی Ribonucleic acid فرە یەكەی پێكهاتنە لە هەموو خانە زیندووەكاندا هەیە ورۆڵی هەیە لە دروستبوونی پرۆتین. (154)

RNA نێردراو Messenger RNA گەردی RNA تاكە زنجیرەییە كە زانیارییەكانی دروستبوونی پرۆتین هەڵدەگرێت. (155)

نەخۆشی هانتینگتۆن Hantington's disease نەخۆشیەكی بۆماوەیی دەماخە، بە دەگمەن هەیە بە جووڵەی خۆنەویستی پەلەكان یان رووی دەموچاو جیادەكرێتەوە، توانای ژیری دادەبەزێنێت ولە كۆتاییدا دەبێتە هۆی مردن. (175)

نیوكلیۆتاید Nucleotide یەكەی پێكهاتنە لە زنجیرەی ناووكە ترشدا، لە شەكرو فۆسفات و تفتێكی نایترۆجینی پێكدێت. (147)

نەخشەی كرۆمۆسۆمی Chromosome map وێنەی شوێنی بۆهێلەكانە لەسەر كرۆمۆسۆمدا. (168)

نۆرئیپینیفرین Norepinephrine ئەو ماددە كیمیاییەكە بریتیە لە دەمارە گوێزەرەوەیەك دەمارە كۆتاییەكانی سمپاساوی لە خۆیە كۆئەندامی دەمار بەرهەمیدێنن، ئەویش هۆرمۆنێكە كرۆكی ئەدرینال بەرهەمیدێنێت بۆ ورياكردنەوەی فرمانی كۆئەندامی سوڕان وكۆئەندامی هەناسە بەتایبەتی. (97)

نیكۆتین Nicotine ماددەیەكی ئالودەبوونی تفتی ژەهراوییە، لەتوتن وەرگیراوە. یەكێكە لەوماددانەی كە بەشداری دەكات لە كاریگەرییە زیانبەخشەكانی جگەرەكێشان. (86)

نێردراوی دووەم Second messenger گەردێكە كاتێك بەرهەمدێت كە ماددەیەكی دیاریكراو بە وەرگرێكی سەر رووی خانەیەك بەندەبێت، لە ئەنجامدا گۆڕانێك لە فرمانی خانەیی روودەدات. (92)

هـ

هەوكردنی جومگەی رۆماتیدی Rheumatoid تێكچوونێكی درێژخایەنی كۆئەندامی بەرگرییە، دەبێتە هۆی رەقبونی جومگەكان و هەستكردن بەئازار. (14)

هەوكردنی ئێسكە جومگە Osteo arthritis نەخۆشییەكی جومگەیی داخورانە تووشی ئەوكركراگەیە دەبێت كەرووی ئێسك دادەپۆشێت، تەنك وزبر دەبێت. (14)

هەڵلوشێنەری گەورە Macrophage خانەیەكە لە كۆئەندامی بەرگری، دەوری هۆكارەكانی نەخۆشی و ماددەكانی دیكە دەدات. (50)

هەناسەدانی دەرەوە Externalrespiraction ئاڵوگۆڕی گازەكانە لە نێوان زەپۆش و سیەكان. (38)

هەناسەدانی ناوەوە Internal respiraction ئاڵوگۆڕی گازەكانە لە نێوان خوێن وخانەكانی لەشدا. (38)

هەستیاری Allergy وەڵامدانەوەیەكی هەستپێكراوە بۆ دژە پەیداكەرەكان. لەوانەیە ماددەیەكی باوبێت كە ئەمەش لە زۆربەی خەڵكدا وەڵامدانەوەیەكی كەمە یان هەر نییە. (58)

هێڵی Z line Z هێڵی نێوان دوو پارچە ماسولكەیە لە ماسولكە ریشاڵدا لە خانەكانی ماسولكەی میلداردا دەزوەكانی ئەكتینی دەكەونە سەر. (17)

هاوتا خرۆكەی سپی Neutrophil خانەیەكی خرۆكە سپی گەورەیە ناوكێكی پلدراو سایتۆپلازمی دەنكۆلەداری تێدایە. (49)

هێلكەدانان Ovulation دەرچوونی هێلكەی پێگەیشتووە لە چیكلدانەی هێلكەداندا. (112)

هاوزاڵبوون Codominance بارێكە تێیدا دوو ئەلیلی بۆ هێڵێك پێكەوە دەردەبڕێن. (136)

هەڵگر Carrier لە بۆماوەزانیدا، ئەو تاکەیە کە یەك لەشە ئەلیلی بەزیو هەڵدەگرێت، ئەگەر یەکرەگ بێت نەخۆشی دەردەخات. (172)

هێلکەدان Ovary ئەندامێکە هێلکە بەرهەمدێنێت لە مێیە کۆئەندامی زاوزێدا.

هۆرمۆنی کۆریۆنی هاندەری توخمە ڕژێنەکان Human chorionic gonadotropin
هۆرمۆنێکە وێلاش دەریدەدات و زەردەتەن هاندەدات بۆ بەردەوامبوون لە دەردانی پرۆجیسترۆن. (117)

هەناسەدانەوە Expiration ئەو کردارە هەناسە دانەیە کە لەڕێیەوە دەرکردنی هەوا لە سییەکانەوە بۆ دەرەوە بەجێدێت. (42)

هەناسە وەرگرتن Inspiration کرداری چوونە ژوورەوەی هەوای دەرەوەی لەشە بۆ ناو سییەکان. (41)

هۆکاری ڕیسی Rh factor یەکێك لە دژە پەیداکەرەکانی کۆمەڵەی خوێن لەسەر ڕووی خڕۆکە سورەکانی خوێندایە. (36)

هاوێنە Lens پێکهاتەیەکی ڕوونی قۆقزە لە چاودا ڕۆشنایی لەسەر تۆڕە کۆدەکاتەوە. (80)

هەستە ئەندام Sense Organ ئەندامێکە ئەو کارتێکەرانە وەردەگرێت کە هەستەکانی لێوە پەیدادەبن وەك بینین، بۆنکردن، بیستن، چەژتن وئازار. (78)

هۆکاری نەخۆشی Pathogen ڤایرۆس یان وردە زیندەوەرن یان زیندەوەری دیکەن کە دەبنە هۆی نەخۆشی. (47)

هۆرمۆن Hormone ماددەیەکە خانەکان دەریدەدەن بۆ هەستان بە ڕێکخستنی چالاکی خانەکانی دیکە لە لەشدا. (91)

هۆرمۆنی هاندەری تەنی زەرد Luteinizing hormone هۆرمۆنێکە هێلکەدانان و دەردانی پرۆجیسترۆن بەهۆی تەنی زەرد لە مێیەدا وریا دەکاتەوە، هەروەها دەردانی تێستسترۆن لە نێرەدا وریادەکاتەوە. (97)

هۆرمۆنی هاندەری جیکڵدانە Follicle stimulating hormone
هۆرمۆنی وریاکەرەوەی توخمە ڕژێنەکانە و بەرهەمهێنانی تۆو لە نێرینەدا و گەشەو پێگەیشتنی هێلکەدانە چیکڵدانە لە مێیەدا وریا دەکاتەوە. (97)

هیستامین Histamine ماددەیەکی کیمیاییە خوێیە کۆئەندامی دەمار و فراوانکردنی خوێنبەرەکان وریادەکاتەوە. (49)

هیمۆگلۆبین Hemoglobin پرۆتینە لە خڕۆکە سوورەکاندا، ئۆکسجین هەڵدەگرێت. (32)

و

وەڵامدانەوەی هەوکردن Inflammatory tesponse خۆپارێزی وەڵامدانەوەی شانەکانە، کە تووشی نەخۆشییەك یان زیانێك بووە. بە سووربوونەوەو هەڵئاوسان وئازار جیادەکرێتەوە. (49)

وەڵامدانەوەی بەرگری Immune response کاردانەوەی لەشە دژی دژە پەیداکەرەکان. (52)

وەڵامدانەوە بەرگرییە دەردانییەکان Humoral immune response
وەڵامدانەوەی بەرگرییە بەهۆی کاری دژە تەنەکان لە شلەکانی لەشدا ڕوودەدات. (54)

وەڵامدانەوە بەرگرییە خانەییەکان Cell-mediated immune response
وەڵامدانەوەی بەرگرییە، کاردەکات بۆ پاراستنی خانەکان لە پەلاماردانی خانە نامۆکان هەروەها پشت دەبەستێت بە خانەکانی T یەوە. (53)

وەرگر Receptor هەستە دەمارێکی تایبەتمەندە جۆری دیاریکراو لە وریاکەرەوەکان وەڵام دەداتەوە. (92)

وەستێنەرە دەرمان Depressent دەرمانێکە چالاکی فرمانی کەمدەکاتەوە و وخاوبوونەوەی ماسولکەش ئەنجامدەدات. (85)

وریاکەرەوە دەرمان Stimulant دەرمانێکە چالاکی لەش یان بەشێکی زیاد دەکات. (84)

وەرگەڕان Inversion پێچەوانە ڕێکخستنەوەی بۆ هێڵەکانە یان بەشێکی کرۆمۆسۆمە لەناو کرۆمۆسۆمدا. (169)

وەرگێڕان Translation هەنگاوێکە لە کرداری دروستبوونی پرۆتین لە ڕایبۆسۆمەکان ڕوودەدات، تێیدا بەکارهێنانی کۆدۆنەکان لە گەردەکانی RNA نێرەر ڕوودەدات، بۆ دیاریکردنی ڕیزبەندی ترشە ئەمینیەکان لە زنجیرەی پیپتیدا. (158)

وەچەی یەکەم F_1 Generation F_1 وەچەی یەکەمی تاکە پەیدا بووەکانە لە لێکدانی تاقیکاری دوو زیندەوەردا. (127)

وەچەی دووەم F_2 Generation F_2 وەچەی دووەمی تاکە پەیدابووەکانە لە لێکدانی تاقیکاری دوو زیندەوەری تاکەکانی وەچەی یەکەمدا. (127)

وەچەی باوان P Generation دوو تاکی یەکەمین کە بۆماوەییانە جووت دەبن. (127)

وێلاش Placenta ئەو پێکهاتەیە کە کۆرپەلەی گەشە کردوو بە منداڵدان دەبەستێتەوە وڕێگەدەدات بە ئاڵوگۆڕی خۆراکە ماددەو پاشەڕۆو گازەکان لە نێوان دایك و کۆرپەلەکەدا. (116)

ی

یاسای بەجووتەبوونی تفتەکان Base-paring rules ئەو یاسایەیە کە دەڵێت سایتۆسین جووتەدەبێت لەگەڵ گوانین وئەدینین جووت دەبێت لەگەڵ سایمین لە DNA دا، و ئەدینینیش جووت دەبێت لەگەڵ یوراسیل لە RNA دا. (148)

یاسای جیابونەوە Low of Segregation هۆکارە جووتەکانی بۆماوە لێکجیادەبنەوە لە کاتی دروستبوونی گەمیتەکان. (129)

یاسای دابەشکردنی سەربەخۆ Low of independent assortment
هۆکارە بۆماوەییەکان لەیەکتری جیادەبنەوە بە شێوەی سەربەخۆ لەکاتی دروستبوونی گەمیتەکان. (130)

یەکرەگ Homozygous سیفەتی تاکێکە دوو ئەلیلی لێکچووی هەیە بۆ ڕوخسارێك لەسەر دوو کرۆمۆسۆمی لێکچوودا. (132)

یەکەی نەخشە Map Unit ئەو ماوەیە کە دوو بۆهێل لێك جیادەکاتەوە، ڕێژەی پەڕینەوە لە نێوانیاندا 1%. (169)

فەرهەنگۆکی جوگرافیا

پۆلەی ١٠ی وێژەیی

فەرهەنگی ووشەکان

کوردی	عەرەبی
ئـ	
ئاودزەکان	مسارب المياه
ئامێرکار	الي
ئاودڕ	الجرف
ئاگرکار	برکاني
ئاواکاری	الاستيطان
ئەلکول	الكحول
ئاست، ئاقار	مستوى
ئۆقرەگر	ثابت
ئۆقرە نەگر	غير ثابت
ئاراستەکان	الاتجاهات
ئاومالك	غرين
ئاو بەسەرە	محتفظ مياه السطحية
ئاوهەڵچنە	ماصة للمياه
ئارەقە، ئاودەردان	النتح
ئاسەوار	اثار
ئاوەردە	واردات
ئاژاوتن	السياقة
ئاسنە ڕێ	الطرق الحديدية
ئاڕاستەکار	موجه
ئاوسەرخەر	مضخة
ئاوپرژێن	رشاشة المياه
بـ	
بەش	الباب
بەرە بەرە	بالتدريج

کوردی	عەرەبی
بەند	الفصل
بنەماکان	مقومات، اسس
بە جیوە	زئبقية
باشوورین	الجنوبي
با جێگاکردەکان	الرياح المحلية
بای هەمەڕۆژە	الرياح اليومية
بارانی هەوری سەرکەوتو	الامطار التصاعدية
بارانی بەرزە دیاران	الامطار التضاريسية
بەکەلك هێنان	الاستفادة من
بەگەنکردن	لختيار، قبول
بێ هاوتا	فريد من نوعه
برگە	قطاع
بڕاو بڕ	نهائياً، قطعاً
بیابانی	البدو
بیابانی گەری	البداوة
بان، بانو	هضبة
بەرەی گشتکاری	قطاع زراعي
بێڵ تەپ	تقليب التربة
بەکاربەر (کارکەر)	المستهلك
بەرهەمهێن	المنتج
بەرلو	الأراضي السبخية
بەنداو	السد
بەرایی	القابلية
بە برشت	القابلية
پێوەر	المقياس

بەردەڕێژ	الرصف بالحجارة

پـ

پێکهاتووی دەریاکرد	تكوينات بحرية
پەرداخکردن	الصقل
پارچەی سەردابڕ	مقطع رأسي
پشتێنە	نطاق
پەستان سۆک	الضغط الخفيف
پەستان قورس	الضغط العالي
پچڕ پچڕ	متقط
پۆشاکی ڕووەککرد	الغطاء النباتي
پەستانی هەواکرد	الضغط الجوي
پێشبینی	تنبؤ
پێوانەکاری	المسح، المساحة
پەموانە	بذور القطن
پەی پێ بردن	دراك، اكتشاف
پیشە	المهنة
پیشەسازی	الصناعة
پیشەدارکردن	التصنيع
پارەی خەوتوو	الأرصدة المالية(النقدية)
پیس بوون	التلوث
پەڕش	الشيلم
پالە	عامل زراعي
پەیین کردن	التسميد العضوي
پەیینی کیمیاکار	السماد الكيميائي
پێکداچوون	التشابك
پیز، پیت	الخصوبة
پەیت	مركز
پێکدادان	التلاطم
پەرگر	متطرف

تـ

تاوێر	الصخر
تەکان	حركة، اندفاع
تەوژم، تەزوو	التيار
تێکڕا، تێکرا	متوسط، المعدل
تەواوسازی خۆبەخۆ	الاكتفاء الذاتي
تایە	المشتل
تاوێرکار(ڕەقەن)	صخري
تاوێری لمکار	الصخور الرملية
تاوێری ئاگرین	الصخور النارية
تاوێری نیشتەنیکردن	الصخور الرسوبية
تاوێری گۆڕاو	الصخور المتحولة
تێدا دەکوژێتەوە	ينتهي اليه
تاقتکردن	تخزين، الحفظ
تایبەتمەند	تخصص، المتخصص
تەوژمی کەنداو	التيار الخليجي
تەواوکاری	التكامل
تێکچڕژان	التشابك
تەریک	منعزل، بعيد
تۆڕئاسا	مشبكة، شبكية
تەقینەوەی کانی ئاگرینەکان	ثورة البراكين

جـ

جێگاکرد	المكانية

جێگا حەواڵەکردن	المواضع المشرقة
جوگرافیگە	الجغرافي
جێ مەبەست	الهدف
جەستەیەکی فڕۆك	جسم طائر
جێکار	الاثر
جەنگ سار	حربي
جەنجاڵ	مزدحم، ازدحام
جامباز	دلال، سمسار
جۆشخوار	كارة لاحم
چ	
چڕ	كثيف
چەندێتی	الكمية
چەندو چۆنی	الكمية و النوعية
چۆنیەك	متساو، متشابه
چەپ	معزول، منعزل
چیا چەماوەکان	الجبال الالتوائية
چیا شکست کردەکان	الجبال الانكسارية
چاوگێری	المراقبة
ح	
حەوانەوە، حەسانەوە	الراحة
خ	
خەست	كثيف، مركز
خول خواردن	دوران
خۆڵبار	مترب
خۆرسك	الطبيعي
خاکی هەناسەدار	تربة مسامية
خەرمانە	هالة، اكليل
خەستەوەبوو	مكثف
خەستەوەبوون	التكاثف
خاروبار	ارزاق
خستنەڕوو	العرض
خواست	الطلب
خۆرکار، خۆرکرد	الشمسي
خۆڵەکەوە، خۆڵەمێش	الرماد
خۆهەڵواس	متسلق، متعلق
خاسیەتی دەزولەکردن	الخاصية الشعرية
خوارتر(نزمتر)	اوطأ
خوارین	الاوطأ، السفلي
خستنە ژێربار	تسخير، استغلال
د	
داتاشراو	منحوت
دیاردە	ظاهرة
دەرامەت	مورد
دانە	مفرد، عنصر
دارایی	المالي
دیکار، دیتنکار	الميداني
دارین	خشبي
داکەوتن	الهبوط
دیوی نەدیوی	الجهة الخلفية(غير المرئية)
کاریتە	من الجبل
داری مێشە	الشربين
دەچێتەوە سەر	ينتمي، يرجع الى
دەردانەوە، بەرێخستن	التصريف
دەلاندن	الترشح

دزەدەکات	يتسرب
داکشان(نیشتاو)	الجزر
داڕووتان، داماڵین	التعريه
داتاشین	النحت، اصطناعي
داڕووشان	الخدش
دای لەلێژی	تردى
داڵدە ئاو	المرفأ
داڕشتن	صياغة، الصب
داڵدە	ملجأ
دووکەڵکێش	مدخنة
دووکەڵپاڵێو	مدخنة مفلترة
دەستیاو	سلفة
داباڕین	المتساقط
دەم دەمی	متذبذ
داهێنان	لخترع، ابداع
دووهەوا	الجو المتقلب، القاري
دەستکردی ماڵەوە	الصناعات المنزلية
دەستکرد	يدوي
دەست ڕەنگینی	المهارة اليدوية
دای لەزۆری	ازداد
دەوەن	شجيرات
دەرمانی هەرزێکوژ	ادوية مكافحة للادغال
داشوشتن	البزل
داشۆرکاری	عمليت البزل
داخلیسکان	انزلاق
دەریا	البحر
دەشتی لافاوکرد	السهول الفيضية
دەشتی خڵتەکرد	السهول العرينية

ر - ڕ

ڕەگەز	عنصر، الاصل
ڕاستەوخۆ	مباشرة
ڕێچکەی با	تيار الهواء، اتجاهه
ڕەنووسکرد	الرقمي
ڕووناکیکار	الضوئي
ڕوانگە	المرصد
ڕاماڵین	الجرف
ڕاماڵران	انجراف
ڕابەرکاری	الترشيد
ڕووتەن	جرداء
ڕۆچوون	هبوط الارض
ڕۆخە دەشت	سهل الساحلي

ز

زەریا	المحيط
زورگان	اراضي متموجة
زورگ	التل، التلال
زیندەکاری، زیندەوەرزانی	الحيوي
زوقم	الصقيع
زیادەگیری	التوسع

ژ

ژوورینەکان	العليا

س

سەردەم، سەرزەمان	الازمنة
سەرد	شديدة التماسك، صلد
سەویە، ئاست	المستوى

سەنگ	الوزن، الحجر
سەرکەوتن	الصعود، النجاح
سەوڵ ئاسا	مجذابي الشكل
سوورانەوە	الدوران، التجوال
سنوری داتاشراو	حدود مصطنعة
سەربازی، سەروازی	العسكري
سیفەتی دەست باڵا	الصفة الغالبة
سەرمایەی پارە	رأس المال النقدي
سەروەریی	السيادة
سەربەخۆیی	الاستقلال
سەردەکات	يتسرب، يتدفق
سفت	كثيف(للنسيج)
سەربەرەو دەریا	نحو البحر
سەرەتاتکێ	الاستطلاع

شـ

شلەتێن	فاتر
شەوکەران	شجرة الشوكران
شارەزایی دۆخی هەوا	الانواء الجوية
شوێنکار	معالم، اثر
شیّ ی رێژەیی	الرطوبة النسبية
شان لەشان	المزاحمة، المنافسة
شکستەنی	المواد القابلة للكسر
شمەکی بەرهەم ساز	السلع الانتاجية
شمەکی بەکاربردن	السلع الاستهلاكية
شاری قەلاگار	مدينة محصنة(عسكرية)
شاری خێو(درنج)	مدينة الاشباح
شاری ملیۆن نشین	مدينة مليونية
شاش	متفرقة، غيركثيف
شەتاو	الشط، الماء الوفير
شارێگە	الطريق الرئيس
شکستکرد	الانكسارية

عـ

عەماراو	خزانات المياه

قـ

قۆڵ	جهة، ذراع
قاڵبووەکان	المتمرسون، بلورات المتخصصون
قەڵەباڵغ، قەرەباڵغ	كثير النفوس
قاپوور، توێکڵ	درع، هيكل
قولأیی بین	المسبلر

کـ

کەندڕ	الجرف
کێشانە	
کۆتایی گەورە	النهاية العظمى
کۆتایی بچوك	النهاية الصغرى
کەمەرەی زەمین	خط الاستواء
کاژ	الصنوبر
کانی ئاگرین(ئاگرپژێن)	البركان
کووڕ	عالي، مقوس
کەنارەو کەنار	على امتداد الساحل
کەناراو	الساحل
کوختە، کونج	الكوخ
کۆمەڵی یەکان	الجماعية
کشتگە	مزرعة
کشتار	مزارع

کزن	البرسيم
کشتوکاڵی جێگۆڕکێ	الزراعة المتنقلة
کشتوکاڵی گوزەرەنکاری	الزراعة المعاشية
کلّکار	الفخاري
کێشانە سووک	ذات الوزن الخفيف
کەلێن	المنفذ
کەرەتۆپەڵ	كتلة صماء
کارزانی	الكفاءة
کارزان	الكفوّ

گـ

گۆڕاوەکان	المتحولة
گلّکار	الطينية
گیانلەبەر، بێ زمان	الحيوانات
گەردونی	الفلكية
گرە	السموم
گەلاّرێژ	نفضية
گەروو، تەنگە	المضيق
گەورەشار	المدينة الكبيرة
گیازەنگولە، گارس	الشوفان
گاسنکێش	جرارات المحاريث
گەرماگۆڕکێ	التغيرات الحرارية
گۆل گۆلکراو	مقسمة الى حقول
گەردوونەجێ	الموقع الفلكي

لـ

لەلەکراو	مدرجة بخطوط
لادەدات	ينحرف
لقەقۆڵ	جهات فرعية
لەخۆزیاد	الفائض عن الحاجة
لەون، کارزان	كفوّ
لەون، کارزان	كفوْ
لێدەرهاتی نەوت	مستخلصات النفط
لمکار	رملي
لابەلا، لەلاوە	بصورة غير مباشرة
لوولەکێشی	مد الانابيب

مـ

مرۆڤکرد، مرۆڤکار	من صنع الانسان
مۆلگە	المركز
مۆلگەی ناوچە	مركز الناحية
مۆلگەی بەڕێوەبراو	مركز اداري
مۆلگەی هەڵسوڕاو	مركز اداري
مێگەل	قطيع
مێگەلەشار	مدينة متجمعة
مێژووکرد	تاريخي
مت بوون	سبات
میزاودان	التسميد الحيواني (العضوي)
مۆلەتکار	مؤقت

نـ

نیشتەنی جۆشکار	رسوبية لاحمة
نیشتەنی کردەکان	الرسوبية
نشینە، دانیشتوان	السكان
نەخشەی نشینە نماکان	الخرائط السكانية
نەخشەی مێژوونما	خريطة تأريخية
نخوونکراو	منكوس، مقلوب
نیمچە خولگە	شبه مداري